

21. Yüzyıl'da Sosyal Bilimler: Tarih, Ekonomi, Eğitim ve İletişim

Editors

Prof. Dr. Qabil Aliyev • Dr. Farahila Babayeva-Shukurova • İzzettin Beştaş

ÖZGÜR
YAYINLARI

21. YÜZYIL'DA SOSYAL BİLİMLER: TARİH, EKONOMİ, EĞİTİM VE İLETİŞİM

SOCIAL SCIENCES IN THE 21st CENTURY: HISTORY,
ECONOMY, EDUCATION AND COMMUNICATION

21-ci ƏSRDƏ İCTİMAİ ELMLƏR: TARİX, İQTİSADİYYAT,
TƏHSİL VƏ KOMMUNİKASIYA

EDITORS

PROF. DR. QABIL ALIYEV

DR. FARAHLA BABAYEVA-SHUKUROVA

İZZETTİN BEŞTAŞ

21. YÜZYIL'DA SOSYAL BİLİMLER: TARİH, EKONOMİ, EĞİTİM VE İLETİŞİM

EDITORS

PROF. DR. QABIL ALIYEV

DR. FARAHLA BABAYEVA-SHUKUROVA

İZZETTİN BEŞTAŞ

© Özgür Yayınları Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Özgür Yayınları Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz, depolanamaz.

E-ISBN • 978-975-447-424-4

1. Baskı • Kasım, Gaziantep 2022

Dizgi/Mizanpaj • Mehmet ÇAKIR

Kapak Tasarımı • Özgür Yayınları

Özgür Yayınları Tic. Ltd. Şti.

Yayıncı Sertifika No: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ 0.850 260 09 97

📞 0.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ ozgurayinlari@gmail.com

Meteksan Basım

Sertifika No: 46519

📍 Beytepe Köyü Yolu No: 3 • 06800

Çankaya / ANKARA

☎ 0.312 395 85 71

İçindekiler

BÖLÜM 1

- Restoration of Shusha City: Successes of the Early First Two Years 1
Gabil Aliyev

BÖLÜM 2

- Azerbaijan-Armenia Relations in Historical Context: Periods and Dynamics 21
Dr. Farahila Babayeva-Shukurova

BÖLÜM 3

- Birinci TBMM’de Afyonkarahisar Milletvekilleri Meclis İçi Faaliyetleri 55
İzzettin Beştaş

BÖLÜM 4

- Sosyal Medyada Sosyal Sorumluluk: Fan Grubu Üyelerinin Sosyal Sorumluluk Algıları Üzerine Bir Araştırma 91
Onur Tös
Harika Tös

BÖLÜM 5

- İlkokul Öğrencilerinin Metinlerinde Kalıplaşmış Söz Varlıklarını
Kullanma Düzeyleri ve Yazma Başarıları Arasındaki İlişki 137
İsmail Sarıkaya

BÖLÜM 6

- Covid-19 Döneminde Rusya'da İşgücü Göçü 155
Akif Abdullah

BÖLÜM 7

- Rusya Federasyonu İşgücü Piyasasında Kadın İstihdamının Yapısı ve
Sorunları 191
Akif Abdullah

BÖLÜM 8

- Ekonomik Büyüme, Ticari Açık, Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve
Nüfusun CO2 Emisyonu Üzerindeki Etkilerinin ARDL Yöntemiyle
İncelenmesi: Türkiye Üzerine Kanıtlar 237
Tahsin Arıcı
Nedim Mercan

BÖLÜM 9

- Atatürk ve Mustafa Suphi Olayı 257
Girayalp Karakuş

BÖLÜM 10

- Su Kullanımı ve Su Hakları Bağlamında Yürütülen İletişim
Kampanyaları: Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir
İnceleme 275
Ebru Dıvrak

Restoration of Shusha City: Successes of the Early First Two Years

Gabil Aliyev¹

A ruined city. Upon liberation of Shusha from occupation, the first noticeable side that was felt was a large number of signs of vandalism, barbarism, and hatred for Shusha. After the devastation caused in Aghdam and Fuzuli, at first it seemed strange to face brutality here again. As during the occupation years, this city had been the residential area where families had continuously been living and holding prestigious events. Most importantly, researchers and politicians have been mouthfully talking about “native Shushi” (that’s how s call Shusha - G.A.) and counting it to be very important for s in each their opportunity. However, hypocrisy is felt more clearly as we pass by every building which is turned into a ruin, and as we walk through the streets with full of residential houses which are full of bushy and grass-covered yards,

1 Doctor of historical sciences, professor Baku State University University of Azerbaijan E-mail: qabilalioglu1956@gmail.com

without ceilings and floors, without doors and windows, and with half ruined by the invaders walls.

During the 28 year period under the occupation, the city of Shusha has been looted, has systematically been destroyed, and the historical monuments and buildings which make witness and proofs that the city originally was an Azerbaijani city were destroyed. On the eve of the Second Karabakh War, only 1800 people lived in Shusha, 90 percent of whom were military personnel and their family members. The President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, in his speech at the 5th Congress of the World Azerbaijanis held in Shusha city, emphasized that “there is not a single safe historical building left here, as demolished our palaces and insulted our mosques” [1].

As s continued living in Shusha city, although this city was not completely destroyed like Agdam and Fuzuli, there are too many ruins here. According to the conclusion of a journalist who visited Shusha in July 2022, “not one out of every two houses, but 4 out of every 5 houses were destroyed or in a dilapidated state. ... All ancient buildings, houses that could be considered architectural monuments, were almost destroyed” [2]. The crown of Karabakh, the cultural capital of Azerbaijan, the city of Shusha, is rich by ancient cultural and architectural monuments, but all of them were purposefully destroyed by the s.

A. Volokh, the general lieutenant of the Russian internal troops who once in 1991 was the military commandant of Fuzuli and Khojavand regions, while visited Shusha in July 2022, said that he witnessed the overall destructions of Fuzuli city and villages, mined areas everywhere, looted and abolished Azerbaijani graves which evoked sorrowful feelings in him referring to destruction of Shusha he noted: “This city was not valuable for s. On the contrary, Shusha was an arrow in the eyes of s because at every step it reminded them that it was the center of Azerbaijani culture” [3]. General A. Volokh, as a military expert, called the Azerbaijani

soldier's liberation of Shusha as the pinnacle of military art, and he was ecstatic that the Azerbaijani fighters liberated the city, the ancient pearl of Azerbaijan, without using any heavy weapons to avoid damage to the city.

Organization of restoration and construction works. Just six days after the end of the second Karabakh war - on November 16, 2020, President of Azerbaijan Ilham Aliyev visited the liberated regions - Fuzuli and Jabrayil regions. During his first visit to our territories which were freed from occupation, the head of state noted that the restoration of destroyed villages, cities, infrastructure, ecology, and construction works will start immediately without delay. By the order of the President of the Republic of Azerbaijan dated to November 24, 2020, it was established a Coordination Headquarters for the centralized resolution of issues in the liberated territories of the Republic of Azerbaijan [4, c.429].

Restoration and reconstruction of Shusha has a special place in the process of rebuilding of the devastated cities and villages in Karabakh and Eastern Zangezur economic regions. Shusha was founded in 1752 by Karabakh Khanate's Panahali Khan which has gone through rich developmental path and playing an exceptional role in the cultural and social-political life of Azerbaijan and the entire South Caucasus. This city, which has always preserved its unique historical appearance and the unique environment it formed, has written remarkable pages in the history of our literary, cultural, scientific and social thought by its genius personalities, scientific and cultural figures.

Immediately after the Shusha victory, in addition to the construction of the necessary infrastructure in the city, it was given the start for the restoration of historical and cultural monuments in order to ensure flexibility and efficiency in the organization of these construction works, and a special attention was paid to the provision of state administration, and it was established the Shusha City State Reserve Department. On January 27, 2021,

by the order of the President of the Republic of Azerbaijan, the position of special representative of the President of the Republic of Azerbaijan was established and Mr. Aydin Karimov was appointed to this position to carry out the direct management of repair and restoration works in Shusha district [5]. By the decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated to May 7, 2021, Shusha was declared to be the cultural capital of Azerbaijan which was endorsed by a special law in this regard [6] determining the legal and organizational bases for the protection, restoration, study, development and promotion of the city of Shusha.

Restoration of infrastructure. The solution of the problem of drinking water, provision of uninterrupted electricity, and creation of a sustainable heating system were among the first tasks for implementation in all liberated lands of Karabakh, including Shusha. It should be noted that the sticking to their hateful character, while fleeing from Shusha in the last stage of the Second Karabakh war, blew up all the water lines there and committed another act of vandalism. During the 28 year occupation of Shusha, the existing water sources and springs were made useless and dried up. These are another manifestation of vandalism and this once again shows that Shusha was never been native for s. Within the terms of occupation, they treated Shusha with hatred, like Aghdam, Fuzuli, and other cities of Karabakh, tried to destroy and devastate it; unfortunately, they succeeded in doing so and realized their cruel intentions.

Restoration work in Shusha was started with the design and implementation of drinking water sources. Just a few days after liberation of Shusha city, specialists of “Azersu” OJSC investigated the water supply systems of the city and under the complex terrain and harsh climate conditions they could restore the damaged parts of the Kicik (Minor) Kirs-Shusha and Zarisli-Shusha main water pipelines. As a result, on November 25, 2020, the supply of water from the source of Minor Kirs and on December 20, 2020 from another source of Zarisli there was restored the watersupply to

Shusha; simultaneously there were carried out some adjustment works in the intra-city network, and as of November of the same year, it was established the continuous water supply to the city. In 2021, the 5,7 km section of the Kicik (Minor) Kirs-Shusha main water pipeline was replaced by steel pipes [7]. Moreover, it was decided to use the water resources of the Zarisli River as an alternative source, taking into account that the demand for drinking water is expected to sharply increase as a result of the large-scale landscaping and construction works, erecting of new residential buildings and non-residential facilities in the city of Shusha. Considering the prospective development of the city of Shusha, it is planned to create a new reservoir in the course of the Zarysli River and build a pumping station and a 2,6 km long pressurized water pipeline for the purpose of sustainable drinking water supply [8].

In addition, at the special session of “Investment opportunities of Karabakh and Eastern Zangezur economic regions” which was held in Shusha on September 16, 2022, the special representative of the President of Azerbaijan, Aydin Karimov, informed that the city of Shusha is already fully supplied with electricity. The construction of a new substation and the construction of underground power lines are also rapidly ongoing. Also, 7 boiler houses have been put into use for continuous heating supply of the city in the autumn-winter season [9].

Success in the first two years. In 2021, the Master Plan of Shusha was prepared, the bust of the outstanding poet Molla Panah Vagif and the museum-mausoleum complex were returned to their original shape, the statues of Bulbul, Natavan and Uzeyir Hajibeyli were restored and placed, and the process of restoration of historical, religious and architectural monuments in the city started. Considering the rapid revival of the city of Shusha The President of the Republic of Azerbaijan declared the year of 2022 as the “Year of Shusha” in the Republic of Azerbaijan, bringing it back to its previous full cultural life, as well as the historical

significance and high cultural and spiritual value of Shusha for the Azerbaijani people [10].

In restoration and construction work in the entire Karabakh region, the rebuilding of Shusha is of greater importance and has been identified as a direction of priority. This approach, appreciated by the people of Azerbaijan, has proved to be productive in a very short period of time.

At the meeting dedicated to the results of the first quarter of the current year on April 12, 2022, the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev with a feeling of satisfaction noted that “now restoration works are underway in Shusha, ... historical monuments are being restored, Heydar Aliyev Foundation is restoring 3 mosques which are underway” [11]. In addition, it has also been started preparations for the construction of a new, modern design large mosque in Shusha city.

Reconstruction and restoration works are carried out with special sensitivity and care in Yukhari Govhar Agha Mosque, which is a very beautiful, original architectural style in Shusha city. As of November 2021, Heydar Aliyev Foundation has started restoration works in the historical Yukhari Govhar Agha Mosque. After deoccupation of Shusha city, the consortium of companies from Azerbaijan, Italy and Turkey and by the financial support of “Pasha Holding” started the conservation and restoration works of Yukhari Govhar Agha Mosque to bring it to the original architectural style which was destroyed by s. The restoration process is carried out under the supervision of the Austrian company “Wehdorn Architekten”. Mortar, plaster, natural stone, brick, wood and paint samples taken from inside the mosque were sent to the Ahmet Refik Ersen Restoration and Conservation Laboratory at the Fatih Sultan Mehmet Foundation University in Turkey for further analysis and proper conservation methods. The considerations of this laboratory were taken as a guidance in the restoration work [12].

It is a matter of pride that our historical monuments have been restored with such care and sensitivity. There is also a special reason for such a sensitive approach to the repair and restoration works in the Upper Govhar Agha Mosque. In 2014-2019, the separatist leadership of Nagorno-Karabakh carried out “renovation” works in the Upper Govhar Agha Mosque through the Iranian “Part Saman Jahan” architectural company with the financial assistance of the “IDEA” fund of - Russian born businessman Ruben Vardanyan. The purpose of this was to present “Yukhari Govhar Agha” mosque built in 1883 based on the tradition of Karabakh architecture by architect Karbalai Safi Khan Karabakh as an “example of Iranian architecture” and to falsify information about this exquisite example of Azerbaijani culture in Shusha. On October 14, 2019, at the opening ceremony of the Upper Govhar Agha Mosque in Shusha after the five-year “renovation” by the Iranians, Bako Sahakyan, the then head of the separatist organization, presented this mosque as a cultural monument of Iran: “Our monastery in the Islamic Republic of Iran and churches are preserved. We are also engaged in the restoration of Iranian cultural monuments in Arsakh region, as well as in Shusha. This is an example of Iranian-friendship” [13].

The fundamental reinforcement works have been carried out in the Upper Govhar Agha Mosque over the past two years, and the Armenian interventions that were made to the mosque during the occupation (the consequences of the renovation carried out by the Iranian “Part Saman Jahan” architectural company - G.A.) have been eliminated. The plastering works on the facades and inside the building have been completed, and the minarets have been painted. At present, stone cutting and figure-making of window sills are being continued in the workshop from pieces of raft rock brought to Baku from Shusha [12]. During his visit to Shusha at the end of September 2022, the President of Azerbaijan was closely interested in the repair and restoration works of Upper

Govharaga Mosque and expressed his satisfaction that our mosque was restored to assume its former appearance.

Shusha city, which is the political and cultural center of Karabakh, is rich of a large number of cultural and architectural monuments founded in the 18th-19th centuries. A bathhouse, a mosque and a spring were built in each of the 17 neighborhoods vicinities of ancient Shusha. The Shirin water bath, located in the Merdinli quarter of the city, was built in 1880. At first, while the other baths of the city used saline wells in the area, this bath was supplied with portable fresh water that Khursudbanu Natavan, the Khan's daughter, set pipelined to Shusha. Because of this difference, the people of Shusha called that bath Shirin water bath. According to the composition plan, the one-story building of the bathhouse, which reflects national architectural traditions, had a rectangular shape. After the measuring works carried out in 1986, fundamental restoration and repair works were carried out in this monument according to the project prepared by the architect Adalat Mammadov. The fresh water bath was used for its purpose until the city was occupied by Armenians, and during the occupation, like all other monuments, this ancient bath was destroyed by vandals.

Restoration works in the historic Shirin water bath are being carried out by Heydar Aliyev Foundation. The bathhouse is on the list of non-expandable historical and cultural monuments of national importance and is being restored while preserving its historical appearance.

Another architectural monument restored in the center of the city of Shusha, in Merdinli neighborhood, is the two-story house with a quadrangular structure built at the end of the 19th century by the famous Azerbaijani architect Mirza Asad oglu Sadig (Sadigjan). Sadigjan, who was born in Shusha in 1846, was known throughout the Caucasus as an extremely talented musician and composer. He improved the musical instrument tar, added

jingle and root strings to it, increased the number of strings from 5 to 11, and started playing the tar on the chest for the first time in the world of music. It was the Azerbaijani tar developed by him that was spread widely in the Middle East and Central Asia and became a symbol of our national music. Sadigjan was also a talented composer, several colors he composed for “Orta Segah” and “Bayati-Shiraz” mughams were well received.

Sadigjan’s house was destroyed during the occupation and it lost up to 80 percent of its original appearance. Structural cracks appeared in the intact parts of the building, and the whole house was in a state not liable for repair. Heydar Aliyev Foundation has started carrying out the restoration works in Sadigjan’s house as well. By the decree of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev dated September 7, 2022, 600.000 manats were allocated in order to accelerate the design and restoration of Sadigjan’s house [14]. In the process of restoration of this building, special attention is paid to preserving the architectural style typical to Shusha.

Another architectural monument in Shusha, which was restored by Heydar Aliyev Foundation is the mansion complex of the Mehmandarovs. The manor complex was built by representatives of the Mehmandarov family in the second half of the 18th century. The complex, which belonged to the Mehmandarov family, includes large and small residential buildings, a family mosque and a spring. In October 2021, the Heydar Aliyev Foundation started the repair and restoration works in the mansion complex of the Mehmandarovs’, as well as the family mosque and the spring in the area. During the occupation, the manor complex, which was severely damaged and destroyed by Armenians, was first evaluated by experts, and on the basis of this, restoration work was started. By September 2022, the roofs of the mansion and the mosque have been installed according to the original shape, the ceilings have been restored and painted, doors and windows have been installed. The damaged wall was restored, and the damaged wall

was reinforced. The decayed parts of the wooden structures of the balconies have also been recovered, the outer staircase of the house has been rebuilt, and the broken parts of the floor stones have been rebuilt. The collapsed domes, roof and mehrab of the mosque included in the mansion complex have been restored. The restoration of the spring in the courtyard of the complex has been completed, and the roof of the spring has been reconstructed according to its previous condition [15].

On September 28, 2022, the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev and the The First Lady Mehriban Aliyeva were informed about the progress of the restoration works which were being carried out in the mansion complex of the Mehmandarovs' in Shusha. These works include the collapsed domes, roof, mehrab and "Guldaste" of the family mosque [15].

After the renovation works, it is planned to build a museum exposition here. The exposition of the museum will embody the house of Shushali. Here, it is intended to create a cabinet equipped with personal belongings that demonstrate the owner's occupation and interest, a living room, dining room, and bedroom, which are considered the most luxurious rooms in the house and are often decorated by wooden decorative panels and fabric wallpapers, intended for receiving guests.

One of the architectural monuments restored and actually rebuilt in Shusha is the home museum of the prominent singer Bulbul. In the process of its rebuilding the building of his father's museum, Polad Bulbuloglu preserved the local architectural traditions and used stones called Shusha stone [16]. Since it is impossible to return the museum exhibits stolen by Armenian during the occupation, there are few exhibits of this museum visited by visitors to Shusha.

In September 2022, the Heydar Aliyev Foundation started the restoration of another museum in the city of Shusha - the house-museum of Uzeyir Hajibeyli. The main goal of the restoration

works is to preserve the original historical appearance of Uzeyir Hajibeyli's house-museum.

The house-museum of the famous composer, the founder of our professional music art and national opera, Uzeyir Hajibeyli, was functional in Shusha until the occupation of Armenia, and 1700 exhibits related to the life and creativity of the genius composer were displayed. In 1992, some of the museum's exhibits were taken to Baku. As a result of the brutality of the occupying forces, the museum was destroyed, its valuable exhibits were stolen, and the rest was destroyed.

Heydar Aliyev Foundation prepared a project for the works to be carried out in the house-museum of Uzeyir Hajibeyli. About 100 exhibits taken to Baku are planned to be returned to the museum in Shusha after the repair and restoration works are completed. These are Uzeyir Hajibeyli's photographs, letters, musical scores and personal belongings [17].

One of the rapidly restored architectural monuments in the city of Shusha is the building of the Realniy School. The Shusha Realniy School, which started its activity on September 20, 1881, with its teaching-educational traditions and the outstanding personalities it trained became one of the prominent educational institutions in the entire South Caucasus. At the beginning, this school, which consisted of 6 classes and 159 students, had the influential teachers such as Hashim bey Vazirov, Mirza Salah bey Zohrabbeyov, and Yusuf bey Malikhagnazarov. At the Shusha Realniy school there were educated the prominent socio-political figures, representatives of culture such as Ahmad bey Agayev, Khudadat bey Malik-Aslanov, Javad bey Malik-Yeganov, Ismail bey Safibeyov, Abdurrahim bey Hagverdiyev, Yusif Vazir Chamanzaminli, Jabbar bey Valibeyov, Rustam bey Akhundov, Soltan bey Valibeyov and Khan Shushinski.

During the Soviet period, various educational institutions continuously functioned in the building of Shusha Realniy school,

which had exceptional services in educating Azerbaijani youth and their scientific activity. Only after occupation of Shusha in May 1992, along with many historical places, this school was also burned down by vandals and became a ruin. On May 20, 2022, the President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, issued an order on the allocation of 1 million manats for the design and restoration of the building of the Realniy School in Shusha [18] after which the immediate repair and restoration works of this historical building began.

Another center of education that is being rapidly restored in the city of Shusha is the Secondary school No. 1. The construction of this school building with a total construction area of 4300 square meters started in October 2021. In this school, which will encompass 960 students will be created the overall conditions for high-level education of students. The construction of secondary school No. 1 in Shusha is the next step in the mission of restoring the glory of this ancient city as an educational center. On September 28, 2022, the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev and the The First Lady Mehriban Aliyeva got acquainted with the progress of the construction works carried out in the building of Secondary school No. 1 in the city of Shusha [19].

In general, during the past two years, 7 historical monuments have been completely restored in the city of Shusha.

Contributions to the development of tourism. In the concept of the restoration of Shusha its highly touristic potential seriously considered, and the necessary steps are taken to create the appropriate infrastructure. Taking into account the prospect of declaring Shusha the cultural capital of the Turkish world, holding numerous cultural and political events, and continuing this trend in an upward direction, as in the past, this city will become one of the favorite vacational spots for tourists from different countries in the near future and for the reason a special attention is paid to the construction of hotels. As soon as it was freed from the

occupation, restoration and reconstruction works immediately started in Shusha, and within short time it was done the huge construction works. In May 2021, the “Kharibulbul” hotel, 48 apartment buildings and cottages near the hotel were opened in Shusha, and in August of the same year, the “Karabagh” hotel was opened after reconstruction.

The next step in this area will be the erecting of a boutique hotel – “Shusha Boutique Hotel” in the building on Kocherli street of the city. In the hotel, which will be upgraded to a modern level, it is planned to create all conditions for the comfort of visitors who will visit Shusha city. Here, 13 rooms and a small restaurant will be available to guests. The President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev and the The First Lady Mehriban Aliyeva visited the area where “Shusha Boutique Hotel” will be located and got acquainted with the construction and restoration works as part of their visit to Shusha on May 10, 2022 [20].

In addition, three residential buildings which were built in the mid-19th century in the style typical of the Karabakh school of architecture are also currently being restored and they are planned be put into use as hotels. During the occupation terms these buildings were destroyed and became worthless for usage. In the course of the restoration works that began in May 2022, the foundations and walls of the buildings were strengthened, the part of the building destroyed during the occupation was rebuilt, and the additional premises that were built during invasions are demolished. Reinforcement works were carried out on the walls of the supplementaries in the yard, a reinforced concrete roof was installed and the construction was completed [21]. The interior of the hotel, which will be put into use after the completion of the restoration works, will be in an authentic style.

In April 2022, it was started the construction work of the hotel and conference center, which will have a total area of more than 3 hectares in Shusha. The center will have a total of 154 rooms.

A conference hall for 400 people, meeting rooms, restaurants, shops, underground and surface parking lots and other necessary infrastructure are expected to be built here. The construction of the Shusha hotel and conference center occupies an important place in the restoration and construction works carried out to restore the historical appearance of the city, return its former glory and get it to rejoin with its traditional rich cultural life. In ancient times and in the middle centuries, Azerbaijan, one of the main junctions of the Great Silk Road, maintained direct trade relations with European and Eastern cities. A large number of caravansarays were built in our country for the merchants who were constantly coming and going from these cities while staying and storing the goods they brought. It is from this point of view that the hotel and conference center started to be built in the city of Shusha was designed with the synthesis of modern and national architectural styles based on the caravanseray concept [22]. It is planned to apply here the elements of national architecture in its exterior, and to use Shusha stone, which is utilised in the construction of historical buildings of the city, in the facing of facade.

“Socio-economic development strategy of the Republic of Azerbaijan in 2022–2026” approved by the President Ilham Aliyev on July 22, 2022 is intended creating the attractive, accessible, unique, high-quality and competitive tourism services for the touristic business of Karabakh region, especially Shusha. [23]. In March 2022, at the meeting of the Permanent Council of Ministers of Culture of the member countries of the International Organization of Turkish Culture (TURKSOY) held in Bursa, Turkey, there was taken a decision to select the city of Shusha as the “Cultural Capital of the Turkic World” for 2023 [24] Apart from giving a new impulse to the development, cultural relations among the Turkic countries it will also have a positive effect in increasing the touristic flow to Shusha city.

Kanan Guluzadeh, adviser to the chairman of the Azerbaijan Tourism Agency, praised the tourism opportunities of Karabakh

and Shusha and said that in 2022, our cultural capital Shusha will receive more tourists: “There are many reasons for the development of tourism in the territories freed from occupation. In these areas, security is already ensured, which means that demining still continues, infrastructure is being rapidly built. This includes both the construction of airports and hotels... Shusha is the pearl of Azerbaijan and the Caucasus in general, for this reason, Shusha will receive the most tourists. This year is the year of Shusha, and the events held within this year will be business cards of tourism” [25].

Preparing for the big repatriation. Ensuring the return of peaceful residents to the city of Shusha is also one of the most important issues. For this purpose, it was decided to build a residential complex consisting of 23 buildings on the area of 8 hectares. The construction of 8 buildings started on July 1, 2022, and the remaining 15 buildings on September 1. According to the architectural traditions of Shusha, the buildings were designed with 3-5 floors [26]. There will be 450 apartments in the residential complex. There are 28 one-room apartments, 195 two-room apartments, 190 three-room apartments, 30 four-room apartments, and 7 five-room apartments. The buildings will have 3 and 5 floors. All conditions will be created for the comfortable living of the residents in the complex, extensive improvement and the greenlife works will be carried out in the area. By the end of 2023, it is planned to complete all these works and put the residential buildings into use. Repatriation of Shusha’s inhabitants to their hometown will begin at that time.

In the “Socio-economic development strategy of the Republic of Azerbaijan in 2022–2026” it is stated that in order to realize the great return to the territories freed from occupation, including the city of Shusha, it is envisaged to provide sustainable settlement of the population: “Sustainable settlement of the population is the necessary initial conditions planned to be supported by the establishment, the security system and infrastructure of

the liberated territories will be fully covered. Considering the features of advanced urban planning rules, residential and non-residential complexes will be built in the region, and there will be implemented “smart city and smart village” concepts with modern infrastructure. ... A network of utility services, especially an efficient waste management system, will be established. Social service infrastructure will be restored. As a result, at the initial strategic stage there will be achieved the planned resettlement of the population on a safe, dignified and sustainable bases” [23]. After the restoration works it is planned to resettle 20-25 thousand people in Shusha city.

Hosting international and cultural events. It is particularly noteworthy that in the post-conflict period, various cultural and political events were held one after the other in Shusha. Among them, an international event held in Shusha under the auspices of the UN - a meeting dedicated to the 30th anniversary of Azerbaijan’s membership in the UN - was a very significant event. This once again clearly showed the whole world that the UN and other international organizations fully and unconditionally recognize the territorial integrity of the Republic of Azerbaijan. On the other hand, after Azerbaijan became a member of the UN, Shusha and the other regions of Karabakh were subjected to occupation, and the justified resolutions adopted by the UN Security Council on the immediate withdrawal of armed forces out of the occupied territories were not implemented within a period of nearly 30 years. On April 12, 2022, the President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev, at the meeting dedicated to the results of the first quarter of 2022, specially emphasized that “the solution of the Karabakh conflict, the unilateral solution by Azerbaijan, at the same time took this burden from the UN. I want to say once again that this event in Shusha, had a special significance, and it is no coincidence that it caused further panic and hysteria in Armenia” [11].

Conducting the first International Media Forum in Shusha on July 22, 2022 with about 200 creative teams is a successful project and of a great dissemination work. It is also commendable that international mass media, NGOs, religious figures, bloggers, well-known people have organized numerous visits here to make a witness by the whole world to the brutality and vandalism in Shusha.

Alvina Aghababyan, the head of the Strategic Research Center of Armenia, angrily stated about the huge construction works carried out in Karabakh and Shusha that Armenians had been destroying in Karabakh for 26 years, but Baku was able to build cities, communication, high-level roads and bridges on these ruins in 20 months. A. Agababyan accused their own people of not loving Karabakh: “Do you know why this happened? Because we don’t like these lands, but Azerbaijanis do and prove it. A magnificent bridge has been built in Shusha, and the second one will be built soon. On the way to Shusha, such a garden is being built that it will be possible to see it even from space. All this was done in 20-21 months” [27].

The above-mentioned facts about the large-scale restoration and construction works carried out in Shusha in less than two years after the liberation are truly amazing. All this clearly shows the testimonial words of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev during his visit to Shusha on March 16, 2021: “I said that Shusha will become one of the most beautiful cities not only in Azerbaijan, but in the world, and we will achieve this” which have already become a reality.

Reference literature

1. Aliyev I.H. Speech at the Fifth Congress of World Azerbaijanis in Shusha / <https://president.az/az/articles/view/55859> – 22.04.2022
2. Armenian traces in Shusha or from 22... to 22 / <https://axar.az/news/gundem/662659.html> - 23.07.2022

3. “Only a bandit can come to Karabakh like that, destroyin everything, and finally mining” - Interview with Lieutenant-General of the Internal Service of Russia Alexander Volokh, who in 1991 headed the military commanders of the Fizuli and Khojavend districts of Azerbaijan / <https://caliber.az/ru/post/96491-25.07.2022>
4. Гусейнов Э. Восстановление освобожденных территорий и программа Великого возвращения // История Отечественной Войны. Фактор личности (27 сентября – 10 ноября 2020 года). Баку: «Шарг-Гарб», 2022, с.423-439_
5. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the appointment of a special representative of the President of the Republic of Azerbaijan in Shusha district / <https://president.az/az/articles/view/50398-27.01.2021>
6. Law of the Republic of Azerbaijan “On the cultural capital of Azerbaijan - the city of Shusha” / <https://e-qanun.az/framework/47678-31.05.2021>
7. Drinking water supply systems are being created in Shusha and Dashalti / <https://modern.az/news/325319/-06.01.2022>
8. Shusha’s drinking water supply system is being improved/ <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/susanin-icmeli-su-tec-hizati-sistemi-tekmilledirilir-1650581967-03.09.2022>
9. Gorod-shusha-polnostyu-obespechen-elektroenergiy / <https://media.az/society-1067876663-16.09.2022>
10. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the declaration of 2022 as the “Year of Shusha” in the Republic of Azerbaijan / <https://president.az/az/articles/view/55197-05.01.2022>
11. Introduction and closing speeches of Ilham Aliyev at the meeting dedicated to the results of the first quarter of 2022 - <https://president.az/az/articles/view/55821-12.04.2022>
12. Ilham Aliyev and The First Lady Mehriban Aliyeva visited the Upper Govharaga Mosque in Shusha / <https://president.az/az/articles/view/57390-27.09.2022>
13. Elshad Pashasoy. Why is Iran, eager for bayatiya, silent on Daniel-yan’s shocking accusation?

14. Acquaintance with the restoration works of the famous artist Sadiq-can's house in Shusha /<https://imzainfo.az/m%c9%99shur-tarz%c9%99n-sadiqcanin-susadaki-evinin-b%c9%99rpasi-isl%c9%99ri-il%c9%99-acquaintance> – 10.05.2022; Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on measures related to the design and restoration of the house where Sadigjan lived in the city of Shusha / <https://president.az/az/articles/view/57124> -09.07.2022
15. Ilham Aliyev and The First Lady Mehriban Aliyeva got acquainted with the progress of restoration works in the mansion complex of the Mehmandarovs in Shusha / <https://president.az/az/articles/view/57402>-28.09.2022
16. Armenian traces in Shusha or from 22... to 22 /<https://axar.az/news/gundem/662659.html> 23.07.2022
17. House-museum of Uzeyir Hajibeyli in Shusha is being restored / <https://publika.az/news/qarabag/415985.html>- 6.10.2022
18. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on measures related to the design and restoration of the Shusha Real School building in the city of Shusha / <https://president.az/az/articles/view/57404> - 20.05.2022
19. Ilham Aliyev and the the First Lady Mehriban Aliyeva in the city of Shusha No. 1 full secondary “U8\78957\][POIZ `120https://president.az/az/articles/view/57404- 28.09.2022
20. President Ilham Aliyev and the First Lady Mehriban Aliyeva visited the area where “Shusha Boutique Hotel” will be located/ <https://president.az/az/articles/view/55986> -10.05.2022
21. President Ilham Aliyev and The First Lady Mehriban Aliyeva got acquainted with the work done in the hotel under repair and restoration in Shusha / <https://president.az/az/articles/view/57403> - 28.09.2022
22. President Ilham Aliyev and The First Lady Mehriban Aliyeva got acquainted with the construction works of the hotel and conference center in Shusha / <https://president.az/az/articles/view/57400>-28.09.2022

23. https://static.president.az/upload/Files/2022/07/22/5478ed13955fb35f0715325d7f76a8ea_3699216.pdf, p.18
24. The city of Shusha was chosen as the “cultural capital of the Turkish world” / https://azertag.az/xeber/Susa_seheri_Turk_dunyasinin_medeniyyet_paytaxti_sechilib-2072408-31.03.2022
25. Kenan Guluzade: “Shusha will receive the most tourists” / <https://demokrat.az/az/news/108090/kenan-guluzade-en-cox-turisti-susa-qebul-edecek-15.04.2022>
26. Residential buildings in Shusha will look like this - photos / <https://qafqazinfo.az/news/detail/375279-10.09.2022>
27. <https://konkret.az/biz-26-il-dagitdiq-baki-20-aya-cennet-etdi-aga-babyan/-16.08.2022>

Azerbaijan-Armenia Relations in Historical Context: Periods and Dynamics

Dr. Farahila Babayeva-Shukurova²

INTRODUCTION

The Soviet Union is one of the old political forces that coerced or voluntarily held together ethnic or religious origins. It is a power that has left a very deep history in its past. The bipolar system in the world came to an end after the Cold War. After this situation, ethnic conflicts increased and spread to the Soviet Union in the 1980s and caused great repercussions in the world (Aslanlı, 2013). Conflicts occurring in the world have been a threat to security. These conflicts resulted in disintegration and in the early 1990s, the USSR was replaced by 15 new independent republics at the end of 1991 (İbadov, 2007). When the Soviet Union began to

2 Doctor, Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies of ANAS & Azerbaijan University, Azerbaijan. ORCID: 0000-0002-4900-5166

collapse after the Cold War, changes occurred in the system. The Caucasus region is important. Especially the North Caucasus region posed an important problems, as a result of the independence of Azerbaijan, Georgia and Armenia in 1991, instability occurred in the region (İbadov, 2007). This article describes the historical relations between Armenia and Azerbaijan in the Caucasus region and the effects of foreign powers on these relations.

Following the policies of the USSR in this region, it is the Karabakh problem, in its simplest terms, causing conflicts, wars and deaths between Armenia and Azerbaijan (İbadov, 2007). Since the “Nagorno-Karabakh” issue, the Caucasus region is generally a strategically important region. It became an important problem between Azerbaijan and Armenia after the Cold War (Aslanlı, 2013). Due to the fact that the Caspian basin, transportation and natural resources are located on the international transportation line of the region, it has occasionally led to significant international competition, in fact, the Karabakh problem, which is an important issue, caused rivalry and conflict between Azerbaijan and Armenia in the region (Aslanlı, 2013). After Armenia’s invasion of 17% of Azerbaijani territories that took place in late 1988, thousands of Azerbaijani people died and the population loss increased (İbadov, 2007). In fact, in the years when Nagorno-Karabakh started to create problems between Armenia and Azerbaijan, besides being attached to the Soviet Union, this region was given to Azerbaijan by the Soviet Union. Armenia is an important region in terms of history and has an Armenian population (Branch, 2018).

In the past, Armenians escaping from the Ottoman Empire due to the Russian invasion settled in Nakhchivan. After the Russian-Iran wars, Russia, which also defeated the Osmnali, established a buffer zone in the Caucasus for two Muslim countries. Armenia’s priority at that time was that it wanted an Armenian state in Karabakh. Their main purpose is to make the population of Azeri Turks in Karabakh a minority. Nagorno-Karabakh is an important conflict issue for Armenia and Azerbaijan. There is a Russia that

supports Armenians who want to take Karabakh, which has been an important problem since history. The aim is to establish a 'Great Armenian State' in that region. They carried out this as a policy. For this reason, there are always searches for a solution for this Karabakh in relations between Azerbaijan and Armenia, but since Karabakh is an important land, the two countries have entered into bloody conflicts with each other.

Nagorno-Karabakh, which is the most important issue for Azerbaijan, is an important issue in foreign policy not only for Azerbaijan but also for Armenia.. Support or opinion of external factors to the conflict in this region is vital. The Caucasus region is important for the realization of many projects. Geopolitical, geo-economic and geo-strategic properties is to have the US and Iran, including Russia, Turkey and the location is a very important region for China. For this reason, these countries, considering their own interests, have become a party to Armenia or Azerbaijan for Nagorno-Karabakh. It can be said that they are in competition for resources such as natural gas, oil and energy. Because in the Caucasus region also affect Turkey. On the whole, Armenia is dependent on Russia. Banking, energy, etc. depends on Russia. As such, the importance of the region affects Russia when we consider the dissolution of the USSR. America and Western countries are in these relations and affect them (Bozkuş, 2018).

LITERATURE REWIEV

This thesis deals with the historical process of Armenia and its becoming the Republic of Armenia after the Berlin Congress. Conflicts began in 1988 for Nagorno-Karabakh, which has been a problem for Emenistan and Azerbaijan since independence. As a region, the Caucasus has always been an important region for the West. Whether it is conflict or peace, every event in this region attracts the attention of the West. Armenia declared its independence after leaving the Soviet Union. Armenia, which forms the region of the Kur and Arez rivers, demanded land from

Azerbaijan. In this article, these issues are discussed in general terms (Imranlı-Lowe, 2010).

In this article, the first settlement of Armenians in Anatolia and their relations with the Anatolian people are mentioned. Before Armenians settled in the Eastern Anatolia region, that region belonged to the Urartians. Armenians were called 'Armanu' in the Eastern Anatolia region. Armenians, who had very good relations with the Ottoman Empire, came to a deadlock after a certain period with the support of foreign powers. Armenians who immigrated as a result of the Relocation Law claimed that they were massacred by the Ottoman army. The truth is the opposite. Today, if Armenia wants good relations with Turkey, priority should drop the charges (Memiş, 2005).

The conflict between Armenia and Azerbaijan should not be considered only as war. This conflict also has a legal dimension. In this article, the legal aspect of Karabakh has been discussed. It is not just an event between two countries. Russia, Iran, Turkey and Western countries in dealing with Nagorno-Karabakh. Turkey Karabakh, Azerbaijani territory and is always argued that this situation should be resolved legally. Azerbaijan has the right to appeal to the UN Security Council. The way of using force should not be preferred in general. It is always the healthiest way to resolve the cases through legal means. It is very saddening that innocent people died in many conflicts, as in the Nagorno-Karabakh incident. Therefore, the most important event-solving method is not the use of force, but the legal method (Aslanlı, 2015).

This article is an article on the human rights of the Armenian-Azerbaijani armed conflict in the Nagorno-Karabakh conflict, the degradation of humanitarianism. Human rights are the basic principle for all countries, that is, it has been the basic principle of international relations. However, in this region, UN Human Rights that ignore the death of innocent people shows that they

are not acting fairly. However, it should not be forgotten that; man is human everywhere, in every geography, in every language and religion. In the human rights circular, it is essential to protect civilians when there are armed conflicts. When entering this organization, each country fulfills the task assigned to it, and the judiciary should decide on the countries that do not. Human discrimination by the UN Human Rights should be prevented (Dadashova, 2014).

The Armenian-Azerbaijani war continued for many years. Since the Caspian region is very rich in oil and gas, the South Caucasus is rich in natural resources. Other states are interested in this region. Turkey is affected by this attention. Expressing that this war will be resolved, the author also argued that this solution will be close. In fact, ethnic events lie at the root of this conflict. Considering the last thing for this war, the author spoke of the hatred of these two states and the nation against each other. Since these two countries were under Soviet rule for 70 years, they have shaped globally. For this reason, they try to be two dominant states (Laitin, David D. and Suny, 1999).

The importance of the Nagorno-Karabakh issue is increasing day by day, which shaped the foreign policy of Azerbaijan and gained its independence. Azerbaijan; Russia has sought to establish relations between Iran and Turkey. As the Caspian region is indispensable for oil and gas, Azerbaijan is aware of its importance. Azerbaijan knows that Western countries cannot come to Azerbaijan without passing Iran and Russia, and tries to pursue balanced policies to turn this into an advantage. Azerbaijan wants to be balanced and versatile in foreign policy. Its main priority is national security. Azerbaijan wants to have Karabakh in order to achieve this national security. The capital Baku has wanted to maintain good relations with the West and Russia in recent years. Strategically, logical steps are tried to be taken in foreign relations (Kuchins et al., 2016).

In this article is explained the history of Azerbaijan. The importance of his struggle from the sovereignty of the Soviet Union to its independence was touched upon. It has become a stronger country after gaining its independence. However, he sought a solution for the Nagorno-Karabakh problem, which is an important issue. It requested the land territory Azerbaijan to be given. Being in an important place as a geographical location provides a great advantage. It established good and balanced relations with the West, China and Russia. It has an important position in regional integration studies (Valiyev, 2016).

In this thesis, the role played by foreign countries in the relations between Azerbaijan and Armenia is mentioned. It is a thesis that explains the contrary of Azerbaijan to be under the sovereignty of the Soviet Union at its own request. No country in history willingly fall under the auspices of another state. There are imperatives. National sovereignty is always important for Azerbaijan. Russia wants the Armenians to take Karabakh and supports it in this direction. Çünlü supports Armenia's 'great Armenian state' project. Neither the West nor Russia support Azerbaijan. They sided with the Armenian state as imperial powers. Turkey has always supported Azerbaijan and is committed to maintaining this policy. These two countries need each other (Şihaliyev, 2004).

In this article, the importance of the Caucasus region has been mentioned. In this region, it was mentioned how painful the massacres committed by Armenia against Turks and Azerbaijanis were. The Armenian issue, which cannot be resolved in this region, is of great importance. Neighboring Armenia and Azerbaijan in the same region have been in constant conflict. Both states have tried to hold on in this region. The region has great wealth in transportation, natural resources and economy. Iran and Russia have tried to bring peace in this region in line with their own wishes, but while the conflicts continued, both states tried to take

advantage of these natural resources. Thus, the region has been in chaos throughout history (Hasanoğlu & Süleymanlı, 2013).

1.HISTORICAL BACKGROUND OF REGION

1.1.Collapse Of The Soviet Socialist Republics Union

The history of Russia, the largest country in the world, is extensive. Russia's history starts with the Slavs. The history of Russia; It is extensive, including Tsarist Russia, the Union of Soviet Socialist Republics, and the Russian Federation. The Russian political tradition developed in the period of Tsarist Russia was important in the development of politics in the Soviet system. Russia fought in the World War I, and had two revolutions in 1917. The first is the revolution that ended Tsarist Russia and transformed Russia from a monarchy into a republic. The second is the Bolshevik revolution that took place in 1917. And it is the revolution that led to its retreat from the first world war. In 1918, the period of Tsarist Russia ended with the Brest-Litovsk Treaty (Bulut, 2005). However, it was only in 1922 that the Bolsheviks took over the government due to internal and external struggles. The establishment of the USSR can be seen after the collapse of Tsarist Russia. Since its foundation, the USSR has maintained 53 states and more than 110 nations together. They were under the roof of a state and they were made out of necessity and their own will (Şadıhanov, 2006).

The Bolshevik Revolution of 1917 was a new beginning for Russia, known as a general view. The brotherhood of all peoples living in Russia, regardless of religion, language or race, was targeted and this issue was dealt with in detail with the propaganda made for this reason; However, it was soon realized that all these do not reflect the truth. Lenin died in 1924. After his death, two of the chief aides Trotsky and Joseph V.Stalin struggled to come to power and Stalin won the struggle(Baharçiçek & Ağır, 2014). Stalin increased his power by eliminating everyone who was anti-

communist and became the sole owner of power (Bulut, 2005). The Communist Party of the Soviet Union had all social, political and economic life and played a role in the administration of state organs. The USSR is made up of 15 independent countries, but each of these countries has a head of state, government, legislative and judicial branches. However, they could not become autonomous local governments. The main power in these republics gathered around the communist party and the Russian element was discussed, centralism prevailed (Baharçiçek & Ağır, 2014).

Stalin made a policy in the 1930s and was in favor of uniting the peoples on the basis of autonomy. This policy is “New Economic Policy”. In those years Stalin was the People’s Commissar for Nations. According to Stalin, Chenonism and nationalism are a danger to communism. Until 1936, the boundaries of the republics and the autonomous republics affiliated to them were drawn without much consideration. The centers of these republics are attached to Moscow. Stalin developed the policy of ‘divide and rule’, aiming to ensure the unity of the countries and facilitate the administration over the peoples. It is the propaganda of the ideology of internationalism carried out by the Communists who kept all nations together during the Soviet period. It was attempted to create “soviet people” from people with different nationalities, culture, history, region and religion. However, it failed (Şadıhanov, 2006).

The national problems that arose in the Soviet Union are not really new. These problems have existed in the time of Tsarist Russia and since the establishment of the Soviets and their rise to power. Stalin and Lenin took a number of measures to solve these national problems, but they were seriously insufficient. The person who came to power after Stalin was Kruchev. Kruchev has an influence on the deepening of the national question. The Ideology Organization of the Communist Party has carried out a comprehensive project and the aim of this project is to make non-Russian peoples lose their identity (Şadıhanov, 2006). They

assigned people of Slavic origin to the Caucasus and Central Asia and settled there. There has been a number of immigrants from Russia as well as the population of Estonia, Latvia and Western Ukraine, the alphabets of all Republic Unions except Armenia and the Baltic Republics have been Russian, and the surnames of Muslim peoples have been Russified (Şadihanov, 2006).

While the economic crisis increased in the 1980s, it began to manifest itself in the political crisis, as a result of which the power of the central authority weakened and otherwise, the governance power of the 15 Independent Republics community increased (Şadihanov, 2006). Ethnic problems caused the weakening of central power as a result of enforcement and use of force. This situation, as an important effect, contributed to the dissolution of the Soviet Union. The biggest disagreements are Azerbaijanis and Armenians. There are conflicts between Georgians and Abkhaz, Kyrgyz and Uzbeks, Chechens and Tajiks (Şadihanov, 2006). The transformation of such ethnic events into bloody fights caused the death of many innocents and Garboçov wanted to suppress armed conflicts, but this event further strengthened national feelings.

The USSR has tried to put Marxist and Leninist ideology into practice since its existence. During the Stalin period, the USSR continued its existence in a totalitarian state. The decisions taken by the elite cadres belonging to the Communist Party have been put into practice and the function of the Assembly did not go beyond approving the decisions taken by the Communist Party. While there were some changes in the world during the Cold War, the reform movements that started with Garboçovism in the USSR can be regarded as a milestone in Russia. In these years, some independence movements were observed in the republics that wanted to be completely independent. Movements of communities who want to be independent in ethnic and cultural terms had a negative effect on the USSR. The reform policies of Garboçov are important in providing freedoms such as opening to foreign trade, international expansion, religion and the press.

However, after the defeat of the wars he fought in those years, the President of the USSR, Mikhail Gorbachev, resigned and 15 Republics gained their independence. As a result of this, the USSR dissolved on December 26, (Baharçipek & Ağır, 2014).

1.2. History Of Armenia

The Republic of Armenia is a community that existed before the existence and collapse of the Soviet Union. They engraved themselves in history with an epic. This epic is the Armenian Epic. It is known that this epic was written in antiquity. Armenians came to Anatolia in the 8th century BC. During this period, the Urartu state was in the process of collapse, the Armenians took advantage of this situation and accepted the sovereignty of the Persians and took refuge in them (Memiş, 2005). The person who used the word Armenian was the Persian king Darius. (Memiş, 2005). Armenians called themselves Hayh (Memiş, 2005). In the writings of the Persian Empire known as cuneiform, Armenians settled in Eastern Anatolia, the Eastern Anatolian region was called the words Armanu and Armenia (Memiş, 2005). Relations between Rome and Byzantium date back to old times and Byzantine behaves closer to Armenians. Armenia was divided into two by the Byzantine Emperor I.Theodosios and they tried to assimilate the Armenians (Öztürk, 2017).

While the Roman Emperor was getting stronger, they started to compete with the Persians, the Armenians were also involved in the rivalry, and the Persian King died, the Armenians began to gain territory (Öztürk, 2017). After the Romans invaded Pontus, there was a movement in the Armenian lands and as a result the Parthians took the Armenian capital (Öztürk, 2017). An important agreement was signed between the Parthians and the Romans. The name of this agreement is the Rhandaia treaty. The purpose of the agreement is to arrange the east and west and to annex Armenia to Rome (Öztürk, 2017). In this case, it will be an advantage for Armenia, because Armenia has once again become

a kingdom. While the people in the region lived for peace, this atmosphere of peace began to deteriorate due to the Parthian and Rome conflicts (Öztürk, 2017). Armenians preferred the Parths while these turmoil continued, and the Parths were eventually annihilated. During this period, the Sassanids showed themselves, there was equality in the East. The Sasanians, who went to war with the Romans, won this war (Öztürk, 2017). Armenians, who continued as a kingdom, started to convert to Christianity (Öztürk, 2017).

As a result of the war between the Sassanids and the Armenian troops in 451-485, an agreement was concluded, as a result of this agreement, the Armenians regained their freedom of religion and declared this freedom (Sağır, 2014). Later, their capital was divided between Sassanids and Byzantines, but conflicts continued (Sağır, 2014). After the collapse of the Persian Empire, they lived under the rule of Seleucids, Romans, Byzantines, Seljuk Turks and the Ottoman Empire (Memiş, 2005). Armenians sided with Byzantium because they were in a difficult situation. Armenians accepted this situation, sometimes willingly, sometimes compulsively. The wars between Byzantium and Arabs were reshaped and started in Armenia. While these wars were taking place, some of the Armenians took the opportunity and changed the direction of trade routes and moved them to Kars (Sağır, 2014). In the 8th century, Armenia experienced negative events in every field in terms of politics, social, military and economics (Sağır, 2014). During these years, the wars of the Arabs and some groups of Armenians created a negative impact in the region. Armenians, who were uncomfortable with the Arab wars, rebelled. The harsh behavior of the Abbasi Emir's rebellion was stopped (Sağır, 2014). During this period, because of the wars, the people fled the country and went to Georgia. However, as seen in history, the public was not welcomed. People were persecuted as a result of religious pressure. For this reason, they returned to their land.

In the 11th century, many trade routes became unusable, so new routes were sought. New places have been discovered.

Armenians could not achieve independence in Anatolia, but throughout history they received the best treatment and tolerance from the Turks. This beautiful order began to interfere in the 19th century, and the reason for this situation is the support of the imperial powers, they aimed to reveal Armenian nationalism by starting to tell the Armenian history and the Armenian people by foreign powers in various regions of the Ottoman Empire (Memiş, 2005). In addition, they attempted to make Turks enemies to Armenians. There are constant wars in the Eastern Anatolia region, where the Armenians were found as feudal principalities. Wars between nations such as Byzantines and Arabs that took place in this region cover the Medieval period. There are reasons for this region to cause conflicts, these reasons are religious, military and economic, especially the region has an important military position because the Armenian feudal lords lived under Byzantine and Ottoman rule from time to time (Sağır, 2014). The region has hosted the Trabzon and Baghdad trade route, which is an important trade route, and therefore its importance has increased (Sağır, 2014).

In the 1600s, Armenians fought many struggles for independence. The beginning of this struggle started with the Liberation Operation. Because of the wars that first took place between Venice and the Ottomans in 1645, Armenia had hopes for independence (Artak, 2017). When the Ottoman Empire defeated the Republic of Venice, this dream of the Armenians could not come true. Later, in 1722, the Armenians started the Liberation Movement (Artak, 2017). At that time, Armenians, who trusted Russia and Georgia, could not declare their independence in Karabakh (Artak, 2017). During this period, Armenia came under the rule of Russia. In the 19th century, Russia took Eastern Armenia. After the Russian and Ottoman 1800s year war was signed in Berlin Congress and Kars, Ardahan, Batum was passed to Russia's sovereignty but of Kars, Turkey again later (Artak, 2017).

Armenians have always been in search of a homeland. Armenians living in tribes lived in Iran, Ottoman and Russian lands. Armenians who were displaced from Karabakh in the 1800s came from Osmanlı and Iran, but according to historians of the period, most of the population of Karabakh belonged to Azerbaijanis (Hasanoğlu & Süleymanlı, 2013). Armenians who were arming in the South Caucasus also wanted to attack the Ottomans, but they were disarmed by Russia, but the Armenians who took advantage of the workers' party revolution in Russia in 1904 started dynamism in the Caucasus (Hasanoğlu & Süleymanlı, 2013).

The First World War gave courage to the Armenians. The Armenians, who thought that they could establish a state in the Ottoman lands with the start of this war, declared a war against the Ottoman Turks. They committed massacres in many Turkish villages. The Armenians, supported by Russia, continued these attacks by taking power from the Russians. Armenians living under the Ottoman Empire gradually began to participate in this situation. Armenians in the Ottoman army became gangs against the Ottoman Empire. The support of the Western powers continued in this period. The Ottoman, which will be divided with the Istanbul Agreement, has been important for the Armenians. With the Russian Revolution in 1917, efforts to become independent began. Azerbaijani and Armenian deputies announced their independence in these years. With the establishment of relations with Turkey in 1922, the USSR began to heal (Artak, 2017).

In the 1960s, the Armenians made fallibility against the Turks. It was also proved in the Ottoman Archives that the genocide allegations made against the Armenians had no reality, but the Armenians did not accept this situation (Memiş, 2005). As an independent country in 1991, Armenia again attacked the Turks during the War of Independence. Armenia did not give back Azerbaijani lands and caused conflicts.

1.3. History Of Azerbaijan

There are many epics for the country known as Azerbaijan, which is located in the South Caucasus and known as the present day. In ancient times, the northern part was named differently and the southern part was named with different names. It was first called 'Artabaza', as the second name 'Adır'-² Azer ' (İbadov, 2007). Historically, many states have been established in the territory of Azerbaijan. Many excavations have been carried out in this area. As a result of these archaeological excavations, it was understood that many states lived in these lands and the "Kuruçay Civilization" confirms this (İbadov, 2007). It covers the periods before Christ. The first states established in this region are governed by Turkish origin tribes (İbadov, 2007).

There have been wars for many years between Iran and Byzantium, and during these wars, Azerbaijan was dominated by the Sassanids. The Caliphate Armies declared war against Syria and Iran in these centuries. We can say that as a result of this war, it conquered Syria and took some cities of Iran and opened his way to Azerbaijan. It continued its existence under the rule of Azerbaijan Caliphate Armies in the 10th century. We can point the thousand years as a turning point for the world. In these years, the Oghuz people have succeeded in establishing the Turkish homeland in Iran. While this success continues unabated, the (Seljuk) Oguzes targeted Azerbaijan and Anatolia, and these regions opened their doors to Turkish children after 1071. It must be admitted that the Turks are among the first owners of Azerbaijan, because when the Seljuks started to gain strength in this region, Turks migrated to this region.

In the 1200s, Azerbaijan was occupied and invaded by the Mongols. Mongols captured some cities of Azerbaijan. In fact, these occupations were the first of the Mongols' subsequent invasions. Azerbaijan later came under the Ilkhanid rule. In the 15th century, Karakoyunlu and Akkoyunlu ruled Azerbaijan and caused the

Turkish population to increase (Göl, 2016). However, historically, the Safavid State is the strongest Turkish state in Azerbaijan (İbadov, 2007). During these years, Shi'ism and Sunnism conflicts arose in the region. There have been people who have forced Sunni groups into Shi'ism and those who did not accept this situation were forced to migrate. These conflicts mostly occurred between Iran and the Ottoman Empire.

The Ottoman, Russia and Safavids started a competition in the 18th century, the purpose of this competition is to dominate Azerbaijan. In this period, after the Safavids were in a period of collapse, the Azerbaijanis did not want to be tied to the center and started rebellion movements. The Safavids asked Russia for help to weaken the Ottoman Empire because of their grudge against the Ottoman Empire. Russia's plan in this period is to open up to the Black Sea. In addition to these, another aim of the Safavids is to propagate. They provoked the Armenians to the Safavids and tried to show that the Turks were their enemies, and they did this through propaganda. Russia besieged Baku and added it to its sovereignty. The Ottoman State wanted to stop this policy of Russia. The Istanbul Agreement was signed between the Ottoman Empire and Russia. Russia dominated the western and southern parts of the Caspian Sea. The Ottoman State dominated Azerbaijan and the South Caucasus. As a result, Russia dominated the Caspian Sea region, which it wanted for trade. Russia has endeavored to assimilate Karabakh and Nakhchivan regions. It wanted to dominate the region by trying to settle the Christian peoples from the Ottoman Empire in this region (Göl, 2016).

The first policy that Russia made in the Azerbaijan region was to try to destroy the military abilities and talents of Azerbaijani men because Russia, which is against the Russian administration and worried about the nationalist movement, wanted to carry out such a policy (Göl, 2016). In this way, Russia has planned to prevent dissenting views. However, Turanism-Türkücülük thinking is a key reason the bond between Turkey and Azerbaijan

(Göl, 2016). Developing many negative policies against the Azerbaijanis, Russia wants the Armenian people to be harmed by provoking them against Azerbaijan. When the situation progressed in this way, an important and very painful war took place in Baku between Russia and Azerbaijan in 1905. During these years, the national self gained even more importance. Revolts and increases in nationalism movements are observed in the Caucasus region.

The Russian Revolution that took place in 1917 is an important event because it stimulated national movements and caused long-term chaos by creating negativity for Russia. After the October revolution, the Bolsheviks and Dashnaks made an agreement between them and carried out actions to prevent the independence of Azerbaijan (Göl, 2016). Especially to Baku and Azerbaijan. The living standards of other non-Russian people in this area are always lower. Since Baku is rich in oil, Russia has always thought of dominating it. Armenians and Georgians, who had a significant influence in the region, had problems with Azerbaijan and these problems became an advantage for Russia. Russians took the lands of Azerbaijanis in the region. Genocidal behavior was committed by inflicting heavy blows on the people. When Russia caused Azerbaijan to lose its military capabilities, Georgians and Armenians were able to form an organization as a result of the negativities experienced in the region in 1918, while Azerbaijanis had difficulty in establishing a military organization (Göl, 2016). Massacres were committed against Muslim-Turks in Baku. The Brest-Litovsk Peace Treaty was signed between Russia and the Ottoman Empire, and as a result of this agreement, changes began to occur in the Caucasus Region (Göl, 2016). May 26 Georgia, 28 May Armenia and Azerbaijan became independent. However, Baku did not belong to Azerbaijan. Actually, Baku is important for the Ottoman Empire. History, culture, sociological structure are very important. These are more important to the Ottoman Empire than oil resources. The Azerbaijanis who were massacred due to the pressure of the Armenians sought help from the Ottoman

Empire. As a result, Baku was taken on 15 September 1918 and became the capital of Azerbaijan (Göl, 2016). During the period of Soviet Russia, non-Russian nations became independent.

Turks withdrew from Azerbaijan after the Mondros Agreement. As a result of the independent states established in the Caucasus region, the British began to withdraw from this region. Soviet sovereignty was achieved in Azerbaijan on April 28, 1920, leaving Azerbaijan in a difficult position again, and the Soviets kept Azerbaijan under their rule for 70 years by including it in the sovereignty of independent states (Göl, 2016). During these periods, the Soviets tried to make the Azerbaijanis enemies to each other by causing internal turmoil and they held the region as a result of the practices they made for their own interests. About that time, was unable to help Azerbaijan is in the process of collapse of the Ottoman Empire, the same is true for Azeris, they were unable to help Turkey (Göl, 2016). During the Bolshevik Revolution, the national feelings of the Azerbaijanis were tried to be destroyed, but they could not be successful. The Union of Soviet Socialist Republics dissolved in 1991, and as a result, all of the countries known as the Commonwealth of Independent States declared their independence. In this case, after the first state to recognize the independence of Azerbaijan has been the Republic of Turkey. After these years, the most important problem of Azerbaijan has been the Nagorno-Karabakh conflict with Armenia.

2.NAGORNO-KARABAKH ISSUE

2.1. History Of Karabakh Issue

The area existing by the east of the Black Sea and the Caspian Sea is called the Caucasus region. The Karabakh region covers the Southern part of the Caucasus, there are discussions about the name of Karabakh, which is known to belong to Azerbaijan throughout history (Özyılmaz, 2013). The word Karabakh is a mixture of Turkish and Persian (Cornell, 1999). The borders of

Karabakh expanded to the south and north in the 13th century. At that time, Karabakh was the border of the region owned by the Armenians. The fact that the Karabakh Region has fertile lands and the rivers and territorial waters are in this region give the region positive qualities. Until 1990, the Karabakh region was under siege of Azerbaijanis. Therefore, Karabakh's border neighbor did not exist before that period. The region is in an important position in terms of productivity. The region is important in terms of its geopolitical position. The region, which is of great importance due to the characteristics of the past rather than the economy, is historically and politically involved. Turks were the first to migrate to the region in history. It is stated that the ethnic element in this region is mostly Turks. XX.-XI. century Oghuzs came to this region (ÖZYILMAZ, 2013). The Seljuks dominated the region, which is home to more Turks, and Azerbaijan, as they can breed in the region, which is good in terms of productivity. After the Mongol invasion, the region was under the control of the Turks after many different states(Özyilmaz, 2013).

Important developments took place in the 1800s. Russia occupied Azerbaijan, which has an important position in the Caucasus, after this occupation, it dominated Karabakh in 1806 (Mustafayev, 2013). There are khanate regimes in Karabakh and Russia invaded Karabakh by attacking these regimes. Even though Azerbaijan was occupied in those years, Karabakh is considered Azerbaijan's territory. Armenians immigrated to Yerevan, which is under Armenia, and to Karabakh, which is connected to Azerbaijan (Mustafayev, 2013). These migrations were mostly in the 1830s. A large number of Iran and Anatolia have immigrated to the region. In fact, this migration was the first step. The first step is to ensure that Russia has a Christian majority in the region. Russia's purpose in doing this is to try to expel the Azeri Turks from these lands. Russia strived for the immigration of Armenians from the Ottoman Empire. Muslims living in Karabakh were displaced to other regions (Mustafayev, 2013). Thanks to this policy of Russia,

changes occurred in the population of Nakhchivan, Yerevan and Karabakh. The most important change is the change in ethnic style.

Considering the end of the Ottoman rule in this region and the process of joining Russia, an important event took place. This event is the Kürekçay Agreement made in 1805 (Bozkuş, 2018). This treaty was made between Karabakh and Russia. In fact, this treaty is a historical proof, because after this agreement, a census was made in the region. After the census, more than half of the population belongs to Azeri Turks (Bozkuş, 2018). Thus, it proves that the first settlers in the region were Turks. As an important point, after the Armenians who were immigrated to the region during the First World War, Russia's policies in the region are implemented. Armenians who came to Karabakh from Iran after the Turkmenchay Treaty settled in the most beautiful and productive places (Bozkuş, 2018). The Russian administration not only thought of Karabakh, but also settled Armenians in Baku, because by doing this, it pursued a policy of dominating underground resources and oil in Baku (Bozkuş, 2018). Russia's policy in the region has changed the ethnic, political and social structure of the region. The Nagorno-Karabakh region has often been the subject of conflict in the region. This conflict continued until the 19th century and this process has been prolonged until today. When countries such as Azerbaijan, Armenia, and Georgia demanded independence, the Soviet Union gained dominance in the region in the 1920s, while Azerbaijan and Armenia had conflicts over Karabakh (Bozkuş, 2018). That Nagorno-Karabakh posed as a problem XIX. It emerged at the end of the century. Movements were observed among the Armenian people in the Caucasus region. An organization was established in 1890, the name of this organization is "Dashnaksutyun Committee" (Aliyev, 2006). The aim of this committee is to establish an Armenian State in Eastern Anatolia for Armenians living in Ottoman lands in those years. During these years, Armenians avoided spoiling their relations with the Russians. The conflict between Armenians

and the peoples of Tsarist Russia brought along ethnic conflicts. Nationalist movements started in the Caucasus region and the most important proof of this is the conflict between Armenians and Azeri-Turks in 1905 (Aliyev, 2006). Both sides, paying a heavy price, are aware that these conflicts are fueled by the Russians. Conflicts paused significantly between 1906 and 1918, but the Bolshevik Revolution in 1917 resulted in conflicts again (Aliyev, 2006). Due to the Armenians' desire to establish a state in Eastern Anatolia, the Armenians thought that the Ottoman Empire would attack. For this reason, they were quickly armed. They attacked Eastern Anatolia. Then they attacked the Azeri-Turks. In 1918, the Turks were massacred in Baku (Aliyev, 2006). The first steps for the region were made in 1918. One of the parties is Armenia and the other is the People's Republic of Azerbaijan. After this incident, a temporary agreement was made that the mountainous part of Karabakh belongs to Azerbaijan. "The solution is based on a foundation that" recognizes the cultural right of self-determination "of the Armenian population of Karabakh"(Bozkuş, 2018, p.6-7). Russia occupied Armenia and Azerbaijan. The year 1924 has achieved an important development for the region. This year, the certificate of belonging to the Azerbaijan Soviet Socialist Republic of Nagorno-Karabakh was approved(Bozkuş, 2018).

2.2. Azerbaijan and Armenia Conflict

Armenians, who had problems with the Ottoman and Azerbaijan throughout the history, turned to Azerbaijan in the 19th and 20th centuries. In those years, the Ottoman Empire managed to maintain its existence. For this reason, Armenians turned their arrows to Azerbaijanis. In addition, they never gave up their desire to establish an Armenian state in Eastern Anatolia. The policies of the Russians on Armenians continued. They implemented a settlement policy in the Caucasus through the Armenians. Since the Armenians were Christians, the Russians felt close to them and aimed to act in line with the same interests (Koç, 2020).

Russian and Armenian close relations date back to Peter I in 1682 (Koç, 2020). Armenians were able to establish closer ties with the Russians after I. Petroleum came to power (Koç, 2020). Russia intends to dominate the Caucasus by drawing the Armenians to its side. Russia and Iran fought in 1826, and as a result of the war, the Treaty of Turkmenchay was signed, the Ottoman-Russian War was fought between 1828-1829, the Edirne Treaty was signed as a result of this war, and as a result of these two negotiations, thousands of Armenians from the Ottoman and Iran were immigrated to the region (Koç, 2020).

In fact, they had an important goal while settling the Armenians in these lands, the ground was being prepared for the dream of establishing a 'Great Armenia', for this they did not want Azerbaijanis in the region, and they had to be migrated (Mustafayev, 2013). For this, they implemented activities such as terror and propaganda. These acts of terror have taken a lot of life. The importance of 1905 in history is a deep wound for the Azerbaijani people. The Armenians were not alone in all organizations, activities and, most importantly, in bloody acts of terrorism, there was always Russia supporting them. It is possible to clearly state that Azerbaijanis were massacred by the Armenians in 1905. The clashes between these two nations first occurred in Baku (Koç, 2020). Peace was achieved in the region until the Bolshevik Revolution. In 1923, Karabakh was attached to Azerbaijan. After the Second World War, Armenians were well dispersed in the region. Under the leadership of Mikhail Garbachev, the Armenians were encouraged again for Karabakh and claimed rights in the region. Garbachev influenced the Armenians with his 'reconstruction' policy in 1985 (Koç, 2020). Since Armenia and Azerbaijan were under the sovereignty of the Soviet Union, their own parliaments also took some decisions. The decision of both sides was deemed invalid. Armenians attacked Azeri-Turks and killed hundreds of people.

Azerbaijan and Armenia declared their independence in 1991 due to the dissolution of the USSR.

Nagorno-Karabakh is an important part of the land that has become a problem in the Caucasus region. This problem, which started in history, continues to the present day. Armenia's failure to give up these lands cost many people their lives. The massacres that had a worldwide repercussion occurred because of this region, and the problem gradually gained an international dimension. While telling the history of Karabakh, it was underlined that Karabakh belongs to Azeri-Turks. The clash of the two countries that declared their independence has intensified with the post-USSR period. This conflict has now turned into a war, but Azerbaijan thought it would get the support of Moscow (Koç, 2020). The biggest blow of the Armenians in 1991 was the Khojaly Massacre (Koç, 2020). Khojaly Town is located in an important place in terms of geographical location. The area was besieged and land and air access was blocked (Koç, 2020). It is possible to say that this massacre was committed against humanity. The world is well aware of the Khojaly Massacre, which revealed a very serious atrocity against humanity, and the brutal torture of the Armenians against the Azeri-Turks. We can say that the Khojaly Incident was actually a very important turning point. After 1992, the continuation of the conflict for Europe to be taken for Security and Cooperation in Karabakh evaluation and to stop the conflict, in order to reach a solution, has decided to make a conference in Russia, and in this conference the US, Germany and Turkey participated in 11 countries is well located and important by decision, 'Minks Group' was formed for Karabakh (Sayılan, 2007). After the Khojaly massacre, new cities in Azerbaijan were occupied by the Armenians. During these years, a coup attempt was made in Azerbaijan, but it was not successful. After these events, Elchibey became the president (Koç, 2020).

Like the UN, Russia called for a ceasefire, but Russian military bases supported Armenia. During these years, realizing the

seriousness of the events in Turkey, Western countries have warned Armenia on Karabakh for their support. In the uninterrupted clashes, a ceasefire was concluded on March 1, but America turned to the Muslim-Christian conflict to fuel this conflict and did not allow the ceasefire to last for 3 days, and Armenia broke the ceasefire and attacked again (İbadov, 2007). The Armenian army recovered very quickly and continued the attacks. State-of-the-art war vehicles came to the Armenians from Western countries. The Republic of Turkey has requested the support given to the prevention of Armenian, Azeri people because it was exposed to a very large attack in Shusha. In this year it arranged a visit from Turkey to Baku. Turkey has always supported Azerbaijan in Karabakh belongs to Azerbaijan has reported that, however, Turkey's call for a ceasefire could not get results in no time. In May 1992, Armenians attacked Nakhchivan and disregarded the 'Friendship Agreement' (İbadov, 2007). Iran also asked for a ceasefire, but Armenia, using all its military power, conquered Shusha, a very important place, and completely dominated Karabakh, but continued this invasion, which did not exist for international law (İbadov, 2007). After Turkey has given the fight was declared a ceasefire in Nakhichevan. Aliyev had asked for help from Turkey, but the threat had come from Russia to Turkey (İbadov, 2007). Subsequently, attacks on Nakhchivan through diplomatic means were stopped. In addition, increasingly intense diplomatic initiatives and Russia's attitude left Armenia alone. NATO has accused Armenians of crimes against humanity.

On 3 June 1993, the 'Minks Group' gathered again for negotiations, but this group does not have Armenian and Azerbaijani jurisdictions (Sayılan, 2007). The aim is to create an atmosphere of peace. At that time there was a coup attempt in Azerbaijan. The unstable government in the country delayed this peace environment and helped Armenians to attack again. Azerbaijan, which has been experiencing so much turmoil, has no strength left to struggle with Armenia. Armenians also conquered the city of Akdere (Sayılan,

2007). Then the attacks continued. Cities such as Fuzuli, Kubath and Cebrail were also captured by the Armenians (Sayılan, 2007). While the occupations continued, the turmoil within the country continued in Azerbaijan. For this reason, its military power has weakened. Therefore, we can say that Azerbaijan lost 20-25 percent of its territory. In 1994, Armenia launched very heavy attacks, these attacks lasted for 1 month and many people died as a result of these attacks, as a result, the Commonwealth of Independent States and the Russian Foreign Minister held a meeting, in this meeting there were also representatives of Nagorno-Karabakh (Sayılan, 2007). The Bishkek Protocol was signed on May 5, 1994 (Sayılan, 2007). This protocol is important because it provided the basis for future peace. Before the Bishkek Protocol, the OSCE board visited Karabakh. The states that wanted a ceasefire in these years supported Armenia since the beginning of the conflict and there is a contradiction here.

In 1995 'Minks Group' negotiations did not yield a positive result from Armenia and a solution was not reached (İbadov, 2007). Since there was an election in Russia in those years, he could not be very interested in Armenia. In addition, Russia focused on oil, not Karabakh, due to the condemnations from the OSCE and NATO. In the same year, it continued support to Azerbaijan from Turkey. In 1995, the Republic of Turkey Prime Minister Tansu Ciller bulunarak visit to Azerbaijan, Nagorno-Karabakh has addressed the issue and demonstrated the existence of a full support for Turkey, which is next to it (Sayılan, 2007). Then President Süleyman Demirel also went to Baku. At this point, the extent of the conflicts between Azerbaijan and Armenia has not progressed in terms of peace, because the Armenians who took Karabakh illegally captured many cities, villages and important points of Azerbaijan. There is an Azerbaijan who wants to reclaim these lands, but since Armenia claims that these lands belong to them, peace could not be achieved.

Negotiations continued in 1996 for both countries to achieve peace. The ‘Minks Group’ has started new negotiations in Moscow. Then there were talks in Helsinki (İbadov, 2007). This year, a meeting was held in Lisbon. The Summit of Heads of State of the OSCE was convened and important decisions were taken for Azerbaijan at this meeting. These decisions were taken by the Armenians, such as the return of the Azerbaijani lands that were taken by force, the establishment of security for the Azerbaijanis living in Nagorno-Karabakh, and the granting of autonomy to Karabakh (Koç, 2020). While this decision was taken, the Prime Minister of Armenia was approved, but resigned in 1998. Then, two plans were made for the resolution of the conflict. first, ‘one-step’ and the other ‘two-pack’ plan (Koç, 2020). The second plan was contrary to the interests of Armenia, because this plan touched on the territorial integrity of the Azerbaijan state. According to these plans, many lands of Azerbaijan would be returned. Therefore, Armenia did not accept this. After Petrosyan’s resignation, the ‘Minks Group’ prepared three plans again for the resolution of the conflict. The first was a ‘package solution’ in 1997, the second ‘progressive solution’ and finally ‘common state’ projects in 1998, but two of them were rejected by Azerbaijan and one by Armenia (İbadov, 2007). Armenia wanted a corridor for Karabakh, while Azerbaijan would accept the evacuation of 7 regions and giving Karabakh the autonomy requested by Baku within the scope of these. However, resolving the conflict was very difficult, as the wishes of these two sides were opposite to each other.

The presidents of the two states held meetings many times until 2000, but they could not get a solution-oriented meeting. In many interviews, it has been observed that the West has a pro Armenian attitude. Azerbaijan has always sought solutions through diplomatic means. The European Union condemned Armenia’s illegal conquest of Karabakh. The Nagorno-Karabakh region has been problematic until today, but the region, which was not resolved until 2000, turned into an armed conflict again in 2020.

It annexed Shusha, the second largest city of Azerbaijan, to its own lands on November 9, 2020. Necessary work has begun for peace, tranquility and for people to live in unity and togetherness in the region. Thus, it would not be wrong to say that the Nagorno-Karabakh problem has been resolved.

3.RELATIONS OF ARMENIA AND AZERBAIJAN WITH OTHER COUNTRIES

3.1.Turkey

Turkey's relations with Armenia and Azerbaijan continue from history to the present. These relations have not been good with Armenia. After Armenia gained its independence, there has been a rapprochement with Turkey, but there is the Nagorno-Karabakh problem and Turkey's support to Azerbaijan has eliminated this convergence. The important reason for the disappearance of this convergence is the closure of Turkey's borders with Armenia during the Karabakh War (Branch, 2018). Relations between Turkey and Azerbaijan are very old, but these two states have different ties with each other. They refer to each other as sister state. They see themselves as one nation. According to Heydar Aliyev, there is an understanding of "one nation, two states" (Kuchins et al., 2016). Turkey was the first country to establish international relations with Azerbaijan, which gained its independence (Kuchins et al., 2016). It is possible to say that Turkey, which has good relations with Baku, has an advantage, because Azerbaijan has a corridor function to reach the Caspian Sea and Central Asia. From time to time, tensions have been experienced in diplomatic routes between Turkey, which has established relations with Baku. These tensions have been issues such as the transit of oil and natural gas between the two countries, the fee, and the purchase. Moreover, Turkey is a member of the OSCE 'Minsk Group' established on Karabakh, but has always maintained its neutrality. Turkey has supported Azerbaijan in many issues (Fuller, 2013). Another important

point is the alliance between the Russians and the Armenians over Karabakh, and Turkey's support to Azerbaijan. Turkey has played a role in the security of Azerbaijan. Turkey, whose relations with Armenia were not very good, took steps to improve relations in 2008-2009, but did not do well by Azerbaijan, which was pressuring for the solution of Nagorno-Karabakh (Branch, 2018). An agreement was signed between Turkey and Azerbaijan in 2010. According to this agreement, the aim is mutual security and military cooperation (Kuchins et al., 2016). Turkey has placed Armenia in an economic blockade due to Armenia's harsh attitude towards Azerbaijan. Baku saw this blockade favorably for Karabakh. Turkey has always been aware that Karabakh belongs to Azerbaijanis and the world has reflected this. It has become difficult for Turkey and Armenia to establish good relations. Armenia is not a priority in Turkey's foreign policy. In addition, after the agreement signed with Azerbaijan in 2010, relations with Armenia were affected. It seems unlikely that relations with Armenia will improve after the support from Turkey to Azerbaijan, which took Shusha in 2020. On the other hand, Azerbaijan and Turkey are economically dependent. Azerbaijan contributes to Transit by sending its oil and natural gas to Turkey (Branch, 2018). The importance of Turkey's geographical location provides energy to Europe by using its geostrategic position. Therefore, the basis of the good or bad relations between these two states of Turkey is treating history. Armenia's genocide allegations are claimed by the West even today.

3.2. Russia

The conflict between Armenia and Azerbaijan is important for Russia's geopolitics. When we look at it, there is in Russia in the conflict. This conflict should not be considered separately from Russia (Şihaliyev&Yılmaz,2015). Azerbaijan and Armenia are important to Russia because they want to reestablish their power as in the Soviet Union. Although Russia seemed to be trying to solve the problem in the conflict, it was trying not to

lose Armenia, by providing support to Armenia in doing so, it ensured domination of the conflict and was an important actor in the region (Şihaliyev&Yılmaz, 2015). National feelings between Turkey and Azerbaijan have turned into religious feelings between Armenia and Russia. In addition, Russia, which receives the support of Azerbaijan from Turkey and Central Asia, is aware of its geopolitical importance for Armenia and therefore itself. The OSCE 'Minks Group' emphasized that Russia should not be involved in the Karabakh incident (Koç, 2020). While Russia is getting closer to Armenia with the idea of dominating important passages and transits, it also wants to be close to Azerbaijan. Because strategically Azerbaijan's air bases, natural resources and location. However, Azerbaijan is aware of what Russia is trying to do since it is the USSR. Russia is an unsafe country for Azerbaijan. Russia is indispensable for Armenia. Russia; Using it against Turkey, NATO, the USA, keeping Azerbaijan under control, intensifying the conflict in the region and finally Armenia protects Russia from the future attacks in the region (Şihaliyev, 2012).

In fact, the Russian troops in the Karabakh region are mostly the protection against Turkey. Russia, which supports the Armenians, is the arms supplier for Azerbaijan. Under the leadership of Russia, Eurasian Economic Union projects were carried out in the region. The commercial relations of Azerbaijan and Russia increased after 2004 (Kuchins et al., 2016). By supporting the transit lines of Azerbaijan, Turkey and Georgia, it got rid of Russia, in this case it could rival with Russia in the European market (Kuchins et al., 2016). Russia-Armenia signed an agreement in 2000. According to this agreement, if Azerbaijan attacks to reclaim Karabakh and the territories it lost, Russia will provide support to Armenia. While Turkey supported Azerbaijan in the war between Armenia and Azerbaijan in 2020, it supported Armenians in Russia. As a result, Russia establishes relations with both states, not only for the Nagorno-Karabakh conflict, but for any event in the Caucasus, because it sees the South Caucasus as its geostrategic interest.

3.3. The Western States and the Role of the USA

From history until today, it has been seen that Russia used Armenia against Western powers, NATO and Turkey (Şihaliyev & Yılmaz,2015). In this respect, Russia wanted to defeat Azerbaijan by supporting Armenia. However, there is indecision in the Western States during this process. It has been claimed in the United Nations Security Council that the Western States are not understood. If the Azerbaijan-Armenia conflict is evaluated as an analysis, it is zero some game, according to this, if the territorial integrity of Azerbaijan is achieved, the “Great Armenia”, which Armenia has always dreamed of, will disappear from the de-facto independence of Nagorno-Karabakh (Şihaliyev & Yılmaz, 2015). However, if Nagorno-Karabakh is de-jure, Azerbaijan’s lands will be lost. Therefore, Russia kept its balance with the Western States. There are 11 republics that became independent after the dissolution of the USSR. The USA has set conditions for establishing relations with these states, and the most important of these conditions is that if one of these states attacks the other, America will not recognize this state, but the first country that supports Armenia during the conflict is Russia and the second country is America (Koç, 2020). Azerbaijan has also accused of imposing economic embargo on Armenia and America imposed an embargo on Azerbaijan for this reason (Koç, 2020). According to this article, it can be stated as ‘injustice’. The pro-Armenian Western states against Azerbaijan, which supports the peaceful resolution of the conflict, wanted the conflict to be positive for the Armenians. The West has considered its own interests. Another reason why Western states support Armenians is religious-national feelings. It has supported Western Armenia, which is anti-Turkish and anti-Islamic, from history to the present (Koç, 2020).

It has been observed that Western states and America do nothing more than the OSCE Minks Group to resolve the conflict (Şihaliyev, 2012). For this reason, the policies of the Western powers for the solution of the Armenian-Azerbaijani conflict have not been

successful. These failed policies stem from the uncertainty of states. Western states such as the USA, France and England experienced contradictions because they recognized the territorial integrity of Azerbaijan, but Armenia remained silent to their occupation of Azerbaijani territories contrary to international law. In the United Nations General Council, articles emphasizing the territorial integrity of Azerbaijan and the actions of the occupying Armenia were created, but Russia, the USA and France, among the heads of the 'Minks Group', prevented this decision (Şihaliyev, 2012). Another important reason for Western States, USA and Russia to support Armenia is the natural resources Azerbaijan has, to have transit passage (Şihaliyev, 2012). It is important that resources go to Europe through this passage. The West aimed this because there is a West that thinks that Azerbaijan will establish better relations with Armenia, which has some territories, and Armenia, which has Nagorno-Karabakh. For this reason, they have always supported Armenia and remained silent to the violence and occupation of Azerbaijan in the international arena, in human rights. Turkey has always been a country that spoke about this injustice.

CONCLUSION

The Caucasus region has always been an important location. It is the key point in connecting Europe and Asia. During the existence of the Soviet Union, it was dominating the Caucasus. After the disintegration of the Soviet Union and the reign of the independent states in their own lands, Russia wanted to dominate these lands again. Russia has implemented a policy of self-determination. Armenia and Azerbaijan were the two states that clashed the most in the region. Having oil and energy resources in the region is important for Russia. Russia wanted to dominate these regions. For this reason, it supported Armenia in the conflicts between Azerbaijan and Armenia.

They forced Muslims to migrate in order to reduce the Muslim population in the region. After being forced out of its territory,

Azerbaijan appealed to international actors to make its voice heard and to put an end to this injustice, but it could not achieve a positive result in the international public opinion. As the attacks on the Azeri-Turks increased, a ceasefire was declared. However, Armenia, which violated this attachment, did not comply with the ceasefire and continued its attacks. Western states have ignored these attacks of Armenia, because this region is important at the point of resource transfer to Europe. Western states have considered their own interests. However, Turkey has always made its support felt for Azerbaijan. A war broke out between these two states and a ceasefire was signed by international actors. Azerbaijan and Armenia had neutral policies. However, Karabakh, which ended with a great victory, became Azerbaijan once again in 2020.

REFERENCES

- Aliyev, T. (2006). *Dağlık Karabağ Sorunu ve Uluslararası Örgütler*. 1-177.
- Artak, M. (2017). *ERMENİSTAN TARİHİ*.
- Aslanlı, A. (2013). *Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*.
- Aslanlı, A. (2015). *Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri kitabından Meşru Müdafâ* (Issue November).
- Baharççek, A. and, & Ağır, O. (2014). *Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi*. 5-28.
- Bozkuş, Y. D. (2018). *KÜRESEL VE BÖLGESEL GELİŞMELER IŞIĞINDA DAĞLIK KARABAĞ SORUNU*. 1(1), 1-8. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cirp.2016.06.001>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.powtec.2016.12.055>
<https://doi.org/10.1016/j.ijfatigue.2019.02.006>
<https://doi.org/10.1016/j.matlet.2019.04.024>
<https://doi.org/10.1016/j.matlet.2019.127252>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.matlet.2019.127252>
- Branch, A. R. (2018). *Armenia and the South Caucasus: A New Security Environment*. 17(2), 47-60.

- Bulut, R. (2005). SSCB'NİN DAĞILMASI VE RUSYA FEDERASYONU'NDA SERBEST PİYASAYA GEÇİŞ. 7-19.
- Cornell, S. E. (1999). *The Nagorno-Karabakh Conflict*. 46.
- Dadashova, R. (2014). ERMENİSTAN'IN AZERBAYCAN'A SİLAHLI SALDIRI: ULUSLARARASI HUMANİTAR HAKLARIN POZULMASI MESELELERİ. 9, 643-653.
- Fuller, E. (2013). *Azerbaijan 's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict*. April.
- Göl, H. (2016). Geçmişten Günümüze Azerbaycan. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 153-170.
- Hasanoğlu, M., & Süleymanlı, N. (2013). ERMENİSTAN DEVLETİ'NİN OLUŞUM SÜRECİNDE GÜNEY KAFKASYA'DA NÜFUZ MÜCADELESİ VE AZERBAYCAN. 2, 289-303.
- İbadov, A. (2007). AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASINDA DAĞLIK KARABAĞ SORUNU VE ERMENİ SORUNU: ÇÖZÜMLER, ÖNERİLER.
- Imranlı-Lowe, K. (2010). *THE FIRST ARMENIAN REPUBLIC AND ITS TERRITORIAL CONFLICTS WITH AZERBAIJAN*. I(June).
- Koç, H. (2020). 19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE ERMENİSTAN-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ. 2, 87-116.
- Kuchins, A. C., Mankoff, J., & Backes, O. (2016). Azerbaijan's Foreign Economic and Security Policy. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53(9), 24.
- Laitin, David D. and Suny, R. G. (1999). ARMENIA AND AZERBAIJAN: THINKING A WAY OUT OF KARABAKH. *Middle East Policy*, 7(1), 145-176. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.1999.tb00348.x>
- Memiş, E. (2005). ERMENİLERİN KÖKENİ VE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ.
- Mustafayev, B. (2013). KARABAĞ'IN İŞGAL SÜRECİ VE BÖLGEDE YAŞANAN SON OLAYLAR ÇERÇEVESİNDE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI. 281-294.

- Öztürk, E. (2017). *BİZANS İMPARATORLUĞU DEVRİNDE ANADOLU'DA ERMENİLER (330 – 641)*.
- ÖZYILMAZ, E. V. (2013). GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DAĞLIK KARABAĞ. *Oxidants, Antioxidants, and Impact of the Oxidative Status in Male Reproduction*, 2, 17–26. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-812501-4.00003-1>
- Şadıhanov, E. (2006). SOVYETLER BİRLİĞİNİN DAĞILMA SÜRECİNDE ETKİLİ OLAN BÖLGE SORUNLARI VE MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 33.
- Sağır, G. (2014). Bizans İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Ermeni Yerleşimleri. *Tarihte Türkler ve Ermeniler (İlkçağ-Ortaçağ) Cilt I*, 183–205.
- Sayılan, M. O. (2007). *1988 – 95 ARASI DAĞLIK KARABAĞ SORUNU*.
- ŞİHALİYEVE, Emin; Reha, Y. (2015). *Ermenistan-Azerbaycan Çatışması: Çözüm Yolundaki Temel Sorunlar ve Gelecek Senaryoları*. 31–54.
- Şihaliyev, E. (2012). Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması. *Çankırı Karatekin Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3(1), 139–160.
- Şihaliyev, E. (2004). *AZERBAYCAN – ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNDE RUSYA VE İRAN FAKTÖRÜ (1828 – 2000)*.
- Valiyev, A. (2016). Azerbaijan: *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53(9).

Birinci TBMM’de Afyonkarahisar Milletvekilleri Meclis İçi Faaliyetleri

İzzettin Beştaş³

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi’nden sonra geçen 1.5 yıllık süreçte Mustafa Kemal Paşa tarihte örneği çok az görülen liderlik örneği sergilemiştir. İlk 6 ayda İstanbul’da içinde bulunulan durumdan kurtulmak için Padişah ve hükümet nezdinde çabalar içinde bulunurken, işgal altındaki başkent İstanbul’da bunun olanaksız olduğunu görünce yasal bir bahaneyle soluğu Anadolu’da aldı. Resmi görevi olan 9. Ordu Müfettişi sıfatıyla Anadolu’ya 19 Mayıs 1919’da Samsun’da ayak bastığı andan itibaren kusursuza yakın bir örgütlenme başarısı gösterir. 1 yıl gibi kısa bir sürede Havza-Amasya Genelgeleri, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle dağınık-

3 Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli/Türkiye, ibestas@pau.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4659-4938

yılığın halkı Millî Mücadele çatısı altında birleştirmeyi başardı. 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Amasya'da İstanbul Hükümeti temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa'yla yapılan Görüşmelerde başında olduğu Temsilciler Kurulu'nu meşru ve yasal bir güç olarak kabul ettirdiği gibi, kapalı olan Osmanlı Mebusan Meclisinin açılması için seçimlerin yapılması kararını da kabul ettirmiştir. İşte Amasya Görüşmelerinde sağlanan bu mutabakat hem Kurtuluş Savaşının akıbetini hem de Ocak 1920'de açılan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 28 Ocak 1920'deki oturumunda alınan Misak-ı Milli Kararlarının yarattığı büyük deprem sonucunda 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesi ve Mebusan Meclisinin kapatılması, Ankara'da yeni devletin temellerini atan Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının önünü açmıştır. Daha kısa bir süre önce gıyabında *"idama mahkûm edilmişken, Ankara'ya gelişi Millî Mücadelenin liderliğini alışı, İstanbul'un işgalinden sonra İngiliz subaylarını tutuklatması Onun liderliğinin yüksek cesaret ve sorumluluğu alma özelliklerini gösterir."*⁴ İstanbul'un resmen işgali ve Mebusan Meclisi'nin 18 Mart 1920'deki son toplantısında Dr. Rıza Nur ve 16 arkadaşının önergesiyle toplantıların ertelenerek dağılması, Mustafa Kemal'in liderliğinde *"işgallere karşı biran önce kurumsal meşru bir güçle müdahale etmenin aciliyeti gereği yeni seçimler için Kanun-ı Esasi'nin seçme seçilme ile ilgili kararlarına bağlı kalınmayarak, nüfuslarına bakılmaksızın her livadan Müdafaa-i Hukuk dernekleri, Vilayet ve Belediye Meclislerine mensup Kuway-i millîye yanlısı, halkın güvenini kazanmış şahısların seçilmesi talimatı verilmiştir."*⁵ Bu gelişme, ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Afyon'da da karşılık bulmuştur.

4 Oğuz Kalelioğlu, "Mondros Mütarekesinden Tbbm'nin Açılışına Kadar Gelişen Olaylarda Mustafa Kemal Paşa'nın Liderliği", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 6, sayı.12, 2017, s. 21-36.

5 İzzettin Beştaş, (2022). "Deputies Of Siverek And Their Activities", *SSD JOURNAL 3 rd International Conference on Social Sciences & Humanities*, February 05-06, 2022, Şanlıurfa, TURKEY, s.167-177.

MİLLİ MÜCADELE'DE AFYONKARAHİSAR'IN ÖNEMİ

Kurtuluş Savaşı dediğimiz hadise Anadolu'nun başka bölgelerinde de ufak çaplı çatışmalar olsa da esasında bir Türk-Yunan Savaşı şeklinde Batı Anadolu'da cereyan etmiştir. Bu çatışmaların ana merkezlerinden birisi de hiç kuşkusuz Afyonkarahisar bölgesidir. Yunanlılar tarafından ilk işgal 28 Mart 1921 tarihinde olmuştur. 10 gün süren ilk işgal sonrası 07 Nisan tarihinde şehri boşaltmışlardır. 13 Temmuz 1921 tarihinde başlayan ikinci Yunan işgali ise Büyük Taarruza kadar sürecektir. ⁶ Yunanlılar tarafından iki defa işgal edilen ve ikincisi 1 yıldan uzun süren Afyon'da halk Yunan mezalimini ve istikbal korkusunu iliklerine kadar hissetmiştir. Bu yüzden Afyonkarahisar Kurtuluş heyecanının doruğa çıktığı yörelerden birisidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlığında 26 Ağustos 1922'de başlayan *“Büyük Taarruz; Kocatepe ile Dumlupınar arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır.”*⁷ Yani bir anlamda zaferin final startı Afyonkarahisar'da verilmiştir. Gazi Mustafa Kemal, 26 Ağustos'ta başlayıp 30 Ağustos'ta kesin bir sonuca bağlanan 5 günlük “Başkomutanlık Savaşı” sırasında, 27 Ağustos 1922'de düşmandan temizlenen Afyonkarahisar'a 23 Mart 1923'te gelmiş, Afyonkarahisar halkının sevgi gösterileriyle karşılanmıştır.⁸ Ayrıca araştırmamızın konusu olan Birinci Dönem Afyonkarahisar Milletvekillerinden Ali Çetinkaya, 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilince Ayvalık'taki 172. Alayın komutanıydı. İşte bu bölgede Kurtuluş Savaşında Yunanlılara ilk kurşunların emrindeki birlikten atıldığı kabul edilmektedir.

6 <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63436/tarihce.html> Erişim Tarihi: 27.04.2022)

7 Songül Keçili, “Tarihçilik Açısından Büyük Taarruz Sahasının Ekoturizm İle İlişkilendirilmesi” *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2018, s. 116- 128.

8 <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63436/tarihce.html> Erişim Tarihi: 27.04.2022)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILMASI

Şerîye sicillerine göre 1651 yılından itibaren Karahisar-ı Sahip olan İlin adı Afyonkarahisar olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Afyon Kocatepe'de dikilmiş bulunan Atatürk Anıtının kaidesinde de Afyonkarahisar vilayeti ibaresi bulunmaktadır. Daha sonra resmi bir karar olmamasına rağmen Afyonkarahisar adı kısaltılarak Afyon biçiminde kullanılmaya başlanmıştır. 11.01.2005 tarih ve 25697 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan 5285 sayılı Kanunla Afyon adı Afyonkarahisar olarak değiştirilmiştir.⁹

18 Mart- 28 Haziran 1877 tarihleri arasında görev yapan ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Hüdavendigâr/Bursa Vilayetine bağlı bir idari birimle temsil edilen Afyon Karahisar, ilk kez 1914'te İttihat ve Terakki Partisinin Tek Parti yönetiminde bağımsız bir sancak olarak Karahisar-ı Sahip adıyla V. Dönem Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında İttihat Terakkili Ahmet Ağaoğlu'nun yanı sıra 3 Bağımsız vekil: Rıza Paşa, İbrahim Efendi ve Hacı Hafız Abdullah Efendi ile temsil edildi.¹⁰ Keza Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde yine 3 milletvekiliyle temsil edildi. Bu vekillerden Ali Çetinkaya (Kel Ali), Mustafa Hulusi Efendi (Çalgüneri) ve Ömer Lütfi Bey (Argeşo) Birinci TBMM'de Karahisar-ı Sahip milletvekilleri olarak yer aldılar.

23Nisan 1920'de Ankara'da açılan ilk meclise Afyon'u temsilen İstanbul'un işgalinden sonra tutuklanıp Malta'da sürgünde olan Ali Çetinkaya dışında 7 milletvekili iştirak etmiştir. Ali Çetinkaya, İngilizlerin tehlikeli görerek Malta'ya sürdüğü yurtsever subaylardan biriydi. Anadolu'daki milli direnişin güçlenerek büyümesi bir takım siyasal sonuçlar doğurmuştur. TBMM hükümeti İtilaf Devletleri ve bu arada İngiltere nezdinde de kuvvetli bir muhatap oldu. “23

9 https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf Erişim Tarihi: 27.04.2022)

10 https://tr.wikipedia.org/wiki/Meclis-i_Meb%C3%BBsan_5._d%C3%B6nem_mebuslar%C4%B1_listesi Erişim Tarihi: 27.04.2022)

Ekim 1921'de İngilizlerle bir anlaşma yapıldı. Anadolu'daki İngiliz tutsaklarına karşılık Malta'daki bütün sürgünler serbest bırakıldı. İngilizler, sürgünleri iki gemiyle geri geri getirdiler. Tutsak-sürgün değiş tokuşu, 1 Kasım 1921 tarihinde İnebolu Limanı'nda yapıldı.»¹¹ Aralarında Rauf Bey'in de olduğu serbest bırakılan 48 kişilik ilk kafiledeki şahıslardan birisi de Ankara'ya gelerek TBMM Birinci Dönemde Afyon'u temsilen yer alan Ali Çetinkaya'dır. Ali Çetinkaya; 14.11.1337/1921 tarihindeki oturumda söz alarak başta Mustafa Kemal olmak üzere milletvekillerine teşekkür konuşması yapmıştır. TBMM Birinci Dönem diğer Afyon milletvekilleri şunlardır: Halil Hilmi Efendi (BOZCA), Hulusi Bey (Hasan Hulusi KUTLUOğLU), İsmail Şükrü Efendi (ÇELİKALAY), Mustafa Şükrü Bey (KOÇ), Mustafa Hulusi Efendi (Mustafa Algüneri), Nebil Efendi (Ahmet Nebil Yurter), Ömer Lütü Bey (ARGEŞO)dur.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu araştırmanın konusu milletvekillerinin meclis içi faaliyetleri olduğu için, TBMM Zabıtları/Tutanakları temel başvuru kaynağı oldu. Türkiye Büyük Millet Meclisi kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı geçmiştten günümüze tüm tutanakları dijital ortama aktardığından araştırmacılar kolaylıkla erişim sağlayabiliyorlar. Bu sayede araştırmanın konusu olan **“BİRİNCİ TBMM'DE AFYONKARAHİSAR MİLLETVEKİLLERİ MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ”** çağın teknolojik nimeti internetten titizlikle incelendi. Dönemle ilgili diğer araştırma ve kaynaklar ayrıca değerlendirildi.

11 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/malta-surgunleri/> (Erişim Tarihi: 01.03.2022)

BİRİNCİ TBMM'DE AFYON MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

TBMM Birinci Dönem Afyon Milletvekillerinin Meclis İçi faaliyetleri Meclis tutanaklarından incelenerek değerlendirildi. Alfabetik sıraya göre sıralanma şöyledir:

1. ALİ ÇETİNKAYA (1889-1949)

I. Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaşmış bir subay; İzmir'in işgalinden sonra Türk Kurtuluş Savaşı'nın askeri anlamda "ilk kurşununu atan" kişi olarak kabul edilmiştir. Bayındırlık Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığı görevlerinde bulunmuş bir siyasetçi; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Ulaştırma Bakanı'dır. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda, TBMM I. II., III., IV., V., VI., VII. dönemlerde meclis üyesi olarak yer aldı. Hukukçu olmamasına rağmen ikinci dönem Ankara İstiklâl Mahkemesi başkanlığını yaptı. İzmir suikastı, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası davası gibi önemli davalara baktı. Bayındırlık Bakanlığı sırasında Ankara'daki resmi dairelerin çoğunu yaptırdı. Ulaştırma bakanlığı sırasında demiryolu politikasının savunucusu oldu.¹² Kısa biyografisine bakıldığında TBMM Meclis Albümündeki bilgilere göre; 1889 yılında Afyonkarahisar'da doğan Ali Bey, Harbiyeyi bitirdikten sonra Debre Jandarma Taburu Komutan Vekilliği, Manastır

12 https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_%C3%87etinkaya (Erişim Tarihi:24.02.2022)

Rakalar Kaymakamlığı, Aydın Jandarma Bölük Komutanlığı, Redif Tabur Komutanlığı, Harbiye Nezareti İtfaiye 2.Tabur Komutanlığı, Van Cenubu Müfrezesi Komutanlığı, Manastır Bölgesi Müfreme Komutanlığı, Kiğı 35. Alay Komutanlığı, Rumeli Müfrezesi, Komutanlığı, Takip Müfrezesi Komutanlığı, Üsküdar Mıntıka Müfettişliği, Ayvalık 172. Alay Komutanlığı gibi çeşitli askeri görevlerde Albay rütbesine kadar yükselmiştir. İngilizce ve Fransızca bilen Ali Çetinkaya, – Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân IV. Dönem Karahisar-ı Sahip Mebusu iken İngilizler tarafından tutuklanan Türk siyasetçi, asker ve aydınlarla birlikte Malta adasına sürgüne gönderilenlerden birisidir. – I. Dönem Karahisar-ı Sahip, II., III, IV.V. VI ve VII. Dönem Afyonkarahisar Milletvekilliği görevinde bulunmuştur. – II. Dönem Millî Müdâfaa Encümeni Reisi- Ankara İstiklâl Mahkemesi Başkanı – 7., 8., 9., 10 ve 11. Hükümet Nâfia Vekili (Bayındırlık Bakanı)- Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası Sahibi – Evli, 1 Çocuk sahibi olan Ali Çetinkaya, 22.02.1949'da vefat etmiştir.¹³

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

Tamamı Söz Alma olan 8 faaliyetini tespit edildi.¹⁴

14.11.1337/1921 ilk faaliyetinde TBMM'nin büyük başarısı sayesinde İngiltere Hükümetinin kendilerini serbest bırakarak İnebolu'ya sağ salim getirdiğini ve yüce meclisin kendilerini vekil olarak kabul ederek onurlandırmasını “*Meclisi Âlinize gelip kabul olunmaklığımız bizim için bir şeref ve mefihettir. Cümlenize arzı şükran ederim.*”¹⁵ Diyerek teşekkürlerini sunmuştur.

13 https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim Tarihi: 24.02.2022)

14 [https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=&v_altbaslik=&v_mv=AL%20%20BEY%20\(AL%20%20%20ET%20NKAYA\)&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=8&v_kullanici_id=17773295&v_gelecek_sayfa=1](https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=&v_altbaslik=&v_mv=AL%20%20BEY%20(AL%20%20%20ET%20NKAYA)&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=8&v_kullanici_id=17773295&v_gelecek_sayfa=1) (Erişim Tarihi: 24.02.2022)

15 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=206&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=14&v_birlesim=110 (Erişim Tarihi: 24.02.2022)

05.01.1338/1922 tarihli ikinci söz almasında, ordu emrine alınmış zayıf-çelimsiz hayvanların ehil olmayan askerler elinde daha da kötüleştiğini, bu yüzden bu hayvanların uzak birlikler yerine daha yakın yerlere naklinin uygun olacağını ifade etmiştir.¹⁶

11.02.1338/1922 tarihli üçüncü söz almada kendileriyle beraber Malta'da esaret yaşayan Çürüksulu

Mahmud Paşa'nın sürgün döneminde takdire şayan bir tavır sergilediğini bu nedenle Meclisin kendisine hoş geldin demesinin iyi olacağını ifade etmiş ve bunun üzerine vekiller ayağa kalkarak bu kıymetli askeri alkışlarla taltif etmişlerdir.¹⁷

14.03.1338/1922 tarihli oturumda söz alarak savaş koşulları gereği bütçede yapılan çeşitli kısıtlamalar yüzünden zabitlerin (Subaylar) sıkıntı yaşadığını, bu nedenle subaylara tayin bedeli ismiyle ek bir paranın tahsis edilmesini söyler. Bu istemine Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey, çeşitli gerekçeler sunarak karşı çıkıyor.¹⁸

08.06.1338/1922 tarihli oturumda söz alarak, Samsun'da İdare-i Örfiye yani Sıkı Yönetim kararının isabetli bir karar olduğunu belki de bu sayede Samsun'un İzmir'in akıbetini yaşamadığını ve bu sebeple oradaki askeri yetkililerin tebrik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹

16 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=328&sayfa_no_son=328&sayfa_no=328&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=15&cv_birlesim=140 (Erişim tarihi: 24.02.2022)

17 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=159&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=18&cv_birlesim=006 (Erişim tarihi:24.02.2022)

18 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=209:210&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=18&cv_birlesim=008 (Erişim tarihi:24.02.2022)

19 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=252&sayfa_no_son=253&sayfa_no=253&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=20&cv_birlesim=050 (Erişim tarihi: 24.02.2022)

Altıncı faaliyetini 10.06.1338/1922 tarihli oturumda Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'e hitaben; *"Trabzon Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesinin verdiği hesapta masraf olarak bir iki mebusa da bir, iki yüz lira verdikleri görülüyor. Bunun hakkında da biraz izahat verilir mi efendim?"* sorusuna Ali Şükrü Bey teşekkür ederek *"Efendim şu istizaha başlamadan hattâ istizah takririni vermeden evvel muhtelif cihetten kulağıma imalı bir surette gelen bir suali hamdolsun Ali Beyefendi biraderimiz alenen sordular. Yani mütemadiyen sorulacağı ima olunan suali sordular. Ve cidden çok memnun oldum."* Diye cevaplamıştır.²⁰ Yedinci faaliyetini 27.01.1339/1923 tarihli oturumda söz alarak yerine getiren Ali Bey, özetle işgalden kurtarılan yörelerde eski İzmir Valisi İzzet Bey ve Manisa Mutasarrıfı Giritli Hüsnü Bey gibi düşmanla iş birliği yaparak işgali kolaylaştıran memurların araştırılarak tespit edilmesi ve yargılanması hakkında konuşmuştur.²¹

Sekizinci ve son faaliyetini 03.02.1339/1923 tarihli oturumda dönemin Afyonkarahisar İstinaf Mahkemesi Reisi'nin maaş suiistimali üzerine Adliye Vekili (Adalet Bakanı)nden bilgi talebinde bulunmuştur.²² Bu aynı zamanda, Seçim Bölgesi Afyonkarahisar'la ilgili tek faaliyetidir.

-
- 20 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=325&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=20&cv_birlesim=051 (Erişim Tarihi: 24.02.2022)
- 21 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=23&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=27&cv_birlesim=181 (Erişim tarihi:24.02.2022)
- 22 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=138&sayfa_no_son=138&sayfa_no=138&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=27&cv_birlesim=186 (Erişim Tarihi: 24.02.2022)

2. HALİL HİLMİ BOZCA (1886-1957)

1886 yılında Bolvadin'e bağlı Karapınar'da doğan Halil Hilmi BOZCA, İstanbul Darü'l Fünunu Hukuk Mektebinden mezun olduktan sonra, Saruhan-Karahisarısahip Sancağı Bidâyet Mahkemesi Azası, Dava Vekili gibi kamu görevlerinde bulundu. Mondros Mütarekesi sonrası başlayan işgallere kayıtsız kalmayarak, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinde görev aldı- I. Dönem Karahisar-ı Sahip Milletvekili olan Halil Hilmi Bozca ölüm tarihi olan 1957 yılına kadar siyasetle olan bağını koparmamış²³ aynı zamanda 1946 yılında Afyonkarahisar'da Demokrat Parti'yi kuran isimdir. Bozca'nın çalışmalarıyla mı bilinmez ancak açık oy, gizli tasnif yöntemiyle yapılan 1946 seçimlerinde Afyonkarahisar'ın 8 milletvekilinin tamamı Demokrat Parti'den seçilmiştir. Ali Çetinkaya'nın seçilmesini engelleyen Afyonkarahisar'daki bu seçim sonuçları, TBMM'nin 8'inci döneminde sadece 66 sandalye kazanan Demokrat Parti için 8 sandalyeli Afyonkarahisar'ın önemini gözler önüne serer. Kendisi Baro Başkanı olduğu için 1946 seçimlerinde aday olmayan yerine oğlu Hazım Bozca'nın aday olmasını istediği tahmin edilen Halil Hilmi Bozca, 1948'de Demokrat Parti'den alınan istifa ve ihraç kararları üzerine Afyonkarahisar'da Öz Demokrat Partisi kurmuştur. Teşkilâtı hiçbir zaman kurulmayan,

23 https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim Tarihi:24.02.2022)

Afyonkarahisar'la sınırlı kalan Öz Demokrat Partisi'nin, yayın organı Demokrat Afyon Gazetesi'nin bir dönem sahibi olarak da Halil Hilmi Bozca görülmektedir. Afyonkarahisar'da kurulan ilk siyasi parti Öz Demokrat, 1949'da Millet Partisi'ne iltihak olarak kendiliğinden kapandı.²⁴

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönemde Halil Hilmi Efendi'nin iki faaliyeti tespit edildi. Birinci faaliyeti; *“Hiyaneti Vataniye Kanunu münasebetiyle sözleri”* dir. 03.02.1336/1920 tarihli oturumda söz alarak, bidayet mahkemesinin kanun hükmündeki ifadenin daha kolay anlaşılması için *“Hiyaneti vataniye cürmünden dolayı maznun olanların mevkufen muhakemei eri icra kılınacakise de tevkif müzekkeresini verecek daire tâyin edilmemiş olduğundan beşinci maddede (muhakemesi) kelimesinden sonra (Bidayet ceza mahj kemelerinden verilecek gayr-ı muvakkat tevkif müzekkeresi üzerine) ibaresinin ilâvesini arz ve teklif eylerim.”* Önerisinde bulunuyor ve bu öneri kabul edilmiştir.²⁵

İkinci Faaliyeti; 25.11.1336/1920 tarihli oturumda *“Düğünlerde men'i israfat hakkındaki kanun münasebetiyle sözleri”* dir.²⁶

24 <https://www.afyonnews.com/2019/11/13/afyonkarahisarda-demokrat-partiyi-kuran-isim-halil-hilmi-bozca/> (Erişim Tarihi:24.02.2022)

25 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=140&sayfa_no_son=140&sayfa_no=140&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=1&cv_birlesim=007 (Erişim tarihi:24.02.2022)

26 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=38&sayfa_no_son=38&sayfa_no=38&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=6&cv_birlesim=102 (Erişim Tarihi:24.02.2022)

3. HASAN HULUSİ KUTLUOĞLU (1883-1948)

1883 yılında Samsun'da doğan Birinci TBMM'de yer alan Harbiyeli pek çok asker kökenli vekilden birisidir. Aynı zamanda doğum yeri Afyon olmayan vekillerden olan Hasan Hulusi Kutluoğlu, aralarında Fransızca, Yunanca, Almanca; Bulgarca, Sırpça, Arapça, Fransızcadan başka, az düzey İtalyanca, Rusça, Latince bilmektedir. Orduda birçok görevde bulunduktan sonra, I. Dünya Savaşı Seferberliğinde Genel Karargâh Menzil Müfettişi, 1. Ordu Levazım Şubesi, Irak 6. Ordu 45. Tümen 2. Fırka Kurmay Subayı, İran Kirmansah ve Hemedan Muharebelerine katıldı. Anadolu'da Millî Mücadele başlayınca Harbiye Nezaretinden istifa ederek Milli Kuvvetlere katıldı. TBMM I. Dönem Karahisar-ı Sahip Milletvekili seçilen Hasan Hulusi Kutluoğlu, aynı zamanda Savaş Madalyası sahibi değerli bir askerdir.²⁷

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Dönemde Hasan Hulusi Kutluoğlu'nun toplam 16 faaliyeti tespit edildi. 3'ü Tahrir/Önerge, 13'ü Söz Alma olan faaliyetleri şu şekilde değerlendirildi:

İstanbul hükümetiyle ilişkiler, Dış politik konular, vergi, resim, harç, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Kabulü, İcra Vekilleri

27 <http://ataturkicimizde.com/cumhuriyetin-ilk-vekilleri-k/> (Erişim tarihi: 25.02.2022)

Heyetinin Seçilmesi, Bazı Vekillerin mazbatalarının kabul ve reddi ve Muhacirlerin trenle nakli gibi çeşitli konularda TBMM'de fikrini beyan eden Hasan Hulusi Kutluoğlu'nun Seçim Bölgesi Afyon'la ilgili bir faaliyeti tespit edilmedi.

4. İSMAİL ŞÜKRÜ ÇELİKALAY (1876-1950)

28

1876 yılında Afyonkarahisar'da doğan İsmail Şükrü Efendi, Rüştiye'den sonra medrese tahsili yapmıştır. Darülmualim Mektebi Öğretmenliği, Darül Hilafe Medresesi Müderrisliği ve İttihat Terakki Partisi üyeliğinde bulunmuştur. Çelikalay ismini verdiği milis birlikleriyle Türk Kurtuluş Savaşı içinde fillen yer alarak, Uşak cephesinin ve İç Batı Anadolu hattının savunmasında büyük yararlıklar göstermiş bir din adamıdır. Türk Kurtuluş Savaşı'na katılarak Kuvâ-yi Milliye'nin kuruluşuna öncülük etmiş, Hacı Bayram ve Zincirli camilerinde vaizlik görevlerini ifa etmiştir. TBMM 1. Dönem'de Karahisar-ı Sahip (Afyon) milletvekili seçilmiştir. Kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası sahibidir. Evli ve dört çocuk babasıdır.²⁹ Soyadı Kanunundan sonra Kurtuluş Savaşı'nda büyük kahramanlıklar gösterdiği kendi kurduğu ÇELİKALAY birliklerinin ismini soyadı olarak seçmiştir. Saltanat'ın kaldırılmasına tepki göstermediği halde Hilafet'in

28 <https://www.biyografya.com/> (Erişim Tarihi:01.03.2022)

29 https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_%C5%9E%C3%BCkr%C3%B-C_%C3%87elikalay (Erişim Tarihi:01.03.2022)

kaldırılmasına “15 Ocak 1923'te “Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi” adlı bir risale yayımlatarak Meclis'te dağıtılmasını sağladı. Söz konusu risale mecliste büyük tartışmalara neden oldu. Yirmi sekiz sayfalık hacim olarak küçük fakat içeriği açısından fırtınalar koparacak olan bu risalenin Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu gezisinin ertesi gününe rastlaması dikkat çekiciydi. Her ne kadar kitapçığin üzerinde yazarının ismi gözükmüyorsa da mukaddimesinin sonunda “TBMM Azasından Karahisar-ı Sahip Mebusu Hoca Şükrü” imzası yer almaktaydı. Eser Ali Şükrü Matbaası'nda basılmıştı. İsmail Şükrü Efendi'nin kaleme aldığı “Hilafet-i İslamiye ve Büyük Millet Meclisi” adlı risaledeki bazı yazıların Ceza Kanunu'na göre suç teşkil etmesi dolayısıyla hakkında kovuşturma yapılmak üzere dokunulmazlığının kaldırılması, Adliye Vekâleti'nin 18 Ocak 1923 tarihli yazısıyla istendi ise de 5. Şubece yapılan soruşturma sonucu buna gerek görülmedi.”³⁰

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

İsmail Şükrü Efendi'nin 4 adet Tahrir, 1 Teklif, 3 İstizah Tavrı, 1 Tahrir-i Sual, 1 Şifa-i Sual ve cevap ve 51 adet Söz Alma olmak üzere toplam 61 faaliyeti tespit edildi. Birinci Dönemin çalışkan ve samimi bir vekili olarak göze çarpan İsmail Şükrü Efendi, bütçe, vergi, iç ve dış politika, asayiş, dine bakış gibi çeşitli konularda oldukça yoğun bir mesai içinde olduğu görülmektedir. Seçim bölgesi Afyonkarahisar'la alakalı 1 adet Bolvadinli Ata Efendi isimli tutuklu şahsın salıverilmesiyle ilgili Dahiliye ve Milli Müdafaa Vekaletlerinden izahat talebiyle ilgilidir. 20.12.1338/1922 bu istizah önergesi ret edilmiştir.³¹

Çeşitli Konularda Dikkat Çeken Bazı Faaliyetleri

28.04.1336/1920 tarihli Birleşimde Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun içeriğine karşı söz alarak şiddetle eleştirmiştir. Bu

30 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hoca-sukru-efendi-ismail-sukru-celikalay-efendi-1876-1950/> (Erişim Tarihi:01.03.2022)

31 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=467&cv_mecelis=18&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=25&cv_birlesim=159 (Erişim Tarihi:01.03.2022)

kanunun amacı suça karışmış şahısları tedip etmek iken, oysa bu şekilde Meşrutiyet'in ruhuna aykırı olduğunu ve bunu kabul edersek Meşrutiyet'in hürriyet prensibini ve içtihadı yok ederiz demiştir.³²

06.07.1336/1920 tarihli Birleşimde söz alan İsmail Şükrü Efendi, *“Burada bizim düşüneneğimiz, neyi kaybetti isek onu bulmaktır. Bizim kaybettiğimiz vatan ve istiklâldir. Dinimizi kaybetmedik, dinimiz metindir; imanımız kavidir.”*³³ Şeklinde hamasi bir konuşma yapmıştır.

06.02.1338/1922 tarihli Birleşimde söz alarak, *“Şurada (Ayrı) denilen mevkide ne ebniye kalmıştır ne ağaç kalmıştır. Bu da Meclisin Muhafız Taburu tarafından yapılmakta ve berbat edilmektedir. Bunun serian önüne geçilmesi için bir emir verilmelidir. Başka çaresi yoktur.”*³⁴ Demiştir. Bu ifadelerinden sayın vekilin hem doğal çevreye hem de tarihsel mirasa duyarlı bir insan olduğu sonucu çıkarılabilir.

18.02.1338/1922 tarihli Birleşimde, köylünün savaş yıllarındaki aşar borçlarının yeni bir düzenlemeyle tahsil edilmesi için Maliye Vekili'nin yeni bir kanuni düzenlemeye ihtiyaç olduğu önerisine bunun ya eski kanun mucibince yahut İslam fihki gereği uygulanması gerektiğini ifade eder. Maliye Vekili, bunun fihki bir mesele olmadığını bir mali mesele olduğunu söyleyerek karşı çıkar.³⁵

32 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=117&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=006 (Erişim tarihi:01.03.2022)

33 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=203&sayfa_no_son=204&sayfa_no=204&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=2&v_birlesim=029 (Erişim Tarihi:04.03.2022)

34 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=233&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=16&v_birlesim=155 (Erişim tarihi:02.03.2022)

35 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=36&sayfa_no_son=36&sayfa_no=36&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=17&v_birlesim=161 (Erişim Tarihi:02.03.2022)

06.03.1338/1922 tarihli Birleşimde, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in barış müzakereleri kapsamında Londra'ya gideceği günlerde İstanbul Hükümeti'ni temsilen Ahmet İzzet Paşa'nın da Avrupa seyahatine çıkması Meclis'te fırtına kopmasına neden oluyor. Bu yüzden Halife-Padişah Vahdettin'in yargılanması gerektiği tekliflerine İsmail Şükrü Efendi karşı çıkıyor. Bunun henüz şartlarının oluşmadığını ima ediyor.³⁶

08.06.1338/1922 tarihli Birleşimde Hükümetin talimatıyla Trabzon'daki Ordu Kumandanının Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerine yönelik tutuklama ve hesaplarda suistimal iddiası üzerine Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey ve 11 arkadaşının İstizah Takririne destek babında yaptığı konuşmasında “*Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin nasıl teşekkül ettiğini zannedersen Dabiliye Vekili Fethi Bey iyice tanımıyor. Bunu Cemiyetler Nizamnamesiyle ölçmek istiyor. Şurayı hatırlatmak isterim ki; o cemiyetler nizamnamesi nasıl yapılmıştır ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri bu nizamname ile ölçülebilir mi? ölçülemez mi? Efendiler, takdiri âlinize havale ederim. Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri millî feveran neticesinde kendiliğinden teşekkül etmiş ve bizi buraya ik'ad etmiş cemiyetlerdir. O cemiyetler nizamnamesi ittihat ve Terakki Cemiyetinin bir müddet kendisinden başka bir cemiyet bulundurmamak için yaptığı bir nizamnamedir. (Bravo, sesleri) Rica ederim. Feveranı millî ile teşekkül eden bir heyete böyle bir muamele neden yapıyor? Anlamıyorum. Bu heyet diyor ki: «Bizi mahkemeye sevk edin, bizi tabkik için mebuslardan mürekkep bir heyet gönderin. Bizim namusumuz lekelenmek isteniliyor.» Buna karşı lakayt kalan bir vekili muhtereme de bendenizce de âdem-i imtad etmekte şu Meclis haklıdır ve elzemdir. Fazla söylemeyeceğim. Çünkü, sahibi istizah tamamıyla meseleyi anlatmıştır; tavzih etmiştir. Daha birtakım mütalâalarım da varsa da vakit geçmiştir. Heyeti Âliyenizi fazla yormak istemem.»³⁷ Demiştir. Bu aslında Birinci Meclis'te*

36 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=69&cv_mecelis=18&cv_donem=18&cv_yasama_yili=8&cv_cilt=18&cv_birlesim=003 (Erişim Tarihi:02.03.2022)

37 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=291&cv_mec-

Mustafa Kemal Paşa'nın temsil ettiği Birinci Grup'un hükümet gücüyle daha başka hadiselerde de görülen İkinci Grup'u hizaya getirme çabası olarak görülebilir. *“İkinci Grup'un yürüttüğü temel muhalefet çizgisi devlet mekanizması, otoritesi ve İcra Vekilleri Heyeti'nin yetkileri çevresinde odaklanmakta idi.”*³⁸

12.06.1338 tarihli Birleşimde Jandarma subaylarının maaşlarının artırılması ve yüzbaşılıktan öteye terfi etmemeleri nedeniyle mağduriyetlerinin giderilmesi yönündeki Dahiliye Vekaleti'nin teklifine muhalefet ederek, *“...Her nedense sair hükümetlere nispet olunursa en tez terakki bizim ordumuzdadır. Ne Alman ordusunda ye ne de Fransız ordusunda genç. Paşalar gelmemiştir. Hakikaten Harbi Umumiye dâhil olan milletlerin kumandanları yekdiğerine kıyas olunursa gerçi Türkiye'de genç ve gayet dâhi kumandanlar yetişmiştir. O da üç beş şahsiyettir. Evet... O üç, beş şahsiyetin Türkiye'de yetişmiş olması Türkiye için büyük bir şereftir. Yalnız diğer milletlere kıyasen en seri terakki bizim ordumuzda olmuştur. Binaenaleyh «jandarmayı orduya kıyasen ona göre terfi ettireceğiz ve bunun için yol açacağız.» Demek doğru değildir...”*³⁹ Tepkisini dile getirmiştir.

31.07.1338/1922 Tarihli Birleşimde; Savaş bölgesindeki halktan aşar vergisine ek “Harp Kazancı Vergisi” alınmasının zaten harbin tüm ceremesini çeken halka zulümden başka bir şey olmadığını bu yüzden uzunca bir süredir mecliste bekleyen düzenlemenin hayata geçirilmesini ifade etmiştir.⁴⁰

lis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=20&cv_birlesim=050 (Erişim Tarihi:02.03.2022)

38 Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İletişim Yay., I.Baskı, İstanbul 2001, s.61.

39 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=398:399&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=20&cv_birlesim=053 (Erişim tarihi:02.03.2022)

40 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=76&cv_mecclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=22&cv_birlesim=083 (Erişim Tarihi: 02.03.2022)

05.10.1338/1922 tarihli Birleşimde, “Karahisar-ı Sahip Mebusu İsmail Şükri

Efendinin, Yunanlılar tarafından götürülen eşbasın kurtarılmalarına dair takriri”⁴¹

03.11.1338/1922 tarihli Birleşimde Lozan’a gidecek heyetin Tanzimat Reformlarındaki hataya düşmeyerek hilafet ve yargı konusunda diktenin kabul edilmemesi gerektiğini ima etmiştir.⁴²

20.11.1338/1922 tarihli Birleşimde TBMM’ce halife tayin olunan Abdülmecit Efendi’ye kararı bildirmek için İstanbul’a gidecek heyetin şeriat emri gereği huzurunda biat etmesi gerektiğini savunmuştur.⁴³

06.01.1339/1922 tarihli Birleşimde, kokmuş ve muzır neşriyat yaptığı için Yenigün Gazetesi’nin kapatılması gerektiğini ima ediyor.⁴⁴

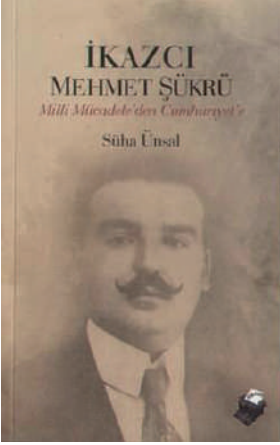
41 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=283&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=23&cv_birlesim=113 (Erişim Tarihi:02.02.2022)

42 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=362&sayfa_no_son=363&sayfa_no=363&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=24&cv_birlesim=132 (Erişim Tarihi:02.02.2022)

43 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=15&sayfa_no_son=15&sayfa_no=15&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=25&cv_birlesim=141 (Erişim Tarihi:02.02.2022)

44 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=210&sayfa_no_son=215&sayfa_no=211&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=26&cv_birlesim=169 (Erişim Tarihi:02.02.2022)

5. MEHMET ŞÜKRÜ KOÇOĞLU (1887-1938)

45

TBMM Meclis Albümündeki bilgilere göre, 1887'de Afyonkarahisar'da doğan Mehmet Şükrü Bey, İstanbul Hukuk Mektebi mezunudur. Hukuk Mektebini bitirdikten sonra Halep-Kilis Hâkimliği ve Savcılığı ve Dava Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Hukukçuluğunun yanı sıra bir gazete de çıkarmıştır. "1919'da da İkaz Gazetesi'ni kurmuştur. Bu gazete Milli Mücadele'yi başlatan en önemli basın-yayın organı olmuş ve Batı Anadolu'ya yönelik etkili bir propaganda faaliyeti gerçekleştirmiştir."⁴⁶ Sivas Kongresi'ne Afyonkarahisar Delegeşi olarak katılmış ve I. Dönem Karahisar-ı Sahip Milletvekili seçilmiştir. TBMM Birinci Dönem'de Adliye Encümeni Reisi, Büyük Millet Meclisi 5. Şube Başkanı gibi görevlerde bulunan Mehmet Şükrü Bey, Evli, 2 Çocuk sahibidir. Ayrıca Fransızca bilmektedir. ⁴⁷ "Ekonomik olarak liberal görüşleri savunmakla birlikte, Türkiye Halk İştirakiyan Fıkrası'na katılan

45 <https://www.idefix.com/Kitap/Ikazci-Mehmet-Sukru-Milli-Mucadeleden-Cumhuriyete/Suha-Unsal/Arastirma-Tarih/Tarih/Cumhuriyet-Tarihi/urun-no=0000000253793> (Erişim tarihi:03.03.2022)

46 <https://www.kocatepegazetesi.com/ikazci-mehmet-sukru-kocoglu-kocatepe-gazetesi/> (Erişim Tarihi:03.03.2022)

47 https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim Tarihi:03.03.2022)

Mehmet Şükrü Bey, politik olarak sol- milliyetçi bir çizgi istedi. Birinci Meclis'e damgasını vuran halkçılık akımının en güçlü sözcülerinden biri oldu.”⁴⁸

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

TBMM Tutanaklarına göre, 280 Söz Alma, 17 Takrir/Önerge, 7 İstizah Takriiri, 5 Teklif, 1 Tahrir-i Sualler ve Cevaplar olmak üzere toplam 310 faaliyeti tespit edildi. Afyonkarahisar'da çıkarılan Kocatepe Gazetesinde kendisi hakkında şu değerlendirme yapılmıştır: *“Birinci Meclis'teki görev süresi boyunca pek çok komisyonda görev almış, 3 soru, 7 gensoru önergesi vermiş ve yaptığı 9 kanun teklifinden 2'si kabul edilmiştir. Meclis'te en çok söz alan 2 milletvekilinden biridir. 1923'e kadar süren 1. meclis çalışmaları sırasında tam 330 kez söz almıştır bugün bile belki de kurulması zor bir rekora imza atmıştır. Meclisteki konuşmalarından birinde kullandığı “Orta direk” tanımı siyaset hayatına ilk kez Onun tarafından kazandırılmıştır. Meclis'teki yıllarında Ankara'ya taşıdığı matbaasında İkaz gazetesini yayınlamaya devam etmiştir.”⁴⁹*

Bugün bile erişilmesi zor bir başarı öyküsüne sahip Mehmet Şükrü Bey'in önemli görülen faaliyetleri özetle şunlardır:

25.04.1336/1920 tarihli Birleşimde, Harp Harekatı'nın yani Kurtuluş Mücadelesi'nin eskiden olduğu gibi Mustafa Kemal Paşa tarafından kumanda edilmesi için takrir/önerge sunuyor.⁵⁰

25.04.1336/1920 tarihli Birleşimde “hiyaneti vataniyeye ceza tâyini hakkındaki kanun teklifi” uzun müzakerelerden sonra

48 <https://www.idefix.com/Kitap/Ikazci-Mehmet-Sukru-Milli-Mucadeleden-Cumhuriyete/Suha-Unsal-Arastirma-Tarih/Tarih/Cumhuriyet-Tarihi/urun-no=0000000253793> (Erişim Tarihi:03.03.2022)

49 <https://www.kocatepegazetesi.com/ikazci-mehmet-sukru-kocoglu-kocatepe-gazetesi/> (Erişim Tarihi:03.03.2022)

50 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=56&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=003 (Erişim Tarihi:04.03.2022)

29.04.1339/1920 tarihinde kabul edilmiştir.⁵¹ Mehmet Şükrü Bey'in bu faaliyetinden Türk İstiklal Mücadelesinde büyük öneme haiz "Hiyanet-i Vataniye Kanunu" nun bir yerde Onun girişimiyle kabul edildiği tespit edilmiştir.

13.05.1336/1920 tarihli Birleşimde "*Tarihî mütarekeden beri Diiveli İtilâfiye tarafından yer yer vâki olan işgaller, tecavüzler, zulümler, katillerin birer birer tespiti ile Büyük Millet Meclisi tarafından protesto edilmesin teklif ederim.*"⁵² Yazılı önerge vermiştir.

07.06.1336/1920 tarihli Birleşimde söz alan Mehmet Şükrü Efendi, matbuatın öneminden söz ederek, hali hazırdaki uygulamanın çıkarılan gazete ve mecmuaların belli sayıda nüshalarının mülki amirlere dağıtılmasından ibarettir. Oysa matbuatın irşat görevi var. Bu yüzden lehte propaganda ve istihbarat için İrşat Encümenliğinin harekete geçirilmesi gerektiğini ima eder.⁵³

22.05.1336/1920 tarihli Birleşimde muhacirlerin sağ salim memleketlerine gönderilmesinin bir hükümet meselesi olduğunu, ancak hükümetin bunu gerçekleştirecek kudrete sahip olmadığı, bu yüzden tıpkı Donanma ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti gibi bir Muhacirin Cemiyeti oluşturmak lazım. Böyle bir cemiyet kurulursa bu meselenin çözümü mümkün olur minvalinde konuşmuştur.⁵⁴

14.09.1336 tarihli Birleşimde, men-i müskirat kanununa esrar ve afyonun eklenmesine karşı çıkarak, afyonun Ankara,

51 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=137&sayfa_no_son=145&sayfa_no=138&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=1&cv_birlesim=007 (Erişim tarihi:04.03.2022)

52 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=288&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=1&cv_birlesim=015 (Erişim tarihi:04.03.2022)

53 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=129&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=2&cv_birlesim=025 (Erişim tarihi:04.03.2022)

54 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=405&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=3&cv_birlesim=055 (Erişim tarihi:04.03.2022)

Konya, Alaşehir, İzmir ve Afyonkarahisar gibi yörelerin bir geçim kaynağı olduğunu ve bunun bu kanuna sokulmasının memleketin milli servetini baltalamak olduğunu ifade ediyor. Bunun üzerine Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, afyonu değil, esrarı kast ettiğini ki, esrar zaten yasaktır. Afyonkarahisar Milletvekili Nebil Bey de *“Heyet-i Umumiye bilir ki müskirat kelimesinden hududu şer’iye icap eden mayi müskirattır. Acaba afyonu ve esrarı getirip de bunun içine sokmakta ne mana var? Bunu anlayamıyorum ve bugün afyon demek, memleketin hayatı demektir. Anadolu’nun hayatıdır.”*⁵⁵ Şeklinde tepkisini gösterir.

23.09.1336/1920 tarihli Birleşimde Tuz Resmi/vergisinin artırılmasının zaten çok zorda olan köylünün belini kıracağını. Neden yükü hep köylüye yüklüyorsunuz ki, mobilya vergisi getirsenize? Halkçı bir vekil olarak bun kabul etmeyeceğini haykırmıştır.⁵⁶

28.11.1336/1920 tarihli Birleşimde Meclisin İstiklal Madalyası Kanunu çıkarmasını eleştirerek; *“Meclisin böyle işlerle uğraşması doğru değildir. Mebuslar kendi kendilerine madalya takmak için kanun yapıyor. Madalya Kanunu çıkarıyor derler...Kanun fedakârlık yapan insanlar için yapılır. Bu sizin kendiniz için. Bilmem ki, ne şerefi vardır? Şeref, şerefi insaniyettir efendiler, madalya şeref bahsetmez. Vazife, vazife-i vataniyedir. Madalya için yapılmaz efendiler. Madalya için yapanlar, vazifesinas adamlar değildir.”*⁵⁷ Demıştır.

06.01.1337/1921 tarihli Birleşimde İstiklal Mahkemelerinin denetlenemediği ve kararlarının incelenemediği ve bu yüzden

55 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=139&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=8&cv_cilt=4&cv_birlesim=065 (Erişim tarihi:04.03.2022)

56 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=307&sayfa_no_son=308&sayfa_no=308&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=8&cv_cilt=4&cv_birlesim=071 (Erişim tarihi:04.03.2022)

57 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=110&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=8&cv_cilt=6&cv_birlesim=104 (Erişim Tarihi:04.03.2022)

sınırsız yetkiye sahip hakimlerinin “*Hoca Vehbi Efendi Hazretlerinin de buyurdıkları gibi -hiçbir mahkemenin mahkûm etmediği binlerce insan asılmıştır. Bunun mesulü sizsiniz (Siz de dâhilsiniz sesleri) evet biziz, biz ve siz, ben de dâbilim. Osman Bey Ilgın'da bilâ muhakeme getirmiş koyun gibi insanları boğazlamıştır.*” Dedikten sonra daha önce koşullar gereği oluşturulan bu mahkemelerin artık görev sürelerinin uzatılmaması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵⁸

22.10.1337/1921 tarihli Birleşimde Rusya'nın teşvikiyle TBMM Hükümeti'yle Kafkas Cumhuriyetleri Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'la 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Kars Antlaşması'nın kararları hakkında Hariciye Vekili (Dışışleri Bakanı)nden malumat talebinde bulunuyor.⁵⁹

02.07.1338/1922 tarihli Birleşimde Ziraat Bankasının ıslahı hakkında eleştirilerde bulunurken, “.....

“Ziraat bankalarının buğünkü hizmeti ancak züirraın tarlasını satmaktan ibarettir. Bunun için şimdi buyurdular ki, encümenlerden ikişer arkadaş alınarak bunun tadili hiç şüphesiz A deminden beri iddia edilen bir şeydir ki, bu bir hukuk meselesi, ihtisas meselesi, vukuf meselesidir.” Diyerek aslında buğün de devam eden kamu bankalarındaki çarpıklıklara dikkat çekmiştir.

58 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=209:210&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=7&cv_birlesim=130 (Erişim tarihi:04.03.2022)

59 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=229&sayfa_no_son=230&sayfa_no=230&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=13&cv_birlesim=098 (Erişim Tarihi:04.03.2022)

6. MUSTAFA HULUSİ ÇALGÜNERİ (1872-1938)

1872 Denizli Çal doğumlu Mustafa Hulusi Efendi, Mekteb-i Nüvvab ve medrese tahsilinden sonra müderrislik, Çal Müftülüğü, Kütahya Kadı Vekilliği, Afyonkarahisar ve Kütahya kadılıkları görevlerinde bulunmuştur. Bidayet mahkemesi Reisliğinden sonra Osmanlı Meclis-i Mebusan IV. Dönem'de Karahisar-ı Sahip Milletvekili olarak siyasete atılmıştır. TBMM I. Dönem Karahisar-ı Sahip Milletvekili- Evli, 14 Çocuk. Ölüm Tarihi: 25.08.1938⁶⁰

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

Mustafa Hulusi Efendi, Birinci Meclis'teki İlmiye Sınıfına mensup 67 sarıklı hoca⁶¹dan birisidir. TBMM I.Dönemde diğer Afyonkarahisar Milletvekillerine göre, pasif bir tutum sergilemiştir. 2 Teklif, 2 İstizah Tahriri, Söz Alma, 1 Teklif ve 1 Tahrir-i Suallere ve Bunlara verilen Cevaplar olmak üzere toplam 8 faaliyette bulunmuştur.

60 https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim tarihi:07.03.2022)

61 Rıdvan Akin, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, İletişim Yay., I.Baskı, İstanbul 2001, s.49

İlk faaliyeti, 22.11.1336 tarihli Birleşimde sunduğu dul, yetim, deli yaşlı ve bakıma muhtaç kimselerin haklarının korunması⁶² amacıyla vermiş olduğu kanun teklifidir.⁶³ Bu teklifin akıbetiyle ilgili bir bilgi tespit edilmedi.

İkinci faaliyeti; 06.12.21336/1920 tarihli Birleşimde, Kırşehir ilini temsilen 5 vekil gelmesi gerekirken 6 vekilin gelmesine diğer bazı vekiller gibi söz alarak itiraz etmiştir.⁶⁴

Üçüncü faaliyeti; 09.12.1336 tarihli birleşimde “*Mustafa Hulusi Efendinin, Kütahya hâkimi Abımet Asım efendinin, mevki kumandam tarafından mârûz kaldığı sui muameleye dair Müdafaa-i Milliye ve Dahiliye vekâletinden istizah takriri*”⁶⁵ dir. Bu Takririnde Kütahya Hakiminin adı bir suçlu gibi uğradığı kötü muameleyle ilgili Dahiliye ve Milli Müdafaa Vekillerinden açıklama talep etmiştir.

Dördüncü Faaliyeti; yine aynı istizah takririyle ilgilidir.

Beşinci faaliyeti, 26.01.1338/1922 tarihli Birleşimde “*Konya eşrafından istiklâl mahkemesince mahkûm edilmiş olan Başaralı Mustafa Efendi'nin affına dair kanun teklifi*” dir.⁶⁶ Mustafa Hulusi Beyin bu girişimi netice vermiş olup 3 yıldan uzun süre Niğde Cezaevinde kürek mahkumiyeti olan Başaralı Mustafa Efendi affedilmiştir.

62 Mehmet Çanlı, “Tarihî Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukuki Mevzuatı Ve Karşılaştığı Sorunlar (1851-1920)”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, Sayı: 9/3, 2020, s. 1301-1321.

63 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=11&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=6&cv_birlesim=101 (Erişim Tarihi:07.03.2022)

64 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=233&sayfa_no_son=233&sayfa_no=230&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=6&cv_birlesim=109 (Erişim tarihi:07.03.2022)

65 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=274:275&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=6&cv_birlesim=111 (Erişim Tarihi:07.03.2022)

66 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=155&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=16&cv_birlesim=150 (Erişim tarihi:07.03.2022)

Altıncı faaliyeti, 19.07.1338/1922 tarihli Birleşimde “*Denizli Mutasarrıfına dair Dahiliye Vekâletinden sual takriri*”⁶⁷ Dahiliye Vekilinden cevaplamasını istediği sorusunda, daha önce Afyon ve Dinar’da da ahlaka mugayir icraatı görülen mutasarrıfın Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Bey’in de şikayetine rağmen hakkında ne gibi işlem yapıldığı talep ediliyor.

Yedinci faaliyeti, 16.10.1338 tarihli Birleşimde; “*düşman tarafından işgal edilen yerlerde kalmış olan memurlar hakkındaki kararın tashihine dair takrir*”⁶⁸ dir.

Sekizinci faaliyeti; 29.11.1338/1922 tarihli Birleşimde daha önce verdiği takririn gündeme alınmasını talep ediyor.⁶⁹

7. Ahmet Nebil YURTER (1876-1943)

-
- 67 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=425&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=21&cv_birlesim=076 (Erişim Tarihi:07.03.2022)
- 68 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=425&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=23&cv_birlesim=120 (Erişim Tarihi:07.03.2022)
- 69 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=111&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=25&cv_birlesim=147 (Erişim Tarihi:07.03.2022)

1876 yılında Afyonkarahisar'da doğan Ahmet Nebil Yurter, medrese kökenli birisi olarak din adamlığının yanı sıra müderrislik, çiftçilik, serbest ticaret, Afyon Vilâyeti İaşe İşleri Komisyon Reisliği, Şer'îye Mahkemesi üyeliği, Dehşeti Medresesi Müderrisliği, Afyon-Konya Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı Kuruculuğu ve Reisliği, Vilayet İdare Heyeti Azalığı yapmıştır. TBMM I. Dönem Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) milletvekilliği yapmıştır. Evli ve 2 çocuk babası olan TBMM I.Dönem Milletvekili Ahmet Nebil Yurter, 18 Eylül 1943'te vefat etmiştir.⁷⁰

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

Birinci Meclisin bir diğer ilmiye mensubu Milletvekili olan Ahmet Nebil Efendi, her ne kadar herhangi bir kanun teklifinde bulunmamasına karşın, oturumların aktif müdavinlerinden birisi olmuştur. TBMM I.Dönemde değişik Birleşimlerde 130 kez söz aldığı tespit edilmiştir. Memleketi Afyon ile ilgili bir faaliyeti tespit edilmeyen Ahmet Nebil Efendi'nin çeşitli konularda Söz Alma faaliyetlerinin başlıcaları şunlardır:

03.08.1336/1920 tarihli Birleşimde, işgaller nedeniyle doğudan batıya göç etmiş muhacirlere yardım konusunda Sağlık ve İçişleri bakanlıkları arasındaki yetki karışıklığının sona erdirilmesi için diğer vekillerle birlikte görüş bildirmiştir.⁷¹

11.09.1336/1920 tarihli Birleşimde, bazı milletvekillerinin İstiklal mahkemeleri üye sayısının 3'e indirilmesi teklifine karşı çıkararak üye sayısının 5 olmasının kararların selameti açısından daha uygun olacağını belirtmiştir.⁷²

70 https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Nebil_Yurter (Erişim Tarihi:07.03.2022)

71 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=88&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=3&cv_birlesim=043 (Erişim Tarihi:08.03.2022)

72 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=99&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=4&cv_birlesim=063 (Erişim tarihi:08.03.2022)

04.10.1336/1920 tarihli Birleşimde, “Baltalık Kanunu” münasebetiyle söz alarak, mülkiyeti kendisine ait olan ormanlık alanın etrafındaki yüzlerce dönümlük alanı gasp ederek fiili olarak sahiplenen şahısların kendilerine ait olmayan kısmı istimlak edilip, geri kalan tapulu kısma dokunulmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁷³

09.05.1337/1921 tarihli Birleşimde, Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilere sosyal yardım yapılması için Bolu Milletvekili Tunali Hilmi Bey’in 12 Nisan 1337 tarihli 11 maddelik kanun teklifi üzerine söz alarak, “*Zaten Ereğli Havzai Fahmiyesi için bir kanun çıkmıştır. Buna lüzum kalmamıştır; efendim. (Ret, sesleri)*”⁷⁴ demiştir.

09.11.1338/1922 tarihli Birleşimde, Himaye-i Etfal Cemiyeti hakkında “*Efendim, Himaye-i etfalın istediği şey, telgraf muhaberesi resmen cereyan etsin diyor. Yalnız açık telgraf mı yazacak? Yoksa şifre muhaberesi de cereyan edecek mi, etmeyecek mi? Buna cevap isterim.*”⁷⁵ Demmiştir.

24.01.1339/1923 tarihli Birleşimde, “*İstanbul vilâyeti ile düşmandan istihlâs edilen mahallerin âşar hisse-i ianesi hakkındaki Kanun münasebetiyle*” söz alan Ahmet Nebil Efendi, toplanan aşar vergilerinin ilgili kanun gereği, işgalden kurtarılan perişan durumda olan bölgelere yardım amacıyla kullanılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bunu aynı oturumda Gaziantep Milletvekili Yasin Bey de daha hamasi bir konuşmayla desteklemiştir.⁷⁶

73 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=527&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=4&cv_birlesim=078 (Erişim tarihi:08.03.2022)

74 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=268&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=10&cv_birlesim=031 (Erişim tarihi:08.03.2022)

75 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=441&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=24&cv_birlesim=135 (Erişim tarihi:08.11.2022)

76 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=476&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=26&cv_birlesim=179 (Erişim Tarihi:08.03.2022)

14.02.1339/1923 tarihli Birleşimde; *“Ziraatte müstamel olup hariçten ithal edilecek mevaddın Gümrük ve İstiblâk Resmine dair Kanun münasebetiyle”* söz alan Ahmet Nebil Efendi, nisab-ı müzakere kanunu gereği gerekli oy çoğunluğu olmadan yapılan ve çoğu vekilin neyin oylandığını bilmeden verdiği oyun geçerliliğinin olmayacağını ima etmiştir.⁷⁷

16.04.1339/1923 tarihli Birleşimde, *“Trabzon Mebusu Merhum Ali Şükrü Bey ailesine nakdî yardım yapılmasına dair kanun teklifi münasebetiyle”* söz alan Ahmet Nebil Efendi, bu yardımların keyfi rastgele dağıtılmayıp, sülaleye değil, birinci derecede yakınlarına dağıtılması gerektiğini ima etmiştir.⁷⁸

8. ÖMER LÜTFİ ARGEŞO (1878-1942)

1878 İstanbul doğumlu olan Ömer Lütfi Argeşo, Birinci Meclis'in çok sayıda asker kökenli vekillerinden birisidir. Baba adı (Hüseyin) Hüsnü, anne adı Fatma İkbâl. Harbiye Mektebi, Erkân-ı Harbiye mezunu. Yarbay rütbesiyle kaymakam, 6. Kolordu Alay Komutanı, 78. Alay Komutanı, Afyonkarahisar 23. Fırka

77 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=331&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=27&cv_birlesim=192 (Erişim Tarihi:08.03.2022)

78 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=228&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=29&cv_birlesim=026 (Erişim tarihi:08.03.2022)

Komutanı olarak görev yaptı. Argeso Meydan Muharebesini kazandı ve Argeso Kahramanı olarak anıldı. Osmanlı Meclis-i Mebusan IV. Dönem Karahisar-ı Sahip Mebusu- I. Dönem I. Yasama Dönemi (23.04.1920- 11.08.1923) Karahisar-ı Sahip Milletvekili seçilerek yasama çalışmalarına katıldı. 18.07.1921'de vatani hizmet için izinli sayıldı, 18. Fırka Kumandanlığına atandı ve İstanbul Hükümeti tarafından Askerlikten Tardına ve idamına karar verildi. Antalya-Isparta Yöresinin savunmasıyla ilgili takip ve tetkikine memur edildi. 1., 2. ve 3. İcra Vekilleri Heyeti İcra Vekili olarak da görev yaptı.

Ömer Lütfi Argeso, 19 Kasım 1942'de hayatını kaybetti. Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ve Takdirname sahibi, Türk ve Alman Savaş Madalyaları sahibiydi. Evli, 4 çocuk babasıydı. Fransızca, Almanca biliyordu.⁷⁹

MECLİS İÇİ FAALİYETLERİ

Ömer Lütfi Bey'in TBMM I.Dönemde 1 takrir/Önerge ve 14 Söz Alma olmak üzere 15 faaliyeti tespit edildi. Seçim bölgesi Afyonkarahisar'la ilgili faaliyetine rastlanılmadı. Çoğu mesleği askerlikle ilgili olan başlıca faaliyetleri şunlardır:

07.06.1336/1920 tarihli Birleşimde söz alan Ömer Lütfi Argeço, *‘Ankara’da ve Sivas’ta bir seyyar kuvvet teşkil edelim deniliyor. Bunlara lüzum yoktur. Muhtelif yerlerde bireş; ikişer avcı alayları teşkil edilsin. İşte memleketin asayışı bu suretle temin edilmiş olur. Binaenaleyh mevcut olan jandarına haricinde yine jandarına ismiyle ve aylıklı olarak ayrıca jandarına kıtaatı teşkil etmek zannedersen Heyeti âliyenizce kabul edilecek bir şey değildir.*⁸⁰

09.07.1337/1921 tarihli Birleşimde Savaş nedeniyle eğitimini yarıda bırakıp orduya katılan yedek subayların geleceği hakkında,

79 <https://www.biyografiya.com/biyografi/22688> (Erişim tarihi:08.03.2022)

80 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=105&-sayfa_no_son=106&sayfa_no=106&cv_meclis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=2&cv_birlesim=025 (Erişim tarihi:09.03.2022)

“Beylerbeyi Mektebinden çıkan ihtiyat zabitanı ile diğer ihtiyat zabitan, arasını yekdiğerinden tefrik etmek hiçbir vakitte doğru değildir. (Bravo sesleri). Bunların inkisarı kalplerini mucip olur. Binaenaleyh aynı suretle hareket etmek lâzım gelir.” (Bravo sodaları) diyerek bu subayların isterlerse orduda kalabileceğini savunmuştur.⁸¹

12.06.1338/1922 tarihli Birleşimde, Jandarma Bütçesiyle ilgili tartışmalarda Jandarma müfettişlerinin sayısının yetersiz ve aslında birçok yerde taşrayı teftişlerinin gereksiz olduğunu dile getirmiştir. Sözlerinin devamında mıntika kumandanlarının pek ala aslarıyla ilgili her türlü teftişi yapabileceğini, onları da üstleri olan müfettişler denetlesin ve madem bütçede sıkıntı var, böylelikle tasarruf edilebilir demiştir.⁸²

25.11.1338/1922 tarihli Birleşimde işgalden kurtarılan yerlerde meydana gelen yağma, çapul ve hırsızlıkla ilgili görüş bildirmiştir.⁸³

30.12.1338/1922 tarihli Birleşimde, *“Mütareke devrinde İstanbul Hükümetince hizmeti muvazzafaya nakledilen mütekait zâbitan hakkındaki kanun teklifiyle, Nigâhbancı, Kızalhancerci ve Kurvayi İnzabatiyecı zâbitan hakkındaki teklifin ruznameye alınmasına dair”* söz alarak, bu çoğu emekli olmuş vatansız-hain Damat Feritçi eski subayın gariban köylüden başına vurarak zorla aldığımız vergilerle maaş vermemiz kabul edilemez. Tersine bunları yargılamamız gerekir demiştir.⁸⁴

81 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=200&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=11&cv_birlesim=048 (Erişim Tarihi:09.03.2022)

82 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=405&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=20&cv_birlesim=053 (Erişim tarihi:09.03.2022)

83 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=77&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=25&cv_birlesim=145 (Erişim tarihi:09.03.2022)

84 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=104&sayfa_no_son=106&cv_sayfa_no=106&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=26&cv_birlesim=165 (Erişim tarihi:09.03.2022)

30.12.1338 tarihli Birleşimde Ziraat Mekteplerinin durumu ve tarımda traktörlerin kullanımıyla ilgili İktisat Vekilinden bilgi isteniyor. Bu arada içinde memleketi Afyonkarahisar da geçen şu soruyu yöneltiyor: “*Sonra efendim, üçüncü sualim var: Afyon-Karahisar Sanayi Anonim Şirketinin hesabı el’an görülmemiştir. Müşevveş bir haldedir. Niçin şimdiye kadar bir müfettiş gönderilip de hesabı tetkik edilmemiştir?*”⁸⁵

15.04.1339/1923 tarihli Birleşimde, TBMM I.Dönemde aralarında çeşitli vilayetlerden 40 civarında vekille beraber “*Büyük Millet Meclisi memurlarının İstiklâl Madalyasıyla taltiflerine dair*” ilk ve tek kanun önermesini vermiştir.⁸⁶

SONUÇ

Afyonkarahisar Birinci Meclis dönemindeki adıyla Karahisarı Sahip, Kurtuluş Savaşı'nın en önemli askeri duraklarının başında geliyor. 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz'un startı Afyon Kocatepe'den verilmiştir. Buradan başlayan büyük saldırıyla Batı Anadolu'daki Yunan orduları 4-5 gün içerisinde bozguna uğratılmıştır. Cephede böylesi bir öneme sahip olan Afyonkarahisar'ı temsilen Türkiye Büyük Millet Meclisi I.Dönemde yer alan Karahisarı Sahip vekilleri de aynı heyecanla TBMM'de aktif bir tutum sergilemişlerdir. Üçü asker, üçü medreseli alim ve ikisi hukukçu olan vekillerden asker vekillerin dışında bir din adamı olan İsmail Şükrü Bey daha sonra soyadı olarak alacağı Çelikalay isimli gönüllü savaşçılarıyla Yunan Ordularına karşı büyük yararlılıklar göstermiş olup, yörede efsanevi bir ün yapmıştır. Diğer asker vekiller Ali Çetinkaya, Ömer Lütfi Argeşo Ve Hasan Hulusi Kutluoğlu da Yeşil Şeritli İstiklal Harbi madalyasına layık

85 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=115&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=26&cv_birlesim=165 (Erişim Tarihi:09.03.2022)

86 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=152:153&cv_mecelis=1&cv_donem=1&cv_yasama_yili=&cv_cilt=29&cv_birlesim=025 (Erişim Tarihi:09.03.2022)

görülecek başarılar elde etmişlerdir. Hem hukukçu hem de gazeteci kimliğiyle kendinden söz ettiren Mehmet Şükrü Koçoğlu TBMM I.Dönemde Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey'den sonra en çok faaliyette bulunan ikinci Milletvekilidir.

Birinci Meclis'e 66 seçim bölgesinden 337 mebus geldiği genel kabul görmektedir.⁸⁷ Her livadan 5 vekil kuralı Afyonkarahisar gibi bazı vilayetler için istisnai bir durum olmuş ve Afyon 8 vekille TBMM I.Dönemde temsil edilmiştir. İlave vekillerden birisi olan Ali Çetinkaya, İngilizlerin İstanbul'un resmen işgalinden sonra tutuklanıp Malta'ya götürülen vatansever askerlerden birisi iken 1921'de serbest bırakılınca Afyon'u temsilen Ankara'ya gelerek Meclis çalışmalarına katılmıştır. Asker vekillerin tamamı Mustafa Kemal'in lideri olduğu Birinci Gruba yakinken, diğer vekiller İkinci Grubla organik bir ilişki içinde olmamalarına karşın, gerektiğinde iradi tutum sergilemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa, bu vekillerden birisi olan İsmail Şükrü (ÇELİKAY) Efendi'nin "Halife Meclis'in, Meclis Halife'nindir" tezini ileri sürdüğu "Hilafet-i İslamiye ve Büyük Millet Meclisi" adlı broşürünü eleştirirken de bu hocaların "mürteci hizbi" ile İkinci Grup arasında doğrudan bir bağ kurmaz.⁸⁸Bu broşür nedeniyle yargılan İsmail Şükrü Efendi'nin dokunulmazlığının kaldırılması istenmesine karşın, yapılan soruşturma sonucu buna gerek görülmemiştir.

Afyonkarahisar TBMM II.Dönemde 6 milletvekiliyle temsil edilmiştir. TBMM I.Dönem Karahisarı Sahip vekillerinden sadece Ali Çetinkaya İkinci Meclis'te kendisine yer bulabilmiştir. Hiç kuşkusuz bunun temel sebebi, Birinci Meclis'teki mebusların temel düşüncesi işgallere son verilerek düşman güçlerinin yurttan atılması iken, ikinci Meclis'in misyonu; Yeni Devletin rejiminin ne olacağı ve hangi usule göre yönetileceği sorunsalıydı. İşte Kurtuluş

87 Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İletişim Yay., I.Baskı, İstanbul 2001, s.49

88 Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet*, İletişim Yay., I.Baskı, Ocak 1994, s.17

Savaşı'nın muzaffer kumandanı ve Lozan Barış Antlaşması'nın meşru siyasi önderi olarak İkinci Meclis'i münasip gördüğü isimlerle oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

1. Resmî Belgeler

https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/tutanak_sorgu.html

https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim tarihi:07.03.2022)

2. Kitaplar-Dergiler

Demirel, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet* İkinci Grup, İletişim Yay., I.Baskı, Ocak 1994.

Akın, Rıdvan, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, İletişim Yay., I.Baskı, İstanbul 2001

Çanlı, Mehmet, "Tarihî Süreç İçerisinde Eytam Sandıklarının Hukuki Mevzuatı Ve Karşılaştığı Sorunlar" (1851-1920)", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 9/3, 2020, s. 1301-1321.

Beştaş, İzzettin, (2022). "Deputies Of Siverek And Their Activities", *SSD JOURNAL 3 rd International Conference on Social Sciences & Humanities*, February 05-06, 2022, Şanlıurfa, TURKEY, s.167-177.

Keçili, Songül, "Tarihçilik Açısından Büyük Taarruz Sahasının Ekoturizm İle İlişkilendirilmesi" *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2018, s. 116- 128.

Kalelioğlu, Oğuz, "Mondros Mütarekesinden Tbbm'nin Açılışına Kadar Gelişen Olaylarda Mustafa Kemal Paşa'nın Liderliği", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 6, sayı.12, 2017, s. 21-36.

3. İnternet Alıntıları

<https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63436/tarihce.html> (04.01.2022)

[https://www.cografya.gen.tr/tr/afyonkarahisar/tarihce.html#:~:text=1685'te%20H%C3%BCdavidigar%20\(Bursa\),devrin-](https://www.cografya.gen.tr/tr/afyonkarahisar/tarihce.html#:~:text=1685'te%20H%C3%BCdavidigar%20(Bursa),devrin-)

de%20Afyonkarahisar%20ismiyle%20il%20olmu%C5%9Ftur. Erişim Tarihi:27.04.2022)

<https://www.afyonnews.com/2019/11/13/afyonkarahisarda-demokrat-partiyi-kuran-isim-halil-hilmi-bozca/> (Erişim Tarihi:24.02.2022)

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hoca-sukru-efendi-ismail-sukru-celikalay-efendi-1876-1950/> (Erişim Tarihi:01.03.2022)

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/malta-surgunleri/> (Erişim Tarihi: 01.03.2022)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_%C3%87etinkaya (Erişim Tarihi:24.02.2022)

<http://ataturkicimizde.com/cumhuriyetin-ilk-vekilleri-k/> (Erişim tarihi:25.02.2022)

<https://www.biyografya.com/> (Erişim Tarihi:01.03.2022)

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_%C5%9E%C3%B-Ckr%C3%BC_%C3%87elikalay (Erişim Tarihi:01.03.2022)

<https://www.idefix.com/Kitap/Ikazci-Mehmet-Sukru-Milli-Mucadeleden-Cumhuriyete/Suha-Unsal/Arastirma-Tarih/Tarih/Cumhuriyet-Tarihi/urunno=0000000253793> (Erişim Tarihi:03.03.2022)

<https://www.kocatepegazetesi.com/ikazci-mehmet-sukru-kocoglu-kocatepe-gazetesi/> (Erişim Tarihi:03.03.2022)

Sosyal Medyada Sosyal Sorumluluk: Fan Grubu Üyelerinin Sosyal Sorumluluk Algıları Üzerine Bir Araştırma⁸⁹

Onur Tos⁹⁰

Harika Tos⁹¹

GİRİŞ

Fenomen, bir grubun ilgisini çeken, yaptıkları çalışmalarla destek gören, geleneksel ortamda ya da sosyal medya platformlarından adından söz ettiren kişi ya da kişilerdir. Instagram, Facebook ve Twitter gibi platformların işlevselliğinin

89 International Azerbaijan Congressinde “Sosyal Medyada Sosyal Sorumluluk: Fan Grubu Üyelerinin Sosyal Sorumluluk Algıları Üzerine Bir Araştırma” başlığı ile bildiri olarak sunulmuş ve genişletilmiştir.

90 Tarsus University, Vocational School, Marketing Program, Mersin, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4992-9315 onurtos@tarsus.edu.tr

91 Süleyman Demirel University, Graduate School of Natural and Applied Sciences Faculty of Architecture, City and Regional Planning Master’s Degree, Tarsus, Turkey. ORCID: 0000-0002-7020-8910

gün geçtikçe artması fenomenlerin bilinirlik ve farkındalığının da artmasını sağlamaktadır. Özellikle Twitter'da konuşma odaları ve sohbet ortamlarında bir araya gelen insanlar fan grubu niteliği kazanarak belirli organizasyonları ve faaliyetleri gerçekleştirmeye başlamışlardır. Gerçekleştiren faaliyetlerin başında belirli bir konuda düşünceleri dile getirme, fikirleri sunma ve ortak bir fikir birliği oluşturarak aktif olarak harekete geçme yer almaktadır. Harekete geçme konusunda üzerinden durulan konuların başında ise sosyal sorumluluk gelmektedir. Sosyal sorumluluk; halktan aldığı halka verme olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışma sosyal medya platformunda bir fenomenin fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluğa bakış açısını, fenomenin aktif olarak yer aldığı ya da desteklediği çalışmaların neler olduğunu ve üyelerin bunlarını nasıl algıladığını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda fan grubu üyelerinden derinlemesine görüşme tekniğiyle sosyal sorumluluk kavramına ilişkin veriler toplanmış ve toplanan veriler nitel araştırma perspektifinde yer alan betimsel analizle analiz edilmektedir. Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluğa ilişkin algılarının neler olduğu, kavramla ilgili olarak ortaya koydukları kod ve kategorilerin tespiti ile tematik kodlamanın çerçevesi oluşturulmaktadır.

Fenomen ve Fan Kavramı

Ünlü kişi kavramı, toplumda yer alan diğer bireylerden farklı şekilde hayat tarzları bulunan ve aynı zamanda özel yetenekleri ile diğer kişilerden ayrılan bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu kişilerin halk tarafından tanınırlığı yüksektir ve bu durumdan da hoşlanan kimselerdir (Schlecht, 2003). “Fenomen” kavramına; “influencer”, “kanaat önderi” ve “etkileyici” de denilmektedir. Aksu-Armağan ve Doğaner (2018), fenomeni “bir ürün veya konu hakkında belirli bir seviyede bilgi sahibi olan ve kitlelerin düşünce ve davranışlarını etkileme yeteneği bulunan kişiler” biçiminde tanımlamaktadır. Başka bir tanımda ise, “fenomen” sosyal medyada içerik üreterek öncü haline gelmiş olan, çok sayıda

takipçiye sahip olan ve bu kişileri çeşitli ürünleri almaları konusunda yönlendirmelerde bulunan kişilere denmektedir. Fenomenler, hedef kitleleri etkileyebilme gücüne sahiptir ve kitleleri peşlerinden sürükleyebilmektedirler (Bor ve Erten, 2019). İletişimin geniş kitlelere yayılımını sağlayan düşünce liderleri, online yayınlar ile fenomenlerin etkileşimini güçlendirmektedir. Günümüzde fenomenler, düzenli olarak içerik üreten ve içeriklerinde yer alan ürünleri birer marka haline dönüştüren kişiler olarak tanımlanmaktadır (Veirman, Cauberghe ve Hudders, 2017). Fenomenlerin içerik üretimleri, günümüz sosyal hayatında ve özellikle sosyal medya ortamında fan kavramının oluşmasını sağlamaktadır.

Hayranlık kavramının tarihi çok eski süreçlere dayanmaktadır. Kavramın etkin kullanımı ve etkililiği ise günümüze kadar devam etmektedir (Demirci ve Ekşi, 2017). Fan kelimesi İngilizce kökenlidir. Ortak bilinci ifade eden bu kavram, hayran olmak anlamında kullanılmaktadır. Fan olmak; bir kişinin düzenli takipçisi olmakla beraber o kişi ile ilgili duygu ve düşüncelerini başkaları ile de paylaşmak ve başka kişileri etkileyip ortak hareket etmeyi tanımlanmaktadır (Jenkins, 2006). Fan kavramının başka bir tanımı ise aşırı ya da aşırıya yakın sevgi bağı şeklinde olup aidiyet duygusunun sosyal gruplar arasında paylaşılmasıdır (Yazıcı, 2019).

Fanlar; hayranı olduğu ünlüye ait resim, söz ve videoları sosyal medya platformu üzerinden paylaşarak onları kült haline getirmektedirler. Fan kitlesi ne kadar büyük olursa ünlünün popülerliği aynı derecede artmaktadır (Kara, 2019). Fanlar, fan oldukları ünlüyü sadece takip eden ve seven bireyler değildir. Aynı zamanda fan oldukları ünlü için içerik üreten, paylaşımlarda bulunan ve etki yaratan konumdadırlar (Yazıcı, 2019). Bu çerçevede sosyal medyanın insanlar arasındaki etkinliğinin artması sonucunda, hayranlar tarafından fan sayfaları oluşturulmaya başlanmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı ortamların ve sağladığı avantajların sonucunda fan sayfalarının etkililiği her geçen gün daha da artmaktadır (Çiltaş, 2019).

İnsanlar, ünlülere çeşitli nedenlerden dolayı fan olma eğilimindedirler. Toplumsal nedenler, narsizm, nörotizm, adil dünya teorisi ve yoğun bağlantı bu nedenler arasında yer almaktadır (Lawrence, 2009). Hangi nedenle bir fenomene bağlılık duyulursa duyulsun günümüzde akademik anlamda önemli bir çalışma alanını ortaya koymaktadır. Yazıcı'ya göre (2019) fan çalışmaları geçmişte birebir şekilde yürütülürken günümüzde sosyal medya üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu durum insanlar arasındaki ilişkilerin ve etkileşimin sosyal medyanın sağladığı imkanlar odağında mekansız, zamansız ve sınırsız şekilde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Sosyal Sorumluluk Olgusu

1800 tarihi itibari ile işletme sayılarının fazlalaşması sonucunda “sosyal sorumluluk” kavramı ortaya çıktığı ve farklı içeriklerle tanımlamasının tarihsel gelişimini sürdürdüğü görülmektedir (Freeman ve Hasnaoui, 2011). Evrende ihtiyaçlar sonsuzdur, bu ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan kaynaklar ise sınırlıdır. Bu nedenle sınırlı olan kaynakları, verimli şekilde kullanmak ve bu kaynakların üretimini sağlayabilecek yeni kaynaklar geliştirecek sosyal sorumluluk bilincine sahip kişilerin varlığı, giderek büyük önem arz etmektedir (Temiz ve Varıcı, 2022). Bu çerçevede sosyal sorumluluk; bir firmanın, kurumun ya da kuruluşun sosyal hayattaki zararları minimize edeceği veya kontrol altına alacağı, uzun ömürlü yararlar sağlayabileceği faydalar bütünüdür (Mohr, Webb ve Harris, 2001, s. 47). Kurumlar topluma karşı görev üstlenmektir ve hatta gerektiğinde bu görevler için hesap vermektir. Bu hesap verilebilirlik günümüzde sosyal sorumluluğun karşılığı olarak algılanabilmektedir. Kurumla bazen gönüllü olarak bazen de zorunlu olarak paydaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmektedir (Fidan ve Acar-Şentürk, 2017; Koç ve Selçuk, 2022, s. 37). Sosyal sorumluluk kavramı günümüzde “kurumsal sosyal sorumluluk” biçimine dönüşmüştür. Bunun nedeni küreselleşme nedeni ile toplum ile işlemlerin arasındaki dengeyi sağlayabilmek

içindir (Uğur ve Kılıçer, 2022). Bu çerçevede kurumsal sosyal sorumluluk; bireylere ve sosyal yaşama fayda sağlayacak biçimde, ekonomik, çevresel, eğitim ve toplumsal sorunların ön plana çıkarılıp işaret edildiği bir yaklaşımdır (McAdam ve Leonard, 2003). Genel kanının aksine kurumsal sosyal sorumluluk odağında yapılan çalışmalar kurumlara ekstra maliyet yüklememekte görüldüğü gibi başarılı olması durumunda imaj ve itibar sağlayabilmektedir (Moir, 2001).

Klein ve Dawar (2004), kurumların kendilerini sosyal hayatın parçası olarak gördüklerini ve bu nedenle taşıdıkları sorumlulukları faaliyetlerini devam ettirebilmek için yerine getirdiklerini ifade etmektedir. Kurumların sosyal sorumluluğu konusunda yapılan başka bir tanıtımda ise içerisinde bulunan tüm paydaşların ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması olduğuna vurgu yapılmaktadır (Bansal ve Kandola, 2003). Sosyal sorumluluk kavramında farklı tanımlamalardan çıkan ortak öğretiler ise sosyal beklenti rolünün büyük önem arz ettiği, toplumsal beklentilerin dikkate alınması gerektiği, sosyal sorumluluğun gönüllülük ilkesi ile gerçekleştirilmesi gerektiği şeklindedir.

Kurumsal sosyal sorumluluğa ilişkin piramit incelendiğinde; ekonomik, politik (yasal), etik (ahlaki) ve hayırseverlik (gönüllülük) başta olmak üzere dört çeşit sorumluluk olduğu görülmektedir (Carroll, 1991). Davis'e göre ise sosyal sorumluluk yaklaşımları; güce, örgüt ve toplumla ilgili taraflara, toplumsal maliyet ve hesap verilebilirliğe, müşteri yaklaşımlarına ve sosyal sorunlara çözüm odağı oluşturma yaklaşımlarına dayanmaktadır (Akdağ, 2019, s. 208-209). Bir başka yaklaşımda ise iktisadi, politik, ticari, stratejik ve etik sorumluluk anlayışının kurumsal sosyal sorumluluk için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Garcia-Sanchez ve Garcia-Sanchez, 2020). Bunun yanı sıra toplum çıkarlarını bireysel çıkarların önünde görme, hesap verilebilir olma, tarafsız hareket etme, açıklık ve şeffaflığı yerine getirebilme kurumsal sosyal sorumluluğun ilkeleridir (Mazak, 2022).

Sosyal Medya ve Twitter

İçinde yaşadığımız dijital çağın en önemli gelişmelerinden bir tanesi; toplumsal, ekonomik, bilimsel, siyasal, sanatsal ve diğer alanları etkileyerek işlevsellik kazanan ve bu alanları dönüşüme uğratan internet altyapısının ortaya çıkmasıdır (Kalaman ve Bat, 2016, s. 878). İnternetle birlikte hayatımıza giren sosyal medya kavramı, son çeyrekte dünya genelinde bu alanlardaki dönüşümün hızlanmasını sağlamış (Batu ve Yapıcıoğlu-Ayaz, 2018, s. 284) ve bu çerçevede internet üzerine bilimsel yoğunlaşmanın yaşandığı bir kavram olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

İnsanların sosyo-kültürel düzeydeki farklılıkları fark etmeksizin, arzu ettikleri zaman ve mekânda internet erişimine sahip olmaları sosyal medyadan yararlanmalarına imkân vermektedir (Çiftci, 2018). Sosyal medya; derin sosyal iletişim ve etkileşime izin veren, Web 2.0 odaklı tasarlanan, teknoloji destekli, iş birliği ve topluluk oluşumuna imkân tanıyan sosyal paylaşım sitelerdir (Akar, 2012, s. 17). Bu teknolojinin sunduğu olanaklar, farklı insanların ve/veya kurumların belirli hedefleri için paylaşım yapmasına ve paylaşımlar neticesinde dönüt almalarına olanak vermekte, kullanıcı merkezli bir özellik sergilemektedir (Bat ve Akıncı-Vural, 2015, s. 34). İnsanların sosyal paylaşım sitelerinde etkileşimleri ve iletişim süreçlerinin web ortamlarındaki görünümü olarak nitelendirilen sosyal medya (Bat ve Kayacan, 2016); basılı, işitsel ve görsel kitle iletişim araçlarında oluşturulan bilginin başka insan ya da kitlelerle paylaşılmasını kapsamaktadır (İlicak-Aydınalp, 2013, s. 5). Bununla birlikte sosyal paylaşım siteleri bireylere kendilerini ifade edebilme şansı vermekte ve görünürlük konusunda katkı sağlamakta (Balcı ve Kaya, 2021, s. 48); bu siteler insanlar ve özellikle ünlüler tarafından eğlence, aktivizm, dijital aktivizm amacıyla kullanılabilmektedir (Yanık ve Batu, 2019). Bunun yanı sıra sosyal medya platformlarının ve bu platformlarda yayılan içeriklerin hızı kontrolünü zorlaştırmaktadır (Akıncı-Vural ve Bat, 2010, s. 3352).

Bireylerin sosyo-kültürel hayattaki diğer insanlara kendini tanıtmayı, iletişim ve etkileşime geçebilmesi ve sanal ortamda karşılaşabilme imkânı, aynı ortamda bulunma şartı olmaksızın sosyal medya platformları ile sağlanabilmektedir (Çalışır, 2015, s. 119). Dolayısıyla sosyal medya platformları insanlar arasında sosyal hayat göstergeleri sunarak istenilerek sunulan verileri yaratmaktadır (Bat, 2017, s. 268). Sosyal medya, uzaklıkları ortadan kaldırma, insanlar arası yakınlaşma ve zamandan tasarruf sağlayabilme konularında etkili bir araç olma özelliği taşımaktadır (Çetin ve Toprak, 2016, s. 55). Ek olarak sosyal medya, bilgiyi elde etme noktasında etkin platformlara sahiptir. Bu çerçevede bilginin yayılım hızına katkı sağlayarak bürokratik ve toplumsal katılım konularında insanları harekete geçirebilmektedir (Rainie, Smith, Schlozman, Brady ve Verba, 2012).

Günümüzde üzerinde önemle durulan bir kavram olan sosyal medya, sürekli ve hızlı gelişim göstererek toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmaktadır (Selwyn ve Stirling, 2015). Sürekli gelişim göstererek üretilen ve sunulan içeriklerin çeşitlenmesini ve farklılaşmasını sağlamış, popüler kültürün yansımalarına katkıda bulunmaya başlamıştır. İletişim olgusu, iş birliği argümanları, paylaşım segmentlerinin fazlalığı bu duruma neden olan etkenler arasında yer almaktadır (Şimsek-Eren, 2014, s. 230).

Sosyal medyanın farklı platform özellikleri kişiselleştirme süreçlerine katkı sağlamak ve insanların kendilerini yansıtmaya şekillerinde bilişsel ve duygusal süreçlerinde ön plana çıkmasına, deneyimlerin paylaşılmasına imkân vermektedir (Tess, 2013). Aynı zamanda bu platformlar aracılığıyla insanlar, herhangi bir konuda grup etkisi de gösterebilir, birliktelik duygusuyla hareket edebilir ve istenen zamanda gerçek zamanda buluşabilmek için etkinlik yaratabilir hale gelmişlerdir (Kırık ve Karakuş, 2013, s. 63). Bu durum insanlar arasında kamuoyu kavramının işlevselliğini etkin hale getirebildiği gibi gizlilik konusunda da bazı sorunsalların oluşabilmesini sağlayabilmektedir (Madden,

2012). Kamuoyu oluşumunun etkililiği düşünüldüğünde sosyal medya platformlarının her ne kadar gizlilik konusunda soru işaretlerine neden olsa da insanları bir fikir ya da durum etrafında bir araya getirebilmesi birleştirici etkisinin yansımaları olarak değerlendirilmektedir (Oyman, 2016, s. 126).

Sosyal medya kavramı olarak bazı temel özelliklere sahiptir. Bu özellikler hem içerik hem de uygulama açısından fonksiyonellik taşımakta; kullanım pratiklerine yönelik çerçeve çizmektedir (Bat ve Turan-Yurtseven, 2014, s. 199). Sosyal medya sadece insanlara yönelik uygulamalarla değil aynı zaman kurum, kuruluş ve işletme odaklı perspektifte hızlilik, etkinlik ve gelişim açısından farklılıklar sağlayabilmektedir (Saravanakumar ve SuganthaLakshmi, 2012, s. 4445). Sosyal medya siteleri ve platformları aracılığıyla paylaşılan ve hızlı bir şekilde yayılan içerikler bir sistemin göstergesidir. Veri analiz bilimciler ve sayısal yöntemci analistler, sistem göstergelerinin bilimsel çerçevede analizlerinin gerçekleştirilmesi, testlerin yapılması ve sonuçların kamuoyuyla paylaşılmasında önemli roller üstlenmektedir (Fan ve Gordon, 2014). Katılımcı sayılarının her saniye arttığı sosyal paylaşım siteleri ve platformları için bu roller fonksiyonellik ve şeffaflık açısından önem arz etmektedir (Hacıfendioglu, 2014, s. 60).

Sosyal medya platformlarının başında YouTube, Facebook, Instagram, Twitter gibi ortamlar gelmektedir. Bu ortamlar arasında son dönemde konuşma ve sohbet odaları, etkinlikler, yazılı iletişim göstergelerinin ön plana çıktığı Twitter, gündem belirleme ya da hashtag yoluyla sosyal medyanın üzerinde durduğu konuyu ön plana çıkarmada önemli bir platform özelliği göstermektedir. Kushniryk ve Orlovb'a göre (2021) Twitter; insanların birbiriyle iletişimini destekleyen, etkileşim kurmasına yardımcı olan, bilgilendirme ve topluluk oluşumuna izin veren bir merkez özelliği taşımaktadır. Twitter diğer sosyal medya platformlarına nazaran insanların daha politik ortamlarda bir araya gelmesine zemin hazırlamakta (Cankara ve Cankara, 2022, s. 147), başta politik iletişim olmak üzere (Huszar, vd., 2022; Karadağ ve Aydoğdu-

Karaaslan, 2022), bazen manipülasyon içeriklerde dahi grupların oluşmasını sağlayabilmektedir (Fiske, 2022). Çok sayıda ve farklı görüşlerin aynı platformda yer almasına imkân 280 karakter çerçevesinde imkân vermekte, insanların duygu ve yönelimlerinin belirli kalıpla aktarılmasına olanak sağlamaktadır (Cruz, Cortez, Chau ve Almazan, 2022; Günyaktı ve Bursa, 2022). İnsanlar tarafından en çok tercih edilen sosyal medya platformlarından biri olan Twitter (Valle, Broersma ve Ponsioen, 2022), belirli sayıdaki bu karakter biçiminde link, fotoğraf, video içerikleri de tweetleyerek paylaşımlarını destekleyebilmektedir (Saura, Ribeiro-Soriano ve Saldana, 2022). Bu çerçevede gündem oluşturma ve belirleme noktasında toplumsal, politik, sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda Twitter’da paylaşılanların ve yorumlananların etkin olduğu (Kırmızı, 2022), Twitter’ın interaktiflik özelliğiyle kamusal iletişimi desteklediği söylenebilir (Zhang ve Cozma, 2022).

MATERIALS AND METHODS

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Sosyal medya ortamlarından yararlanma hızı gün geçtikçe artmaktadır. İnsanlar farklı platformlarda gruplar oluşturarak ve konuşma odaları kurarak etkileşim seviyelerini üst düzeye çıkarmaktadır. Konuşma odalarının etkin bir şekilde kullanıldığı platformlarının başında Twitter gelmektedir. Bu çalışmanın konusunu, Twitter platformunda düzenli olarak bir araya gelen ve çeşitli sosyal sorumluluk faaliyetleri için toplanıp görüş bildiren fan grubunun (Barış Murat Yağcı’ya destekleyen - BMY) sosyal sorumluluğa bakış açıları oluşturmaktadır. Fenomen kişilerin başlatmış olduğu sosyal sorumluluk hareketlerini, fanların takip ederek devam ettirmesi ve bu şekilde sosyal sorumluluk alanında daha fazla insan ile daha fazla çalışma yürütülmesi sağlanabilmektedir. Bu şekilde ihtiyaç sahibi kimselere ya da sosyal hassasiyet gerektiren durumlara, olaylara ve olgulara daha etkin

şekilde ulaşıldığı görülmektedir; çünkü süreç “iyilik hareketine” dönüşmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı bir fenomen birleştirici etkisiyle Twitter’da bir araya gelip konuşma odalarında sosyal sorumluluk faaliyetleri üzerine konuşan fanların bu konudaki algılarının neler olduğunun belirlenmesidir.

Araştırma Soruları

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişim hızı insanların daha fazla sosyal medya ortamlarına yönelmesine ve bu ortamlarda bilgi paylaşmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal medyanın sağladığı katılımcılık, fikir paylaşımı ve hız gibi özellikler ortamda sanal oluşumların, grupların ve konuşma odalarının aktifleşmesine zemin sağlamıştır. Bu çalışma bir fenomenin sosyal medya ortamında aktif olarak yer alan, olay, olgu ve durum hakkında fikirlerini, düşüncelerini, katılımlarını ve birlikteliklerini paylaştığı fan grubunun sosyal sorumlulukla ilgili algılarının neler olduğunun saptanmasını kapsamaktadır. Bu çerçevede araştırmada cevap aranan sorular aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Fan grubunda yer alan üyelerin zihnindeki sosyal sorumluluk kavramına ilişkin algıları nelerdir?
- Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk algıları hangi kategori ve kodlarla aktarılmaktadır?
- Sosyal sorumluluk kavramına ilişkin olarak fan grubunda yer alan bireylerin algıları hangi temalar üzerine şekillenmektedir?

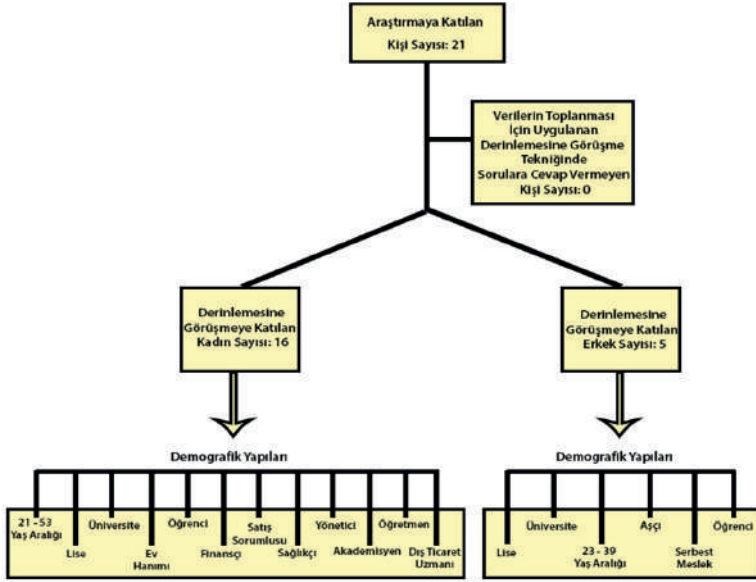
Araştırmanın Örnekleme

Araştırma kapsamında kullanılan örnekleme türü, nitel araştırma bakış açısıyla ele alınan amaçlı örneklemedir. Güler ve arkadaşlarına (2015, s. 94) göre amaca yönelik örnekleme; olgu, durum ve olayları derinlemesine analize olanak veren, çalışma zemininde zengin bilgi sağlanabilmesine ve içerik üretebilmeye imkân tanıyan örnekleme çeşididir. Bu örnekleme çeşidinde araştırmacı kendi zihinsel perspektifine bağlı kalarak maksimum veriyi sağlayacağı

kaynaklara bilişsel ve yargısal süreçleriyle yönelmektedir (Güçlü, 2019, s. 90). Bu kapsamda çalışmada analizi yapılacak çalışma grubunu bir fenomenin sosyal medya fanları oluşturmaktadır. Çalışmaya veri çeşitliliği kazandırmak için amaçlı örneklem içerisinde yer alan maksimum çeşitlilik örneklemesinden de faydalanılmaktadır. Büyüköztürk vd. göre (2021, s. 90) maksimum çeşitlilik örnekleme; araştırma amacı ve soruları odağında eş değer, farklı ve çeşitli durumların yansıtılmasına yardımcı olan ve kapsam çerçevesinde analize güvenilirlik kazandıran bir örnekleme çeşididir. Bu çerçevede fenomeni takip etmeyi aktif olarak sürdüren ve sosyal sorumluluk çalışmalarına etkin bir şekilde katılan fenomenin 16 kadın (K) ve 5 erkek (E) toplam 21 fan grubu üyesi demografik özellikleri dikkate alınarak çalışma kapsamına ve derinlemesine görüşmeyle veri toplanmasına dahil edilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk kavramına ilişkin bilgi düzeyleri, gerçekleştirmiş oldukları projeler hakkındaki bilgileri derinlemesine görüşme veri toplama tekniğiyle toplanmaktadır. Şekerler'e (2017, s. 186) göre derinlemesine görüşme tekniği; yüz yüze ya da online ortamda gerçekleşen, katılımcıların araştırma konusuyla ilgili olarak kişisel görüşlerini almaya yarayan ve anlamlandırma boyutunun derinlemesine bir şekilde keşfedilmesini sağlayan veri toplama tekniğidir. Bu veri toplama tekniğinde çalışma grubuna dahil olanlar aktif bir şekilde yer alır ve konu çerçevesinde deneyimleri, bilgileri ve görüşleri alınır. Çalışma kapsamında derinlemesine görüşmeye katılan 21 fan grubu üyesinin bilgileri Moher ve arkadaşlarının (2001, s. 1194) belirlediği Consort Diyagramında aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

Şekil 1. Consort Diyagramı

Çalışma çerçevesinde derinlemesine görüşme sorularının oluşumunda; Ateşoğlu ve Türker'in (2010) "Konaklama İşletmelerinin Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yaklaşımı: Muğla İli Örneği"; Toker ve Tat'ın (2013) "Sosyal Sorumluluk: Kamu ve Vakıf Üniversiteleri Öğrencilerinin Sosyal Sorumluluğa İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Algularının Ölçülmesi" çalışması ile sosyal sorumluluk kavramına ilişkin ilgili alanyazındaki literatürden yararlanılmıştır. Fan grubu içerisinde yer alan üyelerle derinlemesine görüşmeler 01.07.2022 ile 07.07.2022 tarihleri arasında telekonferans yoluyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan alınan veriler bir word dosyasına kaydedilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada; fan grubunda yer alan üyelerin sosyal sorumluluğa ilişkin algıları nitel araştırma perspektifinde yer alan betimsel analiz

yöntemiyle incelenmektedir. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2018) betimsel analiz; verilerin, çalışma çerçevesinde belirlenen kategori ve kod perspektifinde şekillendirildiği, ortaya çıkan temaların özetlenip yorumlandığı yöntemdir. Bu analiz yönteminde araştırma grubundan toplanan verilerin doğrudan iletilmesi de sağlanmaktadır. Ek olarak betimsel analiz yöntemi; temalar üzerine gidildiği için tematik analiz olarak da belirtilmektedir. Objeler, süreçler, olgular ve durumlar belirli kategori ve kod çerçevesinde biçimlendirilmekte ve temalar irdelenerek bireylerin algılama şekilleri saptanmaktadır (Bal, 2016, s. 255). Bu perspektifte betimsel analiz için ortaya konan analiz aşamaları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Sığırı, 2018):

- Analiz için kavramsal bir çerçeve belirlenmesi,
- Tematik perspektifin şekillendirilmesi ve verilerin biçimlendirilmesi,
- Bulguların analiz odağında ifade edilmesi,
- Yorumların yapılması.

Araştırmada derinlemesine görüşmeler neticesinde toplanan verilerin analizi betimsel analiz aşamaları dikkate alınarak yapılmaktadır. Bu çerçevede fan grubu üyelerinden toplanan veriler betimsel analiz aşamaları dikkate alınarak yorumlanmıştır. Sosyal sorumluluk teması çerçevesinde fan gruplarının yapılan sosyal sorumluluk çalışmalarına yönelik oluşturdukları kategorilerin ve kodların tespiti yapılmaktadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan tematik kodlama şekillendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

BULGULAR

Derinlemesine görüşmeler sonucunda fan grubu üyelerinden elde edilen veriler nitel araştırma perspektifindeki betimsel analiz yöntemini merkeze alan bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bu çerçevede araştırma sorularını odak noktası olarak belirleyen ve analiz yönteminin aşamaları dikkate alınarak yorumlama

yapılmaktadır. Araştırma soruları kapsamında belirlenen temalar; sosyal sorumluluk, bütçe, amaç, hedef, uygulama alanı, fayda ve fenomen (ünlü) şeklinde sıralanmaktadır. Belirlenen temalar çerçevesinde fan grubu üyelerine sekiz soru yönlendirilmiş ve cevapları analize tabi tutulmuştur. Derinlemesine görüşme içerisinde verilen cevaplarda erkek bireyler E1, E2, E3, E4 ve E5 ve kadın katılımcılar ise K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15 ve K16 şeklinde kodlanarak aktarılmaktadır. Sorulara katılımcılar tarafından verilen her bir cevap katılımcının hür iradesiyle verdiği cevaplardır. Betimsel analiz çerçevesinde verilen cevapların doğrudan aktarımı sağlanmaktadır. Bununla birlikte bütün sorularda veri doygunluğu göz önüne alınarak her bir katılımcının cevapları verilmemekte ancak yorumlama kısmında üzerinde durulan kategorilerin, kodların ve temaların aktarımı saplanmaktadır.

Sizin gözünüzde sosyal sorumluluk nedir?

E1: “Bizden sonraki nesle örnek olabilecek derecede örf ve adetlerimizi ahlaki kurallarımızı en ön planda tutacak şekilde geleceğe yaptığımız yatırımlardır ve toplumsal fayda ön plana çıkmaktadır. Ahlakı ön plana çıkaran ve insanların gönüllü olarak yapması gereken, bununla birlikte insan vicdanında zorunlu olarak da yapılması hissedilmesi gereken kavramdır.”

E2: “İnsana, hayvana, doğaya, evrene yapılabilecek her olumlu katkının bilincinde olmaktır. Sosyal sorumluluk insanlığın bir görevidir ve nesilden nesile aktarılmalıdır.”

E3: “Yardım edebilecek gücü olan insanların, yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etmesi sosyal sorumluluktur. Toplumsal fayda, destek ve çaba biçimindeki etkinliklerdir.”

E4: “Yardımseverliği olgusunu merkezine alan maddi ve manevi açıdan değerlendirilebilen projelerdir.”

E5: “İnsanlara fayda sağlayacak her türlü organizasyondur.”

K1: “İnsanların yüreklerini koyduğu her türlü duygusal girişim faaliyetleri ve projeleridir.”

K2: “Toplumda bireyler arasında gelir adaleti sağlama konusunda yapılan çalışmalar bireylerin topluma karşı sorumluluğudur.”

K3: “Vicdani açıdan ihtiyacı olan insanlara ve canlılara yardım amaçlı yapılan sosyal sorumluluk projeleridir.”

K4: “Bireysel olarak başa çıkılamayacak sorunlar için gönüllü olarak bir araya gelinip maddi ve manevi çaba gösterilip, destek verilmesi.”

K5: “İnsanın bulunduğu topluma faydalı olarak elinden geleni yapmasıdır. Fakirlik ya da zenginlik bu kavramın ortak noktası değildir. Bazen bir sokak hayvanının beslenmesi ya da mahalledeki herhangi bir okula kitap bağışlanması, evde bulunan kullanılmayan ilaçların sağlık ocağına teslim etmesi sosyal sorumluluk kavramına örnek oluşturmaktadır.”

K6: “Toplumun birlik ve beraberlik içinde yardımcı olabileceği her şeydir.”

K7: “İnsanlık açısından haksız yere biri için oluşturulan linç kültürü ya da algıya şahit olduğumuzda düzelterebileceğimiz konular sosyal sorumluluk başlığında değerlendirilebilir. Kuruluşlara, çevremdeki insanlara, yaşlılara, şiddete maruz kalmış bireylere, sosyal medya üzerinden mağduriyet yaşayanlara, hastanede şiddet görenlere kısaca müdahale edilecek her şeye yardım etmek de bir tür sosyal sorumluluktur.”

K8: “Topluma hizmet, toplumu bilinçlendirme, gönüllü olarak görev sorumluluk alıp topluma hizmet etmektir.”

K9: “Topluma faydalı ve farkındalık için daha geniş kitlelere ulaşılması ve desteğe muhtaç insanlara katkıda bulunulmasıdır.”

K10: “Kişisel bir çıkar olmadan kültürel, sosyal ve çevresel problemlere çözüm arayarak topluma fayda olması için uygulanan

yararlı bir projedir. Gönüllü olarak kişinin edindiği her türlü bilgi, beceri ve deneyimlerimi topluma geri kazandırmasıdır.”

K11: “İnsani olarak imkân buldukça maddi ya da manevi destek ihtiyacında olan herkese yardımda bulunmaktır.”

K12: “İnsana, hayvana, doğaya, evrene yapılabilecek her olumlu katkının bilincinde olmaktır.”

K13: “Her insanın ya da canlının hakkı olan fakat bazılarının elde edemedikleri durumlarda yani ihtiyaç halinde her anlamda yardımcı olmaktır.”

K14: “Çocuklar, gençler, kadınlar kısaca toplum için ulaşılabilir noktalara ulaşılması, eğitim, yaşam şartları gibi konuların iyi duruma getirilebilmesi sosyal sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Engelliler için yapılan hayatı kolaylaştırma çabalarını da bu kavram altında değerlendirebiliriz.”

K15: “Toplumsal fayda sağlama ve kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.”

K16: “Toplumsal fayda sağlamak insanlara yardım etmek”.

Katılımcılar, sosyal sorumluluk kavramını algılama biçimlerine ilişkin çeşitli ifadelerde bulunmuşlardır. Sosyal sorumluluk temasını merkeze alan yaklaşımda ön plana çıkan kategoriler; toplumsal fayda, gönüllülük esası, yardımseverlik, proje, maddi ve manevi destek, çaba ve çözüm olarak aktarılmıştır. Bununla birlikte üzerinde durulan kodlar ise; ahlak, pozitiflik, canlı varlığı, görev bilinci, ekonomik güç, destek, ihtiyaç farkındalığı, fayda, duygusal girişim, birlik ve beraberlik, mağduriyet, sosyal medya, linç kültürü, şiddet, farkındalık, bilinçlendirme, geniş kitleler ve problem çözme olarak sıralanmaktadır. Fan grubu üyeleri sosyal sorumluluk algısının proje biçiminde başı ve sonu belli olan bir süreç olduğunun farkında olarak özellikle toplumsal fayda kavramını ön plana çıkarmış ve yardımseverlik vurgusu üzerinde durmuştur.

BMY adına neden sosyal sorumluluk faaliyeti gerçekleştirmeniz?

E1: “BMY’nin sosyal sorumluluk projelerinde yer alması bizim de bu yola çıkmamızın sebebi olmuştur. Barış’ın bu tarz şeylere önem ve destek vermiş olması, bizlerinde sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmemiz için fikir oluşturmuştur.”

E2: “Toplum pek çok alanda sosyal sorumluluk projelerine ihtiyaç duymaktadır. Fanı olduğumuz BMY’de birçok sosyal sorumluluk faaliyeti içerisinde bulunmuştur. Bizler de hem Barış’ın yaptıklarının devamını getirmek hem de toplumun gerek duyduğu ihtiyaçlara yardımcı olabilmek adına sosyal sorumluluk faaliyetleri gerçekleştiriyoruz.”

E3: “BMY ile 2 yıl önce çalıştığım iş yerinde tanışma imkânı buldum. Yüz yüze tanışma imkânı bulunca çok sevdim. Yarışmada da onu izlerken kendimden bir parça hissettim onda. Barış’ı sevdiğim ve kendim ile özdeşleştirdiğim için onun adına sosyal sorumluluk projelerinde bulundum.”

E5: “İçinde bulunduğum aile ortamı sevgiyi yaymak üzerine kurulu bir yapıya sahip. BMY adına bu tarz etkinlikler içerisinde bulunarak sevgiyi yaymış oluyoruz.”

K1: “BMY birçok sosyal sorumluluk projesi içerisinde yer almış ve diğer insanlara da etki ederek onların destek olmasını sağlamıştır. Bizler onunla aile gibi olduk, hep birlikte sosyal sorumluluk faaliyetlerinde bulunarak bu durumu bir iyilik hareketine dönüştürdük.”

K2: “BMY’nin bu konu ile ilgili olarak birçok sosyal sorumluluk projesinde yer alması, bu konuya ilişkin çabasının olması benim de onun adına sosyal sorumluluk projesi gerçekleştirmemde etkili olmuştur.”

K3: “BMY’nin kalbinin temiz olduğuna inandığım için, onun adına sosyal sorumluluk projelerine katılma isteğinde bulunuyorum.”

K4: “BMY sevenlerinin gözünde iyilik, doğruluk, dürüstlük timsali olduğu için, ondan biz sevenlerine yansıyan güzellikleri, bizler de topluma yansıtmak istiyoruz. İyi insanı destekleyenler olarak iyiliği yaymak istiyoruz.”

K6: “BMYFC olarak bir fan değil aile olduğumuz için bu gücü olumlu yönde kullanmak istediğimiz için.”

K7: “BMY’yi çok sevdiğim için. Biz fan değil bir aileyiz. Barış iyi bir insan olduğu ve iyiliklerde bulunduğu için bizlerde onun adına iyilikler yapmaya devam ediyoruz. Barış’ın sosyal sorumluluk alanında yaptıkları bizler için örnek oldu. Köy okullarına karavan ile kitap dağıtması, otizmlili çocuklar için yürüyüş gerçekleştirmesi gibi.”

K8: “Fanı olduğumuz kişinin örnek projelerde olup topluma doğru mesajlar vermesini sağlamak örneğin SMA hastalıkları, fidan bağıışı, kimsesiz çocuklar vakfına bağış gibi...”

K9: “Bmyfc üyesi olarak Barışa zarar verecek şeylerden çok fayda sağlayacak işlerde olmayı ve fanlık yapmaktan ziyade insanlık görevini yerine getirmeyi amaçladığımız için.”

K11: “BMY’nin başlatmış olduğu sosyal sorumluluk projelerini devam ettirmek, onunla birlikte yol almak ve başka insanların hayatlarına dokunmak çok değerli hissettiriyor. BMY bu konuda karakterli bir duruş sergilediği için bizler de destek vermiş oluyoruz.”

K12: “Toplumun sosyal sorumluluk projelerine ihtiyacı var. Bizler de bunu sevdiğimiz insanı da vesile ederek gerçekleştiriyoruz.”

K13: “BMY hayatımızda önemli yer edinmiş bir kişi. Yaptığı yapmakta olduğu ve yapacağı projeleri özenle seçtiği ve bizi ailesi olarak gördüğü için her anlamda yanında olmaya çalıştığımız için bu faaliyetlere destek oluyorum.”

K14: “BMY’nin karakteri, kalbi ve düşüncelerinin harika olduğunu düşünüyorum. BMY gerek hayvanlara gerek çocuklara

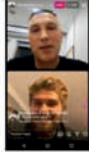
gerekse engelli kardeşlerimize yardımda bulunmayı seven bir insan. Onu sevdiğim için onun gittiği yoldan iz almak istiyorum. Onunla yürümek istiyorum.”

K15: “Toplumsal olarak bir konuda sosyal yardımlaşmaya ihtiyaç duyulduğu için ve BMY bu konularda etkin rol oynadığı için onun adına sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmekteyiz.”

K16: “Fani olduğumuz kişi için bir şeyler yapıyor olmak ve diğerlerin ilgisini çekmek ve onların da bu projelere destek olmasını sağlamak.”

Fan gruplarının sosyal sorumluluk faaliyetleri BMY adına sosyal sorumluluk gerçekleştirme nedenleri sosyal sorumluluk temasında ele alınmaktadır. Ön plana çıkan kategoriler; fenomenin gönüllülüğü, sevgi, iyiliği yayma, aile olma ve toplumsal fayda olarak sıralanmaktadır. Kodlar ise; fenomenle özdeşleşme, temiz kalplilik, rol model, iyilik ve yardımlaşma şeklinde ifade edilmektedir. Bu çerçevede fan gruplarının fenomen adına sosyal sorumluluk faaliyetinde bulunma sebepleri çeşitlilik göstermektedir. Özellikle ön plana çıkan kategorinin toplumsal fayda ve iyilik üzerine olması insanların yapılan faaliyetlere duygusal bağlılıkta gösterdiğinin kanıtıdır.

Tablo 1. Fenomenin Sosyal Sorumluluk Projeleri

BMY Tarafından Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri			
Kızılay Türk Tekstili ile Dünyaya İyilik Taşıyacak	BJK - BMY Köy Okullarına Yardım	Sevgi Karavanı ile İyilik Turu	Otizm Farkındalık Etkinliği
23.06.2017	20.12.2017	23.05.2019	20.09.2019
			
İzmir Depremzedelerine Yardım	Yaralı Sokak Kedisine Yardım	BMY Eşyalarını TOÇEV Yararına Bağışa Dönüştürüyor.	SMA'lı Bebekler İçin Yardım Yayınlı
08.11.2020	30.05.2021	15.08.2021	18.05.2022
			

Sosyal sorumluluk projeleri için bütçeyi nereden sağlamaktasınız?

E1: “Yardımlara kendinden bir şeyler katarak bütçe oluşturuyorum. Bütçeden pay ayırmak değil de yapacağım şeylerden veya hoşuma giden şeylerden kıyarak (örneğin halı saha maçına haftada 3 defa gidiyorsam 2 tanesine gitmeyerek) bütçe ayırmak. BMYFC olarak ortak kumbaradan destek sağlıyoruz.”

E2: “Bütçe olarak BMYFC ailem ile oluşturduğumuz kumbaramızdan destekleri sağlıyoruz. Bireysel olarak da bağışlarımı ve yardımlarımı gerçekleştiriyorum.”

E3: “Kendi aile işletmemiz var. Oradan kazandığım bütçeden aylık olarak ayırıyorum.”

E5: “Fanlar olarak hepimiz gönlümüzden koptuğu şekilde aramızda topluyoruz.”

K1: “Sponsor bularak. Sosyal sorumluluk alanında işler yüklerle dokunarak; bu işlere gönül vererek yapılıyor. Güvenilir olmak çok önemli. Bir projede güvenilirlik sağlandığında diğer projeler için de referans oluyor. Kişiler kafalarındaki soru işaretlerini bıraktıkları an sosyal sorumluluk projesine dahil oluyorlar. Ve bu aşamada sponsor da oluyorlar. Genellikle dışarıdan sponsor bularak bütçe oluşturuyorum.”

K2: “Bütçeyi kendi bütçemden çok küçük meblağlar ayarlayarak gerçekleştirmeye çalışıyorum aslında paylaştıkça çoğalır düşüncesindeyim.”

K3: “Genellikle kendim bütçe ayarlamaya çalışıyorum.”

K4: “Yaptığım yardımlar için maaşımdan bütçe ayırıyorum. SMA'lı bebekler için düzenlenen kampanyalar gibi büyük organizasyonlarda ise eş, dost, akraba, iş çevremden destek alıyorum.”

K5: “Ben toplumsal sosyal projeler için tamamen ve tamamen zenginden alıp fakire veriyorum. Yer aldığım gruplarda duyuru

yapıyorum şu konu hakkında ihtiyaç var diyorum. Durumu iyi olan kişiler yardımcı oluyor. Maddi durumu iyi olan kişiler yardıma ihtiyacı olanlara destek oldular. Bununla birlikte sponsorlar bularak.”

K6: “BMYFC Ailesi ve çevremizdeki insanlar sayesinde. Gerek projeleri paylaşarak, gerekse görmeyen kişilere anlatarak.”

K7: “Çalışan bir insanım kendi bütçemden ayırıyorum. Bununla birlikte geniş bir çevreye sahibim, gerek arkadaş çevremde gerekse çalışma ortamımda insanları yardım gerçekleştirmeleri için yönlendirmeye çalışıyorum.”

K10: “Kendi bütçem var ve o bütçemi hesaplayarak bende faaliyetlerin içinde yer alıyorum. Çoğunlukla bağış ve kendi mahallemde güçten düşmüş hayvanları beslemeye çalışıyorum.”

K11: “Kendi bütçemden sağlıyorum. Bulduğum çevre içerisinde, etrafımda bulunan insanlar ile elimizden geldiği kadar destek olmaya çalışıyoruz. BMYFC olarak elimizden geldiği kadar birikim yapıyoruz ve ardından gerekli sosyal yardımlar için bağışlarda bulunuyoruz.”

K13: “Bu faaliyetler için kendi aile bütçemden elimden geldiğince yardımcı olmalıyım daha fazlası gerektiği durumlarda etrafımdan yardım isteyip maddi manevi destek oluyorum.”

K14: “Gönüllü katılımcılar ile bir araya gelerek ihtiyaç sahibi insanlara yardımcı oluyoruz. Kendi bütçem ve gönül bağı kurduğum kişiler ile birlikte destek sağlıyoruz. BMYFC olarak kumbaramıza katkı sağlıyoruz, hep birlikte yardımlarımızı gerçekleştiriyoruz.”

K15: “Bütçeyi aile bütçemizde karşılamaktayız. Aile şirketimiz var, eşim veriyor genelde. Annem de yardımcı oluyor.”

K16: “Çalışıyorum ve kazancımdan yardım ediyorum.”

Fan gruplarının sosyal sorumluluk faaliyetlerini gerçekleştirme maliyeti bütçe teması altında ele alınmaktadır. Bütçe temasında ortaya çıkan kategoriler; kişisel kazanç, BMYFC kumbarası ve

çevreden destek olarak sıralanmaktadır. Ön plana çıkan kodlar ise; sponsorluk ve fan grubu üyelerinin iyilik ve gönüllülük esaslıdır. Fan üyeleri kendi kişisel aktivitelerinden kısıtlamalara giderek sosyal sorumluluk faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Aktif olarak gerçekleştirdiğiniz sosyal sorumluluk projeleriniz nelerdir?

E1: “İki tema söyleyeceğim birincisi eğitim, ikincisi toplumsal faaliyetler. Mesela doğal afetlerden sebep, üçüncü sırada da sağlık (LÖSEV, SMA hastalığı ile mücadele derneği). Doğuda çocuklarımız için kütüphane yaptık, toplumsal faaliyet olarak da deprem olan bölgelere ve yangın çıkan bölgelere destek gönderdik. Bunun yanı sıra BMYFC olarak hayvanlar ve ağaçlar için bağışlar yaptık (TEMA).”

E2: “Çevreye yönelik olan (ormanlarımız) (OGEM), eğitime yönelik(eğitim kurumlarına kitap vb) (Tohum Otizm Vakfı), toplumsal olaylar (sosyal medyada da yaptığımız çalışmalar) ve sağlığa yönelik projeler (SMA'lı bebeklere destek) içerisinde yer almaktayız.”

E4: “İşletmemize gelen 5 kişiye, her ay düzenli olarak yardım yapıyoruz. Gıda yardımı olsun maddi yardım olsun. Bununla birlikte SMA hastalarına destek olmaya çalışıyorum.”

E5: “İnsani Hak Yardım Derneği var onun su kuyusu için benim annem rahmetli olmuştu da onun için ve birkaç arkadaşım daha rahmetli oldu onlar için, su kuyusunda hisse almıştım.”

K1: “Birçok sosyal sorumluluk projesini hem bağışçılar bularak hem de gönüllü katılımcılar ile birlikte gerçekleştirdik. Üniversite öğrencileri ile birlikte sosyal sorumluluk projeleri ürettik. Bağışçılar bularak Kedi evi projesi (50 tane kedi için ev) ve kuş evi projesi (200 adet kuş evi) yaptık. Onun haricinde yine down sendromlu öğrencilere yönelik, üniversitedeki öğrenciler ile birlikte öğrencilerin Atatürk'ü tanınmaları, tarihi tanınmaları açısından Atatürk'ü anlattık. Otizmle alakalı aileleri eğitsel bir sosyal

sorumluluk projesi gerçekleştirdik. Tohum Otizm vakfı ile birlikte Tokat'taki bütün otizimli ailelere ulaştık ve eğitim verdik. Erasmus projesi yürütmekte olduğumuz bir başka projemiz. Bağışçı bularak Oytizimli çocuklara yönelik olarak bir kütüphane oluşturduk. Kütüphanenin kitaplarını da (sesli, müzikli, interaktif kitaplar) yayınevleri, gönüllü halk ve BMYFC ile birlikte tamamlıyoruz.

Türkiye'de ses getirecek bir proje yapıyoruz. Çocukları üç boyutlu sanal gerçeklik gözlüğü ile birlikte “çocukları biz dışarı çıkaramıyoruz dışarıyı içeriye getirelim” düşüncesinden yola çıkıyoruz. Bu proje ile birlikte çocuklar, sanal gerçeklik gözlüğü ile deniz kenarında yürüyebilecek, nehir kenarında oturabilecek., deniz ortasında kürek çekebilecek, uçağa binecek, gemiye binebilecek. Ya da eğitim öğretimi oradan devam ettirebilecek. Başka bir proje ise Otizimli çocuklarımız ile birlikte sergiler açtık. Mesela güzel sanatlar lisesindeki öğrenciler ile bizim çocukları eşleştirdik. Sonra o çocuklar gelip bizim çocukları yerinde gördüler. Farkındalık oluşturdular. Bizim çocuklarımızın mezun olduktan sonra çalışmaya istihdama ihtiyaçları var. Bu kapsamda Belediye ye başvurumuzu yaptık. Biz de her yerde her ilde çalışabilecekleri cafeler açılmasını istiyoruz. Kullanılmayan arabalar, trenler. Trenlerin hani atıl durumda olan, trenleri getirip illerde bu anlamda çocukların boyayarak cafeler oluşturmak için girişimde bulunduk. Bununla ilgili de dönüt yapıyoruz.”

K2: “Toplumsal (TEMA), sağlık (LÖSEV) ve eğitime (Darüşşafaka) yönelik projelerde elimden geldiği kadar katkı sağlamaya çalışıyorum. BMYFC olarak derneklere bağışlar yapıyoruz bununla birlikte kütüphane kurduk ve fidan dikimi gerçekleştirdik. Özellikle SMA'lı çocukların projelerine önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

K4: “Pera bebek SMA kampanyası, Patiliköy Hayvan Barınağı aylık düzenli bağış, Lösev belirli aralıklarla bağış, Tema Vakfı düzenli bağış. Sağlık ve Çevre başlıkları altında toplanabilir.”

K5: “Anaokuluna yönelik proje gerçekleştirdik. Evlerinde artık kullanmadıkları oyuncakları bir araya getirdik ve anaokuluna bağış yaptık. Başka bir projemiz ise evde kullanılmayan kıyafetlerden minderler yaptık ve sokak hayvanlarına dağıttık. Yine bir 23 Nisan da köy okulunda ve köylerdeki birçok kıyı köşe mezradaki çocuklarımıza 23 Nisan kıyafetleri dağıtmıştık. Tekerlekli sandalye bağışı yaptığımız çocuklarımız var. Başka bir sosyal sorumluluk projemiz ise tüm Türkiye’de haberlere konu oldu. İlimizdeki birçok tekvandocu yetiştirmiş karı koca ile sadece farkındalık yaratmak amacıyla kadınlara kendilerini korumayı öğretiyoruz diye bir şey başlattım. Ve ücretsiz tekvando kurslarına bir çok kadın sayemizde kendisini savunmayı öğrendi.”

K6: “Sağlığa (LÖSEV) ve eğitime (kütüphane) yönelik faaliyetler.”

K7: “Ben KAÇUV da çalışıyorum, uzun yıllardır (6-7 yıldır). Kanser ile alakalı bir vakıf. Vakit geçiriyorum hastanelere gidip oyun oynuyorum. Uzun yıllardır çalışıyorum bu vakkıfta. Bunun yanı sıra hayvanlar üzerinden de sosyal sorumluluk projeleri yaptık. Onun dışında çok fazla yardım kuruluşuna BMY adına bağış yaptım. Bunlar doğa ile alakalı ağaç ekme ile ilgili. 30 kadar bağış yapmışlığım var.”

K8: “Eğitim, çevre koruması, kadın-çocuk -hayvan hakları, bunun gibi faaliyetler.”

K11: “SMA hastası bebekler için destek de buldum. Bunun dışında doğa ile ilgili konularda bağışlar yapıyorum. BMY sosyal yardımlar konusunda hiçbir şekilde geri durmuyor. Kitabında da okumuştum hani oyunculuk döneminde yaptığı yardım mesela (ücret alamayan kamera arkası ekibinin ücretini kendi kazandığı ile ödemesi). O yüzden işte o noktada onunla keşşebiliyoruz.”

K12: “Çevreye yönelik, eğitime yönelik ve sağlığa yönelik projeler içerisinde yer almaktayım.”

K13: “Gördüğüm her projeye elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum. Genel olarak sağlık sorunları ile ilgili sosyal sorumluluk projelerine ve hayvanlar için yapılan projelere destek veriyorum. BMYFC olarak kumbaramızda biriktirip oradan derneklere bağış gerçekleştiriyoruz.”

K14: “Dışarıdaki hayvanlar düzenli olarak yem, su, hani gerekli ihtiyaçlarını karşılamak için bir şeyler çabalıyorum. Kadınlar için hani etrafımda ya da sosyal medyada kötü, zor durumda olduğumu bildiğim kadınlar için veya çocuklar için veya gençlerimiz için kadın erkek fark etmiyor aslında psikolojik destek ihtiyacı olan gençlerimiz için, çocuklarımız için, onlar için yardımcı olmaya çalışıyorum. Hani gerekirse Belediyeler oluyor, psikolojik destek almak isteyenler için Belediyelerde gönüllü psikologlarımız oluyor.”

K15: “SMA hastası bir çocuğun gönüllü ablasıyım Hazar’a Hayat Ol diye. Allah’a şükür o da geçen hafta tedavi olmak için yurtdışına gitti. SMA’lı ablalığını yaptığın çocuk için kumbara yaptık dükkanımıza koyduk. Gelen giden destek olsun diye. Kuran kurslarına da yardım ediyoruz. Bununla birlikte annem ile beraber iki tane çocuk okutuyoruz onun adına. Çocukların eğitimlerini karşılıyoruz.

K16: “BMY fani olarak takip ettiğimiz sosyal sorumluluk projelerine destek veriyorum (TEMA, Fidan bağışı, hayvanlar için mama bağışı vb.), en son SMA hastası Pera bebek için destek verdik.”

Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk gerçekleştirmelerindeki ana tema uygulama alanı temasında ele alınmaktadır. Bu çerçevede; eğitim, sağlık, toplumsal olaylar ve çevre başlığında değerlendirilmektedir. Fan grupları çeşitli başlıklar altında faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerdeki çeşitlilik, fan grubu üyeleri arasında toplumsal fayda, yarar, iyilik hareketi ve gönüllülük esasının üst düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Fan Grubu Üyelerinin Sosyal Sorumluluk Projeleri

BMYEC Tarafından Yapılan Sosyal Sorumluluk Projeleri			
Brakram Seni Kampanyası	Bir Paket Mutluluk Sertifikası (Sokak hayvanları için mama desteği)	LÖSEV Yaşam Sertifikası	Bir Paket Mutluluk Sertifikası (Yardıma muhtaç çocuklar için yardım)
11.08.2020	20.11.2020	20.11.2020	20.11.2020
			
TEMA – SMA – LÖSEV	Sokak hayvanları için mama başlığı ve kedi evleri	Barış Murat Yağı Kütüphanesi	Darüşşafaka Cemiyeti
21.01.2021	15.02.2021	6.03.2021	3.07.2021
			
Tohum Otizm Vakfı	SMA Hastalığı ile Mücadele Derneği	LÖSEV Vakıfın Kurban Kesimi	TEMA Fidan Bağıışı
8.07.2021	8.07.2021	20.07.2021	30.07.2021
			
OGEM – VAK Fidan Dikim Sertifikası	"Berfin Uluman" Sergisi Tablo Hediyesi: Köy Okullarındaki Çocukların İçin Kullanılmıştır	Tohum Otizm Vakfı	Darüşşafaka Cemiyeti
30.07.2021	18.10.2021	21.01.2022	21.01.2022
			
Değer Otizm Derneği	Bayramda 6 çocuğa hediye	Fidan dikimi	Doğada Hayat Var
21.01.2022	02.05.2022	22.06.2022	04.07.2022
			

Sosyal sorumluluk projelerinizi gerçekleştirirken belirlediğiniz amaç ve hedefler nelerdir?

E1: “Öncelikle şöyle yani güzel bir dünya hepimizin bildiği işte eğitilmiş bir dünya, kendini geliştiren bir dünya istediğimiz şeyler bunlar. Yani önceliğim benim kendi maneviyatım. Çünkü veren el alan elden her zaman üstündür. Yapılan iyiliğin gizli tutulması ilk öncelikli esasımızdır. Geleceğe faydalı olacak şekilde projede bulunmak.”

E2: “Sosyal sorumluluk projelerini belirlerken öncelikle topluma sonrasında bireye ve geleceğe katacağı değere dikkat ediyorum. Temel ilkem de yardımlaşmadır.”

E3: “Toplumdaki zorluk çeken insanların ya da bireylerin o çektiği zorluğun biraz daha hafiflemesini sağlamak. Bir yere kütüphane yapıldığı zaman o kitapları okuyan öğrencilerin bilinçlenmesi ya da sevinmeleri, mutlu olmaları ya da işte kendi bütçeme göre bir bağış yaptığım zaman o hastanın o çocuğun daha iyi ve çabuk şekilde sağlığına kavuşması bu tarz şeyler.”

E4: “Ben mutlu edip, mutlu olmayı çok seven bir insanım. Hem karşıdaki insanlara yardımcı olmak hem de kişinin kendi iç huzurunu sağlaması.”

E5: “İnsanların hayatlarına olumlu yönde dokunmuş yapmak. Sevdiklerim ve kendi mutluluğum için. İnsanlara yardımcı olmak beni mutlu ediyor açıkçası. Manevi duygularımı tatmin ediyor aslında.”

K2: “Sosyal sorumluluk projeleri gönüllülük esasına dayalı toplum refahını sağlamak ve özellikle bir çok kesime dokunabilmek için gerçekleştirilmeli.”

K3: “Amacım tamamen insanlara ve canlılara faydam dokunsun dindedir.”

K4: “En duyarlı olduğum alanlarda farkındalık yaratmak istediğim için çocuklar, hayvanlar ve doğa üzerine projelerde yoğunlaşıyorum.”

K6: “Birlik ve beraberlik içinde biz inandığımız sürece her şeyi başarabileceğimizi düşünüyorum.”

K7: “Yani daha çok insana ulaşmak öncelikli hedef. Gerekli olan yardımın karşılanması için çaba harcamak. Sonrasında da başka insanların da destek olmasını sağlamak ve onlara bu durumları anlatabilmek önemli. Bir desteğin sadece maddi destek olması önemli değil. Bir kişiyi bile etkileyebildiysek bu da amaçtır. Ne kadar insan hayatına dahil olabilirsek, paylaşabilirsek ve ulaştırabilirsek o kadar etkili olabiliyoruz. Onları iyiye yönlendirmek de önemli benim gözümde.”

K8: “Toplumun bilinçlendirmek, bilgi kirliliğini düzeltmek doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamak.”

K9: “Desteğe ihtiyacı olan insanlara bir nebze olsun yardımcı olabilmek.”

K10: “Amacım toplumsal olarak sosyal farkındalık sağlamak. Ben gönüllü olarak faaliyetlerde olmaktan çok mutluyum. Yardımsever ve duyarlı bir şekilde yol ilerlersek gelecek nesil bizden çok şey öğrenebilir.”

K11: “Ne kadar çok kişiye ulaşabilirsek ne kadar çok yardımcı olabilirsek o kadar mutluluk. Aslında bu, hedef yani bu. Hani 1 kişiyi belirleyip 1 kişiye yardım etmek değil de oradan belki başlanılır ama onun gibi yardıma ihtiyacı olan kim varsa onları da bulup onlara da bir şekilde ulaşip yardımcı olmak.”

K12: “Sosyal sorumluluk projelerini belirlerken başta topluma sonrasında da bireye katacağı değere dikkat ediyorum. Bu durumda temel ilkem hümanizm ve pragmatizmdir.”

K13: “Bu projeleri gerçekleştirirken tek düşüncem hepimizin eşit olduğu ama hayatın herkese eşit davranmadığı bu yüzden elimizde lazım olandan fazlası var ise birilerinin yaralarına merhem olmak destek olmak aynı durumda olsaydım diye empati yapmak bana insani duygularımı hatırlattığı için buna devam edeceğim. Tek dayandığın esas hepimiz insanız en üstün yaratılan varlığınız

ve bu üstünlüğümüzü ezerek değil yardım ederek göstermemiz gerektiğini düşüncesini esas alarak yapıyorum yarınımızın garantisi yok.”

K14: “Daha güzel bir dünya oluşturmak istiyorum aslında. Daha iyi daha mutlu daha huzurlu daha sağlıklı. Gelecek nesillerimizin hem psikoloji olarak hem de sağlıklı bir nesil olarak yetişmesini istiyorum.”

K16: “Daha çok insana sesimizi duyurmak.”

Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk gerçekleştirme sebepleri amaç ve hedef temasında ele alınmaktadır. Canlılar için gelecek nesillere fayda, mutluluk, maneviyat, yardımseverlik, farkındalık ve iyiliği yayma kategorileri ön plana çıkmaktadır. Fan grubu üyelerinin amaç ve hedef temasında belirttiği kodlar ise; birlik ve beraberlik, bilinçlendirme ve daha güzel bir dünya şeklinde sıralanmaktadır. Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk kavramına ilişkin amaç ve hedef temasında farkındalık üzerinde durması, iyilik odağında bu işi gerçekleştirmeleri ve kuşaklar arası yayılımı hedeflemeleri kavramın toplumdan aldığı topluma vermek anlayışıyla doğru orantılıdır. Bununla birlikte sosyal sorumluluğu sadece yerine getirilen güzel bir davranış terminolojisi olarak görmemeleri, bir bilinçlendirme ve dünya için daya iyiyi istemeleri pozitif bir durum olarak belirtilebilir. Fan grubu üyeleri bir fenomen adına yapmış oldukları sosyal sorumluluk faaliyetleri konusunda farkındalık anlamında bilinçli bir hareket sergilemektedir.

Sosyal sorumluluk projelerini uygulama şekliniz nedir?

E1: “Bağış yapmak ve gönüllülerin oluşturduğu projelere katılım sağlamak. Örneğin doğuda bir okulda BMY adına kütüphane kurulması projesine katılım sağladım. Bağışları ise eğitim ve çevre (Tema) alanlarına yaptık.”

E2: “Sivil toplum kuruluşlarına bağış, gruplar halinde etkinlikler oluşturma ve gönüllülük esasına dayanmaktadır.”

E4: “Bağış yapmak. Temel ihtiyaçlarımı karşılamaları konusunda yardımcı oluyorum insanlara.”

E5: “Derneklere bağış yapıyorum.”

K1: “Sponsorlar bulmak. Gönüllü katılımcılar ile birlikte interaktif şekilde sosyal yardımlar gerçekleştirme. Aynı zamanda vakıf ve derneklere bağış şeklinde sosyal yardımlarda bulunuyorum.”

K3: “Çalışanlarının katıldığı gönüllü projeler.”

K4: “Genellikle bağış yaparak ve gönüllülük esasına dayalı olarak projelerin çevremde duyulmasına ve yaygınlaşmasına vesile olmak şeklinde katkıda bulunuyorum.”

K5: “Sponsorlar buluyorum. Yer aldığım grupta paylaşımlar yaparak durumu iyi olan insanların, ihtiyaç sahiplerine yardım etmesini sağlıyorum.”

K6: “Sivil toplum kuruluşlarına bağış.”

K8: “Sivil toplum kuruluşlarına bağış, öğrencilere burs vermek, çalışanların katıldığı gönüllü projeler.”

K10: “Hasta çocuklar, hayvanlar için bağış. Doğal afet olaylarında ise acil durumlarda internet üzerinde paylaşım ve malzeme bağışı yapıyorum. Bunlar su, yemek, temel ihtiyaç vb. değişiyor.”

K11: “Bağış şeklinde destek de bulunuyorum. Bunun yanı sıra sosyal medya üzerinden duyuru şeklinde destek de bulunuyorum.”

K12: “Projeleri uygulama şeklim çeşitli kuruluşlara bağış yolu ile katkı sağlamaktır.”

K14: “Gerekli mercilere başvuru yapmıştım. Sosyal sorumluluk altında atıyorum dışarıda birini gördüysem bir çocuk ya da bir yetişkin bunu Belediyelere başvurarak, gerekli mercilere başvurmayı amaçlıyorum en başlangıçta.”

K15: “Öğrencilere burs vermek şeklinde. Ötekine sosyal medyadan yardımcı olduk, Instagram, Twitter. SMA’lı çocuk için kampanya adına toplandıkları yerler oluyor.”

Fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk uygulamalarına ilişkin göstergeleri uygulama alanı temasında toplanmıştır. Bu çerçevede fan grubu üyelerinin üzerinde durduğu kategoriler; bağış ve gönüllülük esasına dayanan projelerdir. Ön plana çıkan kodlar ise sponsorluk ve öğrencilere burs şeklinde ifade edilmektedir. Bu kapsamda fan grubu üyeleri toplumsal fayda esasına bağlı olarak manevi sorumluluklarının yanında maddi yardımlarda yaparak sosyal sorumluluk anlayışlarını geniş perspektifte ele almaktadırlar.

Sizce, sosyal sorumluluk anlayışı topluma ve/veya kurum ya da kişilere ne gibi faydalar sağlamaktadır?

E1: “Geleceğimiz için bilinçli bireyler yetiştirmek. Gelecek dediğim yani kendini daha rahat geliştirebilecekleri, maddiyat düşünmeden sadece kendilerini geliştirmeleri için bir şeyler yapmaya çalışacakları ortam sunmayı sağlar. Amacımız bu yani kişilerin sadece kendilerini geliştirebilecekleri ortamı ve ülkeyi geliştirecekleri yapıyı sağlamak. İnsanlar ne kadar kendini geliştirirse ülke de o kadar gelişir.”

E2: “Sosyal sorumluluk anlayışı bireysel olarak manevi tatmin sağlamanın dışında birilerine bir yardım ya da katkı şeklinde olduğunda mutluluk, huzur, topluma ya da geleceğe bir katkı hissi oluşturmaktadır. Günümüz dünyasında kararmış kalplerin olduğu ortamda bir umut, iyilik yeşertmek, katkı sağlamak aslında her açıdan insana fayda sağlamaktadır. Bütün bunların yanı sıra da BMY’nin farkındalığını artırma ve yardımların yapıldığı kurum, kuruluş, canlı vb karşı olan tanınırlığı artırma da amaç olmuştur.”

E3: “BMY’nin farkındalığını artırma ya da sağlama olabilir. Bilinçlenme en önemlisi. İnsanların sadece kendi yaşantılarına odaklanmaması gerektiğini göstermek bence. Çünkü herkes aynı durumda değil. Herkes aynı şartlarda yaşamıyor. Herkesin bir

nebze de olsun normal şartlarda yaşaması için insanların bence elinden geleni yapması gerekiyor. İnsanların bu konuda birlik olup, beraberce hareket edip hani zor durumda olan insanlara, bireyler hiç olmazsa bir nebze de olsa rahatlatmaları gerektiğini düşünüyorum. Bu konuda herkesin bilinçlenmesi ve bilinçlendirilmesi lazım.”

E5: “Toplum olarak yardımlaşmayı ön planda tutarsak bunla hem iyiliği yaymamızı hem toplumda daha huzurlu daha mutlu daha bilinçli toplum olmasını sağlar. Evrensel olarak da daha güzel bir dünya olur.”

K1: “Farkındalık yaratmak en büyük faydası. Bir insanın hayatına dokunarak onunda başka bir insanın hayatına dokunmasına vesile oluyoruz. Bu bir zincir aslında. Sosyal sorumluluk projelerinde yer almak bireyde bir vizyon oluşturuyor. Bununla birlikte kişi hem kendini hem de ihtiyaç sahibi kişiyi ve onun çevresini mutlu etmiş oluyor.”

K5: “Her şeyden önce farkındalık yaratıyor. İnsanlar etraflarındaki olup bitenleri görüyorlar. Farkına varıyorlar. Özellikle bu çocuklar açısından da çok önemli.”

K6: “Yardım yapılan yerlerin tanınırlığını ve güvenilirliğini arttırma.”

K7: “Bu anlayış sorumluluk bilinci herkeste olan bir şey değil. Sorumluluk bilinci zorunlu bir şeydir. Herkesin sorumluluk bilincine sahip olması gerekir.”

K8: “Öncelik yardım yapılan yerlerin tanınırlığı sağlamak buna paralel olarakta BMY'nin halkı doğru temsil eden bir ünlü olduğunu göstermek ve son olarak ta bir birey olarak doğru projelere destek olup manevi olarak mutlu olmak.”

K11: “Toplumda bir kere birlik ve beraberliği sağlar. Ülkemize öyle bir bütündür ki, coğrafi olarak ayrılacak bile böyle durumlarda kenetlenilebiliyoruz. Bu çok güzel bir şey. Kişi ve kurumlar olarak da, kurumların belki yükünü birazcık hafifletebilir. Herkes elini

taşın altına koyduğu zamanda vicdani olarak rahatlar. Kişinin iç huzurunun artışı da sağlanmış oluyor.”

K12: “Sosyal sorumluluk anlayışı bireysel olarak birilerine bir yardım ya da katkı şeklinde olduğunda mutluluk, huzur, topluma ya da geleceğe bir katkı hissi oluşturmaktadır.”

K13: “İnsanların temel ihtiyaçlarına ulaşması bakımından eşitlik getirdiğini düşünüyorum benim için sıradan olan başkası için lüks olabiliyor, herkesin hakkı olan şeyleri bazen hayat şartlarından ötürü sahip olamıyoruz bu eşitsizliği dengelemek yine bizim elimizde.”

Fan grubu üyelerinin topluma, kurum ya da kişilere yönelik sosyal sorumluluk anlayışları fayda temasında ele alınmaktadır. Bu kapsamda ön plana çıkan kategoriler; bilinçlendirme, farkındalık, iyilik, huzur, mutluluk, bilinirlik, birlik ve beraberlik olarak belirtilmektedir. Kodlar ise; yardımseverlik, geleceğe yatırım ve eşitlik olarak saptanmıştır. Fan grubu üyelere yapmış oldukları sosyal sorumluluk projelerini özellikle pozitif durumlar yaratma üzerine konumlandırmaktadır. Fan grubu üyeleri yapılan çalışmaların bilinirlik kazandırılarak kuşaktan kuşağa aktarımı ön plana çıkarmakta ve yardımlaşma, birlik ve beraberliğin getireceği huzur ortamını önemsemektedirler.

Ünlü kişilerin fan gruplarının sosyal sorumluluk projelerinde yer almaları ve bu projeleri gönüllü olarak gerçekleştirme çabaları hakkında neler düşünüyorsunuz?

E1: “Ben mesela fan grupları için her zaman şunu söylerim yani karşısındaki insanın karakteri ile kendisinin örtüşmesidir. Fan olmak yani bence budur. Bu işlerin öncülüğünü Haluk Levent yapıyor. Onu seven ona fanlık yapan kişiler de Haluk Levent’in zihniyetinde. İyi olmak, insanlara faydalı olmak için çalışan kişilerden oluşmakta. Yani kişi ne ise fanları da o gibi. Keşke herkes bu işe bir el atsa. Bize öncülük eden BMY, BMY bu tür sosyal yardımlarda çok fazla bulunan bir insan, bizim aklımıza getiren durumda budur. Barış’ın bu yönlerini sevdiğimiz, kendimize yakın gördüğümüz için biz

bu tür şeylere daha fazla destek veriyoruz. Ama diğer kişilerden yola çıkarsak mesela onların kendilerinin böyle bir şey yapmaması, sosyal yardımlarda bulunmamaları, bu durumu yapmayan kişiler kendilerine yakın görüp sevdiği için onlarda bulunmuyor haliyle. Fanlık dediğimiz şey aslında o kişi ne yapıyorsa biz de oyuz, onun yolundayız Barış yardım ediyor, BMYFC yardım ediyorsa Barış yardım ettiği içindir.”

E2: “Ünlü kişilerin fan gruplarının sosyal sorumluluk projelerinde yer alması toplumun da bu konuda daha bilinçli hale gelmesini ve bu durumun daha da yaygınlaşmasını sağlamasından dolayı gerekli ve olması gereken bir durumdur. Çünkü bu zincir ne kadar uzun ve güçlü olursa geleceğimize o kadar sağlam ve sosyal yardım konusunda bilinçli olur.”

E3: “Güzel bir şey tabiki. Yani bir insanı desteklemek, bir insanı sevip bir şeyler, onun için bir şeyler yaparken ayrıyeten başkaları içinde, zor durumda olan insanlar içinde bir şeyler yapmaya çalışmalarını ve bunu topluca yapmalarını sevindirici, onur verici bir şey inşallah daha da fazla olur, daha da çok olurda hani bir nebze de olsun bu durumlar daha da azalır. Boş muhabbet olduğu zaman ses odalarında beş bin kişi oluyor ama SMA'lı çocuklar için ses odalarının sayısı ne yazık ki çok az oluyor. Bilinçlenme ile birlikte ilerleyen süreçlerde daha iyi destekler sağlanacağını umut ediyorum.”

E4: “Bu örnek bir davranış. Herkesin böyle yapması gerekiyor. Mesela AHBAP platformu güven temeline dayalı insanların da destek olmasını sağlıyor. Biz belki yanımızdakini fark edemeyeceğiz. Ülkemizde tiktok a harcana paralar mesela sağlık konusunda problem yaşayan bebeklere harcansa daha da güzel sonuçlar ortaya çıkabilir.”

E5: “Olumlu bir davranış. Çünkü bir ünlüyü sevmek sadece onun hani fiziksel görünüşü açısından olmamalı onun manevi duyguları, toplumsal görüşleri için de olmalı. Sonuçta oluşum bu. Bu aslında iyiliği benimseyip sosyal yardım projelerini de sürekli

takip edip onlarla da çalışmalar yaparsa daha fazla kitleye ulaşmış olur. Daha fazla insana ulaşmak için çok önemli fan kitleleri.”

K1: “Sosyal sorumluluk projelerinde bu ünlü kişilerin kitlelerini kökten çözüm üretmek için kullanabiliriz. Hep birlikte bir hareket oluşturabiliriz. Bakanlığa ya da vakıf oluşturarak bu anlamda ses getirici dönütler oluşturabiliriz adım atabiliriz, parmak basabiliriz. Daha net çözümler için kullanabiliriz ünlüleri diye düşünüyorum. Bizler devlet ile birlikte ne yapmamız gerekiyor ise onu yaparız. Ama sonuç olarak çözüm odaklı bir şey yapmamız gerek diye düşünüyorum. Sadece SMA lı hastalar için değil. Mesela bir okul mu yapılacak Gülben Ergen mesela. Gülben Ergen sürekli kendine, bulunmayan illerde anaokulu yaptırıyor. Şimdi başka bir tarafta da aynı şekilde başka öğrencilere ulaşabilen ünlüleri bulup onlarda bir misyon edinip onlarda dışardan bağışçılar bulup bir şeyler yapması gerektiğini düşünüyorum. Demet Akalın gibi. Yapıyordu ama havada kalıyordu. Daha net çözüm odaklı olmalı. Çünkü kitleleri çok. Bu aşamada Haluk Levent çok iyi bir örnek. Yaptığı şey güven üzerine kurulu. İnsanlar ona güvendiler ve dolayısıyla yardım kampanyaları başladığı an çözüm odaklı oluyor. Gülben Ergen ve AHBAP platformu bu anlamda en önde isimlerden iki tanesi. Bu anlamda bir yandan yardımları sürdürüp bir yandan da etkileşim yapılması gerekiyor devlete karşı. Topluca hareket edilmeli.”

K2: “Ünlü gruplar ve fanlar tanınan kişilerin bu projelerde yer alması, verilen desteği fazlasıyla büyütmektedir. Belki de küçücük bir çocuk (örneğin sma hastaları) kısa sürede sağlığına kavuşmakta bu süreç hızlanmaktadır. Ayrıca tanınan kişiler ve fan grupları için bu farkındalık diğer projelere harika bir örnek teşkil etmektedir.”

K4: “Ünlü kişiler arkalarında büyük kitleleri sürüklediği için, fan gruplarının sosyal sorumluluk projelerinde yer almaları, bu gücü iyiye yönlentmelerini çok olumlu buluyorum. Sadece beğenilen kişiye hayranlık duyulup, körü körüne onu desteklemek yerine, sevilen kişinin adını projeler ile duyurmak hem manevi

tatmin yaratıyor hem de o kişiyi yüceltip toplumda daha saygın bir yer kazanmasını sağlıyor.”

K9: “Bu çok güzel ne kadar doğru kişiyi desteklediğimizi gösterir etrafa duyarlı insani duyguları güçlü kişiler olduklarını gösterir.”

K10: “Ünlü kişinin sosyal sorumluluk için yaptığı çalışmaları devam ettirmek hem o ünlü kişinin için hemde fan gruplarının duyarlı ve yardımsever bir adım atmasını sağlar. Sosyal yardımlaşma açısından ise halkın gözünde minnet duygusunu hissetmemizi sağlar. Bu bence de çok anlamlı bir hareket.”

K11: “Çok güzel bir durum. Zaten bizim fan grubu da böyle bir grup. Gerçekten hani birlik ve beraberlik içinde böyle bir durumu yaşamamız, hani bunun için birlik olmamız insanı çok mutlu ediyor. Hani böyle çok kötü durumlar içerisinde olmaktansa böyle güzel şeylerde beraber olmak en güzeli. Sosyal medyada bazı sıkıntılar çıkabiliyor ama sosyal sorumluluk söz konusu olunca yeniden toplanılıyor. SMA lı bebekler için bir ok farklı fandom bir araya geldi bu durumda çok iyi oldu.”

K12: “Ünlü kişilerin fan gruplarının bu tür projelerde yer alması bir zincir gibi çoğalmasına, bu faaliyetlerin artmasına katkı sağlamaktadır. Bu durumu aslında şu ata sözümüz ile açıklamak isterim; “Bir elin nesi var? İki elin sesi var.”

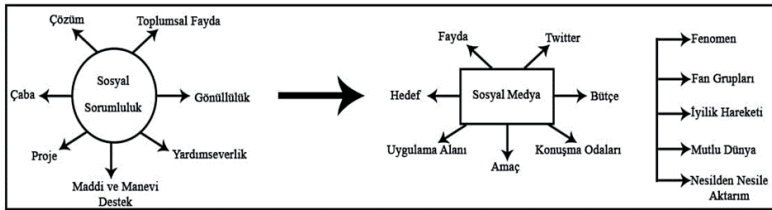
K13: “Ünlü kişilerin bunu yapıyor olması beni daha çok mutlu ediyor. Çünkü bizim sesimiz belirli bir kitleye yayılabilir fakat onların daha geniş kitleye yayıldığı için hem verim daha çok oluyor hem ses daha çok çıkıyor ve ünlü insanların bunlara zaman ayırıyor olması hala bana insani duygularımızın bazı şeylerden daha önemli olduğunu ve bunu kaybetmediğimizi gösteriyor.”

K14: “BMY fan grubu altında konuşmak istiyorum. Bence çok güzel projelere el atıyoruz. Topluluk şeklinde yardımlarda bulunmamız sosyal sorumluluk projelerine yönelmemiz bence daha iyi. En azından bazı olayları topluma göstermiş oluyoruz.

Ünlü insanlar olunca onların hareket geçirdiği dinamik bir yapı var mesela. Bireysel olarak daha az kişiye ulaşacakken topluca hareket edince daha fazla insana ulaşabiliyoruz.”

Fan grubu üyeleri sosyal sorumluluğa ünlü kişilerin katılımı konusundaki görüşleri fenomen temasında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ön plana çıkan kategoriler; etki alanının genişlemesi, örnek davranış, bilinçli toplum, Haluk Levent ve fenomen olarak belirlenmektedir. Kodlar ise; Gülben Ergen, güven yaratma, harekete geçme, iyi birey ve ahabap olarak saptanmıştır. Bu çerçevede fan grubu üyeleri başka ünlü kişilerin yaptığı faaliyetlerin fakındadır. Bununla birlikte yapılan sosyal sorumluluk faaliyetlerinin çeşitlendirilmesini, bu konuda toplum tarafından ortak bilinç yaratılarak eyleme dönüşme fikrinin oluşmasını desteklemektedirler. Sosyal sorumluluk hareketlerinin desteklenmesi fan grubu üyeleri için iyi insan güçlü toplum oluşumunun da önünü açmaktadır.

Yukarıda sosyal sorumluluk kavramına ilişkin olarak bir fenomenin fan grubu üyelerinin fikirleri alınmıştır. Bu çerçevede fan grubu üyeleri tarafından aktarılan fikirler başta sosyal sorumluluk ve sosyal medya temasında değerlendirilmektedir. Sosyal sorumluluk temasında çözüm, toplumsal fayda, gönüllülük, yardımseverlik, maddi ve manevi destek, proje ve çaba kategorileri fan grubu üyeleri tarafından ön plana çıkarılmıştır. Sosyal medya temasında ise fayda, Twitter, bütçe, konuşma odaları, amaç, uygulama alanı ve hedef kategorileri fan grubu üyeleri tarafından vurgulanmıştır.

Şekil 2. Fan Grubu Üyelerinin Sosyal Sorumluluk Algularının Tematik Kodlaması

Fan grubu üyeleri tarafından sosyal sorumluluk kavramı içselleştirilmiş ve günümüz dünya şartlarında iyi olanın karşılığını bulmasında etkin olan bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Benimsedikleri ve ilgi duydukları fenomen tarafından sosyal sorumluluğa dair projelerin, etkinliklerin ya da organizasyonların desteklenmesi motivasyon açısından değerli bulunmaktadır. Onlar için sosyal sorumluluk bir iyilik hareketidir ve mutlu dünya düzeninde yaşayabilmenin bir gereğidir. Bu çerçevede bugün bir fenomenin aktif katılımı ya da desteğiyle yapılan sosyal sorumluluk çalışması; kuşaktan kuşağa aktarımı artırabilmekte akılda kalıcılık, farkındalık ve bilinirlik açısından olumlu karşılanmaktadır.

SONUÇ

Fenomenler, seslerini duyurmak, tanıtım yapmak, duyar kasmak, gerçekleştirdikleri sosyal sorumluluk faaliyetlerinin duyurumunu sağlamak için sosyal medya platformlarından yoğun bir şekilde yararlanmaktadır. Sosyal medya platformlarından kendi hesabı üzerinden olmasa da fan grubu üyeleri aracılığıyla bilinirliği artırılan fenomenlerden biri de BMY'dir. Fenomenin fan grubu üyeleri yapılan sosyal sorumluluk faaliyetlerinin duyurumunda ve yayılımında etkin rol oynamışlar, organizasyonlara ve etkinliklere aktif olarak katılmışlardır. Farklı yaş ve meslek gruplarında yer alan fan grubu üyeleri, özellikle toplumsal fayda ve iyiliği yayma olarak nitelendirdikleri sosyal sorumluluk faaliyetlerinde ihtiyaç sahibi kişilerle buluşmayı ve onlara yardımcı olmayı amaç edinmişlerdir. Onların gözünde sosyal sorumluluk; gönüllük esasına dayanmakta, yardımseverlik olgusunu pekiştirmekte, maddi ve manevi yönden destek sağlanmasına yardımcı olmakta ve çözüm odaklı yapısıyla nesilden nesile aktarılması gereken bir kavramdır. Bu tür faaliyetler, organizasyonlar belirli bir çabayı gerektirse de pozitiflik ekseninde birlik ve beraberliği artırmaktadır. Sosyal sorumluluk çalışmalarına ilgi duydukları ve yanında oldukları fenomenin gönüllü katılımı fan grubu üyelerinin de motivasyonunu yükseltmektedir. Bu çerçevede fenomenle özdeşleme sağlayarak daha nitelikli sosyal sorumluluk çalışmaları yapmanın yollarını aramaktadırlar. açmaktadır.

Fenomenin bizzat yer aldığı sosyal sorumluluk faaliyetlerinin başında, Kızılay ile ortak yürütülen proje, Beşiktaş ile köy okullarına yardım, iyilik turları, otizm farkındalığına ilişkin çalışmalar, İzmir depremzedelerine yardım, sokak hayvanlarına yönelik faaliyetler ve SMA'lı bebekler için yayınlar gelmektedir. Görüldüğü gibi fenomenin sosyal sorumluluğa ilişkin faaliyetleri çeşitlilik göstermekte, sağlık ve eğitim gibi o anın üzerinde durulan konusuna ilişkin olabildiği gibi deprem gibi yaşanan olumsuz bir kriz durumu da sosyal sorumluluk çalışması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum fan grubu üyeleri arasında çeşitli konular hakkında bilinç ve farkındalık yaratılması, belirli amaç ve hedefler doğrultusunda bir araya gelinmesi açısından olumlu bir ortamın yaratılmasını ve faaliyetlerin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra sosyal sorumluluk faaliyetlerinin çeşitlilik göstermesi belirli bir maliyetinin olmasını ve bütçenin yaratılmasını da gerektirmektedir. Bu doğrultuda fenomene ait kumbaranın oluşturulması ve gönüllü destek ortamlarının yaratılması sosyal sorumluluk faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu katkının fan gurubu üyeleri arasında gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmesi sosyal sorumluluk faaliyetlerinde her türlü desteğin katma değer olan değerlendirildiğinin göstergesidir. açmaktadır.

Bir fenomenin yapmış olduğu sosyal sorumluluk projeleri (köyde yaşayan çocuklara kitap dağıtmak, otizmliler için etkinlik vb.) peşinden sürüklediği kitleyi de pozitif yönde etkilemiştir. Bu durum fan grubu üyelerinin sosyal sorumluluk alanına daha fazla yönelmesini sağlamıştır. Bir düşünce etrafında bir araya gelen fan grubu üyelerine yönelik bu tarzda çalışmaların artması sosyal sorumluluk çalışmalarının artmasını, daha fazla insana, okula ve ihtiyaç sahibi birimlere ulaşılmasını da sağlayabilecektir. Sosyal medyanın etki alanının genişliği, bu tarzda bir farkındalık çalışması için kullanımı ve etkileşim sağlamadaki elverişliliği sosyal sorumluluğa ilişkin bakış açısını da kuvvetlendirecektir. Bu doğrultuda bir düşünceyle başlayan sosyal sorumluluk süreci somut çıktılarının alınabildiği bir oluşuma kavuşabilecektir.

TEŞEKKÜR

Bariş Murat Yağcı'ya ve Twitter platformunda Barış Murat Yağcı Fan Club içerisinde yer alıp örneklem içerisinde değerlendirilen, derinlemesine görüşmelere dahil olarak çalışmanın gelişimine fayda sağlayan bütün katılımcılara teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Akar, E. (2012). *Sosyal medya pazarlaması - Sosyal Web'te pazarlama stratejileri*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Akdağ, M. (2019). Kurumsal sosyal sorumluluk - KSS. H. Güllüpnar içinde, *Kurumsal iletişim yönetimi* (s. 200-221). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Akıncı-Vural, Z. B. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi iletişim fakültesine yönelik bir araştırma, *Journal of Yasar University*, 20(5), 3348-3382.
- Aksu-Armağan, E. ve Doğaner, M. C. (2018). Fenomen pazarlaması: Youtube güzellik vloggerları üzerine bir araştırma, *1st International Congress of Political Economic and Financial Analysis*, (s. 223-234).
- Ateşoğlu, İ. ve Türker, A. (2010). Konaklama işletmelerinin sosyal sorumluluk faaliyetlerine yaklaşımı: Muğla ili örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(3), 207-226.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı - Örnekli)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Balcı, Ş. ve Kaya, E. (2021). Sosyal medyada algılanan sosyal desteğin, yaşam doyumu üzerindeki etkinliği: Üniversite Gençliği Araştırması, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(36), 47-71.
- Bansal, P. ve Kandola, S. (2003). Corporate social responsibility: Why good people behave badly in organizations. *Ivey Business Journal*(March/April), 1-5.
- Bat, M. (2017). İzmir'deki kız üniversite öğrencilerinin Facebook kullanmama nedenleri, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(1), 262-291.

- Bat, M. ve Akıncı-Vural, B. (2015). Sosyal medyanın stratejik kurumsal iletişim etkisi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(1), 33-49.
- Bat, M. ve Kayacan, Ş. (2016). İnternet Bağımlısı erişkinlerde sosyal medya oyunları üzerine vaka incelemesi: Candy crush oyunu, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(12), 20-46.
- Bat, M. ve Turan-Yurtseven, Ç. (2014). Sosyal medyada kurumsal kriz yönetimi: Onur Air örneği, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(3), 197-223.
- Batu, M. ve Yapıcıoğlu-Ayaz, Y. (2018). Bilimsel araştırmalarda sosyal medya ile ilgili “yeni” bulmak: Lisansüstü tezlerine yönelik bir inceleme, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(30), 284-301.
- Bor, H. M. ve Erten, A. (2019). *Dijital çağın mesleği nasıl influencer olunur?* istanbul: Hürriyet Kitap.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cankara, P. Ö. ve Cankara, Y. (2022). Dijital teknoloji çağında İsrail savunma güçlerinin kamu diplomasisi faaliyetleri: Twitter paylaşımları örneği, *İnsan & Toplum*, 12(2), 140-172.
- Carroll, A. B. (1991). The pramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholder, *Business Horizon*, 34(4), 39-48.
- Cruz, D. V., Cortez, V. F., Chau, A. L. ve Almazan, R. S. (2022). Does Twitter affect stock market decisions? Financial sentiment analysis during pandemics: A comparative study of the H1N1 and the COVID 19 periods, *Cognitive Computation*, 14, 372-387.
- Çalışır, G. (2015). Kişilerarası iletişimde kullanılan bir araç olarak sosyal medya: Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerine yönelik bir araştırma, *Humanities Sciences*, 10(3), 115-144.
- Çetin, M. ve Toprak, Y. E. (2016). Kriz iletişimi ve sosyal medya: Emisyon krizinde Volkswagen’in Facebook kullanımı, *Selçuk İletişim*, 9(3), 54-68.

- Çiftçi, H. (2018). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 417-434.
- Çiltaş, E. (2019). Fanatizmin ve nefretin bir yansıması olarak futbol fan sayfaları, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 52-60.
- Demirci, İ. ve Ekşi, F. (2017). Büyükleme narsizminin iki farklı yüzü: Narsistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(46), 37-58.
- Fan, W. ve Gordon, M. D. (2014). The power of social media analytics, *Communications of the ACM*, 57(6), 74-81.
- Fidan, Z. ve Acar-Şentürk, Z. (2017). Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) çalışmalarında işbirliği: "Akbank, Garanti Bankası ve Türkiye İş Bankası üzerine bir inceleme, *Selçuk İletişim*, 9(4), 40-65.
- Fiske, S. T. (2022). Twitter manipulates your feed: Ethical considerations, *PNAS*, 119(1), 1-2.
- Freeman, I. ve Hasnaoui, A. (2011). The meaning of corporate social responsibility: The vision of four nations, *Journal of Business Ethics*, 100(3), 419-443.
- Garcia-Sanchez, I. M. ve Garcia-Sanchez, A. (2020). Corporate social responsibility during COVID-19 pandemic, *Journal of Open Innovation*, 6(4), 126-147.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Teknik - Yaklaşım - Uygulama)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güler, A., Halıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günyaktı, R. İ. ve Bursa, N. (2022). Covid-19 pandemisinde sağlık çalışanları ve öğretmenlere yönelik algının duygu analizi il Twitter veri üzerinden incelenmesi, *Selçuk İletişim*, 15(1), 264-285.
- Hacıfendioglu, Ş. (2014). Sosyal medyanın marka bağlılığına etkisi üzerine bir araştırma, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(28), 59-70.

- Huszar, F., Ktena, S. I., O'Brien, C., Belli, L., Schlaikjer, A. ve Hardt, M. (2022). Algorithmic amplification of politics on Twitter, *PNAS*, 119(1), 1-6.
- Ilicak-Aydinalp, Ş. G. (2013). Sosyal medyaya halkla ilişkiler perspektifinde eleştirel bakış, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 3(4), 1-37.
- Jenkins, H. (2006). Star trek rerun, reread, rewritten: Fan writing as textual poaching. H. Jenkins içinde, *Fans, bloggers, and gamers* (s. 37-60). New York: New York University Press.
- Kalaman, S. ve Bat, M. (2016). İnternet bağımlılığı ve medya kullanımı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 878-885.
- Kara, A. (2019). İnternetin popüler paylaşım alanlarında ünlü kültürü oluşturma ve fan tüketim kültürü üzerine etkileri, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 60-76.
- Karadağ, Y. ve Aydoğdu-Karaaslan, İ. (2022). Büyükşehir belediye başkanlarının koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde bir siyasal iletişim aracı olarak Twitter paylaşımlarının içeriği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 376-394.
- Kırık, A. M. ve Karakuş, M. K. (2013). Sosyal medya ve internet teknolojisi ile yöndeşen televizyon yayıncılığı: Sosyal tv, *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 4(12), 61-73.
- Kırmızı, Ö. (2022). Dijital kültür ortamında mizahın yeni bir mecrası: Twitter'daki anonim hesaplar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 12, 1-17.
- Klein, J. ve Dawar, N. (2004). Corporate social responsibility and consumers' attributions and brand evaluations in a product-harm crisis, *International Journal of Research in Marketing*, 21(3), 203-217.
- Koç, S. ve Selçuk, D. (2022). Kurumsal sosyal sorumluluk düzeyi ile finansal performans arasındaki ilişkinin analizi: BİST 100'de faaliyet gösteren bankacılık sektöründe bir uygulama (2009-2018), *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 23-39.

- Kuskniryk, A. ve Orlovb, S. (2021). 'Follow us on Twitter': How public libraries use dialogic communication to engage their publics, *Library & Information Science Research*, 43(2), 1-7.
- Lawrence, C. (2009). *The cult of celebrity: What our fascination with the stars reveals about us*. Long Beach: Rowman & Littlefield.
- Madden, M. (2012, 02 24). *Privacy management on social media sites*. Pew Research Center: <https://www.pewresearch.org/internet/2012/02/24/privacy-management-on-social-media-sites/> adresinden alındı
- Mazak, M. (2022). Konaklama işletmelerinde kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal sorumluluk muhasebesinin önemi, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 167-182.
- McAdam, R. ve Leonard, D. (2003). Corporate social responsibility in a total quality management context: Opportunities for sustainable growth, *Corporate Governance*, 3(4), 36-45.
- Moher, D., Schulz, K. F ve Altman, D. G. (2001). The CONSORT statement: Revised recommendations for improving the quality of reports of parallel-group randomised trials, *Lancet*, 357, 1191-1197.
- Mohr, L. A., Webb, D. J. ve Harris, K. E. (2001). Do consumers expect companies to be socially Responsible? The impact of corporate social responsibility on buying behavior, *The Journal of Consumer Affairs*, 35(1), 45-72.
- Moir, L. (2001). What do we mean by corporate social responsibility? *Corporate Governance*, 1(2), 16-22.
- Oyman, N. (2016). Sosyal medya dindarlığı, *Kahramanmaraş Süteçii İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(28), 125-167.
- Rainie, L., Smith, A., Schlozman, K. L., Brady, H. ve Verba, S. (2012, 10 19). *Socail Media and Political Engagement*. Pew Research Center: <https://www.pewresearch.org/internet/2012/10/19/social-media-and-political-engagement/> adresinden alındı
- Saravanakumar, M. ve SuganthaLakshmi, T. (2012). Social media marketing, *Life Science Journal*, 9(4), 4444-4451.
- Saura, J. R., Ribeiro-Soriano, D. ve Saldana, P. Z. (2022). Exploring the challenges of remote work on Twitter users' sentiments:

- From digital technology development to a post-pandemic era, *Journal of Business Research*, 142, 242-254.
- Schlecht, C. (2003). *Celebrities impact on branding*. Columbia: Columbia Business School.
- Selwyn, N. ve Stirling, E. (2015). Social media and education ... now the dust has settled, *Learning Media and Technology*, 41(1), 1-5.
- Sığrı, Ü. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: BETA Basım Yayım Dağıtım.
- Şekerler, S. A. (2017). Derinlemesine görüşme. F. N. Seggie, & Y. Bayyurt (Dü) içinde, *Nitel Araştırma - Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (s. 186-201). Ankara.
- Şimsek-Eren, E. (2014). Sosyal medya kullanım amaçları ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı kişisel değişkenlere göre incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 230-243.
- Temiz, H. ve Varıcı, İ. (2022). Sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk ve finansmana erişim arasındaki ilişkinin incelenmesi: BIST örneği, *Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 406-431.
- Tess, P. A. (2013). The role of social media in higher education classes (real and virtual) – A literature review, *Computers in Human Behavior*, 29(5), A60-A68.
- Toker, H. ve Tat, M. (2013). Sosyal sorumluluk: Kamu ve vakıf üniversiteleri öğrencilerinin sosyal sorumluluğa ilişkin bilgi düzeyleri ve algılarının ölçülmesi, *Selçuk İletişim*, 8(1), 34-56.
- Uğur, U. ve Kılıçer, T. (2022). Tüketicilerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına yönelik algıları: Şüphencilik ve marka bağlılığı üzerine bir profil araştırması, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(48), 341-363.
- Valle, M. E., Broersma, M. ve Ponsioen, A. (2022). Political interaction beyond party lines: Communication ties and party polarization in parliamentary Twitter networks, *Social Science Computer Review*, 40(3), 736-755.
- Veirman, M. D., Cauberghe, V. ve Hudders, L. (2017). Marketing through Instagram influencers: the impact of number of fol-

- lowers and product divergence on brand attitude, *International Journal of Advertising*, 36(5), 798-828.
- Yanık, A. ve Batu, M. (2019). Yeni medyada aktivizm hareketleri üzerine zengin medya kısır aktivizm tartışmaları, *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*(56), 179-208.
- Yazıcı, T. (2019). izi seyircisi ve hayranlık ilişkisi bağlamında Instagram fan sayfaları üzerine bir inceleme, *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*(13), 104-127.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zhang, X. A. ve Cozma, R. (2022). Risk sharing on Twitter: Social amplification and attenuation of risk in the early stages of the COVID-19 pandemic. *Computers in Human Behavior*, 126, 1-10.

İlkokul Öğrencilerinin Metinlerinde Kalıplaşmış Söz Varlıklarını Kullanma Düzeyleri ve Yazma Başarıları Arasındaki İlişki

İsmail Sarıkaya⁹²

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) 2019'da güncellediği Türkçe öğretim programı incelendiğinde dersin özel amaçlarının başında konuşma, dinleme/izleme, okuma ve yazma becerisinin geliştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır (MEB, 2019). Bu temel dört dil becerisinin edinimi, ailede başlasa da oyun çağıyla birlikte bireyin içerisinde bulunduğu çevre de etkili olmaktadır. Bireylerin dili etkili bir biçimde kullanma yeterliliğini

92 1Doç Dr., Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Bayburt, Türkiye. ORCID Code:0000-0002-4870-8345, ismailsarikaya@bayburt.edu.tr

kazanması ise örgün eğitim aşamasında gerçekleşmektedir (Bağcı, 2010). Her ne kadar erken okuryazarlık olgusu ile karşılaşmak mümkün olsa da okuma ve özellikle yazmanın öğretimi ilkökul 1. sınıftan itibaren programlı bir şekilde yürütülmektedir (Sarikaya, 2021a).

Yazmanın etkili ve planlı bir öğretim sürecini gerekli kılması karmaşık ve güç bir süreç gerektirmesinden kaynaklanmaktadır (Allal, 2018). Nitekim yazma, bireylerin istek, hayal, duygu ve düşüncelerinin kâğıt üzerinde ya da dijital ortamda simgelerle ifade edilmesini içeren duysal, bilişsel ve psikomotor birçok edimi içerisinde bulunduran karmaşık bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Harris vd., 2002; Sarikaya ve Yılar, 2021). Her ne kadar öğretim programları yazma öğretiminin önemine vurgu yapıp öğretimi detaylarsa da yazmanın sözü geçen özellikleri yazma öğretiminin yeterli düzeyde gerçekleşmemesine ve buna bağlı olarak yazma başarısının istenen düzeyde olmamasına yol açmaktadır (Lam vd., 2011; Sarikaya, 2021b). Yazma başarısını belirleyen yazma öncesi, esnası ve sonrasında birçok değişken olsa da yazılı değerlendirmede temele alınan bazı unsurlar dikkat çekmektedir. Örneğin analitik değerlendirmeler genel anlamda imla, sunum, organizasyon, fikirler, üslup, cümle akıcılığı ve kelime seçimi gibi temel bileşenlere odaklanmaktadır. Bireyin sahip olduğu söz varlığı, bu bileşenlerden özellikle cümle akıcılığı ve kelime seçimi ile doğrudan ilişkili görülse de diğer bileşenleri de etkilemesi çok olasıdır.

Söz varlığı, bir bireyin ya da toplumun sahip olduğu kelime hazinesi ya da bir dilde yer alan sözcüklerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 1992; Türk Dil Kurumu [TDK], 2022). Kalıplaşmış söz varlığı ise dilde yer alan atasözü, deyim ve ikileme gibi kalıp ifadeleri içeren söz varlığı olarak tanımlanabilir (Aksan, 2018; Uysal, 2021). Atasözleri, “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Atasözleri, gerçek anlamda kullanılabildiği gibi mecaz anlamlara da sahip

kalıplaşmış sözlerdir. Bu sebeple dili kullanan bireyler tarafından anlaşılması, sözlü ya da yazılı ifade becerilerinde kullanılması güç olabilmektedir. Atasözleri ile benzer olarak deyimlerin kullanımı da bireyin dile hâkim olma, dilin söz varlığından yararlanma seviyesini ortaya koymaktadır.

Deyimler, anlatım özelliği açısından çekici olan, genellikle sözcüklerin gerçek anlamlarından uzaklaştığı kalıplaşmış söz öbekleridir. Dilin anlam zenginliğine katkı sunan deyimler, bir olguyu çeşitli aktarma ve benzetmeler yardımıyla ilgi çekici ve çarpıcı bir şekilde ifade etmeye yaramaktadırlar (İpek Eğilmez, 2010). Deyimlerin özellikle gerçek anlamlarının dışında kullanılması, bireyler tarafından tam anlaşılammalarına sebep olmakta ve bu durumda bireylerin ifade edici dil becerileri kullanımlarında deyimleri tercih etmemelerine neden olmaktadır. Nitekim Bağcı (2010), bireylerin kendilerini yazılı veya sözlü ifade ederken kullandıkları kalıplaşmış söz varlıklarının mecaz ya da gerçek anlamlarını doğru algılayabilmelerini dil gelişiminin bir göstergesi olarak belirtmektedir. Bir diğer kalıplaşmış söz varlığı ögesi ise ikilemelerdir. İkilemeler, bir durum ya da olguyu daha vurgulu anlatmak, pekiştirmek ve anlatımı daha etkileyici hale getirmek amacıyla kullanılan sözcüklerdir. Aksan (2006), ikilemelerin dile zenginlik ve anlatım gücü kattığını ifade etmektedir. Karadağ (2019), ikilemelerin anlatımı güçlendirdiğini ve buna bağlı olarak ifadelerin ve anlamın zihinde daha kolay yapılandırıldığını belirtmektedir. Onan (2020) ise gerek deyimlerin gerekse ikilemelerin hem yazı dilinde hem de konuşma dilinde çokça kullanıldığını belirtmektedir. Söz varlığı kullanımını etkileyen farklı değişkenlerin var olduğu alanyazınca ifade edilmektedir.

Araştırmalar söz varlığının bireylerin sosyo-ekonomik düzeyinden etkilendiğini rapor etmektedir (İpek, 2006; Temur, 2006). Ayrıca Temur (2006), kardeş sayısı arttıkça söz varlığının azaldığını; cinsiyete göre söz varlığı kullanımının farklılaştığını belirtmektedir. Bu bulgunun aksine Bayram (2007) ise söz varlığı

kullanımında cinsiyetin bir belirleyici olmadığını rapor etmektedir. İpek Eğilmez (2010) yapmış olduğu çalışmada ders kitaplarında yer alan söz varlıklarının, öğrencilerin yazılı anlatımlarında yer alan söz varlığını etkilediğini ve kullandıkları sözcüklerin yaklaşık %30'unu oluşturduğunu rapor etmektedir. Yalçın (2005) ve Arslan Kutlu (2006) ise ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından yetersiz olduğunu ve öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olmadığını rapor etmektedir. Deyim ve atasözlerinin ilkökul öğrencileri tarafından kullanımını inceleyen Bağcı (2010), Türkçe dersinde başarılı olan öğrencilerin atasözü ve deyimleri anlama ve algılama düzeylerinin daha az başarı gösteren öğrencilere göre farklılaştığını rapor etmektedir. Bağcı, cinsiyetin ve Türkçe dersine yönelik tutumun ise deyim ve atasözlerini anlama ve algılamada bir farklılık oluşturmadığını ancak kitap okuma sevgisine göre bireylerin kalıplaşmış söz varlığı kullanımının anlamlı bir şekilde farklılaştığını belirtmektedir. Okur (2007) serbest okumanın, Temur (2006) ise kitap ve gazete okumanın söz varlığını geliştirdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Temur, söz varlığını geliştirmede hikâye yazma ve günlük tutmanın diğer türlere oranla daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Ancak Bağcı'nın bulguları bu araştırma bulgularıyla çelişmektedir.

Sözü geçen kalıplaşmış söz varlıklarının öğrencilerin yazılı metinlerinde kullanılma düzeylerinin tespiti önemli görülmektedir. Nitekim öğrencilerin atasözü, deyim, ikileme kullanımları ile metinlerinde geçen toplam kelime sayıları dile hâkim olma ve zengin söz varlığından yararlanma becerilerini ortaya koymaktadır. Bireylerin kendilerini daha iyi bir şekilde ifade edebilmeleri için söz varlıklarının yeterli düzeyde gelişmiş olması gerekmektedir (İpek Eğilmez, 2010). Bu bağlamda mevcut araştırma, ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin metinlerinde kullandıkları kalıplaşmış söz varlıklarını tespit etmeyi ve metinlerde yer alan atasözü, deyim, ikileme ve toplam kelime sayısının yazma başarısıyla ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Mevcut çalışma, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin atasözü, deyim ve ikilemelerle ilgili kalıplaşmış söz varlığı ve kelime sayısı kullanımına yönelik mevcut durumu ortaya koymayı hedeflediğinden betimsel bir araştırmadır. Fraenkel, Wallen ve Hyun (2011) betimsel araştırmaların nedenselliğe değil mevcut durumun olduğu şekliyle aktarılmasına odaklandığını belirtmektedir. Çalışma, aynı zamanda bir ilişkisel tarama araştırmasıdır. İlişkisel tarama araştırmaları, iki veya daha fazla değişken arasında ilişki olup olmadığını ve eğer ilişki varsa bu ilişkinin yönünü ve derecesini ortaya koymayı amaçlar (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2015; Özgöl, Şahin ve Sarıkaya, 2022). Çalışmada, atasözü, deyim, ikileme ve yazılan kelime sayısının yazma başarısını yordama gücü incelendiğinden bu yöntemin kullanılması uygun görülmüştür.

Katılımcılar

Çalışma grubunun tespitinde kolay ulaşılabilir örneklemden yararlanılmıştır. Bu kapsamda orta sosyo-ekonomik düzeye sahip dört ilkokulda öğrenim görmekte olan toplam 105 öğrenciden veri toplanmıştır. Ancak çok değişkenli normal dağılım varsayımını karşılamadığı için beş öğrencinin yazma etkinliği veri setinden çıkarılmıştır. Bu durumda çalışmaya 100 öğrenci ile devam edilmiştir. Katılımcılar, dördüncü sınıf öğrencisidir. Katılımcıların 55'i (%55) kız; 45'i (%45) erkektir. Katılımcıların tamamı devlet okullarında öğrenim görmektedir.

Süreç

Çalışma kapsamında gerekli olan izinler alınmıştır. Ardından katılıma gönüllü olan okullar ve şubeler belirlenmiştir. Katılım için ayrıca veli iznine başvurulmuştur. Gönüllük esasına dayalı olarak okullar ziyaret edilmiş; 40 dakikalık bir ders süresi içerisinde öğrencilere metin yazdırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri 4. sınıf öğrencilerinin yazdığı metinlerden elde edilmiştir. İlk olarak öğrencilerin seviyesine uygun yazma etkinlikleri ve konuları araştırmacı tarafından derlenmiştir. Alanyazında var olan yazma konularından hareketle belirlenen konular Türkçe eğitimi alanında uzman iki öğretim üyesinin de görüşüne sunulmuştur. Uzmanların görüş ve önerileri doğrultusunda yaratıcı yazma etkinliği yapılmasına karar verilmiştir. Öğrencilere üzerinde “Bir sabah uyandım ve evde yalnız olduğumu fark ettim. Balkona çıkınca gördüklerime inanamadım.” ifadelerinin yer aldığı bir A4 sayfası verilmiş ve metnin devamını yazmaları istenmiştir. Öğrenci metinlerinin puanlandırılmasında analitik değerlendirmeden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda Özkara (2007) tarafından uyarlanan ve istatistiksel olarak geçerlik güvenirlik analizlerinin Sarıkaya ve Yılar (2018) tarafından tekrarlandığı 6+1 Analitik Yazma ve Değerlendirme Rubriği kullanılmıştır. Rubrikte üslup, fikirler, sunum, imla, cümle akıcılığı, organizasyon ve kelime seçimi olmak üzere yedi alt boyut bulunmaktadır.

Öğrenci metinlerinin tamamı ilk olarak araştırmacı tarafından puanlanmıştır. Daha sonra metinlerin yarısı Temel Eğitim İlkokuma Yazma ve Türkçe Eğitimi alanında uzman olan bir öğretim üyesi tarafından da puanlanmıştır. Yapılan işlem sonucunda puanlayıcılar arası uyum indeksi .86 olarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Araştırmanın analiz kısmı doküman analizi olarak da değerlendirilebilir. Doküman analizi, belgeleri kodlamak, incelemek ya da belgesel tarama yapmak olarak da tanımlanabilir (Töman, 2018). Veri analizine öğrencilerin metinlerinde yer alan atasözü, deyim, ikileme sayılarının ve toplam yazılan kelime sayısının tespiti ile başlanmıştır. Aynı kalıplaşmış söz varlığının birden çok kullanılması durumunda kelime grubu tek kullanım olarak kabul edilmiştir. Örneğin araştırmaya katılan öğrencilerden

biri kulak kesilmek deyimini metnin farklı bölümlerinde dört kez kullanmasına rağmen bu deyim için yalnızca bir adet deyim kullanımı işlenmiştir. Daha sonra öğrencilerin yazma başarı puanları, metinler tekrar tekrar okunarak, belirlenmiştir. Söz varlığı kullanımı ve yazılan kelime sayısı için ilk olarak betimsel istatistikten yararlanılmış ve ortalamalar, en düşük ve en yüksek değerler tespit edilmiştir. Kalıplaşmış söz varlığı ile kelime sayısının yazma başarısı üzerindeki yordayıcılığını tespit edebilmek için öncelikle Pearson korelasyon katsayıları incelenmiş ardından çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizden önce veri setinin tek değişkenli ve çok değişkenli normal dağılım varsayımını sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmiştir. Değişkenlere ait basıklık çarpıklık değerlerinin +2 ve -1 aralığında değer aldığı; medyan ve aritmetik ortalama değerlerinin birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca verilere ait histogram ve P-P grafiklerinin de tek değişkenli normal dağılıma işaret ettiği görülmüştür. Çok değişkenli normal dağılım için ise Cook's, Leverage ve Mahalonobis uzaklık katsayıları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda bazı verilerin kabul edilebilir sınırların üzerinde olduğu görülmüş ve beş öğrenciye ait veriler veri setinin dışında bırakılmıştır. Analizler 100 öğrenciden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Metinde atasözü kullanan öğrenci olmadığı için atasözü kullanımı regresyon modeline dahil edilmemiştir.

BULGULAR VE YORUM

Çalışma kapsamında öğrenci metinlerinde yer alan atasözü, deyim, ikileme sayıları ile toplam kelime sayısı ve yazma başarı puanlarına ait ortalamalar, en düşük ve en yüksek değerlere ait betimsel bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere ait Betimsel Bulgular

Değişken	\bar{X}	Minimum	Maksimum	n
Atasözü sayısı	0	0	0	100
Deyim sayısı	1.86	0	9	100
İkileme sayısı	1.13	0	8	100
Toplam kelime sayısı	166.68	40	339	100
Yazma başarı puanı	19.45	7	34	100

Tablo 1'den katılımcıların, metinlerinde, hiç atasözü kullanmadığı anlaşılmaktadır. Bu, önemli ve dikkat çekici bir bulgudur. Bu durum ilkökul öğrencilerinin Türkçe söz varlığını tam olarak yazılı metinlere aktaramadığını da göstermektedir. Katılımcıların kullanmış olduğu deyim sayılarına ($\bar{X}=1.86$) ve ikileme sayılarına ($\bar{X}=1.13$) ait ortalamanın da çok düşük olduğu dikkat çekmektedir. Metninde en çok deyim kullanan öğrencinin dokuz; en çok ikileme kullanan öğrencinin ise sekiz kalıplaşmış söz varlığı kullandığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların yazmış oldukları toplam kelime sayıları ($\bar{X}=166.68$) ve yazma başarı puanlarının ($\bar{X}=19.45$) ortalama düzeyde değer aldığı anlaşılmaktadır. Regresyon analizine geçmeden önce değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiş ve bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler Arası İlişkiler

Değişken	1	2	3
1.Deyim sayısı			
2.İkileme sayısı	.428**		
3.Kelime sayısı	.493**	.265**	
4.Yazma başarı puanı	.539**	.427**	.551**

** p<.01

Tablo 2'den, kullanılan deyim, ikileme ve toplam kelime sayısı ile yazma başarısı arasında orta düzeyli, pozitif yönde ve anlamlı ilişkilerin olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların yazma başarı puanları ile en yüksek düzeyde ilişki gösteren değişkenlerin sırasıyla kelime sayısı ($r=.551$, $p<.01$), deyim sayısı ($r=.539$, $p<.01$) ve ikileme sayısı ($r=.427$, $p<.01$) olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon katsayıları göz önünde bulundurulduğunda, en düşük ilişkinin kelime sayısı ve ikileme sayısı arasında olduğu anlaşılmaktadır ($r=.265$, $p<.01$). Analiz bulguları kelime sayısı kullanımının artmasının deyim ve ikileme sayısı kullanımını pozitif yönde etkileyebileceğini de ortaya koymaktadır. Tablo 2, aynı zamanda regresyon analizinin varsayımlarından olan değişkenler arasında istatistiksel ilişkinin var olması koşulunun da yerine getirildiğini göstermektedir. Yazılı metinlerde kullanılan kalıplaşmış söz varlığı (deyim ve ikilemeler) ve toplam kelime sayısının yazma başarı puanlarını yordama düzeyine ilişkin tahmin modeline ait bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Çoklu doğrusal regresyon analizi bulguları

	Standardize olmayan katsayılar		Standardize katsayılar		Doğrusallık göstergeleri				
	β	SH	θ	t	p	Tolerans	VIF	Durbin-Watson	
Sabit	8.690	1.686		5.156	.000			1.915	
Deyim sayısı	1.075	.378	.268	2.848	.005	.662	1.510		
İkileme sayısı	1.367	.537	.216	2.544	.013	.813	1.230		
Toplam kelime sayısı	.043	.011	.361	4.087	.000	.753	1.327		

$R = .660$; $R^2 = .436$; $\Delta R^2 = .418$

$F_{(3,99)} = 24.705$, $p = .000$

Tablo 3 tahmin modeline ait regresyon analizi bulgularını ortaya koymaktadır. Tabloda yer alan doğrusallık göstergeleri otokorelasyon ve çoklu doğrusal bağıntı probleminin olmadığını göstermektedir. Nitekim Field (2013), Durbin-Watson testinin hatalar arasındaki seri korelasyonu test ettiğini; 0 ile 4 arasında değer alabilen bu istatistikte 2'nin altında kalan değerlerin bitişik kalıntılar (residuals) arasında pozitif korelasyona işaret ettiğini ifade etmektedir. Field, bu değer 2 olması durumunda kalıntılar arasında korelasyonun olmadığını belirtmektedir. Bu doğrultuda tabloda yer alan 1.915 değeri, bağımsız hatalar varsayımının sağlandığını ve otokorelasyon probleminin olmadığını göstermektedir. Bowerman ve O'Connell (2000) varyans büyütme faktörü (VIF) değerlerinin 10'dan büyük olmasının bir probleme işaret ettiğini belirtmektedir. Değişkenlere ait VIF değerlerinin 10'un altında olduğu gözlenmektedir. Field, tolerans değerlerinin VIF değerleri ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Menard (2011), tolerans değerlerinin 0.2 ve altında olma durumunda potansiyel ya da ciddi problemlerin olabileceğinden bahsetmektedir. Tabloda yer alan VIF değerlerinin 0'dan uzaklaştığı görülmektedir. Her iki istatistik değeri çoklu doğrusal bağıntı probleminin olmadığını ortaya koymaktadır.

Regresyon analizi sonucunda üç yordayan değişkenle kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($F_{(3,99)}=24.705$, $p=.000$). Değişkenlerin hep birlikte yazma başarı puanlarındaki değişimin yaklaşık olarak %42'sini açıkladığı görülmüştür ($R=.660$; $R^2=.436$; $\Delta R^2=.418$). Göreli önem düzeyi dikkate alındığında sırasıyla yazılan toplam kelime sayısının ($\beta=.361$, $t=4.087$, $p=.000$), kullanılan deyim sayısının ($\beta=.268$, $t=2.848$, $p=.005$) ve ikileme sayısının ($\beta=.216$, $t=2.544$, $p=.013$) yazma başarı puanlarının anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda toplam kelime sayısında meydana gelebilecek 1 birimlik artışın yazma başarı puanlarında yaklaşık .36; deyim kullanımında meydana gelebilecek 1 birimlik artışın yazma başarı puanlarında yaklaşık .27 ve kullanılan ikileme sayısında

meydana gelen 1 birimlik artışın yazma başarı puanlarında yaklaşık .22 oranında bir artış meydana getireceğinden bahsedilebilir. Analiz bulguları yazma başarı puanları üzerinde en büyük etkinin yazılan kelime sayısına ait olduğunu ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada ilk olarak ilkokul öğrencilerinin metinlerinde kullandığı atasözü, deyim, ikileme ve toplam kelime sayıları incelenmiştir. Dikkat çeken sonuçlardan ilki katılımcıların metinlerinde hiç atasözü kullanmamış olmasıdır. Bu durum atasözleriyle ilgili olarak katılımcıların söz varlığını metinlerine hiç yansıtmadığını göstermektedir. Bu bulgunun aksine İpek Eğilmez (2010), 90 dördüncü sınıf öğrencisiyle gerçekleştirmiş olduğu çalışmada katılımcıların sınırlı sayıda da olsa atasözü kullandığını rapor etmektedir. Araştırmacı sayıları doğrudan raporlamamasına rağmen bulgulardan 450 metinde toplam 22 atasözünün kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, dördüncü sınıf öğrencilerinin metinlerinde yeterli sayıda atasözü kullanmadıklarını ortaya koymaktadır. Bağcı (2010) yapmış olduğu çalışmada ilkokul 5. sınıf öğrencilerinin atasözlerini anlama ve algılama düzeylerinin yeterli olmadığını bulgulamıştır.

Aydın (2013) ise öğretmenlerle yapmış olduğu çalışmasında, katılımcılara atasözlerini hangi dil öğrenme alanında kullandıklarını sormuştur. Çalışma bulguları katılımcıların yaklaşık %90'ının atasözlerinden yazma öğrenme alanında yararlandığını ortaya koymaktadır. Bu araştırma bulgusu ile mevcut araştırmanın bulgusu çelişmektedir. Öğretmenlerin atasözlerini yazma öğrenme alanıyla çok yoğun bir şekilde ilişkilendirmelerinin, öğrenci metinlerinde atasözlerinin etkili ve yeterli düzeyde kullanımına yol açması beklenmektedir. Ancak araştırmalar, atasözlerinin yeterli ve etkili bir biçimde kullanılmadığını ortaya koymakta ve mevcut araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Tekşan ve Yiğit (2012) yapmış oldukları çalışmada katılımcıların yaklaşık %12'sinin atasözlerini yazma alanında kullandığını geriye kalanların (%88)

ise konuşma alanında kullandıklarını rapor etmektedir. Ayrıca çocuk edebiyatı eserlerindeki söz varlığını inceleyen birçok araştırma, söz varlıkları içerisinde en az kullanılanların atasözleri olduğunu rapor etmektedir. (Çetinkaya, 2020; Uslupehlivan, 2018; Uzuner Yurt, 2016). Alanyazında yer alan farklı çalışma sonuçları arasında çelişkiler görülse de atasözlerinin kullanımı ile ilgili bazı problemlerin olduğu anlaşılabilmektedir.

Çalışmada deyim ve ikilemelerin de sınırlı olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ancak en çok kullanılan kalıplaşmış söz varlığı öğelerin deyimler olduğu görülmektedir. Bu bulgu alanyazını desteklemektedir. Nitekim İpek Eğilmez (2010) yapmış olduğu çalışmada deyimlerin; Uysal (2021) ise deyim ve ikilemelerin diğer söz varlıklarına göre daha fazla kullanıldığını rapor etmektedirler. Benzer şekilde İpek Eğilmez, ikileme kullanımının daha sınırlı olduğunu belirtmektedir. Bağcı'nın (2010) yapmış olduğu araştırmadan, deyimleri algılama ve anlama açısından ilkökul öğrencilerinin yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Göçer (2012) ise yapmış olduğu çalışmada ilkökul öğrencilerine kullanmaları için 17 deyim vermiş ve kullanma sıklıklarını incelemiştir. Çalışma sonucunda en çok deyim kullanan öğrencinin dokuz deyim yer verdiği; üç öğrencinin hiçbir deyim kullanmadığını rapor etmiştir. Ayrıca araştırmacı, bazı öğrencilerin deyimleri yanlış kullandığını da belirtmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırma bulgularının alanyazını desteklediği ifade edilebilir. Bilindiği üzere deyimlerin en belirgin özelliklerinden biri mecazlı söylem olmalarıdır (Aydın ve Gülden, 2021). Bu durum, henüz soyut düşünme becerisini tam olarak kazanamamış ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin deyimleri anlamamalarına ve buna bağlı olarak metinlerinde çok fazla yer vermemelerine bir neden olarak gösterilebilir.

Kelime sayısı açısından incelendiğinde öğrenci metinlerinde yer alan kelime sayılarının ortalama bir düzey belirttiği ifade edilebilir. Alanyazında var olan benzer çalışmalarda da ortalama kelime sayılarının bu araştırmanın bulgularıyla benzer olduğu

ifade edilebilir (Gold, 2014; Rensing vd., 2016; Sarıkaya ve Yılar, 2019). Dikkat çeken bir diğer bulgu öğrencilerin yazma başarı seviyelerinin beklenen düzeyde olmamasıdır. Bu bulgu alanyazını destekler niteliktedir. Gerek Türk gerekse yabancı alanyazında yer alan birçok araştırma, örgün eğitimin farklı seviyelerinde yazma başarısında hedeflenen düzeye ulaşamadığını belirtmektedir (Akyol ve Çetinkaya Özdemir, 2018; Duran ve Özdil, 2020; Fisher, 2012; Sarıkaya ve Yılar, 2019; Sarıkaya, 2021a-b).

Mevcut araştırmanın en önemli bulgularından biri de deyim ve ikileme kullanımı ile yazılan toplam kelime sayısının yazma başarısının birer yordayıcısı olmasıdır. Göreli önem düzeyi dikkate alındığında sırası ile yazılan toplam kelime sayısı, deyim sayısı ve ikileme sayısının yazma başarısını yordamada etkili olduğu görülmüştür. Bu bulgu alanyazında var olan diğer çalışma bulgularını dolaylı olarak desteklemektedir. Örneğin Bağcı (2010) yapmış olduğu çalışmada atasözü ve deyimleri algılama ve anlamlandırmanın Türkçe dersi başarı puanlarına göre anlamlı olarak farklılaştığını ve bu farkın yüksek başarıya sahip olanların lehine olduğunu rapor etmektedir. Türkçe dersi başarısını belirleyen etmelere birinin de yazma başarısı olduğu göz önünde bulundurulduğunda bulguların paralellik içerdiği ifade edilebilir.

Çalışma bulguları katılımcıların metinlerinde yeterli düzeyde kalıplaşmış söz varlığı kullanmadıklarını ortaya koymaktadır. Elbette bu durum katılımcıların söz varlığının yeterli olup olmadığı hakkında kesin bir fikir vermemektedir. Öğrenciler, kalıplaşmış söz varlıklarını metinlerine aktaramamış olabilirler. Ancak mevcut araştırmanın bulguları alanyazında yer alan diğer bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, ilkökul öğrencilerinin söz varlığının yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda ilkökul öğrencilerinin söz varlığını geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir. Ayrıca mevcut araştırmanın bulguları kalıplaşmış söz varlığı kullanımının ve kullanılan kelime sayısının, yazma başarısını artırdığını göstermektedir. Yazma

başarısında hedeflenen düzeye ulaşamadığından söz varlığı gelişimin yazma başarısının geliştirilmesinde önemli bir etkiye sahip olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca alanyazında yer alan farklı çalışma bulgularının yer yer çeliştiği görülmektedir. Özellikle söz varlığı kullanımı ile ilgili yapılacak tarama araştırmalarına ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2006). *Anadilimizin söz denizinde*. Bilgi.
- Aksan, D. (2018). *Türkçenin söz varlığı*. Ankara: Bilgi.
- Akyol, H., & Çetinkaya-Özdemir, E. (2018). Bitişik eğik yazı becerilerinin geliştirilmesi: İlkokul üçüncü sınıf örneği. *Turkish Studies*, 13(4), 299-320. DOI: 10.7827/TurkishStudies.12904
- Arslan Kutlu, H. (2006). *MEB ilköğretim 6, 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 191640)
- Aydın, G., Gülden, B. (2021). Kelime öğretimi. F. Temizyürek & T. Türkben (Ed.). *Türkçe öğretimine genel bir bakış* içinde (473-509). Pegem.
- Aydın, S. (2013). Kültürel bir miras olarak atasözlerinin kullanımı üzerine Türkçe öğretmenlerinin görüşleri. *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 173-192. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fe/issue/26040/274285>
- Bağcı, H. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin atasözleri ve deyimleri algılama düzeyi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 91-110. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16968/177224>
- Bayram, İ. (2007). *9. sınıf Türk edebiyatı kitabının öğrencilerin kelime hazinesi katkısı üzerine bir araştırma- Kurtalan Çok Programlı Lisesi, Batman Anadolu Öğretmen Lisesi, Batman Lisesi örneği* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 210507)
- Bowerman, B. L., & O'Connell, R. (2000). *Linear statistical models: An applied approach* (2nd ed.). Duxbury.

- Çetinkaya, S. (2020). *Ayla Çınaroğlu'nun masal ve hikâyelerinin Türkçe öğretimi bağlamında söz varlığı açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 621026)
- Duran, E., & Özdiş, Ş. (2020). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metin yazma beceri düzeylerinin belirlenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1), 21-31. <https://doi.org/10.35233/oyea.696288>
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). Sage.
- Fisher, R. (2012). Teaching writing: A situated dynamic. *British Educational Research Journal*, 38(2), 299-317. <https://www.jstor.org/stable/23211471>
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education* (9th ed.). Mc Graw Hill Education.
- Gold, M. (2014). *Exploring metacognitive development in the context of peer assisted writing using on-line and off-line methods* (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations & Theses Global. (UMI No: 1780250304)
- Göçer, A. (2012). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin deyimleri kullanma yeterlikleri üzerine bir inceleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 13, 96-109. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/16862/175528>
- Harris, K. R., Graham, S., Mason, L. H., & Saddler, B. (2002). Developing self-regulated writers. *Theory into Practice*, 41(2), 110-115. https://doi.org/10.1207/s1543021tip4102_7
- İpek, N. (2006). İlköğretim çağı çocuklarında kelime dağarcığı gelişimi (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 187473)
- İpek Eğilmez, N. (2010). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarına aktarımı* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 271221)
- Karadağ, Ö. (2019). *Kelime öğretimi*. Pegem.

- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lam, S. S. T., Au, R. K. C., Leung, H. W. H., & Li-Tsang, C. V. P. (2011). Chinese handwriting performance of primary school children with dyslexia. *Research in Developmental Disabilities*, 32(5), 1745-1756. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2011.03.001>
- Menard, S. (2011). *Applied logistic regression analysis* (2nd ed.). Sage. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412983433>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>
- Onan, B. (2020). Sözcük anlam bilimi. B. Onan (Ed.). *Kuramdan uygulamaya anlam bilimi* içinde (s.102-161). Pegem.
- Okur, A. (2007). *Serbest okuma etkinliğinin sözcük hazinesi ve kavram gelişimine etkisi (MEB tarafından ilköğretim II. kademe öğrencilerine önerilen 100 temel eser örneğinde)* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 210314)
- Özgöl, M., Şahin, M., & Sarıkaya, İ. (2022). Mediating role of cognitive distortions in negative future expectations that are affecting occupational anxiety. *Journal of Educational Leadership and Policy Studies (JELPS)*, 6(Spring), 1-13. <https://go.southernct.edu/jelps/files/2022-spring-volume6/2-final.pdf>
- Özkara, Y. (2007). *6+1 analitik yazma ve değerlendirme modelinin 5. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metin yazma becerilerini geliştirmeye etkisi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 206907)
- Rensing, J., Vierbuchen, M.K., Hillenbrand, C., & Grünke, M. (2016). Implementing peer-assisted writing support in German secondary schools. *Insights into Learning Disabilities* 13(2), 151-164. (ERIC No: EJ1122795)
- Sarıkaya, İ. (2021a). Aile ile birlikte yazmanın ilkökul öğrencilerinin yazma başarı ve tutumlarına etkisi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(4), 1696-1720. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.901755>

- Sarikaya, İ. (2021b). Teaching writing in emergency distance education: The case of primary school teachers. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 13(2), 1923-1945. <http://ijci.wcciinternational.org/index.php/IJCI/article/view/676/343>
- Sarikaya, İ., & Yılar, Ö. (2018). 6+1 analitik yazma ve değerlendirme ölçeğinin uyarlanması: Güvenirlilik ve geçerlik çalışması. 27. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi: Değişen Dünyada Eğitim içinde* (ss.497-503). doi: 10.14527/9786052414743
- Sarikaya, İ., & Yılar, Ö. (2019). Akran destekli yazmanın ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin yazma başarı ve performansına etkisi: Bir pilot araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 941-963. <https://doi.org/10.16916/aded.589327>
- Sarikaya, İ., & Yılar, Ö. (2021). Exploring self-regulation skills in the context of peer assisted writing: Primary school students' sample, *Reading & Writing Quarterly*, 37(6), 552-573. <https://doi.org/10.1080/10573569.2020.1867677>
- Tekşan, K. & Yiğit, M. S. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının atasözleri kullanımına ilişkin tutum ve görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 311-329. <https://dergi-park.org.tr/pub/gefad/issue/6735/90537>
- Temur, T. (2006). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin yazı dilindeki kelime hazinelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 187669)
- Töman, U. (2018). Türkiye'de biyoloji eğitimi alanında yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 13(11), 1297-1309. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13701>
- Türk Dil Kurumu (2022). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Uslupehlivan, E. (2018). *Hasan Latif Sarıyüce'nin çocuk romanlarında değer eğitimi ve söz varlığı* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 510884)

- Uysal, A. (2021). Çocuk kitaplarının kalıplaşmış söz varlığı üzerine bir inceleme: Keloğlan masalları. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 4(2), 160-181. <https://doi.org/10.47935/ceded.937309>
- Uzuner Yurt, S. (2016). Aytül Akal'ın Gökyüzünde Balonlar adlı öykü kitabının söz varlığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 425-444. <https://doi.org/10.17556/jef.61125>
- Yalçın, S. K. (2005). *İlköğretim 1. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının eğitsel açıdan değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nden alınmıştır. (Tez No. 160482)

Covid-19 Döneminde Rusya’da İşgücü Göçü

Akif Abdullah⁹³

1. GİRİŞ

Uluslararası işgücü değişimi (işgücü göçü) küresel bir olgu olup, işgücü piyasasının işleyişinin önemli bir bileşenidir. Günümüzde dünyada yaklaşık 164 milyon işçi göçmeni bulunmaktadır ve bu, tüm ülke ve bölgelerdeki toplam uluslararası göçmen sayısının yaklaşık % 60’ını, toplam işçi sayısının da % 4,7’sini oluşturmaktadır. Demografik ve sosyo-ekonomik zorluklar bağlamında, yabancı işgücünün çekilmesi ve kullanılması, ekonomik kalkınmanın gerekli bir unsuru, işgücü piyasasının ve istihdamın oluşumunda önemli bir faktördür.

2020 yılının başlangıcı, modern dünya tarihinde olağanüstü bir olayla (covid-19 pandemisi) bütün dünya olumsuz etkilenmiştir.

93 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Emirdağ MYO, Dış Ticaret Programı, Afyonkarahisar, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8750-3783, akif_abdullahotmail.com

Hükümetlerin büyük çoğunluğu pandeminin yayılmasını kontrol altına almak için benzeri görülmemiş adımlar atmaya zorlanmıştır. Hümanist hedefler tarafından yönlendirilen, dünya ülkelerinin liderleri, devletlerdeki olağan ekonomik, sosyal, politik ve diğer süreçlerin seyri üzerinde önemli bir etkisi olan kişiler pandeminin başından az çok ciddi kısıtlayıcı önlemler getirmişlerdir.

COVID-19 pandemisinin başta göç hareketliliği, ölüm oranı ve istihdam olmak üzere küresel ve ulusal ekonomiler üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Uzmanlar mevcut krizin küresel göç hareketliliğini askıya alan 21. yüzyılın en büyük krizi olduğuna dikkat çekmişlerdir. Salgının olumsuz ekonomik etkisi, dünya çapında işlerini kaybeden, gelirlerini kaybeden ve kendilerini karantinada bulan milyonlarca göçmen işçiyi etkilemiştir.

Koronavirüs salgını, dünyanın tüm ülkelerinde işçi göçmenlerinin durumunu daha da kötüleştirilmiş, Rusya da bu konuda bir istisna olmamıştır. 2020 yılı mart ayında karantina önlemlerinin getirilmesi, özellikle çok sayıda yabancı işçinin istihdam edildiği sektörlerdeki birçok işletmenin faaliyetlerini kısmen veya tamamen askıya almıştır: restoran ve otel işletmeciliği, temizlik, toptan ve perakende ticaret ve kısmen de inşaat sektörü. Rus vatandaşları gibi, bazı göçmenler de işlerini kaybetmiş veya yarı zamanlı çalışmaya geçmişlerdir. Bu da tamamen veya kısmen gelir kaybına yol açmıştır.

Pandemi dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun sosyo-ekonomik kalkınmasının sorunlarının çözümünde özel bir yer, uluslararası işgücü göçü tarafından işgal edilmektedir. Rusya ile ekonomik bağları güçlü olan BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu – Eski Sovyetler Birliği Ülkeleri) ülkeleri arasındaki göç hareketleri neredeyse tamamen donmuştur. BDT ülkeleri ile Rusya Federasyonu arasındaki göç koridoru pandemi öncesi dünyanın en büyüklerinden biri olup, göçe yaklaşık 6 milyon kişi katılmıştır. Koronavirüs pandemisi çok sayıda demografik ve sosyo-ekonomik açıdan nüfusun mekansal emek hareketliliğini olumsuz etkilemiştir.

COVID-19 salgını, ulusal işgücü piyasalarının durumunu kötüleştirilmiş, ekonomik faaliyet ölçeğinde bir düşüşe, açık işsizlikte patlayıcı bir artışa yol açmıştır. Çoğu ülkede sınır ötesi nüfus hareketleri alanındaki mevcut eğilimleri tersine çevirmiştir. Demografik yaşlanma, çalışma çağındaki nüfusta önemli bir düşüş ve artan işgücü kaynağı sıkıntısı bağlamında, göçmen akını Rusya ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yabancı işçiler, işgücü potansiyeli kaybını telafi etmek için bir kaldıraç olup, ulusal ve bölgesel işgücü piyasalarındaki dengesizlik sorununu çözmek için tasarlanmış önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.

Bazı uzmanlara göre, son yıllarda yurtdışından işgücünün çekilmesi ve kullanılması Rus ekonomisinin gelişmesinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Yurt dışından sadece vasıflı değil, aynı zamanda düşük vasıflı göçmenleri de çekmeden işgücü piyasasının etkin işleyişi olasılığı sorgulanmaktadır. İşgücü göçünün düzenlenmesinin Rusya devlet politikasının acil bir konusu olduğu ve bu alandaki önlemler sisteminin mantıksal olarak ülkenin ekonomik kalkınma stratejisinden çıkması gerektiği tartışılmaktadır. Yüksek vasıflı göçmenlerin göçü alanında makul bir politika, çekici bir yatırım politikasıyla birleştiğinde, “Rus ekonomisinin gelişiminde gerçek bir yenilikçi atılımı teşvik edebilir” .

Rus bilim adamları yabancı vatandaşların emeğini çekmek ve kullanmak konusunda daha az olumlu ve daha temkinli davranarak, uluslararası emek göçünün Rus ekonomisinin yenilikçi gelişimi için bir takım olumsuz sonuçlarına dikkat çekmektedirler. Yaygın bir bakış açısına göre, düşük eğitim düzeyine ve düşük niteliklere sahip göçmenlerin Rusya işgücü piyasasına akını, yeni ekipman ve ileri teknolojilerin tanıtılmasını engellemekte, durgunluğa ve iç ekonominin kapsamlı gelişimine engel olmaktadır. Düşük vasıflı yabancı işgücünün Rusya'ya gelişi ve kullanılması sonucunda, işgücü potansiyelinin kalitesi düşmekte, çalışma koşulları, ücretler ve işçi haklarına uyulması alanındaki standartlar bozulmakta, kayıt dışı istihdam genişlemekte ve nüfus ve işgücü kaynaklarının adaletsiz dağılımı artmaktadır.

İşgücü göçünün olumsuz sonuçları, büyük ölçüde Rus işçilerinin ücretlerinin yavaş artması, ülkeden yasadışı para çekilmesi ile ilişkilidir. Sibiryalı bilim adamlarına göre, Rus bölgelerindeki göçmen işçi akışının genişlemesi, başta yasadışı hareketlerin artması, göçün suç haline gelmesi, büyük yabancı vatandaş gruplarının marjinalleşmesi, uyuşturucu bağımlılığının yayılması, sıhhi ve epidemiyolojik durumun bozulması, etnik gruplar arası çatışmaların şiddetlenmesi ve etno-demografik dengenin bozulması ve stratejik açıdan önemli alanların kaybı tehdidinde getirip çıkaracaktır.

Rusya'ya kitlesel emek göçünün genişlemesinin muhalifleri, ülkedeki işgücü kaynaklarının eksikliği sorununun niceliklerinde değil, ekonominin yapısının korunamamasında, düşük emek verimliliğinde, modası geçmiş teknolojilerde, düşük emekte olduğuna inanmaktadırlar. Nüfusun belirli sosyo-demografik gruplarının faaliyeti, ulusal işgücünün verimsiz kullanımı, işgücü potansiyelinin iç hareketliliğinin önündeki mekansal engellerin varlığı da ekonominin gelişmesi önündeki engellerden sayılmaktadır. Bu yaklaşımın destekçilerinin anlayışında, büyük ölçüde, iş gücün piyasasında işgücü kaynaklarının kıtlığı, nitelikli personelin eğitimi ve yeniden yetiştirilmesindeki yanlış hesaplamalar, mesleki eğitim sisteminin tutarsızlığı ve hızla değişen işgücü piyasasının ihtiyaçları ile ilişkilendirilmiştir. Bu durumda en önemli görev, yabancı işgücünü yaygın olarak Rusya'ya çekmek ve kullanmak değil, ülkenin kendi işgücü potansiyelinden etkin bir şekilde yararlanmaktır.

2. PANDEMİ ÖNCESİ RUSYA'DAKİ GÖÇ DURUMU

BM verilerine göre, Rusya uluslararası işgücü göçmen sayısı açısından sürekli olarak dünyanın önde gelen yerlerinden birini işgal etmiştir: 2019 yılında ülkeye gelen ortalama yıllık yabancı ziyaretçi sayısı 11,6 milyon kişi olmuştur. Bu göstergeye göre, Rusya, 50,7 milyon göçmen alan ABD'den sonra ikinci sıradadır. Ancak, çalışan göçmenler açısından ise Rusya Almanya ve Suudi

Arabistan'dan sonra (13,1 milyon göçmen yaşıyor bu ülkelerde) göçmenlerin girişi açısından dünyanın dördüncü ülkesi olmuştur (URL, 1).

Rusya'da çalışmak için gelen yabancı vatandaşların büyük çoğunluğu BDT ülkelerindedir. 2019'un ilk yarısının liderliği Özbekistan'a ait olup, bu ülkeden 918 bin kişi Rusya'ya çalışmaya gelmiştir. İkinci sırada Tacikistan - 523,9 bin kişi, ardından Kırgızistan - 265 bin, Ukrayna - 164,6 bin ve Kazakistan - 105,3 bin kişi işçi olarak yurt dışından çalışmak için gelmişlerdir. Çalışma amacıyla uzak ülkelerden gelen yabancıların akını yıl ve aya göre değişiklik göstermiştir. 2020 yılı Ocak-Haziran aylarında Çin'den 50,2 bin kişi, Almanya'dan 10.8 bin ve Türkiye'den 10.2 bin kişi çalışmaya gelmişlerdir. Ayrıca 3,7 bin ABD vatandaşı Rusya'ya çalışmak için gelmişlerdir (URL, 2).

Koronavirüs enfeksiyonunun yayılmasının göç akışları üzerindeki etkisinin derecesini, dönüşümlerinin özelliklerini değerlendirmek ve sonuçları hakkında varsayımlar ortaya koymak için Rusya'da pandemi öncesindeki göç durumunun analiz edilmesi gerekir. Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi'ne göre, son dört yılda (2015 - 2018 yılları), ülkeye yılda yaklaşık 600 bin kişi girişi olmuştur. Bunların yaklaşık % 90'ı BDT ülkelerinden gelmiştir. Ukrayna bu dönemde göç veren ülkeler arasında tartışmasız "lider" olmuştur. Tüm yabancı göçmenlerin yaklaşık üçte biri bu ülkeden Rusya'ya girmiştir. Diğer % 37 ila % 44'ü ise Orta Asya ülkelerinden gelen göçmenler olmuştur. Ayrıca, bu göç akışının neredeyse tamamı üç ülke - Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan - arasında eşit paylarda dağıtılmıştır (Sivoplyasova, 2020).

Eski Sovyet cumhuriyetlerinden gelen işçi göçmenleri Rusya Federasyonu'na çeken nedir? Her şeyden önce ; aile ve kişisel güvenlik; mevcut sağlık hizmeti; eğitim alma olasılığı; geçim ve iş elde etmek; konut edinme olasılığı; kaliteli beslenme için gerekli gıda mevcudiyeti v.s durumlar anavatanlarında sefil bir yaşamı geride bırakma fırsatı doğurmuştur. Ancak, diğer devletlerden

gelen göçmenlerle birlikte, her yıl yüz binlerce yüksek nitelikli uzman ve bilim adamı, ABD, Kanada gibi ekonomik olarak daha gelişmiş ülkelere çalışmak için Rusya Federasyonu'ndan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Avustralya, Almanya, Finlandiya, İsrail, Birleşik Krallık gibi ülkeler, ekonominin istikrarı ve uzmanlar için kapsamlı fırsatlar sunmaktadırlar. Böylece, 2018 yılında Rusya Federasyonu'ndan 313.210 kişi bu ülkelere göç etmiştir. Vatandaşların gidişi, ulusal para biriminin zayıflaması, yaşam standartlarının düşmesi, ekonomik büyümenin düşmesi, işsizlik, bilimsel ve mesleki fırsatlarını hızlı bir şekilde gerçekleştirememesi gibi durumlarla izah edilebilir. Ancak dünyadaki COVID-19 pandemisi işçi göçünü tersine çevirmiş ve Rusları diğer ülkelerden anavatanlarına dönmeye zorlamıştır. Aynı zamanda bu durum küresel ekonomik kalkınmanın zayıflamasının kaçınılmaz bir süreci haline gelmiştir. Bununla birlikte, göç ortamı objektif ve subjektif nedenlere bağlı olarak sürekli değişmiştir (Kupreşenko, 2020)

İşgücü göçü, sosyo-ekonomik açıdan ülkelerdeki en yoğun ve dinamik göç akışlarından biri olmuştur. Bu fenomenin ölçeğinin yıllık olarak birkaç milyon insan olduğu tahmin edilmektedir. Pandemi öncesi dönemlerde işgücü potansiyelini daha iyi kullanmak için her yıl yaklaşık 5-6 milyon kişi Rusya'ya giriş-çıkış yapmaktadırlar. Resmi istatistiklere göre, 2016-2018 yıllarında yerel ekonomideki kayıtlı yabancı işçi göçmenlerinin yıllık ortalama sayısının, toplam istihdam sayısının %3,8'i olan yaklaşık 2,7 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir. Buna, uzman tahminlerine göre sayısı en az 4 milyon olan büyük bir kayıt dışı (yasadışı) işçi göçmenleri segmenti de eklenmelidir (Krasineç, 2021).

2019 yılındaki verilere göre (Rosstat – Rusya İstatistik Kurumu) Rusya'da kalıcı olarak 4,2 milyon uluslararası göçmen ikamet etmiş olup, bunların 2,7 milyonu ise işgücü göçmenleri statüsünde çalışmışlardır. Göçmenlerin % 96'sı istihdam edilmiştir. Kadın göçmen işçilerin oranı erkeklerden daha düşüktür - sırasıyla % 42'ye karşı %58 olmuştur. Ayrıca, istihdam edilen erkek işçi

göçmenlerin payı, kadınların payından biraz daha yüksek olmuştur (Sivoplyasova, 2020).

Göçmen işçiler pandemiden önce ticaret, araç tamiri, imalat ve inşaat işlerinde çalışmışlardır (çalışan toplam göçmen işçi sayısının % 40'ından fazlası). Genellikle satış görevlileri, mobil ekipman sürücülere ve operatörlerinin yanı sıra şantiyelerde işçi (elektrikçiler hariç) pozisyonlarında çalışmışlardır (bu alanlarda istihdam edilen toplam göçmen işçi sayısının %57'si). Göçmen işçiler kategorisine ait işsizlerin önceki işyerlerine ilişkin veriler incelendiğinde, en fazla sayıda göçmenin işini kaybetmeden önce en sık çalıştıkları alanlarda istihdam edildikleri görülmüştür. Bununla birlikte, erkeklerin çoğunluğunun şantiyelerden (iş tecrübesi olan işsiz erkek göçmenler arasında yaklaşık üçte biri), kadınların ise ticaret sektöründen ayrıldıklarını görmekteyiz. Yaklaşık eşit sayıda göçmen işçi (7,6 bin erkek, 6,4 bin kadın) imalat sanayini terk etmiştir. Dolayısıyla, sunulan veriler dolaylı olarak toplumsal üretim alanında kadın göçmen işçilerin ağırlıklı olarak ticaret ve imalat istihdam edildiğini göstermiştir (Sunçova, 2020).

3. PANDEMİ DÖNEMİNDE İSTATİSTİK VERİLERE GÖRE İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN ANALİZİ

2020 yılının başında dünya, yalnızca nüfusun sağlığını ve ekonomik durumunu değil, aynı zamanda göç akışlarının uluslararası dolaşımını da etkileyen koronavirüs enfeksiyonunun yayılmasıyla ilişkili yeni zorluklar, riskler ve tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Salgınla bağlantılı olarak getirilen yasaklar sonucunda yüz milyonlarca insan sınır ötesi hareketlerde ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Devletler göçmenlik politikalarını sıkılaştırmaya, göçmenlere kısıtlamalar getirmeye ve yabancı işçiler için geçici giriş yasakları uygulamaya başlamıştır. Küresel ekonomik gerileme karşısında, göçmenlerin güvensizliği, ayrımcılık ve sömürü, çoğu ev sahibi ülkede önemli ölçüde artmıştır. Uluslararası işgücü değişimi alanındaki sorunların çözümü günümüzün önemli konularından biri haline gelmiştir (Kulkova, 2020).

Salgının sonuçlarının Rusya'daki göç ve işgücü piyasası için çok hassas ve tartışmalı olduğu ortaya çıkmıştır. Devlet sınırının kapatılması ve hava trafiğinin askıya alınması, milyonlarca yabancı işçinin Rus topraklarında kilitli kalmasına neden olmuştur. Salgın nedeniyle ülkeye çalışmaya gelemeyen yabancı işçilerin bir kısmı da zor duruma düşmüştür. Yerli ekonominin gelişmesi büyük ölçüde yabancı işçilerin emeğine bağlıdır. Çoğunluğu Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'dan gelen göçmenler, yabancı işgücünün düşük maliyeti nedeniyle birçok Rus şirketinin, küçük ve orta ölçekli işletmenin rekabetçi kalmasına olanak sağlamışlardır. İşgücü göçmenlerinin çekiciliği ve kullanımı, işgücü piyasasının etkin bir düzenleyicisi ve istihdam oluşumunda en önemli faktör olmuştur. İşgücü potansiyelinin yaşlanma eğiliminin güçlendirilmesi ve çalışma çağındaki nüfusun azaltılması sürecinde, ev ekonomisinin ve toplumsal alanın göçmen işçilerle sağlanması nesnel bir zorunluluk haline gelmiştir (Krasineç, 2021).

Koronavirüs pandemisi ekonomik durgunluğa ve işgücü talebinde daralmaya ve Rusya işgücü göçünün dinamiklerini olumsuz etkilemiştir. Kısıtlayıcı tedbirlerin uygulamaya konulması sonucunda, işçi göçmenlerinin ülke ekonomisine girişindeki yükseliş ve düşüşlerin mevsimlik evrelerinin düzenli değişiminde bir başarısızlık yaşanmış ve yabancı işgücü ithalatındaki düşüş devam etmiştir. 2020'de, 2019'a kıyasla, Rusya Federasyonu'na vize temelinde gelen yabancı işçileri alma kotası dörtte bir oranında azalmıştır. Resmi istatistiklerine göre, 2020 yılı nisan ayından sonra (koronavirüsün aktif yayılma dönemi), 2019 yılındaki karşılık gelen döneme kıyasla, işçi göçmenlerine istihdam için verilen izin sayısı 1,7 kat azalmıştır. Yurtdışından nitelikli uzman birliklerinin kabulü 4,6 kat, nitelikli yeni yabancı işçi girişi ise 5,6 kat azalmıştır (Florinskaya, 2020).

Ekonomik zorluklar nedeniyle, birçok geleneksel istihdam sektörü (ticaret ve hizmetler, restoranlar ve oteller) yabancı göçmen işgücü talebini önemli ölçüde azaltmıştır. İstikrarsız istihdam koşullarında, çoğu Rus vatandaşının aksine, göçmenler işlerini

kaybetme, barınma ve geçim kaynaklarından mahrum kalma ve istihdamın kayıt dışı alanına girme gibi gerçek tehditlerle karşı karşıya kalmışlardır. Salgın nedeniyle ülkeye çalışmaya gelemeyen yabancı işçilerin bir kısmı da zor duruma düşmüştür. Salgının patlak vermesinden kısa bir süre sonra, işgücü göçmenlerin çoğu sosyo-ekonomik durumlarındaki bozulmanın ölçeğini ve derinliğini hissetmiş olup, devlet sınırlarının kapatılmasının, giriş ve çıkışlara getirilen kısıtlamaların olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Uluslararası uçuşların iptali, işgücü piyasasının bozulması, gelir kaynaklarının azalması, büyük ölçüde göçmenlere istihdam sağlayan küçük işletmelerin ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin kısıtlanması da göçmenleri olumsuz etkilemiştir. Güvencesiz istihdam koşullarında, Rus vatandaşları gibi birçok göçmen işçi işini kaybetmiş veya yarı zamanlı, düşük ücretlerle çalışmaya başlamıştır. Bu durum göçmen işçilerin gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Rusya işgücü piyasasında, özellikle göçmenlerin çalıştığı sektörlerdeki işlerde önemli bir azalma olmuştur (Voronina, Suvorova, Volokh, 2020).

Yabancı vatandaşlar evlerde de (köy evler ve yazlıklarda) ücretli iş yapmak için aktif olarak işe alınmışlardır (toplam istihdam edilen işçi sayısının %15,5'i ev-bahçe işlerinde). Göçmenlerin büyük çoğunluğu ev, apartman dairesi, binaların inşaatı ve onarımı gibi işlerde çalışmışlardır (işe alınan yabancıların % 60'ı). Hanehalkı tarafından istihdam edilen yabancıların % 19'u kadın göçmenler olmuştur. Çoğu zaman haneler tarafından istihdam edilen yabancı kadınların toplamına baktığımızda, Moskova'da (% 57'si), St. Petersburg (%15), Moskova Etrafı Bölge (%9) ve Orenburg Bölgesi'nde (% 5) çalışmaktadırlar. Aynı zamanda, farklı bölgelerdeki ev işlerinde (bahçe işleri dahil) istihdam edilen toplam yabancıların (%18'den fazla) , Astrakhan, Voronej, Ivanovo, Magadan, Orenburg, Tver bölgeleri, İnguşetya cumhuriyetinde, Kırım, Yakutya, Yamalo-Nenets Özerk Okruğu, Moskova şehirleri, St. Petersburg, Sivastopol bölgelerinde kadınların yüksek bir oranda çalıştıkları kaydedilmiştir (Sunçova, 2020).

İçişleri Bakanlığı Göç Dairesi'nin tahminlerine göre, Mart (2020 yılı) ayında 1 milyondan fazla Özbekistan, yaklaşık 500 bin - Tacikistan, 350 binden fazla – Kırgızistan vatandaşı işçi göçmenler Rusya'da yasal olarak çalışmıştır. 2020 yılı Mart ayından eyaletler arasındaki ulaşım bağlantılarının kesilmesi, göçmenlerin anavatanlarına dönmelerini engellemiştir. Resmi kayıtlara göre toplamda, 1 Nisan 2020 itibarıyla, Rusya'da işçiler, öğrenciler, turistler vb. dahil olmak üzere 10,2 milyon yabancı bulunmaktaydı. Bunlardan 4,2 milyon kişi “istihdam” amacıyla Rusya'ya gelen yabancılar olup, daimi ve geçici oturma izni olan yabancılar ile çalışan yabancı öğrenciler dikkate alındığında, Rusya'daki toplam yabancı işçi sayısı 5 milyona yaklaşmıştır (Florinskaya, 2020).

2020 yılı mart ayından sonra COVID-19 koronavirüs enfeksiyonunun Rusya'da yayılmasını önlemek için bölgesel düzeyde bir dizi kuruluşun çalışmalarını askıya alınması kararlaştırılmıştır. Kısıtlamalar yiyecek, perakende (bazı istisnalar dışında), inşaat, güzellik ve eğlence sektörlerine uygulanmıştır. Sonuç olarak, çok sayıda işçi göçmeni işsiz kalmıştır. Ne yazık ki, günümüzde de krizin gerçek boyutunu değerlendirmek son derece zordur. Şimdiye kadar, sadece işini kaybeden işçi göçmenlerin sayısı hakkında değil, aynı zamanda yerel nüfus arasındaki işsizlik düzeyi hakkında da resmi bir istatistik bulunmamaktadır. Bu nedenle, bazı tahminlere göre, Rus vatandaşlarının yaklaşık üçte biri ve yabancı göçmenlerin % 50'den fazlası Moskova'da işlerini kaybetmiş veya ücretsiz izne gönderilmiştir. Ancak Rusya'da pandeminin başlangıcında, kısıtlayıcı tedbirlerin açıklanmasının ardından çok sayıda göçmen anavatanlarına dönme kararı almıştır. Göç veren ülkelerin devlet sınırlarının kapatılması, bu ülkelerle olan hava trafiğinin azaltılması veya tamamen iptal edilmesiyle birlikte, bu durum “sosyal ulaşım” çöküşüne yol açmıştır (Gerşkoviç, 2020).

Hem ülkenin bütününde hem de bireysel emek ihraç eden devletler bağlamında işgücü göçünün ölçüğünde keskin bir azalma olmuştur. 2020 yılı Ocak-Eylül ayında Rusya işgücü piyasasına

erişimin daraltılması bağlamında, ülkeye çalışmak için 1,9 milyon yabancı gelmiş veya 2019 yılındaki ilgili döneme göre 2,4 kat daha azalmıştır (Tablo 1).

COVID-19 salgınının Kazakistan'dan gelen işçi göçmenlerinin 3,7 kat, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova ve Ukrayna'dan gelen göçmen sayısında ise 2,7-2,9 kat azalma ile işgücü piyasası üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur. Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Ukrayna ve Kazakistan'ın işgücü göçü içindeki payı önemli ölçüde azalmıştır. Aynı zamanda, geçici işgücü göçü yapısında Beyaz Rusya'dan ve Orta Asya bölgesinden gelen göçmenlerin payı artmıştır. 2020 yılının ilk üç çeyreğinde, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla, Rusya'ya gelen toplam göçmen işçi akışında Tacikistan'ın payı 1,5 puan, Özbekistan'ın ise - 5,4 puan artmıştır. 2020 yılının 11 ayı boyunca, Özbekistan ve Tacikistan'dan gelen işçi göçmenleri, vizesiz girişe sahip tüm yabancı vatandaşların % 90'ından fazlasını oluşturmuşlardır (Florinskaya ve Mkrtychyan, 2021).

Koronavirüs salgınının başlamasıyla birlikte, yabancı işçileri Rus ekonomisine çekme ve kullanma ölçüğü son yıllarda keskin bir şekilde azalmış ve minimum düzeyde kalmıştır. Tüm göçmen işçi grupları için çalışma izni verilmesi önemli ölçüde düşmüştür (Abella, 2020).

Tablo 1. Rusya'ya 2016-2020 Yıllarında Yabancı İşçi Göçü ve Verilen İzinler (Ocak - Eylül, 1000 kişi) *

VERİ TÜRÜ	2016	2017	2018	2019	2020
Çalışma amacıyla ülkeye giren yabancı uyruklu sayısı	3285,1	3779,4	3873,9	4252,5	1904,3
Verilen çalışma izni sayısı	1321,2	1415,5	1361,7	1481,1	938,6
Ayrıca					
Vize ile dış ülkelerinden gelen yabancı uyruklular için çalışma izinleri	108,1	105,5	89,8	91,4	40,5
Vizesiz dış ülkelere göçmenleri için verilen patent sayısı	1213,1	1310,0	1271,9	1389,7	898,1

Kaynak: Sosyalno-Ekonomiçeskom Razvitiü Sovremennoy Rosii// Uroven jizni nasleniya regionov Rosii. Tom. 17 No:1, ss.21-31.

2020 yılında Rusya Federasyonu'na vize ile gelen yabancı işçileri alma kotası, 2019 yılına kıyasla dörtte bir oranında azalmıştır. Resmi verilere göre, Ocak-Ağustos 2020'de Rusya'da göçmen işçiler için çalışma izni sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre 2,4 kat azalmıştır. Yurtdışından nitelikli uzmanların kabulü 2,5 kat, yüksek nitelikli yabancı işçi girişi ise 2,2 kat azalmıştır (Tablo 1). Bu dönemde yabancı vatandaşlara ve vatansız kişilere verilen izin sayısı % 38,3 azalmıştır. Rusya'da yabancı göçmenler için verilen toplam çalışma izni ve patent sayısı, 2019 yılının aynı dönemine göre 1,7 kat daha düşük olmuştur. Koronavirüs salgını bağlamında işçi göçmenlerin sosyo-ekonomik durumunu belirleyen göstergelerde keskin bir bozulma yaşanmıştır. Yabancı işçiler, özellikle düşük ücretli işlerde çalışanlar COVID-19'un yayılmasından en çok etkilenenler olmuş ve enfeksiyon riskleri yerel sakinlerin en az iki katına çıkmıştır (Krasineç, 2020).

Pandemi sırasında göçmen işçiler için kötü yaşam koşullarının (% 18,8) yanı sıra en önemli yaşam sorunlarının finansal durumlarının bozulması, gelirlerinin azalması, konut için ödeme yapacak fon eksikliği ve eve havale (memleketlerine para gönderememe sorunu) gönderme (katılımcıların % 37,6'sı) sorunu olduğunu göstermiştir. Her beş katılımcıdan biri, pandemi sırasında gelirini tamamen kaybettiğini, % 13.4'nün ise kazançlarının yarıdan fazlasının azaldığını itiraf etmişlerdir. Göçmen işçilerle yapılan görüşmelerde (ankete katılanların) %7,4'ü kısıtlamalar getirildikten sonra gelirlerinin %10 azalarak bir önceki düzeyin yarısına düştüğünü belirtmişlerdir (Fadeeva, 2020).

Her yıl ilkbahar ve yaz aylarında tarım ve inşaatçı çalışmak üzere Rusya'ya gelen mevsimlik işçi göçmenlerinin önemli bir kısmı ülkeye girememiştir. 2020 yılında ülke genelinde yeni işçi göçmen akımı 2,4 milyon kişiye gerileyerek 2019 yılına göre 2,3 kat daha az olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 2). Rusya'ya iş için gelen toplam yabancı vatandaş sayısının azalan dinamiklerine, bireysel emek bağışısı yapan ülkeler için bileşenlerinde tek yönlü değişiklikler eşlik etmiştir. 2020 yılında, 2019 yılı kriz öncesi düzeyiyle karşılaştırıldığında, gelenlerin ölçeği yarıdan fazla azalmıştır (Bunlar Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan gelen yabancı işçiler). Orta Asya cumhuriyetlerinden gelen işgücü kaynağı 3,9 milyondan 1,8 milyon kişiye veya 2,1 milyon kişiye düşmüştür (Krasineç, 2021).

Tablo 2. Rusya'ya 2016-2020 Yıllarında İşçi Göçü ve Yabancılara İzin Verilmesi (1000 Kişi)

VERİ TÜRÜ	2016	2017	2018	2019	2020
Çalışma amacıyla ülkeye giren yabancı uyruklu sayısı	4284,2	4854,0	5047,8	5478,3	2358,8
Verilen izin sayısı	1659,4	1830,9	1801,9	1894,2	1195,3
Ayrıca					
Vize ülkelerinden yabancı uyruklular için çalışma izinleri	149,0	148,3	130,2	126,9	62,7
Vizesiz ülkelere işçi göçmenleri için patentler	1510,4	1682,6	1671,7	1767,3	1132,6

Kaynak: URL 4

COVID-19 salgınının Azerbaycan'dan 3,2 kat, Ermenistan'dan 3,1 kat ve Ukrayna'dan gelen işçi göçmen sayısındaki 3 kat azalmada büyük etkisi olmuştur. Moldova'dan Rusya'ya işçi göçmenlerinin girişinde 3,5 kat gibi ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Çin'den yabancı işgücü akışı 140,1 bin kişiden 33,6 bine, yani 106,5 bin kişi veya 4 kattan fazla azalma olmuştur. Koronavirüsün hızla yayılması, Rusya Federasyonu topraklarındaki ana cazibe merkezlerine yeni işçi göçmenlerinin akışında önemli bir azalmaya yol açmıştır. 2020 yılında Moskova'ya yeni gelen işçi göçmen sayısı bir önceki yıla göre 1 milyon 200 bin kişi yani 2,6 kat azalmıştır. Moskova bölgesine işçi göçmen akını, St. Petersburg ve Leningrad bölgesinde 300 binden fazla (2,7 kat), yaklaşık 400 bin kişi veya 1,6 kat azalma olmuştur (URL 4).

Salgın sırasında Rusya'da işçi göçmenlerin kalış ve istihdamını kolaylaştırmak için bir dizi önlem alınmıştır. Yeni bir koronavirüs enfeksiyonunun daha fazla yayılma tehdidi nedeniyle, 15 Haziran 2021 yılına kadar, Rusya Federasyonu'na vize gerektirmeyen bir

şekilde gelen işçi göçmenlerine bir patent verilmesi (yenilenmesi) uygulamaya başlanmıştır. Belgelerin son teslim tarihi ve beyan edilen giriş amacı dikkate alınmadan gerçekleştirilecektir. Kısıtlayıcı tedbirlerin gevşetilmesinin etkisiyle Rusya'dan çıkan göçmen işçi dövizleri artmaya başlamıştır. Rusya Merkez Bankası verilerine göre, 2020 yılının üçüncü çeyreğinde, ikinci çeyreğe kıyasla, çalışanlardan Ermenistan ve Belarus'a yapılan havaleler sırasıyla % 20,6 ve %20,4 artış olmuştur (URL 5).

4. RUSYA'YA İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

Rus işgücü piyasasının kendine has özellikleri vardır. Bu piyasa gelişimini henüz tam olarak tamamlayamamıştır. Bunun nedeni de Eski Sovyet döneminden kalma alışkanlıklara göre Rusya'da işe alınan kişilerin çok hareketli olmayışıdır. Uzmanlar bunun nedenlerini ülkenin zihniyetinin, coğrafi ve iklimsel özelliklerinde görmektedirler. Resmi rakamlara göre ülkede çok düşük bir işsizlik oranı mevcut olup, gizli işsizlik düzeyi ise oldukça yüksektir. Rusya'da işgücü piyasasının en temel sorunu düşük ücret seviyesidir. Bu durum da çalışma motivasyonu eksikliğine ve düşük üretkenliğe neden olmaktadır.

Rusya'daki demografik durum ülke ekonomisi için göçmenlerin rolünün artan önemine katkıda bulunduğunu göstermektedir: 2007-2019 yıllarında Rus nüfusunun çalışabilir yaş sınırları kadınlar için 55, erkekler için 60 yaş aralığındaydı. Önceki yıllara göre neredeyse 10 milyon kişi azalmıştır (2014 yılında eklenen 1,3 milyon Kırım işçiler hariç). Emeklilik yaşının yükseltilmesi bu eğilimi yalnızca geçici olarak durdurmuş, ancak bir diğerini, yani işgücünün yaşlanmasını durduramamıştır. Böylece, 20 ila 60 yaş arasındaki nüfus içinde, 1990 yılların başında henüz 40 yaşında olmayanların oranı % 60'a yaklaşmış, ancak 2030 yılında ise % 40 olacaktır. Rosstat, 1 Ocak 2021 tarihinde Rusya'nın nüfusunun tahmini 146.238 milyon kişi olduğunu ve son 15 yılda rekor bir nüfus düşüşü kaydedildiğini vurgulamıştır. Bu durumda işgücü

piyasasında işgücü göçmenlerine ne kadar ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Ulmasov ve Kurbanov, 2021).

Üzücü demografik sonuçlara üç faktör yol açmıştır: doğum oranındaki düşüş, göçte keskin bir düşüş ve koronavirüs pandemisi nedeniyle doğal düşüşün hızlanması. Göç kurallarını büyük ölçüde değiştirmedikçe ve diğer ülkelerden daha fazla insan çekmeye başlamadıkça Rusya'nın nüfusu azalmaya devam edecektir. Sonuçta, Demografi Enstitüsü Yüksek Ekonomi Okuluna göre, 2013-2015 yılları hariç tüm yıllarda mevcut nüfusa kıyasla daha genç bir nüfus ve artan bir doğum oranı da dahil olmak üzere Rusya'nın nüfusu tam olarak göç nedeniyle artmıştır. Doğum oranı ise ülkede sürekli düşmektedir (URL 6).

Rusya işgücü piyasasının şu anda temel sorunları demografi, nüfusun ekonomik faaliyetinde azalma, ekonominin kayıt dışı sektöründe istihdam edilen insan sayısındaki artış ve emek göçüdür. Rusya işgücü piyasasında çok sayıda göçmen işçinin ortaya çıkması, bilim adamlarının birçok yaklaşımını, konumunu ve görüşünü değiştirmiştir. Profesör Volgine Natalya Anatolyevna'nın görüşüne göre, *"tartışmasız işgücü piyasasının ve onu oluşturan unsurların doğru organizasyonu, yalnızca maliyetler anında ödemekle kalmaz, aynı zamanda makro ve mikro düzeyde olumlu bir sosyo-ekonomik sonuç verirler"* (Guskova, 2010).

Modern Rus işgücü piyasasının özelliklerine baktığımızda, Rusya'nın ekonominin birçok kesiminde düşük ve orta vasıflı işgücü sıkıntısına sahip olması nedeniyle, göçmenlerin emeğine çok bağımlı olmasıdır. Salgın, dünyadaki hiçbir işgücü piyasasının göçmenlere Rusya kadar bağımlı olmadığını göstermiştir. Aynı zamanda Orta Asya cumhuriyetlerinin nüfus ve ekonomisinin Rusya ekonomisine bağımlı olduğu ortaya çıkmıştır (Vinokurova, 2017).

Ulusal Araştırma Üniversitesi Ekonomi Yüksek Okulu İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü Profesörü Elena Varshavskaya ve diğer uzmanlara göre, işverenlerin göçmen işçilere yönelik

tutumunu ciddi şekilde değiştirmiştir. Bu tamamen yeni ve çok önemli bir trend olmuştur. Tüm gelişmiş ülkeler işgücü kaynaklarını kendine çekmeye çalışmıştır. Bu, olumsuz demografik durumdan kaynaklanmaktadır. Sadece işverenler değil, aynı zamanda kamu kurumu temsilcileri ve sıradan Rus vatandaşları da, uluslararası işçi göçmenlerinin önemini fark etmişlerdir. İşçi göçmenler vatandaşların işlerini ellerinden almamakla birlikte, yerlilerin çalışmak istemedikleri işlerde çalışmaktadırlar. Bir örnek; Rostov-Don yakınlarında, yüksek teknoloji ürünü ekipman, konveyörler, otomasyon ile donatılmış modern bir atık işleme tesisi inşa edilmiş, kürekle taşımaya gerek kalmamıştır. Ayrıca ücretsiz bir pansiyon ve 50 bin rubleye kadar aylık maaş verilecekti. Tesisin 500 kişiye ihtiyacı vardır. Ancak çalışacak eleman bulamıyorlar! Başka bir örnek. Nizhny Novgorod yakınlarında bir elektronik montaj mağazası var. Çalışanlara ücretsiz bir pansiyon, sosyal haklar, her ay 32 bin ruble maaş sağlanmaktadır. Atölyenin 400 işçiye ihtiyacı var ama yerliler oraya gitmiyor ve çalışmak istemiyorlar (Mizinceva ve Sardaryan, 2021).

Rus işverenler neden birçok pozisyon için göçmenleri tercih etmektedirler? Sadece daha az ödeyebildikleri için mi? İlk pozisyon elbette ekonomiktir - göçmenlere daha uzun bir çalışma günü için daha az ödeme yapılmaktadır. Bazı durumlarda, göçmenler işveren için daha disiplinli ve daha uygundur, çünkü yerel işçilerden farklı olarak, göçmenler işverenlere daha fazla bağımlıdır. Rusya'da sürücülerin neredeyse yarısının göçmen olduğu büyük şehirlerde, taksi şirketleri rahat çalışma için neredeyse % 20 daha fazla sürücüye ihtiyaç duymaktadırlar. Moskova'daki Rus işgücü piyasasındaki gerçek duruma dayanarak, Rusya İçişleri Bakanlığı Dış İşçi Göçü Ajansı ile Federal Devlet Üniter Teşebbüsü "Pasaport ve Vize Servisi" arasında işbirliği konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan belgeler artık Özbekistan Cumhuriyeti'ndeki göç merkezlerinin ön bürolarının açılmasına izin verecektir. Rusya İçişleri Bakanlığı "Pasaport ve Vize Servisi" Federal Devlet Üniter Teşebbüsü'nün bir

temsilciliği Tacikistan'da da oluşturulacaktır. Böylece Özbekistan ve Tacikistan vatandaşları, Rusya'da çalışmak için gerekli belgeleri işlerken zamandan ve paradan tasarruf edebileceklerdir (Ulmasov ve Kurbanov, 2021).

2019-2025 yılları için Rusya Federasyonu Göç Politikası Konseptine göre Rusya Federasyonu'na 5 ile 10 milyon göçmenin alınması planlanmıştır. 2019 yılı Ekim ayından vatandaşlık yasasında yapılan yeni değişiklikler belirli bir nitelikli uzman listesi için Rus pasaportu alma sürecini basitleştirmiş – pasaport edinme koşulları üç yıldan bir yıla düşürülmüştür. Girişleri vize gerektirmeyen göçmenleri belirleme sistemi iyileştirilmiştir. Rusya'da 3 aydan fazla kalmayı planlayan herkes zorunlu tıbbi muayeneden geçmelidir (URL 7).

Pandeminin ağır koşulları hafifletilmeye başladıktan sonra işverenler göçmenlerin ihtiyaçlarını dinlemeye başlamışlardır. Kısıtlamalar kaldırıldıktan sonra toplumda işçi göçmenlerine karşı tutum daha saygılı hale gelmiştir. Rusya İçişleri Bakanlığı, Rusya Federasyonu'nda yabancı vatandaşların istihdamını kolaylaştıran bir belge geliştirilmiştir. Bu belge bağımsız bir yolsuzlukla mücadele incelemesinden geçmektedir. İçişleri Bakanlığı, 2021 yılından göç süreçlerini düzenlemek için yeni mekanizmalar sunmaktadır. Göçte “dijital ekonomi”nin zamanı gelmiştir. 2021–2022 yıllarından itibaren yabancı bir vatandaşın, durumu, vergi ödemesi, tıbbi testlerden geçmesi ve diğer her şey hakkında tüm bilgilerin yer aldığı “Çıplı Kimlik Kart”lar uygulamaya konulmuştur. Bu kimlik kartının ülkeye girişten sonraki 30 gün içinde tüm yabancılara verilmesi gerekecektir. İşçi göçmenlerin ve çalıştıkları kuruluşların kayıt altına alınması için bir kayıt modeli tanıtılacaktır. Anlamsız bürokratik prosedürleri ortadan kaldıran ve gerekli önlemlerin alınması, hem göç servisi çalışanlarının, hem de diğer departmanlardan polis memurlarının, işverenlerin ve yabancı işçilerin kendilerinin yaşamını büyük ölçüde kolaylaştıracaktır (Ulmasov, 2020).

İdeal olarak, şu şema ortaya çıkacaktır: Bir göçmen her şeyi önceden hazırlayacaktır. Bir sonraki gün Rusya'ya gelecektir, öğleden sonra kimlik kartını almak için yetkili bir kuruluşa gidecek ve bir sonraki gün ise çalışmaya başlayabilecektir. Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı, yabancı çalışanların ve işverenlerinin elektronik bir kaydını oluşturmuştur. Bu yenilikler, yabancı işçileri çalışmaya teşvik etmek için mevcut 3 haftalık prosedürü basitleştirmek ve kısaltmak için tasarlanmıştır. İşgücü piyasasında göçe yönelik tutumlar değişmektedir ve önümüzdeki yıllarda da değişmeye devam edecektir. Amaç sadece mevcut ekonomik göç modelini iyileştirmek değil, aynı zamanda bir bütün olarak işçi göçüne yönelik tüm metodolojiyi, dünya görüşünü ve tutum ideolojisini gözden geçirmek gerekecektir (Ulmasov ve Kurbanov, 2021).

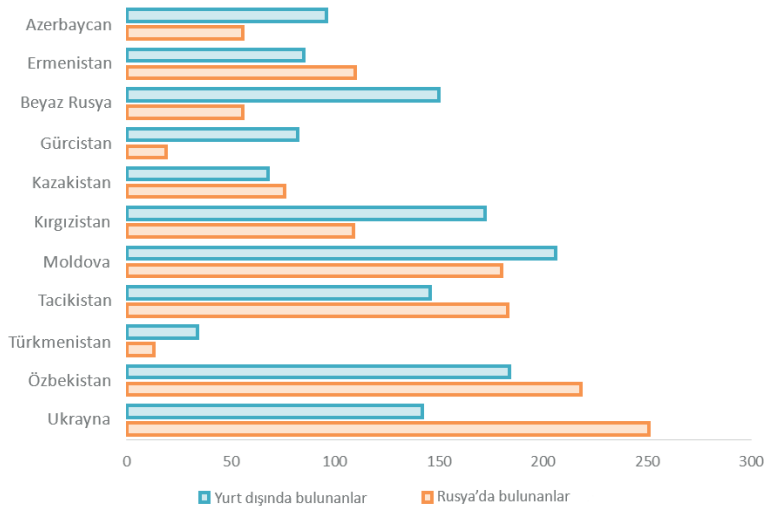
5. PANDEMİ SONRASI RUSYA'DA UYGULANAN ANKETE GÖRE İŞÇİ GÖÇMENLERİNİN DURUMU

2020 yılının ilk yarısında, BDT ülkelerinin vatandaşlarının büyük çoğunluğunu oluşturan yaklaşık 8 bin yabancı vatandaşla çevrimiçi bir anket yapılmıştır. Katılımcıların iki koşulu karşılaması gerekiyordu: Rus vatandaşlığına sahip olmamak ve Rusya dışındaysalar 2020 yılında Rusya'ya gelme niyetlerini ifade etmek. Veri tabanı ayarlandıktan sonra 2695 katılımcıyla örneklem oluşturulmuştur. Ankete Rusya'dan 1304, Rusya dışından 1391 kişi katılmıştır. Soruların ifadesindeki birkaç istisna dışında, anket hem Rusya'da kalanlar hem de dışarıdakiler için aynı olmuştur. Benzer bir anketi kullanan çevrimiçi anket ile birlikte ve aynı zamanda Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Ukrayna vatandaşları ile telefonla (Bilgisayar Destekli Telefon Görüşmesi) görüşülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu Moskova ve Moskova bölgesinde kalmaktadır (300 katılımcı). Telefon anketi için, daha önce Rusya Bilimler Akademisi Federal Bilimsel Araştırma Merkezi Sosyoloji Enstitüsü'nün anketlerine katılan katılımcılara ilişkin verileri kullanılmıştır. Hem çevrimiçi anket hem de BDTG (Bilgisayar

Destekli Telefon Görüşmesi) anketi Rusça olarak yapılmıştır (Şekil 1) (Danisenko ve Mukomel, 2020).

Rusya Bilimler Akademisi Federal Bilimsel Araştırma Merkezi Sosyoloji Enstitüsü personeli tarafından Yüksek Ekonomi Okulunda (2011 yılında - 8,5 bin katılımcı; 2017 yılında - 8,6 bin katılımcı ile yapılan anket) yapılan önceki toplu anketlere dayanarak Orta Asyalı göçmenlerin yeterince temsil edilmediğini, Moldova ve Ermeni katılımcıların ise gereğinden fazla temsil edildiği ortaya çıkmıştır (Abaşin, 2020).

Şekil 1. Katılımcıların Vatandaşı Oldukları Ülkeye, Kişilere Göre Dağılımı

Kaynak: URL 8

Anketlere göre Rusya'daki göçmenlerin çoğunluğu çalışmakta, iş aramakta ve çalışmaya başlamaya hazır olduklarını (ankete katılanların %71,1'i) beyan etmişlerdir. Rusya dışında ankete katılanların da neredeyse aynıysa Rusya'ya geldikten sonra çalışmayı planlamakta olduklarını (%70.7) vurgulamışlardır.

Rusya'daki göçmenlerin en son çalıştıkları sektörlerle baktığımızda bunlar; inşaat, otel ve restoran işletmeleri, ticaret, ev hizmetlerinde istihdamdır. Telefon anketine katılanların diğer istihdam alanları ise: üçte biri ticaret, önemli bir kısmı ise inşaat, konut ve kamu hizmetlerinde çalıştıklarını beyan etmişlerdir (Tablo 3) (URL 8).

Tablo 3. Göçmenlerin Ekonomik Faaliyet Türleri (Çevrimiçi Anket ile BDTG) ve Yanıt Verenlerin Yüzdesi

Ekonomik Faaliyet Türleri	Çevrimiçi Sorgu	BDTG
İnşaat	26,8	17,1
Oteller ve yemek	14,1	3,9
Toptan ve perakende ticaret; araba ve motosiklet tamiri	9,8	33,6
Evlerde yardım	9,2	4,6
Taşıma, depolama, ulaşım	7,5	8,6
Üretim endüstrileri	6,4	3,6
Konut ve toplumsal hizmetler, bina ve bölgelerin temizliği	4,5	15,0
Sağlık ve sosyal hizmetler	1,8	1,1
Diğer kişisel hizmetler	3,5	3,9
Diğerleri, cevap yok	16,4	8,6
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: URL 9

Ankete katılanların büyük çoğunluğu tek başına ve 15 kişiye kadar istihdam sağlayan mikro işletmelerde (çevrimiçi ankete göre %69, BDTG'ye göre %64,7) veya 16 ila 100 çalışanı olan küçük işletmelerde (sırasıyla %19,4 ve %24, %8) çalışmışlardır. Bunlar kayıt dışı ve yasadışı istihdamın en yaygın olduğu ve pandeminin ekonomik etkisinden en çok etkilenen işletmelerdir. Ankete katılanlar arasında çok sayıda öğrenci (%12,3), ev hanımları (%6,2), çalışmayan emekliler (%1,4) yer almıştır. Diğer %3,5'i ise belirli bir meslek türü olmayan, kendilerini herhangi bir kategoride sınıflandırmayan ve çalışmadıklarını beyan eden ve iş aramayan kişiler olmuştur. Rusya işgücü piyasasında bulunmayan yabancıların sosyo-demografik profilleri, çalışan veya iş arayanların profillerinden önemli ölçüde farklılık göstermiştir (Tablo 4) (Danisenko ve Mukomel, 2020).

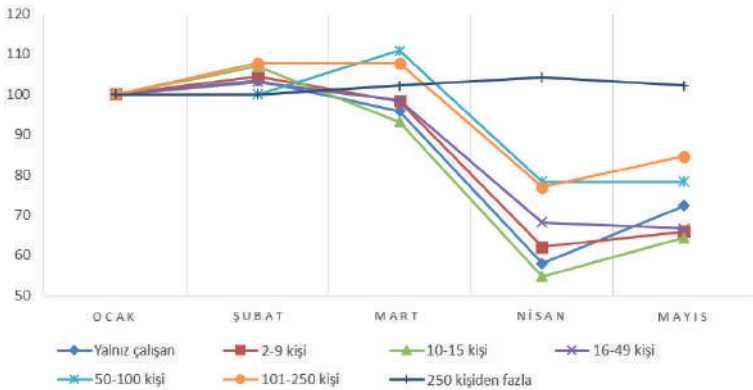
Tablo 4. Rusya'daki İşgücü Piyasasının ve Diğer Göçmen Kategorilerinin Temel Sosyo-Demografik Özellikleri (Ankete Katılanların Yüzdesi)

Göstergeler	Seçenekler	Çalışanlar ve iş arayanlar	Diğer kategorideki Göçmenler	Toplam
Cinsiyet	Erkek	64,9	50,0	61,2
Yaş, Yıl	20 altı	1,2	15,6	4,7
	20-29 arası	27,9	42,7	31,5
	30-39 arası	31,2	14,2	27,1
	40-49 arası	26,1	14,9	23,4
	50-59 arası	11,9	9,8	11,4
	60 üstü	1,7	2,7	2,0
Medeni durumları	Hiç evlenmemiş	22,7	52,0	29,9
	Evli (medeni ve dini dahil)	58,6	40,1	53,6
	Dul, boşanmış	18,7	7,9	16,5
En yüksek tamamlanan eğitim	İlköğretim ve tamamlanmamış ortaöğretim	6,7	8,7	7,2
	Ortalama Genel	31,2	16,7	27,7
	İlköğretim Meslek	8,5	7,3	8,2
	Ortaöğretim Meslek	22,2	23,0	22,4
	Meslek Yüksekokul	8,5	23,3	12,2
	Yüksek	22,8	21,0	22,4
Uyruk	Rus	22,5	30,3	24,5
Anadil	Rusça	52,6	55,3	53,3

Kaynak: URL 10

Çalışmayan göçmenler arasında çok daha fazla genç bulunmaktadır: yarısından fazlası 30 yaşın altında, çoğu öğrencidir. Aslında, çalışmayan göçmenler, bir yanda genç erkek öğrencilerden (ortalama 22 yaş), diğer yanda ise 40 yaşındaki ev hanımlarından ve az sayıda emekli dahil olan emeklilerden oluşan bir kümedir. Bu kümenin çoğunluğunu çalışan ve iş arayan yabancı uyruklu vatandaşlar oluşturmuştur. Moskova metropolünün dışında bulunan katılımcıların başlıca ekonomik faaliyet türleri inşaat, oteller ve restoranlar, ticaret, ev yardımı ve imalattır.

Şekil 2. Ocak-Mayıs 2000 Döneminde Bir İşletmenin (Kuruluşun) Çalışan Sayısına Bağlı Olarak Çalışan Sayısındaki Değişim Yüzdesi (Ocak 2020 = %100)

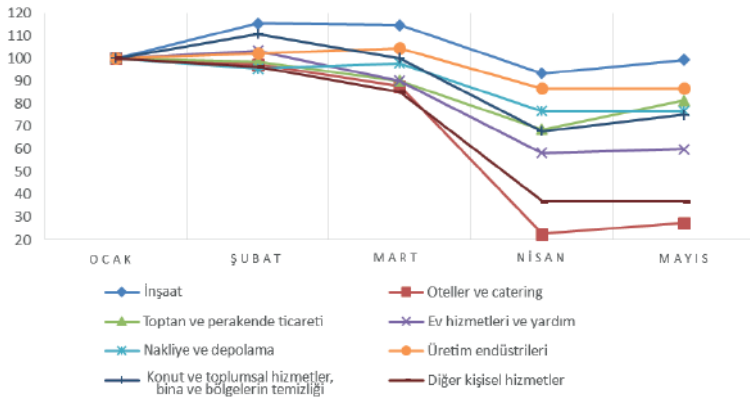
Kaynak: URL 8

2020 yılı baharında orta ve büyük ölçekli işletmeler işten çıkarmalar konusunda en büyük istikrarı göstermiştir. Serbest meslek sahipleri ve mikro işletmelerde çalışanlar özellikle zor zamanlar geçirmiştir, Nisan ayında sayıları keskin bir şekilde düşmüştür (Şekil 2). 2020 yılı nisan ayında işgücü piyasasının daralması, işin bel kemiği olan işçileri zor durumda bırakmıştır. Görünüşe göre işverenler, en değerli çalışanları elde tutmaya, her

şeyden önce daha az deneyimli ve kalifiye olanlardan kurtulmaya odaklanmışlardır. Ocak-Mayıs 2020 yılında çalışanların yarısından fazlası (%55) o dönemde işini kaybetmemiş kişiler olmuştur (Malahov ve Motin, 2020).

En çok zarar görenler sosyal açıdan en savunmasız ve düşük ücret alan göçmen grupları olmuştur. Bunlar: Rusya'da oturma izni/ikamet ve/veya çalışmak için geçerli herhangi bir belgesi olmayan, yasal düzenlemeye tabi olmayanlar, geçici oturma izni olanlardır. Kayıt dışı istihdam edilenler - istihdam ilişkileri sözlü anlaşmalara dayanan (veya devletle ilişkileri resmileştirmemiş serbest meslek sahipleri) göçmenler de bu gruba dâhil edilebilirler. Tüm katılımcılar arasında kayıt dışı çalışanların payı %38,7 ve 10 kişiye kadar olan ekiplerde çalışanlar arasında - yarısından fazlası (%51,8) ise, Ocak-Mayıs 2020 döneminde sürekli çalışanlar arasında önemli ölçüde daha az - %24,2 olmuştur. İşgücü piyasasından atılan en savunmasız sosyal göçmen grupları, bir yandan işsizler arasına katılırken, diğer yandan kayıt dışı istihdam istatistiklerini resmi olarak arttırmışlardır (Pogrebnyak, 2020).

Şekil 3. Ocak-Mayıs 2000 Döneminde Göçmenlerin Temel Ekonomik Faaliyet Türlerine Göre İstihdam Edilen Sayısındaki Değişim Yüzdesi (Ocak 2020 = %100)

Kaynak: URL 11

Beklenildiği gibi, pandemi ile ilişkili kriz, en çok otel ve restoran işletmesini etkilemiş, Şubat ayında çalışanların yalnızca %23,3'ü (*en zor ay olan Nisan ayında*), kişisel hizmetlerde işte çalışanların %38,4'ü çalışmış (Şubat), hanelerde yardım çalışanları ise -%56,4, ticarete -%69,6, inşaatta ise çalışan göçmenlerin oranı %81 olmuştur. Mayıs ayında inşaatta istihdam Ocak seviyesine ulaşmıştır (Şekil 3). Belarus, Kazakistan, Ermenistan ve Ukrayna vatandaşları istihdamdaki azalmadan en az zarar görenler olmuştur. Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan vatandaşları ise en zor zamanları yaşamışlardır: Nisan ayında göçmenlerin %47,1'i Kırgızistan vatandaşları, Şubat ayında ise istihdam edilenlerin, %52,2'si Özbekistan vatandaşları ve %69,1'i Tacikistan'ın vatandaşları olmuştur. Benzer bir tablo daha az vasıflı göçmenler arasında da kaydedilmiştir: BDTG araştırmasına göre, Şubat ayında çalışan Orta Asya vatandaşlarının yalnızca %52,8'i Nisan ayında çalışma fırsatı bulmuşlardır (Gimpelson ve Kapelyuşnikov, 2020).

Rus işçiler arasında, kendini tecrit rejiminin uygulanmasından sonra, karantina öncesi dönemde buna sahip olanların neredeyse %10'u işini kaybettiyse, daha sonra göçmenler arasındaki çalışanların ise işini kaybetme oranı yaklaşık %40-45 olmuştur. Öyle görünüyor ki, 2000'li yılların ekonomik krizlerine damgasını vuran işverenlerin tepkisi olan toplu ücret kesintilerine maruz kalan Rus işçilerinin aksine, göçmenler işyerlerinin kapanması nedeniyle toplu işten çıkarmalarla karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle otel ve restoran işletmeciliği ile toptan ve perakende ticarete, krizden en çok etkilenen, işverenlerin öncelikle daha iyi ücret alan yaşlı işçileri işten çıkarmış ve ücretlerde de kesintiler yapmışlardır. Bununla birlikte, bazı ekonomik faaliyet türlerinde (hanehalkı yardımı, inşaat) ücretler biraz artmıştır (Nisan ayında Şubat ayına kıyasla sırasıyla %4,8 ve %2,9 oranında) (Florinskaya, 2020).

Pandemide iş kaybının en önemli nedenleri, bir işletmenin kapanması (katılımcıların %31,5'i), çalışan sayısındaki azalma (%8,5) olarak adlandırılmıştır. Çalışanların inisiyatif almaları ve maaşları ödenmese bile kendi başlarına ayrılmaları son derece az

rastlanır bir durum olmuştur (%15,1). Çok yaygın bir durum, tecrit rejimi nedeniyle kuruluşun çalışmaması, çalışana ödeme yapılmaması, ancak ellerinden geldiğince yardım edilmesi (örneğin yemek ile), çalışan olarak listelenmesi ve beklemesi olmuştur (Pogrebnyak, 2020).

Ankete katılanların önemli bir kısmı (%26) işini kaybetme nedenini detaylandıramamış ve belli belirsiz bir pandemiye işaret etmiştir. Ankete katılanların %58,1 pandemi döneminde Rusya'da işini kaybeden ve anavatanlarına dönen akraba, arkadaş, tanıdıklarının olduğunu, ancak daha da fazlasının ise (%62,8) işini kaybedenlerin Rusya'da kaldıklarını beyan etmişlerdir.

Pandemi döneminde en zor durumda olanlar ise iş arayanlar olmuştur: Onların %57,3'ünün en gerekli temel şeyler için bile yeterli paralarının olmadığını beyan etmişlerdir. İçlerinde acil durumda olanlar (%27,9'nun) ev kadınları, öğrenciler ve emeklilerin durumu o kadar da felaket olmamıştır. Durumun daha da kötü olduğu yer ise yabancı vatandaşların (%44,8'inin) en gerekli şeyler için yeterli paraya sahip olmadığı Moskova olmuştur. Çünkü Moskova dünyanın yaşanabilir en pahalı şehirlerinden biridir. Telefon anketine göre, Moskova'daki her yedi göçmenden biri, yiyecek için bile parasının olmadığından ve her üçte biri - kıyafet satın almak için parasının olmadığından şikâyet etmiştir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu, daha önce işgücü piyasasında bulunmamış öğrenciler, ev kadınları ve emekliler dâhil çalışmayı planlamaktadırlar: Bunların %78,7'si kesinlikle çalışmayı planlamakta, %7,8'i ise böyle bir fırsatı değerlendireceklerdir. Ankete katılanların yalnızca %6,5'i 2020 yılı Rusya'daki çalışmalarını açık bir şekilde reddetmiş ve %7'si yanıt vermekte zorlanmışlardır. 2020 yılında Rusya'da çalışmaya devam etmeyi veya çalışmaya başlamayı planlayanların %42,7'si işlerini sürdürebileceklerinden, %42,8'i ise iş bulabileceklerinden emin olduklarını beyan etmişlerdir (bazıları bunun gerçekleşeceğinden şüphe duysa da). Ankete katılanların %5,9'u iş bulacağından emin değilken, %8,7'si cevap vermekte zorlanmışlardır (Polataev, 2020).

SONUÇ

Koronavirüs pandemisi başlamasından önce, Rusya'ya istihdam amacıyla gelen çok sayıda sınır ötesi insan akışı yaşanmaktaydı. Demografik yaşlanma, çalışma çağındaki nüfusun önemli ölçüde azalması ve işgücü kaynaklarının giderek azalması bağlamında, göçmen akını ülke ekonomisinin gelişmesine ve işgücü açığının azalmasına katkıda bulunmuştur. İşçi göçmenlerinin akışları açık bir yükseliş eğilimine sahip olmuştur. Koronavirüs pandemisinin, yurt dışından işgücü göçünün durumu ve eğilimleri üzerinde önemli bir olumsuz etkisi olmuştur. Hem ülkenin bütününde hem de bireysel emek ihraç eden devletler bağlamında pandemiden dolayı keskin bir azalma olmuştur. Nüfusun istihdamı ve istihdamı alanında, yabancı işgücünü çekme ve kullanma sorunları daha keskin hale gelmiştir. Aynı zamanda, yasadışı göçün ve işçi göçmenlerinin gizli istihdamının ölçeği genişlemiştir. Pandemi sırasında işçi göçmenlerin kalış ve istihdamının temel özelliklerini belirleyen göstergelerde gözle görülür bir bozulma olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, bir pandemi bağlamında bile, yeni gelenlerin çoğu Rus toplumuna entegrasyona yönelik olan Rus işgücü piyasasını terk etmek için acele etmemişlerdir. İşgücü göçü akışlarını düzenlemede güncelleme ve yeni stratejik kararlar alma ihtiyacı giderek daha belirgin hale gelmiştir. Ekonomiyi restore etmek ve işgücü talebini canlandırmak, işgücü piyasasının istikrara kavuşturulması, göçmenlerin işgücü akışının optimize edilmesi, etkin istihdamlarının düzenlenmesi ve kayıt dışı istihdamın cazibe ölçeğinin ve yabancı işgücü kullanımının azaltılması gibi sorunlu konulara öncelikli bir pratik çözüm gerektirecektir. Bu tür kararların alınacağına dair güven var ve bu, Rus toplumunun gelişiminde önemli ilerleme sağlayacaktır.

Pandemiden dolayı yabancı işçi göçmenler en savunmasız durumla karşı karşıya kalmışlardır. Hem işlerini hem de gelir kaynaklarını kaybetmiş, aynı zamanda anavatanlarına dönme fırsatı da ortadan kalkmıştır. İçişleri Bakanlığı'na göre, "Yaklaşık 2,5 milyon göçmen işçi Rusya'da hapsedilmiştir" . Federal düzeyde,

nüfus için geniş sosyal destek önlemleri alınmıştır. Ancak, mevcut durumu daha da karmaşıklaştıran Rusya vatandaşı olmayanlar için bu önlemler yeterince uygulanamamıştır. 2020 yılı Nisan ayında göçmenler arasında suçun büyümesi hakkında bilgi mesajları aktif olarak görünmeye başlamıştır. Bunlar esas olarak çoğunluğunu hırsızlıkla (mağdurlardan para alma ve ürün satın alma) ilgili suçlar oluşturmuştur. Aynı zamanda, izolasyon koşullarında ülkedeki psikolojik iklim de kötüleşmiştir. Rus vatandaşları göçmenler konusunda temkinli ve hatta olumsuz düşünür hale gelmiş ve onlara karşı işlenen suçların sayısı önemli ölçüde artmıştır. Pandemi kısıtlamaları esnetilmeye başladıktan sonra ise suç oranları azalmaya başlamış ve asayiş durumu istikrar kazanmaya başlamıştır.

COVID-19 salgını sırasında, Rusya ve BDT ülkelerinin hükümetlerinin insani yardım ve işçi göçmenler için bilgi desteği alanındaki çabalarını birleştirmeleri ve koordine etmeleri gerekliliği daha çok öne çıkmıştır. Bu önlemler, uluslararası düzeyde COVID-19'a karşı eylemleri senkronize etmeyi ve koordine etmeyi zorunlu kılmıştır. Ülkelerin sınırları, ülkelerine dönmeye karar veren vatandaşlarına ve ülkeyi terk etmeye karar veren yabancılara her zaman açık olmalıdır. Rusya İçişleri Bakanlığı yetkili organları göçmen işçiler üzerindeki baskıyı durdurmalıdır. İşverenler göçmenlerin işten çıkarılması konusunda daha bilinçli olmalı ve sürekli işçi çıkarmaktan yana olmamalıdır. Açıkçası, sürekli değişen koşullar göz önüne alındığında, kısıtlayıcı önlemler nedeniyle göçmenler için riskleri tam olarak en aza indirmek imkansız hale gelmiştir. Bu eylemler ve önlemler olmadan, tüm BDT ülkeleri ve Rusya için ekonomi, suç artışı ve sosyal gerilim için olumsuz sonuçlar bekleyebiliriz. Alınması gereken önlemler;

- İşgücü piyasasındaki göçmen işçilerle ilgili konularda daha etkin işbirliği ve etkileşime geçilmelidir.
- İşgücü göçmenlerine olan ihtiyaç sürekli olmadığından ve belirli bir süre sonra ortaya çıkabileceğinden, işçi

göçmenlerinin çalışmalarının rotasyon esasına göre kurulması ve sağlanması gerekmektedir.

- Potansiyel göçmenlerin, Rusya Federasyonu'ndaki güvenlik koşullarını garanti eden iş sözleşmelerinin özellikleri hakkında yüksek kaliteli bilgiye ihtiyaçları vardır.
- İşçi göçmenlerin Rusya Federasyonu'nda mesleki eğitim almalarına izin verecek bir önlemler sisteminin geliştirilmesi gerekir.
- İşverenler ve yürütme makamları, ulusal diasporalarla daha aktif bir şekilde işbirliği yapmalıdır.
- İşçi göçmenlerin problemlerinin çözümü için "Orta Asya İşçi Göçü Zirvesi"ni düzenlemenin gerekliliği düşünülmelidir.
- Televizyonlar yerini sosyal ağlara bıraktığından, internet alanının (sosyal ağların – sosyal medyanın) daha hızlı, daha verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir.
- Rusya Federasyonu'nda yabancılar için işgücü piyasasında arz ve talep dengesinin korunmasını sağlayacak bir sistemin oluşturulması gerekmektedir.

Ekonomik gerileme ve azalan işgücü talebi bağlamında, diğer ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da yabancı işgücü arzında bir azalma olması doğal ve beklenen bir durum olmuştur. Bununla birlikte, göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelerde ve endüstrilerde, güçlü bir mevsimsel bileşene sahip endüstrilerde (tarım, bireysel inşaat), ucuz işgücünün olmaması, toparlanma sürecini zorlaştırmıştır.

Rusya'daki korona krizi nedeniyle, inşaat, ticaret, nakliye ve depolama alanlarında düşük ve orta vasıflı işçilerin yanı sıra ev yardımı, kişisel hizmetler (türleri) alanlarında orta ve yüksek vasıflı işçilerin sıkıntısı yaşanmıştır. Öte yandan, göçmenlerin önemli pozisyonları işgal ettiği ekonomik faaliyetlerde mal ve hizmet maliyetinde bir artış kaçınılmaz hale gelmiştir.

Göçmenlerin önemli bir bölümünün entegrasyon duyguları tüm anketlerde kaydedilmektedir. Rusya'daki ve gönderen ülkelerdeki mevcut sosyo-ekonomik ve epidemiyolojik durumu tahmin etmenin zor olması, Sovyet sonrası ülkelerden gelen göçmenlerin uzun vadeli planlarını ayarlayabilir ve döngüsel göçlere meyilli olanların sayısında artışa yol açabilir. Menşee ülkelerdeki ve varış ülkelerindeki yaşam standartlarına ve işgücü piyasası koşullarına daha esnek yanıt vermelerini sağlamak için gerekli koşulların oluşturulması kaçınılmazdır. Aynı zamanda, pandemi öncesi olduğu gibi COVID sonrası da Rus ekonomisi ülkedeki demografik yapıyı geliştirmediği sürece göçmenlere her zaman ihtiyaç duyacaktır. Yaşlı nüfusun fazlalığı, doğum oranının düşüklüğü, evlenme sayısının azlığı işgücü piyasasında göçmenlere ihtiyacı arttırmaktadır.

Yabancı işgücü alımının genişletilmesi, işgücü piyasasının göçmen sektörünün farklılaştırılmış bir düzenleme politikasına olan ihtiyacı artıracaktır. Yeni ekonomik gerçekler, yalnızca ekonominin gelişmesi için ihtiyaç duyulan göçmen işçi girişini teşvik etmekle kalmayıp aynı zamanda işgücü piyasasına erişimi kısıtlayan önlemlerin kaldırılmasını gerektirecektir. Nitelikli ve yüksek nitelikli işçilerin işgücü piyasasına girmeleri için kolaylaştırılmış ve basitleştirilmiş prosedürleri uygulamaya koymak için bir dizi önlem kabul edilmelidir. Vizesiz ülkelerden gelen göçmenler profesyonel bir eğitime sahip olmak ve Rus işgücü piyasasında talep görmek için patent (vize-belge) maliyetinin düşürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, yüksek nitelikli işçilere oturma izni verilmesi için basitleştirilmiş bir prosedür getirilmelidir.

İşgücü göçü düzenlemesi alanında, çeşitli hizmetlerden oluşan referans, danışmanlık, hukuk, arabuluculuk vb. sosyal uyum ve entegrasyon sağlanması için göçmenlik merkezleri, özel istihdam büroları, işe alım şirketleri, işe alım büroları, kiralama şirketleri çerçevesinde Rusya'daki işçi göçmenlerinin birincil kabulü için altyapıyı genişletmek gerekmektedir.

Günümüzde, uluslararası emek göçünün düzenlenmesi alanında bilgi teknolojilerinin kullanımının genişletilmesi sorunu acil hale gelmiştir. Nüfusun çeşitli bölgesel hareketlilik biçimlerini hesaba katmak için istatistiksel uygulamalar, işgücü göçüne ilişkin anlaşılır istatistiklerin tutulması, işçi göçmenlerinin sayısını hesaba katmanın yanı sıra işgücü faaliyetinde bulunma hakkı için verilen izinlerin (patentlerin) idari kayıtlarından istatistiksel uygulamada kullanılması da göçmenler hakkında bilgilere kolay erişilmesini sağlayacaktır. İşçi göçmenlerinin birleşik bir kayıt sistemi olarak işçi göçmenlerin kaydı, çalışma izinlerinin mevcudiyeti ve çalışma yerleri hakkında bilgi toplayacak ve göçmenlerin sayısı ve dağılımı hakkında objektif bilgi sağlayabilecek bir yabancı vatandaş kaydının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri de tüm göçmenler için oluşturulan “çipli kimlik kartları”dır.

Pandemi ve geniş çaplı kısıtlayıcı tedbirlerin getirilmesi bağlamında, işgücü piyasasına giriş için yasal yollar önemli ölçüde daralmış ve göçmenlerin istihdamları için yasal kanallar kısmen durdurulmuştur. İşçileri işe almak için kayıt dışı çalışmalara işçi göçmenlerinin katılımı artmış ve yasadışı istihdamlarının ölçeği genişlemiştir. Objektif nedenlerle ülkelerine dönemeyenlerin çoğu “görünürden” gizli istihdama geçmek zorunda kalmışlardır. Göçmen işçilerin uzun mesafeli hareketleri, birçok insanla etkileşimleri ve takip ve düzenli test prosedürlerinin ihmal edilmesi, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına ilişkin ek risklere yol açmıştır. Rusya bölgelerinde artan işsizlik ve göçmenlerin kalış ve istihdamında bölgesel eşitsizliklerin derinleşmesi bağlamında, yerel nüfusla ilişkilerde çatışma riskleri artmıştır. Aynı zamanda, sonuç olarak, geçim kaynağı olmayan oldukça büyük göçmen gruplarının ortaya çıkması, suç artışı riskini, aşırılık yanlısı, dini ve terör örgütlerinin faaliyetlerinin yoğunlaşmasını da artırmıştır. Bütün bu olumsuz durumları ortadan kaldırmak için yetkili organların gerekli önlemleri almaları kaçınılmaz hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Abaşın, S. (2020). Koronavirus İ Migraçiya. Fond “Liberalnaya Mis-siya”, 10.04.2020. URL: <http://liberal.ru/migration/korona-virus-i-migraciya?fbclid=IwAR0JowXAmBBiL1QJSK2I5cd-baeLrgpkvdsxFK6LcEiCD9MwoIVSZvztYWE> (Erişim 26.07.2022).
- Abella, M. I. (2020). Komentary: Commentary: labour migration po-licy dilemmas in the wake of COVID-19. *International Migra-tion*. 2020. 58. P. 255–258. DOI: 10.1111/imig.12746
- Sivoplyasova, S.Yu (2020). *Женская трудовая миграция в период пандемии COVID-19*, Науçное Obozrenie. Seriya 1. Eko-nomika İ Pravo. 2020, № 3 (COVID-19 i mobilnost), İyun, DOI: 10.26653/2076-4650-2020-3-09. SS, 106-113.
- Kupreşenko, N.P. (2020). Mejdunarodnaya Trudovaya Migraçiya İ EE Vliyanie Na Ekonomiku Rosii, Problemi İ Perspektivi Razvitiya Nauçno-Teknologiçeskogo Prost-ranstva Rosii, Sbornik nauçnih trudov po materialam Mejdunarodnoy nauçno-tehniçeskoy konferençii, G.Belgorod, 11 İyun 2020. S.76
- Krasineç, E.S. (2021). *Trudovaya İmmigraçiya V Period Pandemii Ko-ronavirurusa İ Ee Posledstviya V Soçialno-Ekonomiçeskom Razvi-tii Sovremennoy Rosii// Uroven jizni nasleniya regionov Rosii*. Tom. 17 No:1. DOI: 10.19181/lsprr.2021.17.1.2. SS.21-31.
- Sunçova, Yu. (2020). Zapretie Na Çujbine. V Rosii rastyot prestup-nost sredi migrantov, poteryavşih rabotu//Novie İzvestiya, 29 Aprel 2020. <https://newizv.ru/news/society/29-04-2020/za-pertye-na-chuzhbine-v-rossii-rastet-prestupnost-sredi-migran-tov-poteryavshih-rabotu> (Erişim tarihi: 12.08.2022)
- Kulkova, İ. A. (2020). *Vliyanie Pandemii Koronavirusa Na Demog-rafiçeskie Proçessy V Rosii//Human Progress*, Tom 6, Vıpusk 1. SS.1-11
- Florinskaya, Yu (2020). *Trudovaya Migraçiya V R.F Na Etape Zakriti-ya Graniç*. Monitoring
- Ekonomiçeskoy Situaçii V Rosii: Tendençii İ Vizovı Soçialno-E-konomiçeskogo Razvitiya. İnstitut Ekonomiçeskoy Politiki

- İmeni E.T.Gaydara, Rossiyskaya Akademiya Narodnogo Ho-
zaystva İ Gosudarstvennoy Slujbı Pri Prizidente Rossiyskoy
Federacii, URL: http://www.iep.ru/files/text/crisis_monitoring/2020_7-109_April.pdf
- Florinskaya, Yu. & Mkrтчyan, N. (2021). *Migraçiya: osnovnie trendi yanvaryaya-fevralya 2021 g.* (Migration: Main Trends in January-February 2021) (June 1, 2021). Russian Economic Developments. Moscow. 2021. Vol. 28. No. 6. Pp. 58-61, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3891649>
- Fadeeva, İ.V. (202). *Gosudarstvennoe Upravlenie Trudovoy Migraçiey V Period Pandemii*// Aktualnie Problemi Administrativnogo Prava İ Proçessa. 202. No:2. SS.61-63
- Voronina, N.A & Suvorova, V.A & Volokh, V.A. (2020). *Migraçionnaya Politika V Novoy Realnosti: Vihod İz Pandemii*// Vlast. Tom. 28, No:4, SS.26-32. DOI: 10.31171/vlast.v28i4.7422, S.28
- Gerşkoviç, E. (2020). *Trudovie Migranti Zastrjali V Aeroportah Moskvı Posle Zakritiya Graniç İz-za Koronavirusa*//26 Mart 2020. <https://www.themoscowtimes.com/ru/2020/03/26/migranti-a35>
- Gimpelson, V & Kapelyuşnikov, R. (2020). *Karantinnaya Ekonomika İ Rınok Truda*. EKONS, URL: <https://econs.online/articles/ekonomika/karantinnaya-ekonomika-i-rynok-truda/>
- Guskova, İ. (2010). *Transformaçiya Rınka Truda Rosii*. Monografiya. Ekonomika. S.14.
- Krasineç, E.S.(2021). <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovye-migranty-v-rossii-v-fokuse-pandemii-koronavirusa> (Erişim tarihi 16.07.2022)
- Ulmasov, R & Kurbanov, N. (2021). *Trudovaya Migraçiya İ Osobennosti Funkçionirovaniya Rossiyskogo Rınka Truda Vo Vremya İ Posle Pandemii*. Soçialno-Trudovie İssledovaniya. 2021;44(3):45-53. DOI: 10.34022/2658-3712-2021-44-3- SS.45-53.
- Mizinçeva, M.F & Sardaryan, A.R. (2021). *Transformaçiya Rossiyskogo Rınka Truda V Usloviyah Pandemii: Osnovnie Problemi İ Tendençii*. Upravlenie Ekonomičeskim Razvitiem. S.14

- Ulmasov, R. (2020). Vse Lyudi Na Zemle Mİgranti. Monografiya. Duşanbe, “İrfon”. S.87.
- Denisenko, M.B & Mukomel, V.İ. (2020). *Trudovaya Migraciya V Rossii V Period Koronaviruznoy Pandemii*. Demografiçeskoe Obozrenie 7 (3). SS.84-107. <https://doi.org/10.17323/demreview.v7i3.11637>
- Poletaev, D. (2020). *Migracionnye Posledstviya “İdealnogo Ştorma”*: Kakim Budet Vliyane Pandemii Koronavirusa Na Problemy Migracii? RSMD, URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/migratsionnye-posledstviya-idealnogo-shtorma-kakim-budet-vliyane-pandemii-koronavirusa-na-problemy/>(Erişim 19.07.2022).
- Pogrebnyak, E. (2020). *Evraziyskaya İntegraciya*. Ritm Azii.. URL: <https://www.ritm Eurasia.org/news--2020-05-06--vo-vremya-pandemii-problema-s-migrantami-ne-mogla-ne-obostritsya-48877> (Erişim: 20.07.2022).
- Malahov, V.S & Motin, A.S. (2020). *Vliya Pandemii COVID-19 Pandemii Na Migracionnye Proçessi İ Migracionnuyu Politiku V Evropayskom Soyuze İ V Rossii*. Monitoring Ekonomičeskoj Situaçii V Rossii: Tendenci İ Vizovı Soçialno-Ekonomičeskogo Razvitiya, 17(119). SS.1-142. URL: https://www.ranepa.ru/documents/2020_17-119_June.pdf
- Vinokurova, E.İ. (2017). *Sovremennye Transformacii Rossiyskogo Renka Truda V Usloviyah Ekonomičeskoj Nestabilnosti*. Voprosı Upravleniya. S.36.
- URL 1: <https://finexpertiza.ru/press-service/researches/2020/trud-migrant/> (Erişim: 10.08.2022)
- URL 2: <https://www.rbc.ru/economics/16/08/2019/5d5560979a7947af4fa8a883>(Erişim 18.07.2022)
- URL 3: <https://мвд.рф/Deljatelnost/statistics/migracionnaya> (дата обращения: 02.04.2020).
- URL 4: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovye-migranty-v-rossii-v-fokuse-pandemii-koronavirusa> (Erişim Tarihi: 20.07.2022)

- URL 5: https://www.cbr.ru/Collection/Collection/File/36667/Bbs2007_r.pdf (Erişim 28.07.2022)
- URL 6: <https://www.delfi.lt/ru/abroad/russia/nasele-nie-rf-za-god-sokratilos-na-polmilliona-v-chem-prichiny.d?id=86366057> (Erişim 22.06.2022)
- URL7: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_310139/74e338ae02b148ec31de4bc38f_486b8b-045d3a1e/ (Erişim 24.05.2022)
- URL 8 : <https://demreview.hse.ru/article/view/11637/12495> (Erişim: 23.07.2022)
- URL 9: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovaya-migratsiya-v-rossii-v-period-koronavirusnoy-pandemii> (Erişim: 23.07.2022)
- URL 10: <https://www.semanticscholar.org/paper/Трудовая-миграция-в-России-в-период-коронавирусной-Денисенко-Мукомель/29b6723c27971f42145614035c8d8a019835bc7f> (Erişim: 20.06.2022)
- URL 11: <https://econs.online/articles/ekonomika/trudovaya-migratsiya-vo-vremya-koronakrizisa/> (Erişim: 18.06.2022).

Rusya Federasyonu İşgücü Piyasasında Kadın İstihdamının Yapısı ve Sorunları

Akif Abdullah⁹⁴

1. GİRİŞ

İşgücü kaynaklarının rasyonel kullanımını sağlamak her zaman ekonomi yönetiminin önemli görevlerinden birisi olmuştur. Bu bağlamda kadın istihdamının nasıl dönüştürüldüğü, bu dönüşüm için hangi yapısal değişikliklerin gerçekleştirildiği, nüfusun toplumsal üretim ve işbölümü sistemindeki kadının yerini nasıl etkilediği gibi konular da ekonomi açısından büyük bir öneme sahiptir. İstihdam konusu tüm ülkeler açısından başat bir konuma sahip olduğu için kadın istihdamı da bu bağlamda ülkeler arasında belirleyici bir faktör olma durumuna gelmiştir. Çünkü erkeklere göre daha dezavantajlı bir konumda olan kadınlar istihdama ve üretim süreçlerine katılmasıyla birlikte ülke içerisindeki işgücü

94 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Emirdağ MYO, Dış Ticaret Programı, Afyonkarahisar, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8750-3783, akif_abdullahotmail.com

daha yoğun ve nitelikli hale gelmektedir. Ayrıca ailelerin gelir ve refah düzeyi artacağı için sosyal devlet ilkesi gereği kamu kurum ve idareleri tarafından katlanılan maliyetlerde de azalmalara katkı sağlamaktadır.

Kadınların istihdamı kültürel unsurlara göre değişiklikler gösterebilmektedir. Bununla birlikte post-modern dönem ve getirilerinden birisi olan dijitalleşme ile birlikte çalışanların iş ve ev hayatındaki rolleri de değişmeye başlamaktadır. Yine pandemi ile birlikte yeni çalışma alanlarının açılması, homeoffice uygulamalarının artması, üretim ve tüketim tercihlerinde değişikliklerin oluşması ile pazarlama stratejilerindeki dönüşümler özellikle kadınların emek davranışlarının stratejilerini yeniden şekillendirmiştir.

Günümüz dünyasında kadınlar, erkeklere göre daha az yönlü bir işgücünü temsil etmektedirler. Çünkü işgücü piyasasında başta fiziki güç gerektirenler olmak üzere mevcut tüm iş türleri kadınlar ile özdeşleştirilememiştir. Bu iş türlerinin kadınların fiziksel, duygusal ve statüsel durumlarına uygun olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Bununla birlikte kadınlar “erkek (eril)” iş pozisyonları olarak görülen ve erkek yoğunluklu olarak gerçekleştirilen iş alanlarının büyük bir çoğunluğunda varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır. Ancak halen kadınların istihdam konusunda erkekler karşısında dezavantajlı bir konumda olduğu yadsınmamaktadır.

Kadınların modern işgücü piyasasındaki düşük rekabet gücü, emek faaliyeti sürecinde kadınlara yönelik çok sayıda fayda ve müsamaha ile şekillenmektedir. Bu nedenle birçok işveren, kadın yerine erkekleri işe almayı tercih etmektedirler. Bu durum da kadın istihdamını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle hükümetlerin kadın istihdamı önündeki engelleri kaldırıcı ve kadın istihdamını teşvik edici mevzuatsal düzenlemeleri hayata geçirme zorunluluğunu ortaya çıkmıştır.

Sağlıklı vatandaşlar üzerindeki bağımlılık yükünün artmasıyla kendini gösteren modern nüfus yaşlanması, her ailede annelik ve

çalışma sorumluluklarının daha rahat ve etkili olması için dengeli bir istihdam politikasının uygulanmasını gerektirmektedir. Bu durum işgücü piyasasına tam olarak geri dönmek istemeyen kadınlar için teşvik yaratmakla mümkün olabilecektir. Bu, aynı anda birkaç sorunun çözülmesine de yardımcı olacaktır. Bu sorunların başında ise doğum ve istihdam oranının arttırılması, çocuklu ailelerin yoksulluk düzeyinin azaltılmasıdır.

Rusya'da kadın istihdamı alanında, Rus ekonomisinin mevcut modeline göre kadınların çeşitli istihdam biçimlerini özgürce seçmesine izin vermesi ve bunun için geniş fırsatlar sağlaması gerçeğiyle kendini göstermektedir. Ancak uygulamada ise işgücü piyasasında kadınların bağımsızlıklarının kısıtlanması ve diğer yandan emek alanındaki ciddi rekabet koşullarında erkeklerden daha az korunması sosyal çelişki oluşturmaktadır. Bu sorunun karmaşıklığı, Rusya Federasyonu'ndaki çalışma dünyasında kadınların durumuna ilişkin istatistiksel bir çalışma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Rusya, kadın istihdamının yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak bu duruma rağmen, çocuklu kadın işçiler, erkek işçilere göre daha az elverişli koşullarda istihdam olanağına sahip olabilmektedirler. Yasal olarak eski işyerlerine dönüş garantisine rağmen, işverenlerin baskısıyla karşı karşıya kalmakta ve işlerini kaybettiklerinde ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Yapılan çalışma ile bekâr kadınlardan farklı olarak çocuk yetiştiren kadınların yüzleşmek zorunda oldukları birçok sorun tespit edilmiştir. Bu bağlamda kadınların mesleki faaliyetlerde kendilerini geliştirmede, ücretlerde ekonomik eşitliği sağlamada ve ebeveyn izninden sonra istihdama devam etmedeki zorluklar yaşadığı görülmüştür. Ayrıca kadınların cinsiyete dayalı ayrımcılık ile de mücadele etmek durumunda kaldıkları tespit edilmiştir. Yine işverenler tarafından kadınların üreme hakları da dâhil olmak üzere birçok kadın haklarının ihlali olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların istihdam konusunda mesleki rolleri ile çocuk yetiştirme

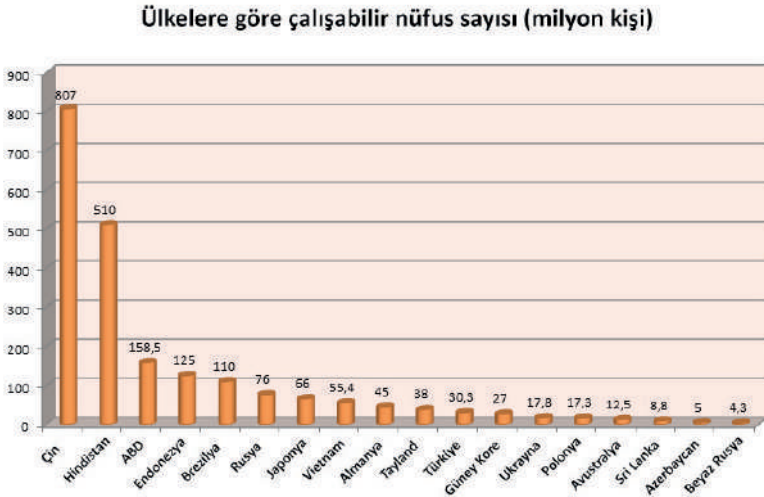
sorumluluklarına esas rollerinde birleştirmenin zorluğu olduğu görülmüştür.

2. RUSYA'DA GENEL İSTİHDAM VE İŞSİZLİK DURUMU

Rusya Federasyonu Anayasasında (md.37) kişilerin özgürce çalışma ve çalıştırma hakkı yer almaktadır. Ayrıca, 30 Aralık 2001 tarihli (No. 197-FZ) Rusya Federasyonu İş Kanununda istihdamının temel ilkeleri, çalışma özgürlüğü, zorla çalıştırma yasağı, zorunlu çalıştırma yükümlülüğü, ücret, özgürce bir meslek ve faaliyet türü seçme hakkı, vs. gibi konular yer almaktadır (URL 1).

Şekil 1'de görüldüğü gibi dünya genelinde her ülkenin farklı çalışabilir nüfus yapısı vardır. Enbüyük çalışabilir nüfus sayısına göre ilk sıralamayı Çin, Hindistan ve ABD almaktadır. Bizim araştırmamızda ise Rusya'nın çalışabilir nüfus sayısının 2022 yılı tahminine göre yaklaşık olarak 76 milyon civarındadır.

Şekil 1. Ülkelere Göre Çalışabilir Nüfus Sayısı (Milyon Kişi)

Kaynak: URL 2 (Erişim Tarihi: 15.06.2022).

Geçmişte ve günümüzde Rusya'ya uygulanan yaptırımların işgücü piyasalarında ana talep şokunun ithalat açığı ve mal ihracatındaki azalma sorunundan en fazla etkilenecek sektörlerde olacağı görülmektedir. Bu tür endüstrilerin içeriğinde madencilik, imalat, ticaret, nakliye ve depolama sektörleri yer almaktadır. Rusya'da son dönemde kredi maliyetindeki önemli artış ve gayrimenkul talebindeki düşüş nedeniyle gayrimenkul işlemleri alanında işgücü talebinin düşmesi durumu söz konusu olmuştur. Bu endüstriler, ülkedeki toplam işgücünün %42,6'sını istihdam etmektedir (Kazakova, 2017).

Tablo 1. Rusya Federasyonu'ndaki Genel İstihdam Düzeyi (%)

Gösterge	2018	2019	2020
Toplam	59,8	59,4	58,4
Erkekler	67,8	67,3	66,1
Kadınlar	53,2	52,9	52,1

Kaynak: Alehina vd., 2022:43-44.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere 2020 yılında nüfusun istihdam düzeyi önemli ölçüde azalmıştır. Bu durumun en temel nedeni dünya ölçeğinde etkili olan COVID-19 pandemisidir.

Tablo 2. Rusya Federasyonu'ndaki İşsizliğin Yapısal Bileşimi (Milyon Kişi)

Gösterge	2018	2019	2020
Uygun bir iş bulma konusunda yardım için iş bulma servisine başvuran vatandaşların sayısı	23 833	22 102	28 769
Çalışan seçiminde yardım için başvuran işveren sayısı	5 783	8 361	6 481
İşgücü piyasasındaki durum hakkında bilgi almak için başvuran vatandaş ve işveren sayısı	20 598	23 765	27 938

Kaynak: Pripadçeva, 2021:347-352.

Mevcut verilere göre, 2020 yılı itibariyle uygun bir iş bulma konusunda yardım için istihdam servisine başvuran vatandaşların sayısının 6.000'den fazla arttığı görülmektedir. Bu durum Rusya ekonomisi açısından olumsuz bir eğilim göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. 2019 yılında ise bir önceki yıla (2018) kıyasla olumlu bir büyüme trendi yaşandığı, bu bağlamda iş arayan vatandaş sayısının 1000'den fazla azaldığı görülmektedir. Yukarıda mevcut olan verilere göre Rusya'da iş arayanların sayısının onu temsil edenlerden üç kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. 2018 yılında işgücü piyasasındaki durum hakkında bilgi almak için başvuran vatandaş ve işveren sayısı 2018 yılında 20.598 (milyon) kişi, 2019 yılında 23.765 (milyon) kişi, 2020 yılında ise 27.938 (milyon) kişi olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. 2020 Yılı Rusya Federasyonu İşgücü Piyasasının Durumu (Yüzde Olarak)

Gösterge	2020
İstihdam Artış Oranı	- 0,98
İşsizlik büyüme oranı	1,25
İş oranı	0,034

Kaynak: Pripadçeva, 2021:347-352.

ROSSTAT (Rusya İstatistik Kurumu) verilerine göre 2020 yılında istihdam oranı %0,98 azalmış, işsizlik oranı ise %1,25 artmıştır. Aynı dönemde istihdam oranı %0,034 olarak tespit edilmiştir (Tablo 3). İstihdam oranının düşük bir seviye kalmasındaki en önemli nedenlerden birisi yeni işsiz kişilerin varlığıdır. 2020 yılında Rusya'da işgücü piyasasının gelişimindeki en temel sorun, koronavirüs pandemisi nedeniyle piyasalardaki makroekonomik istikrarın olumsuz etkisinin bir sonucu olan işsizliğin büyümesi olmuştur. Koronavirüs pandemisi nedeniyle kurum ve işletmeler insan kaynağı (personel) politikalarında kendi düzenlemelerini yapmışlardır. Ancak tüm bunlara rağmen, işsiz

kalma faktörleri Rusya’da hala ilk sırada yer almaktadır (Molčanova & Çebotareva, 2021).

Rosstat tarafından hazırlanan “*Rusya’nın Sosyo-Ekonomik Durumu*” raporuna göre Rusya’da 15 yaş ve üzeri nüfusun işsizlik oranı Aralık 2021 döneminde (mevsimsel faktör hariç) %4,3 olarak tespit edilmiştir. Aynı dönem (Aralık 2021) için Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) metodolojisine göre Rusya’da 15 yaş ve üzeri 3,2 milyon kişinin işsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2021 yılı Aralık ayında 15 yaş ve üzeri işgücü sayısı 75,7 milyon kişi olarak tespit edilmiştir. Bu kişilerden 72,5 milyonu resmi kayıtlarda istihdam edilmiş olarak sınıflandırılmıştır. Yine aynı dönemde 15 yaş ve üstü nüfusun istihdam oranı (çalışan nüfusun ilgili yaştaki toplam nüfus içindeki payı) %60 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde istihdam edilenler arasında kadınların payının ise %48,9 olduğu görülmüştür. Söz konusu dönemde kırsal kesimde yaşayanlar arasındaki istihdam oranı (%53,7) kent sakinleri arasındaki istihdam oranından (%62,1) daha düşük olmuştur. 2021 Aralık döneminde Rusya’da 15 yaş ve üstü işsizlerin arasında kadınların oranı %49,5 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde kadın işsizlik oranı (%4,3), erkek işsizlik oranından (%4,2) daha yüksek olduğu görülmüştür. İşsizlerin ortalama iş arama süresi kadınlarda 6,7 ay iken, bu oran erkekler de 6,4 ay olarak tespit edilmiştir. Mevcut 3,2 milyon işsiz 1,1 milyonu kırsal kesimde, 2,1 milyonu ise kentlerde yaşadığı görülmüştür. Kırsal kesimde yaşayanlar arasındaki işsizlik oranı (%6,3), kent sakinleri arasındaki işsizlik oranını (%3,7) aşmıştır. Ülkede 15 yaş ve üstü işsizlerin ortalama yaşı 37,1 olmuştur. Toplam işsizlerin %20,8’ini 25 yaş altı gençler, %23,1’ini 50 yaş ve üstü kişiler, %28,5’ini ise iş tecrübesi olmayanların işsizler oluşturmuştur. Rostrud’a (Rusya İş Kurumu) göre, 2021 Aralık döneminde 0,9 milyon işsiz vatandaş istihdam servisine kaydedilmiştir. Bu vatandaşlardan 189,9 bin kişi işsiz statüsünde yer almıştır. Bu dönemde ay boyunca 71,8 bin kişi istihdam edilmiştir. Rusya’da 2022-2024 yılları federal bütçe taslağına göre, işsizlik Temmuz ayında (2021 yılı) %4,5’e

düşmüştür. 2022-2024 yıllarında ortalama olarak işsizlik oranı %4,6'da kalacağı tahmin edilmektedir (URL 3). Ancak, ithal ikamesine yönelik teşviklerin bir sonucu olarak, işgücü piyasasında iç talebin sürdürülmesi ve toplam arzın genişletilmesi talebi, lojistik sorunların çözülmesine ek olarak, sabit kıymet, bileşen ve yedek parça tedarikinde oldukça köklü değişikliklerin yapılmasına ihtiyaç bırakacağı görülmektedir. Tablo 4'de sanayi sektörüne göre istihdamın yapısına ilişkin verileri sunulmuştur.

Tablo 4: Nüfusun Sektörel İstihdam Yapısı ve İşgücü Talebindeki Potansiyel Değişim

Ekonominin Dalları	İstihdam Yapısı %	İstihdam Edilen (Bin) Kişi
Çalışan - toplam	100	75349,9
Tarım, ormancılık, avcılık, balıkçılık ve balık yetiştiriciliği	5,9	4445,6
Madencilik	2,3	1733,0
Üretim endüstrileri	14,2	10699,7
Elektrik, gaz ve buhar sağlanması; havalandırma	2,6	1959,1
Su tedarik etmek; atıksu bertarafı, atıkların toplanması ve bertarafı organizasyonu, kirliliğin ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler	0,7	527,4
İnşaat	6,8	5123,8
Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı	15,6	11754,6
Taşıma ve depolama	8,8	6630,8
Otel ve catering işletmelerinin faaliyetleri	2,6	1959,1
Bilgi ve iletişim alanındaki faaliyetler	1,8	1356,3
Finans ve sigortacılık faaliyetleri	2,2	1657,7
Gayrimenkul faaliyetleri	1,7	1280,9

Mesleki, bilimsel, idari ve teknik faaliyetler	6	4521,0
Devlet idaresi ve askeri güvenliğin sağlanması; sosyal Güvenlik	6,9	5199,1
Eğitim	9,5	7158,2
Sağlık ve sosyal hizmetler alanındaki faaliyetler	7,8	5877,3
Kültür ve spor, boş zaman ve eğlence alanındaki faaliyetler	2	1507,0
Diğer hizmet türlerinin sağlanması	2,6	1959,1

Kaynak: https://rosstat.gov.ru/labour_force (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

Yukarıda belirtilen sektörlerle paralel olarak veya bir miktar gecikmeyle artan işsizliğin arka planına karşı, üretim için kaynak desteği sorunlarını çözmek için gerekli olan ekonominin diğer sektörlerinde işgücü talebi oluşacaktır. Her şeyden önce yabancı geliştiricilerin yazılım ürünlerine erişim, araçların yanı sıra makine ve teçhizatın onarımı ve ülkenin savunma kabiliyetini sağlamaya yönelik faaliyetler üzerindeki önemli kısıtlamalar nedeniyle bilgi ve iletişim alanındaki faaliyetler için geçerlidir. Uzun vadede, ithal ikamesi sorunlarını çözmek için sanayi, eğitim ve bilim sektörlerindeki işçilere olan talebin artması beklenmektedir. Bu talebin karşılanmasındaki temel sorun, Rusya'nın önemli bir yapısal işsizlik ve personel sıkıntısı ile karşı karşıya kalmasıdır. Ayrıca, işgücü piyasasındaki yapısal çarpıklıkların düzeltilmesi ile ilgili olarak bu piyasaların gelişimindeki genel eğilimler tarafından belirlenen fırsatlar ve sınırlamalar pandemi özelliklerinin kalıntı etkisi de dikkate alınarak ele alınması gerekmektedir. Önümüzdeki 2-5 yıllık kısa vadeli zaman diliminde işgücü piyasasındaki sorunları çözebilmek için devletin ve iş dünyasının çalışanların yeni ihtiyaçlar doğrultusunda daha çok yönlü olması, bu bağlamda yeni eğitimler alması, vb. etkinlerde bulunması için yönlendirici ve uygulayıcı bir rol üstlenmesi gerekmektedir (Çekmarev vd., 2022).

Ülke nüfusunun istihdamı, ekonomik kalkınma düzeyini belirler. Başka bir deyişle, devlette ne kadar çok insan istihdam edilirse, ülkenin ekonomik gelişme ve refah düzeyi de o kadar yüksek olacaktır. Nüfusun istihdamı, ikamet edenlerin kişisel veya sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerini tanımlayan bir terimdir. Başka bir ifadeyle bu kavram, Rusya Federasyonu'nun çalışma çağındaki resmi olarak istihdam edilen ve işsiz olan vatandaşlarının sayısıdır (URL 4).

Rusya'da istihdam yapısı sadece çalışma çağındaki insanlardan oluşmaktadır. Rusya Federasyonu'nda 2018 yılına kadar, erkeklerin 60 yaşına kadar, kadınların - 55 yaşına kadar çalışabilir olarak kabul edilmiştir. 2019 yılından itibaren ise emeklilik yaşının kademeli olarak artacağı ile ilgili yeni kanun çıkarılmıştır. 2023 yılından itibaren ise, insanlığın çalışabilir yaş erkekler için 65, kadınlar için ise 60 yaşa çıkarılacaktır. Böylece hükümet, sağlıklı nüfus sayısını artırmayı umuyor (URL 2).

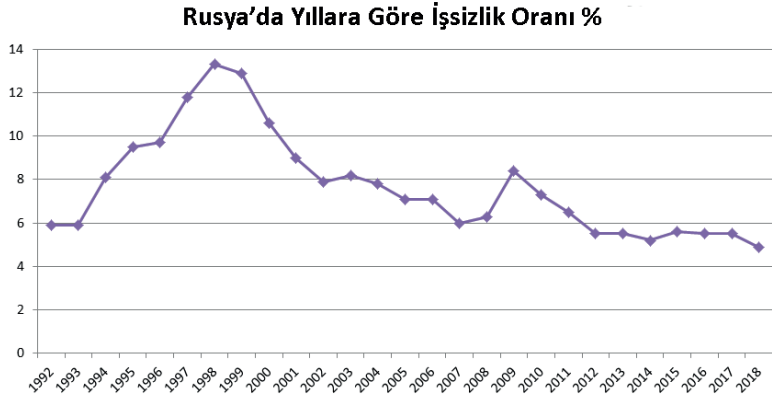
Evde çalışan vatandaşlar, doğum izninde olan kadınları veya hasta ya da yaşlılara bakan kişileri kapsamaktadır. Rusya'da, çalışma çağındaki nüfus küçülmenin eşliğindedir. Rosstat'a göre, 2020 yılında 77.000.000'u resmi olarak istihdam edilen toplam 80.000.000 çalışma çağındaki vatandaş kayıt altına alınmıştır. Rusya Federasyonu'nun yaklaşık 3.000.000 sakini işsiz olarak kayıtlarda yer almaktadırlar (URL 3).

2018 yılının 1. çeyreğinde 75.901.000 kişi 15 yaşından büyük işgücü kriterine kaydolmuştur. Bunlardan 72.056.000 vatandaş istihdam edilmiştir. 2018 yılının ilk çeyreğinde Rusya Federasyonu'nun işsizlerin sayısı, 3.845.000 kişi olarak tespit edilmiştir. 2018 yılı Şubat ayında, 75.770.000 kişi çalışma çağındaki nüfusa ulaşmış, 71.963.000 kiş de resmi olarak çalışan ve bütçeye düzenli olarak vergi ödemesi yapan kişi olmuştur. 2018 yılı Mart ayında, çalışma çağındaki nüfus 76.085.000 kişi olup, bunun 72.277.000'i ekonomik olarak aktif kişiler olduğu bilgisiyle kayıtlıdır. Mart 2018 yılında işsiz sayısı ise 3.808.000 kişi

olmuştur. 2018 yılında Rusya'da işgücüne katılma oranı %62,6 iken, 2017 yılında bu gösterge %59,1'a olarak tespit edilmiştir. Bu verilere göre 15 yaş ve üzeri nüfusa düşen işgücü %0,3 artmıştır. 2019 yılında ekonomik olarak aktif nüfus sayısı 83.700.000 kişi olmuştur. 2020 yılında ise bu sayı 80.600.000 kişi olarak tahmin edilmiştir. Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanlığı tarafından 2021 yılında çalışabilir nüfus sayısı 82,6 milyon kişi olarak bir artış öngörülmüştür (URL 5).

1992 yılında Soyetler Birliğinin dağılmasıyla Rusya Federasyon şeklinde faaliyetlerini devam ettirmiştir. Şekil 2'de görüleceği üzere Rusya'da 1998 ekonomik krizi işsizlik oranını %6'dan (1992 yılı) % 13'lere (1998 yılı) çıkarmıştır. Diğer bir ekonomik kriz de 2008-2010 yıllarında yaşanmış olup, 1998 yılındaki gibi yükselmemiştir. Sadece %8-9 civarında kalmıştır. Son 10 yılda ise işsizlik oranının %4-6 civarında seyrettiği görülmektedir (URL 3).

Şekil 2. Rusya'da Yıllara Göre İşsizlik

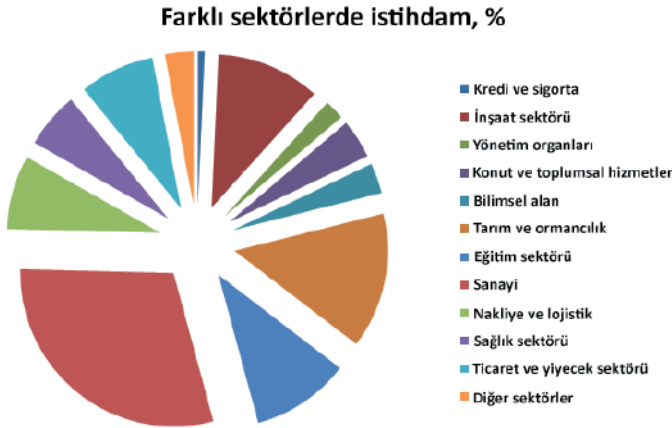
Kaynak: URL 2 (Erişim Tarihi: 15.06.2022).

Sektörlere göre istihdam durumuna bakıldığında Rusya'da çalışabilir nüfusun yaklaşık %7'sinin tarım - ormancılık ve balıkçılık alanında yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra %2,2'den

fazlası maden endüstrisinde, %14,8'i de imalat sektöründe istihdam edilmektedir. Rusya'da çalışanların %3,2'sinden fazlası imalat sektöründe, %7,6'lık kısmı ise inşaat sektöründe istihdam edilmektedir.

Çalışanların %18,4'ü toptan ve perakende ticareti ile hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Mali faaliyet, gayrimenkul işlemleri ve hizmet sektöründe ise çalışanların %9'luk kısmı istihdam edilmektedir. Kamu yönetimi ve askeri güvenlik alanında istihdam oranı %7,4 olarak tespit edilmiştir. Nüfusun %9,2'den fazlası eğitimde, %7,9'dan fazlası ise sağlık ve sosyal hizmetlerde istihdam edilmektedir. Kırsal nüfusun üçte birinden fazlası tarımda çalışmakta olup, kentsel nüfusun ise sadece %2'si aynı sektörde çalışmaktadır. İmalat sanayi, kentsel nüfusun dörtte birini istihdam etmektedir. Rusya Federasyonu'nun kentsel nüfusunun %22'sinden fazlası ve kırsal kesimde yaşayanların yaklaşık %14'ü ticaret ve tüketici hizmetleri alanında çalışmaktadırlar (Şekil 3) (URL 2).

Şekil 3. Farklı Sektörlerde İstihdam Dinamikleri: Rusların Sanayiye Göre İstihdamı

Kaynak: URL 6 (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

2005 ve 2020 yılları arasında çalışabilir nüfusun %1'i toptan ve perakende ticaret, %2,1'i gayrimenkul, %0,2'si inşaat sektörü, %0,6'sı finansal faaliyetler, %0,3'ü kamu yönetimi, %0,3'ü otel ve restoran işletmeciliği, %0,01'i madencilik, %0,2'si elektrik üretimi ve dağıtımı, %1,9'u eğitim, %2,6'sı tarım gibi sektörlerde istihdam edilmişlerdir. Moskova'daki istihdam durumuna göre istihdam edilen vatandaşların sektörlerdeki çalışma oranları; sanayi %9,9, inşaat %14,9, ulaştırma ve iletişim %7,4, finans-kredi ve sigorta %5,4, yönetim ve diğer sektörlerde %34,4 olarak tespit edilmiştir (URL-6).

3. RUSYA'DA KADIN İSTİHDAMI (2010-2017)

Rusya'da 2017 yılında, 2010 yılına göre çalışan kadın sayısı 666,5 bin kişi artarak 35.033,9 bin kişi olmuştur. 2017 yılında erkek çalışan sayısı ise 2010 yılına göre 1.541.8 bin kişi artmış (veya %4,3) ve toplamda çalışan sayısı 37.108.1 bin kişiye ulaşmıştır. 2017 yılında, 2010 yılına göre kadın istihdam oranı %3,3 artarak %59,9 olurken, erkek istihdam oranı 2017 yılında %5,1 artarak %71,5 olmuştur. Kadın ve erkek istihdamındaki farklılıkların önemli bir özelliği, belirli bir yaşa ulaşmaya bağlı olarak ekonomiye katılımın ayırt edici özelliklerini karakterize etmeyi mümkün kılan yaş yapılarıdır. Aşağıdaki tabloya göre erkeklerin istihdam oranı 2010 yılında %68 iken, 2017 yılında bu oran %71,5'e yükselmiştir. Kadınların istihdam oranı ise 2010 yılında %58 iken, 2017 yılında %59,9'a çıkmıştır. Bu döneme göre erkeklerde istihdam artış oranı (2010-2017) %3,5 iken, kadınların aynı dönem için istihdam artış oranı ise %1,9 civarında artış olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. 2010 - 2017 Yıllarında Rusya Federasyonu'ndaki Kadın ve Erkeklerin İstihdam Sayısı ile Düzeyi

Göstergeler	Yıllar							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Çalışan erkek sayısı, bin kişi	35566,3	36032,4	36470,5	36478,2	36605,4	37136,5	37201,0	37108,1
İstihdam edilen erkek sayısındaki büyüme oranı (temel), %	-	1,3	2,5	2,6	2,9	4,4	4,6	4,3
Çalışan kadın sayısı, bin kişi	34367,4	34824,2	35074,9	34913,2	34933,6	35187,1	35191,6	35033,9
İstihdam edilen kadın sayısındaki büyüme oranı (temel), %	-	1,3	2,1	1,6	1,6	2,4	2,4	1,9
Erkek istihdam oranı,%	68,0	69,2	70,4	70,7	71,2	71,4	71,7	71,5
Erkeklerin istihdam düzeyinin büyüme oranı (temel),%	-	1,7	3,5	4,0	4,7	5,0	5,4	5,1
Kadın istihdam oranı,%	58,0	59,2	60,1	60,3	60,6	60,4	60,4	59,9
Kadın istihdamının büyüme oranı (temel), %	-	2,0	3,5	3,9	4,5	4,1	4,1	3,3

Kaynak: URL 7 (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

2010 ve 2017 yıllarında istihdam edilen kadın ve erkeklerin yaş gruplarına göre oranları incelendiğinde 15-19 yaş ile 20-24 yaş aralıklarındaki erkeklerin kadınlardan daha çok istihdam edildiği görülmektedir. Ancak 25-29 yaş, 30-34 yaş, 35-39 yaş ile 40-44 yaş gruplarında ise kadınların erkeklerden daha çok istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bu verilere göre 45-49 yaş ile 50-54 yaş gruplarında ise yine erkeklerin kadınlardan daha çok istihdam edildiğini görülmektedir. Emeklilik yaşına yakın olan 55-59 yaş ile 60-72 yaş gruplarında da genç yaşlarda olduğu gibi

kadınların istihdamının erkeklere göre daha fazla olduğunu tespit edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. İstihdam Edilen Kadın ve Erkeklerin Yaş Gruplarına Göre Yapısı (%)

Yaş	2010 Yılında İstihdam Edilenlerin Payı (%)		2017 Yılında İstihdam Edilenlerin Payı (%)	
	Erkekler	Kadınlar	Erkekler	Kadınlar
15-19	1,3	0,7	0,6	0,4
20-24	10,2	8,5	6,3	5,1
25-29	14,5	12,7	15,4	13,4
30-34	13,2	12,6	15,2	13,9
35-39	12,3	12,7	13,5	13,7
40-44	11,0	11,9	12,1	13,4
45-49	12,8	14,7	10,7	12,2
50-54	11,9	14,1	11,1	13,2
55-59	8,7	7,9	10,0	9,2
60-72	4,2	4,2	5,2	5,5

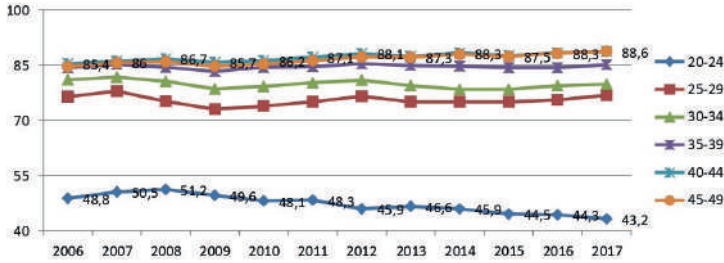
Kaynak: URL 7 (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

2010 yılında Rusya genelinde, çalışan erkeklerin en yüksek oranda olduğu yaş grubu 25-34 yaş aralığı iken, kadınlarda bu aralık 45-54 yaş grubu olmuştur. Bu verilere göre oldukça genç yaşta (20-44 yaş arası) kadınların daha az çalıştığı ve 45 yaşından itibaren çalışan kadın sayısının hızla arttığı (%2,8) görülmektedir. Bu eğilimin nedenlerinden birisinin kadınlar açısından doğum yapma ve çocuk büyütme süreçleri olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu yaş grubu, kadınların en yüksek doğurganlık oranına sahip olduğu yaş aralığıdır (20-39 yaş). Erkeklerde ise tam tersi bir eğilim gözlenmektedir. Rusya'da 40 yaşından itibaren çalışan

erkek sayısının yavaş yavaş azalmaya başladığı görülmektedir. 2017 yılında bu konuda bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde 20-24 yaşlarında daha az insan çalıştığı, genel olarak işe başlama yaşının da 25 olduğu tespit edilmiştir. Ortalama olarak 25-44 yaşlarında ve 8 yılda çalışan kadın sayısı 1 kişi artmıştır. 2010 yılında 45-54 yaş arası kadınların çalışma yaşı için zirve olmasına rağmen, 2017 yılında ise eğilim değişmiş ve çalışan sayısı yaklaşık olarak %2 oranında azalmıştır. 2017 yılında çalışan kadınların en büyük payı ise 30-34 yaş grubuna düşmekte olduğu görülmektedir (Tablo 6).

Sadece kadınların yaş gruplarına göre (2006-2017) istihdam oranlarına bakıldığında (Şekil 4), belirli bir yaş grubundaki istihdam edilen nüfusun, ilgili yaş grubunun toplam nüfusuna oranı olarak hesaplanan en yüksek istihdam oranı 45-49 yaşlarında gözlemlenmiştir. Örneğin 2017 yılında tüm yaş grupları için maksimum değer %88,7 olmuştur.

Şekil 4. Kadınların Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranı (İlgili Yaş ve Cinsiyet Grubunun Nüfusun %'si Olarak)

Kaynak: URL 8 (Erişim Tarihi: 16.06.2022).

Yukarıdaki verilere göre kadınların en genç yaş grubunda işgücü piyasasına girişlerini ertelediği görülmektedir. Bu bağlamda 20-24 yaş grubunda, diğer yaş gruplarına kıyasla önemli bir istihdam

açığı gözlemlenmektedir. Ayrıca 20-24 yaş grubundaki istihdam düzeyinin 45-49 yaş grubuna göre 2,05 kat daha az olduğu tespit edilmiştir. En genç yaş grubundaki kadınların istihdam oranı, 2008'de %51,2 iken, 2017 yılında %43,2'ye gerilemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında lisans ve yüksek lisans dereceleri de dâhil olmak üzere yüksek öğrenim süresinin uzatılması ile Rus kadınlarının üreme faaliyetlerinde bir artış görülmesi önemli etkenler oluşturmaktadır (Şekil 4). 2008-2009 yıllarında en üretken olan 25-29 yaş grubundaki kadınların istihdam oranı, bu göstergenin 30-34 yaş grubundan %3-5,5 gerisinde kalarak en fazla %5,5'lik farka ulaşmıştır. 2007 yılında doğum oranını artırmaya yönelik yeni aile politikası önlemlerinin uygulamaya konulmasından sonra, bu gruplarda istihdam düzeyinde bir düşüş olmuştur. 25 yaşından sonra kadın istihdamının artması, okul öncesi çağındakiler de dâhil 1-2 çocuğu olan kadınların yüksek istihdam oranları gibi gerçekler, kadınların çoğunluğu için işgücü piyasasını çocuk nedeniyle terk ettiğini doğrulamamaktadır (Nadurova, 2018).

2010 ve 2017 yıllarında tüm faaliyet alanları içinde kadınların en büyük istihdam oranı %20 ile toptan ve perakende ticareti sektöründe olmuştur. 2017 yılında tüm ekonomik faaliyetler içinde kadınların eğitim alanındaki oranı %16, sağlıkta %13, imalat alanında de %11 olmuştur (Tablo 7). Ayrıca 2017 yılında otel ve restoran sektöründe çalışan kadın sayısı 2010 yılına göre 286 bin kişi artmış (%27), finansal faaliyet alanında 192 bin kişi artmış (%22), diğer toplumsal - sosyal ve kişisel hizmetlerin sunumunda 322 bin kişi artmış (%17), taşınır ve taşınmaz mal ile faaliyet, kira ve hizmet sunumu alanında ise 197 bin kişilik artış (%10) meydana (Tablo 7) gelmiştir (Kaңçerova & Kolbaeva, 2019).

Tablo 7. Kadın İstihdamına İlişkin Göstergeler (201-2017)

Faaliyet Türleri (Çalışma Alanları)	Kadınların Sayısı (Bin Kişi)		Dinamikler		Yapı (%)	
	2010	2017	Kişi (Bin)	%	2010	2017
Tarım, avcılık ve ormancılık	1898	1752	-146	-8	6	5
Bahçılık ve bahk yetiştiriciliği	16	15	-1	-6	0	0
Madencilik	288	294	6	2	1	1
Üretim endüstrileri	4368	4024	-344	-8	13	11
Elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtımı	658	627	-31	-5	2	2
İnşaat	809	715	-94	-12	2	2
Toptan ve perakende ticaret; araçların, motosikletlerin, ev eşyalarının, kişisel eşyaların onarımı	6763	7016	253	4	20	20
Oteller ve restoranlar	1063	1349	286	27	3	4
Ulaştırma ve iletişim	1819	1769	-50	-3	5	5
Finansal Faaliyetler	892	1084	192	22	3	3
Gayrimenkul, kiralama ve hizmet sunumu ile ilgili işlemler	1892	2089	197	10	6	6
Devlet idaresi ve askeri güvenliğin sağlanması; sosyal sigorta	2270	2150	-120	-5	7	6
Eğitim	5346	5576	230	4	16	16
Sağlık ve Sosyal Hizmet Sunumu	4429	4553	124	3	13	13
Diğer toplumsal, sosyal, kişisel ve diğer hizmetlerin sağlanması	1856	2178	322	17	5	6

Kaynak: Konçareva & Kolbaeva, 2019; <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37155051> (Erişim Tarihi: 16.06.2022).

Günümüz dünyasında eğitim, iyi bir iş bulma ve kariyer oluşturmada önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda Rusya'da 15-72 yaş arası kadınların eğitim düzeyleri incelendiğinde 2010 ve 2017 yıllarında kadınların %55'inin yükseköğrenim düzeyinde eğitim aldığı tespit edilmiştir. Bu durumdan da yükseköğrenim gören kadınların erkeklere göre daha baskın olduğu anlaşılmaktadır. Orta düzey uzmanlar programındaki orta mesleki eğitim düzeyinde de bu düzeye sahip kadınların erkeklerden daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu kategoride 2010 yılında %59, 2017 yılında ise %56'lık bir oran yakalanmıştır. Diğer tüm eğitim düzeylerinde ise erkeklerin daha baskın bir konumda olduğu görülmektedir. Bu durum esas alındığında Rusya'da son 8 yılda yükseköğrenim görmüş kadın sayısı (15-72 yaş arası) erkek sayısından (Tablo 8) fazladır (Kaңçerova & Kolbaeva, 2019).

Tablo 8. 2010 ve 2017 Yıllarında Rusya Federasyonu'nun Toplam Nüfus ve Eğitim Düzeyine Göre 15-72 Yaş Arası İstihdam Edilen Kadınların Payı (%)

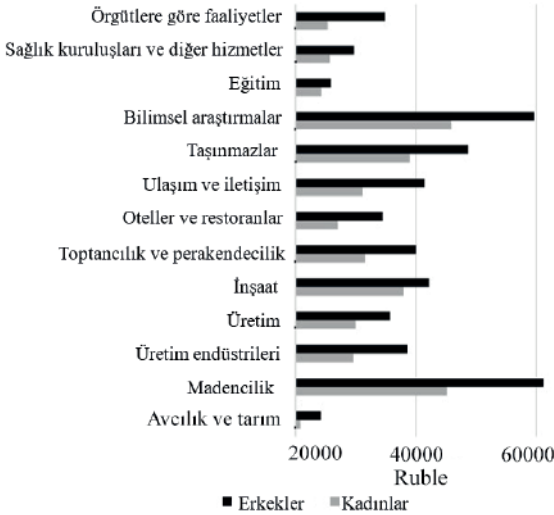
Eğitim Seviyeleri	2010 Yılı	2017 Yılı
Yüksek	%55	%55
Orta Mesleki: Uzmanlar için eğitim programına göre orta düzeyde eleman	%59	%56
Orta Mesleki: Vasıflı işçiler için eğitim programına göre, çalışanlar	%37	%36
Ortalama Genel	%43	%42
Temel Genel	%38	%36
Temel bir ortak nokta yok	%38	%30

Kaynak: Mahova, 2018:74-79.

Resmi verilere göre 2011 ve 2015 yıllarında Rusya Federasyonu'nda kadın ve erkeklerin tahakkuk eden ortalama

ücretlerine baktığımızda (Şekil 2) görüldüğü üzere kesinlikle her türlü ekonomik faaliyette, erkeklerin ortalama maaşı kadınlardan daha yüksektir. En büyük fark araştırma ve geliştirmede (12.003 ruble), rekreasyon ve eğlence faaliyetlerinde (12.943 ruble) olmuştur (Mahova, 2018).

Şekil 5. 2011 Yılında Rusya Federasyonu'nda Yapılan Örnek Bir Araştırmaya Göre Kadın ve Erkeklerin Ortalama Tahakkuk Eden Ücretleri (Ruble)

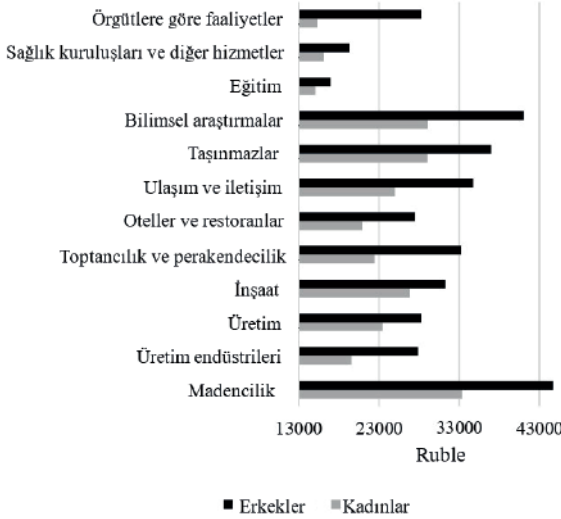

Kaynak: URL 9 (Erişim Tarihi 19.06.2022)

Şekilden elde edilen verilere göre 2015 yılında mevcut sonuçlarda dikkate alınacak herhangi bir değişikliğin yaşanmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, 2011 yılında olduğu gibi tüm sektörlerde ücretler açısından erkekler başı çekmektedirler. Ancak ücretlerdeki farklılık olumsuz yönde değişmiştir. Madencilik sektöründe ücretlerdeki en büyük fark 16.093 ruble olmuştur. En küçük tutarsızlık ise sağlık alanında olup, 4095 ruble

olarak ortaya çıkmıştır. 2015 ve 2011 yıllarının ücret yapısını karşılaştırdığımızda önceki yıllara göre ücretlerde artışın olduğu (Şekil 5-6) görülmektedir (Mahova, 2018).

Şekil 6. Rusya Federasyonu'nda 2015 Yılı Örnek Anket Verilerine Göre Kadın ve Erkeklerin Tahakkuk Eden Ortalama Ücretleri

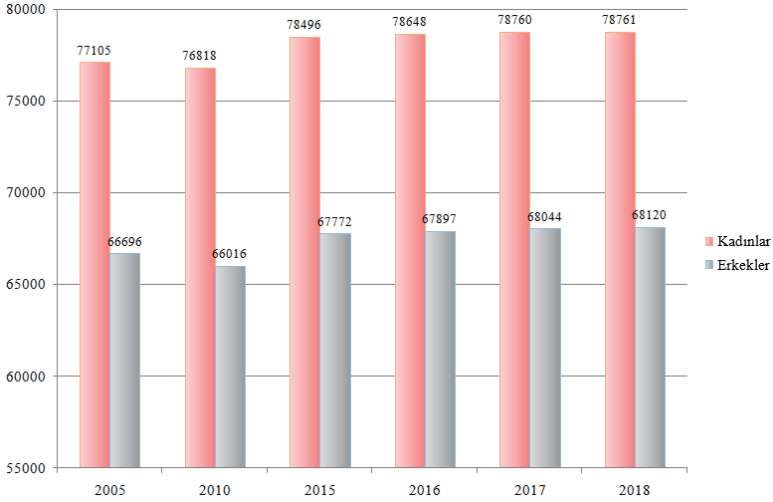
Kaynak: URL 9 (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

3.1. Kadın İstihdamı (2015-2018)

Modern dünyada kadın ve erkek eşitliği, toplumun gelişmesi için en önemli temellerden biridir. Ayrımcılık, herhangi bir biçimde uluslararası belgelerde ve ulusal yasalarca yasaklanmıştır. Kadınların gerek siyasal, gerek toplumsal ve gerekse ekonomik hayata katılımını arttırmak için ülkelerce muhtelif yasal düzenlemeler ile çeşitli teşviklerde bulunmaktadır. Ancak buna rağmen, çalışma alanında kadın haklarının ihlali birçok devlet için hala ciddi bir sorundur. Rusya açısından da bu durumun hangi ölçekte olduğunun tespit edilmesi konunun anlaşılması açısından önemli bir durumdur.

Rusya'da kadınların ülkenin işgücündeki rolünü analiz etmek için Rosstat'ın istatistiksel verilerinden yararlanmak isabetli bir yaklaşım olacaktır. Şekil 7'de 2005 yılından 2018 yılına kadar olan dönem için kadın ve erkek kategorilerine göre nüfus sayısı gösterilmiştir.

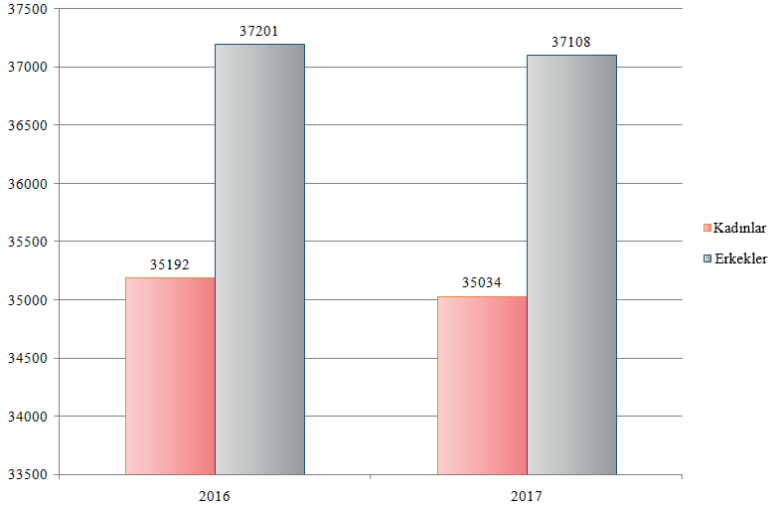
Şekil 7. 2005-2018 Dönemindeki Kadın - Erkek Nüfusu (Bin Kişi)

Kaynak: Mamaeva, 2020:3.

2005 yılında çalışan kadınların sayısı (Şekil 7) 66.696.000, erkek çalışanların sayısı ise 77.105.000 iken, 2018 yılında bu sayı artarak kadınlarda 68.120.000 kişi, erkekler de 78.761.000 kişi olmuştur. Rusya'da her zaman olduğu gibi ilgili dönemlerde de nüfus olarak kadınların sayısı erkeklerden çok olmasına rağmen, istihdam edilenlerin sayısında kadınların sayısı erkeklerin sayısından daha az olmuştur. İncelenen tüm dönem için kadın sayısı, erkeklerin sayısını ortalama 1.158 kat aşmaktadır. Ancak bu konuyu iş hukuku açısından ele almak için istihdam ve ortalama ücret verilerini de dikkate almak gerekir. Şekil 8 de 2016 ve 2017 yıllarında nüfusun istihdamı hakkında bilgi vermektedir.

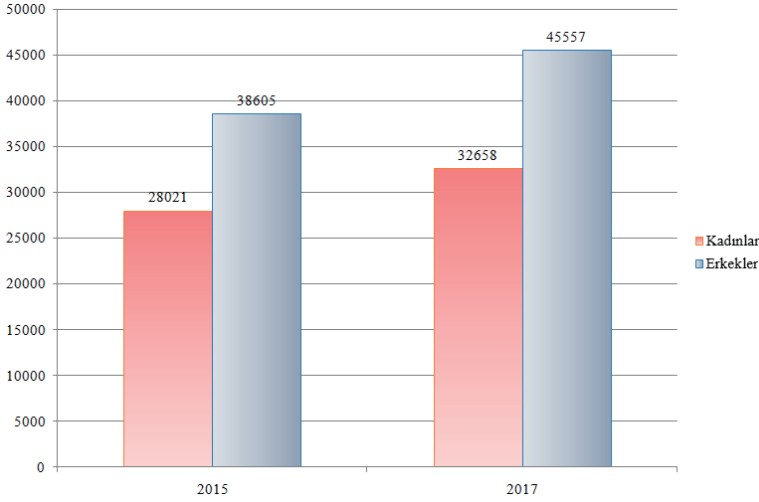
Şekil 8. 2016-2017 Yıllarında Rusya'da Erkek - Kadın Nüfusun İstihdamı (Bin Kişi)

Kaynak: Mamaeva, 2020:4.

Erkekler arasında istihdam edilen nüfus sayısı 2016 yılında %5,4 ve 2017 yılında da %5,59 ile kadınlardan fazla olmuştur. Bu bağlamda 2017 yılında 18 yaş altı çocuğu olan çalışan kadın sayısının 12.875 bin kişi olduğunun da belirtilmesinde yarar olacaktır. Bu kategorideki işsizlik oranı 2017 yılında %5 olup, 2016 yılına göre %0,3 daha az oranda olmuştur. Erkekler ve kadınlar arasındaki ortalama ücret düzeyini değerlendirmek için Şekil 9 incelenmelidir (Mamaeva, 2020).

Şekil 9. Rusya'da 2015-2017 Yıllarında Ortalama Maaş

Kaynak: URL 9 (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

Kadınların nüfus açısından avantajına rağmen, erkekler arasında istihdam oranı ve ortalama ücretler daha yüksektir. Bunun nedeni, doğal özellikler ve mevcut gelenekler nedeniyle kadın temsilcilerin hamilelik ve ebeveynlik gibi daha cinsiyeye dayalı rollere de sahip olmalarıdır. Rusya'da kadınların ve aile sorumlulukları olan kişilerin emeğinin düzenlenmesine ilişkin ayrıntılar, Rusya Federasyonu İş Kanunu'nun 41. Bölümünde yer almaktadır (Mamaeva, 2020). Bunlar (URL 10);

- Kadın emeğinin yalnızca tehlikeli endüstrilerde çalışma, yer altı çalışması ve izin verilen maksimum standartların üzerinde fiziksel işgücüne ihtiyaç duyulması durumlarında kısıtlanması,
- Hamile kadınların ve yaşı altı aydan küçük çocukları olan kadınların ortalama kazançları korunarak daha elverişli çalışma koşullarına transferine ilişkin garantiler,

- Doğumdan 70 gün önce ve doğumdan sonra ödenek ödenerek analık izni verilmesi,
- Bir çocuğun evlat edinilmesi için izin almanın yanı sıra çocuk 3 yaşına gelene kadar ebeveyn izni hakkı,
- Çalışma günü boyunca beslenme için ek izn,
- Hamile kadınların iş gezilerine gönderilmesi, fazla mesaiye alınması, gece çalıştırılması, hafta sonları ve tatil günlerinde çalıştırılmasının yasaklanması ve 3 yaşından küçük çocuğu olan kadınlar için yukarıdaki tüm işlemlerin yazılı onayı ve tıbbi görüşü ile izin verilmesi,
- Ebeveyn izninden sonra hizmet süresine bakılmaksızın yıllık ücretli izin verilmesi,
- Hamile bir kadınla ve ailevi sorumlulukları olan çeşitli kategorilerdeki kişilerle iş sözleşmesini feshetme yasağı ile diğer bazı hükümlerdir.

Ayrıca, Rusya Federasyonu Ceza Kanunu, hamilelik nedeniyle kadınları haksız yere işten çıkarma veya işe almayı reddetme cezasını öngörmektedir. Genel hususlarda istihdam, kariyer gelişimi, ücret, iş sözleşmesini feshetme kuralları gibi alanlarda bir erkek ile kadın arasındaki ayrımcılığa izin verilmez. Ancak, devletin kadınların çalışma haklarını korumak için tüm çabalarına rağmen, uygulamada çalışma alanında yukarıdaki hükümlerin ihlal edilmesi sorunu düzenli olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bu suçların ifadesi açık değildir. Örneğin, isteyerek işten çıkarmaya zorlama. Bu durumlarda, hakları ihlal edilen kadının davranışı önemlidir. Zorla işten çıkarılma ve işverenin yasaya uygun olarak cezalandırılması için kanıtların olması gerekir. Bu nedenle, niceliksel göstergeler açısından kadınlar çalışma alanında erkeklerden daha aşağıda olup, istihdam açısından en fazla %5-6 ve ortalama ücretler açısından da en fazla %30 fark görülmektedir. Koşullar ne olursa olsun kadınların çalışması ülkenin işgücü kaynaklarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak, belirli özelliklerinden dolayı

kadınlar, devletin işgücü piyasasında kabul edilen normları ve yasaları tam olarak uygulamak için çaba gösterdiği, işçi haklarının daha fazla korunmasına ihtiyaç duyan kişiler kategorisine girmektedir (Mamaeva, 2020).

4. RUSYA'DA KADIN İSTİHDAMININ SORUNLARI

Rusya Federasyonu'nda piyasa ekonomisine geçiş sürecinin yaşandığı 1990'lar, kadın işsizlik düzeyi göstergesinin büyümesinde özel bir rol oynamıştır. 90'lı yıllarda kadınların istihdamı en çok devlet kurumlarında yoğunlaşmıştır. Çalışabilir kadın nüfusun çoğu krizin patlak vermesi nedeniyle kapatılan ve büyük bir kitlesellik olan bütçe kurumlarında emek faaliyetleri yürütmüşlerdir. Kadınlarla ilgili çalışmalar genellikle işgücü piyasası sistemindeki personel süreçlerinin toplumsal cinsiyet yönlerini ele almıştır. Ancak pratikte kadınların profesyonel ve resmi kariyerinin ötesine geçen sorunlara yani bir kadının istihdamının ailesi için sonuçlarına ve bunun tersine olan etkilere yönelik konulara değinilmemektedir (Ayvazova, 2015).

Tablo 9'da da belirtildiği üzere kadın istihdamının aile üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra ülkedeki doğum oranının düşmesiyle nüfusun arttırılması amacıyla kadınlara devlet tarafından birçok sosyal destek ve sosyal yardım sağlanmıştır. Bundan dolayı da bu kapsamda yeni yasalar yürürlüğe konmuştur. Yapılan hukuki düzenlemeler ile sermaye birikimi, devlet desteği ve hastalık izinlerinin arttırılması kadınlar açısından olumlu gelişmeler olmuştur. Ancak, düzensiz çalışma saatleri, çocuk doğumlarının ertelenmesi, aile birliği içerisinde uzun zamanın olmaması ve iş stresi gibi durumlar olumsuz gelişmeler olarak ortaya çıkmaktadır (Apenko & Legçilina, 2018).

Tablo 9. Kadın İstihdamının Aile İçin Sonuçları

Olumlu Yönler	Olumsuz Yönler
<ul style="list-style-type: none"> • Garantili kazançlar ve uzun tatil İstisnasız tüm devlet yardımlarının ödenmesi, hastalık izninin ödenmesi ve özel sosyal garantilerin mevcudiyeti. • Aile sorunlarını çözmek için kullanılacak sosyal sermaye biriktirme yeteneği. 	<ul style="list-style-type: none"> • Düzensiz çalışma saatleri (yüksek boşanma riski) nedeniyle sevdiklerinizle iletişim kurmak için zaman eksikliği. Yüksek kariyer hedefleri ve yüksek istihdam nedeniyle bir ailenin kurulmasını ve çocukların doğumunu ertelemek. • İşin stresi ve yoğunluğu (özellikle yüksek pozisyonlarda), hastalık riski.

Kaynak: URL 11 (Erişim Tarihi: 28.06.2022).

Günümüz işgücü piyasasında kadınlara yönelik ayrımcılık açıkça devam etmektedir. Ayrımcılığın ana ölçütleri; uzmanlık alanında iş bulmada yaşanan güçlükler, erkek adaylarla eşit şartlara sahip olmalarına rağmen işe alımda kadınların rekabet gücünün olmaması, kariyer gelişimindeki zorluklar, erken görevden alma, daha uzun bir işsizlik dönemi yaşama, boş pozisyonların sağlanması ve mevcudiyetiyle ilgili ankette istenen cinsiyetin belirtilmesi ile açıkça düşük ücret koşullarında çalışma teklifidir. Kadınların istihdam fırsatlarının azalması aşağıdaki göstergelerden kaynaklanmaktadır (İsupova & Utkina, 2018);

- Aktif nüfustaki azalma nedeniyle kadın istihdamının azalması,
- Ekonominin yönetim, finans, iş, vb. sektörlerinde çalışan kadın sayısının azalması,
- Kadın istihdamının sosyal nedenlerle azalması (hamilelik, yeni doğmuş bir çocuğa bakım izni, çocuk bakımı için hastalık izni, vb.),

- Düşük ücretli alanlarda kadın işgücünün ortaya çıkması,
- Giderek artan sayıda kadının asgari ücretle ve düşük pozisyonlarda çalıştırılmaları.

Mevcut durum gereği eğitilmiş ve nitelikli kadınlar ailelerinin geçimini sağlamak için herhangi bir alanda iş bulup çalışmak ve her bir mesleği icra etmek zorunda kalmaktadırlar. İstihdam makamlarının vatandaşların istihdam sorunlarına yönelik faaliyetleri, işsizliğin üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda işini kaybeden kadınlara ödenek ödenmektedir. Yine bu alanda açık işlerin olup olmadığı hakkında kadınlara tam bilgi verilmektedir. Kadınlara yeniden eğitim alma veya ek eğitim alma imkânları sağlanmaktadır. Rusya'da çalışan kadınlar, çalışan erkeklere göre daha yüksek bir eğitim düzeyine sahiptirler. Çalışan kadınların %62'si ortaöğretimde uzmanlaşmış ve yükseköğrenim görmüş olup, çalışan erkeklerde ise bu oran %50 düzeyindedir. Çalışan kadınların %8'i, çalışan erkeklerin ise yaklaşık %10'u tam bir ortaöğretime sahip değildirlere (Hasbulatova, 2015).

Belirli bir kadın kategorisi kendilerini en zor durumda olduklarını beyan etmişlerdir. Bu kategoridekiler; küçük yaşta çocuğu olan kadınlar, çok çocuklu anneler, engelli çocuğu olan aileler, tek yaşayan anneler, yetimhane ve yatılı okul mezunları, eğitim kurumlarında okuyanlar, askeri personel eşleri, kırsal kesimde yaşayan anneler, vb. dezavantajlı sosyal grupları içermektedir. Son yıllarda, Rusya'da devam eden siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümlerle bağlantılı olarak, bireyin özgürce kendi kaderini tayin etmesi ve kendini gerçekleştirme için yeni koşullar ortaya çıkmıştır. Yeni mesleklerin ortaya çıkması profesyonellik ve yüksek nitelikler gerektirir. İstihdam makamlarının faaliyeti, işgücü piyasasındaki kadınlara devlet desteği sağlamaktır. Ailenin maddi refahını iyileştirme, yükseköğrenim alma, ekonomik bağımsızlık ve kendine saygı konusu özellikle verilmektedir. Devlet yardımı, çalışmayan kadınların topluma başarılı bir şekilde entegrasyonuna katkıda bulunan, kadınların sosyal statüsünü iyileştirmeye yönelik

ulusal ve federal projelere verilen mali destekten oluşur. Bu, kadın istihdamının işgücü piyasasındaki sosyal sorunlarını ve bunların üstesinden gelme yollarını tanımlayan spesifik bir yaklaşımdır (Lovçova & Zayçev, 2018).

4.1. Küçük Çocuğu Olan Kadınların İstihdamı

Küçük çocukları yetiştiren kadınların istihdamını teşvik etme konuları, aşağıdaki gibi devlet belgelerinde belirtilmiştir. Bunlar (Ostavnova & Okorokova, 2019);

- 15 Nisan 2014 tarih ve 298 sayılı Rusya Federasyonu Hükümeti Kararnamesi ile onaylanan Rusya Federasyonu “*Nüfusun İstihdamının Teşviki*” devlet programı,
- 15 Nisan 2014 tarih ve 296 sayılı Rusya Federasyonu Hükümeti Kararnamesi ile onaylanan Rusya Federasyonu “*Vatandaşların Sosyal Desteği*” devlet programı,
- 17 Kasım 2008 tarih ve 1662-r sayılı Rusya Federasyonu Hükümeti’nin emriyle onaylanan, 2020 yılına kadar Rusya Federasyonu’nun uzun vadeli sosyo-ekonomik kalkınma kavramı,
- 9 Ekim 2007 tarih ve 1351 sayılı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Kararı ile onaylanan, 2025 yılına kadar Rusya Federasyonu’nun demografik politikası kavramı. Buna ek olarak, “*2017 - 2022 Kadın Ulusal Eylem Stratejisi*”, kadınların toplumun kültürel, sosyal, politik ve ekonomik alanlarına eşit ve tam katılımı için koşulların yaratılması için öncelikli bir alan tanımlamaktadır.

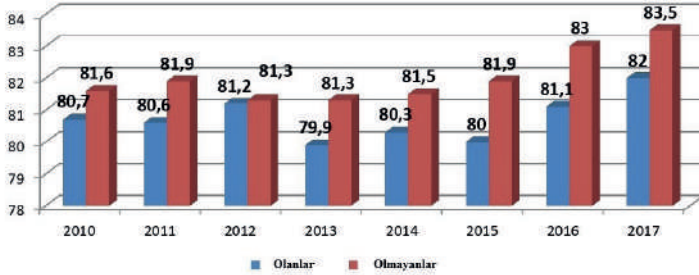
Kadınların annelik ve emek işlevlerini birleştirmesi için koşullar oluşturmayı amaçlayan ana önlemler şunlardır;

- İşgücü piyasasında talep edilen meslekler için işe dönüş, ileri eğitim veya yeniden eğitim için elverişli koşulların yaratılması,

- Yarı zamanlı çalışma, evde çalışma dâhil olmak üzere esnek istihdam biçimlerinin kullanılması,
- Zararlı çalışma koşullarına sahip işlerden yenilerine geçiş durumunda yeni mesleklere hâkim olmak.

Belirli bir yaş grubundaki işgücünün, ilgili yaş grubunun toplam nüfusuna oranı olarak tanımlanan 20-49 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranına ilişkin veriler Şekil 10'daki gibidir. 2010 yılından 2013 yılına kadar olan dönem için genç kadınların işgücüne katılımında [%0,8 (79,9 - 80,7) 18 yaşın altındaki çocuklu kadınların ve %0,3 (81,3 - 81,6) çocuksuz kadınların istihdamı] bir azalma eğilimi olduğunu görülmektedir (Nadurova, 2018).

Şekil 10. 18 Yaş Altı Çocuğu Olan ve Olmayan 20-49 Yaş Arası Kadınların İşgücüne Katılma Oranı

Kaynak: URL 12 (Erişim Tarihi: 28.06.2022).

2015 yılından itibaren çalışan kadın sayısı artmış ve 2017 yılında her iki kategori için de maksimum değere ulaşmıştır (sırasıyla %82 ve %83,5). 2010 yılına göre çocuklu kadınların işgücüne katılım oranı %1,3, çocuğu olmayan kadınların işgücüne katılım oranı ise %1,9 artış göstermiştir. 2012 yılında, küçük çocuğu olan ve olmayan kadınların işgücüne

katılım oranındaki fark, büyük ölçüde çocuksuz kadınların istihdamındaki azalma nedeniyle keskin bir şekilde azalmış ve %0,1'e ulaşmıştır (2011'e kıyasla - %0,6 oranında). 18 yaşından küçük çocuğu olan tüm kadınların işgücüne katılım oranı, çocuk sayısı arttıkça düşmüştür. Böylece 2017 yılında sadece bir çocuğu olan kadınların işgücüne katılım oranı %85,5 iken, 2 çocuk sahibibi olanlar %79,5 oranında, 3 çocuk ve üzeri olanlar ise %64,1'dir. Ayrıca, kentsel alanlarda bu düzey kırsal alanlara göre daha yüksek olmuştur (Şekil 10).

4.2. Rusya'da Kadın İşsizliği

Başta devletten ve bölgesel yetkililerden sosyal yardıma muhtaç olmak üzere kadınların özel bir kategoride sınıflandırılmasının temel nedeni, onların annelik mesleği ile ilgilidir. Bu biyolojik faktörle bağlantılı olarak bir kadının, ceteris paribus'a göre bir erkeğe nazaran uygun bir iş bulması çok daha zordur. 2020 yılının ilk yarısında Rusya'da resmi işsizlik sadece keskin bir şekilde artmakla kalmadı, aynı zamanda yapısı da değişmiştir. Çoğunluğu pandemiden en fazla etkilenen alanlarda (turizm endüstrisi, kültürel yaşam, ticaret vb.) istihdam edildiğinden kadınların resmi işsizler içindeki payı artmıştır. Çalışma Bakanlığı'na göre, ortaöğretim uzmanlık eğitim düzeyine sahip temsilciler ve 23 yaş altı gençler de 2020 yılında işsizlik ödeneğine başvurmuşlardır (Plahutina & Jilyakov, 2020).

Tablo 10. Rusya'da 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun İstihdam Düzeyinin Dinamikleri

İstihdam Düzeyi (%)				
Dönem	Toplam	Erkekler	Kadınlar	İstihdam Edilen Nüfus İçinde Kadınların Payı
2010	62,7	51,2	48,8	48,7
2015	65,3	51,5	48,5	48,4
2017	65,5	51,4	48,6	48,5
2018	65,6	51,3	48,7	48,6
2019	64,9	67,2	52,9	48,5
2020 (İlk Yarıyıl)	58,4	66,1	52,1	48,8

Kaynak: URL 13 (Erişim Tarihi: 08.06.2022).

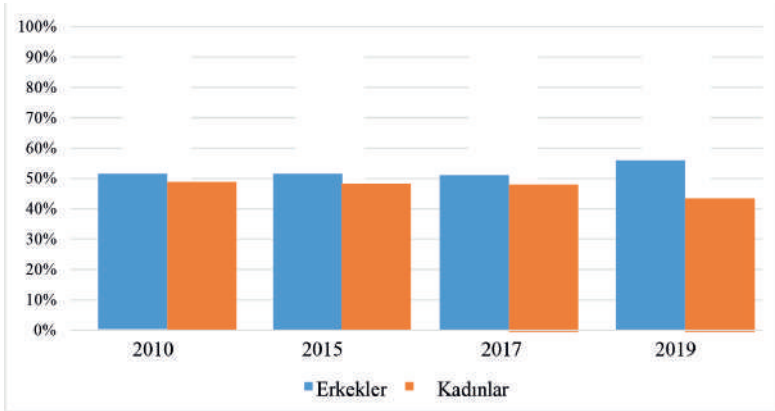
Rosstat, 2020 yılının başında, erkekler için işsizlik oranının (%6,5), kadınlar için ise işsizlik oranının (%6,2) aştığını bildirmiştir. Bu da erkek işsizliğinin kadın işsizliğine göre baskın olduğunu göstermiştir. Kadın işsizliğinin özelliği, daha uzun vadeli bir doğaya sahip olması gerçeğinde yatmakta olup, adil cinsiyet işgücü piyasasında daha az talep görmektedir. Zayıf bir kategori olarak kadınlar ilk işten çıkarılanlar arasındadırlar. İşgücüne kayıtlı erkeklerin çoğu daha aktif ve daha hızlı yeni iş bulurken, kendini bir süreliğine aileye adayan kadınlar, çoğu durumda işe dönememektedirler. Devlet düzeyinde istihdam alanındaki alınan önlemler kadın ve erkek cinsiyet arasında eşitliği sağlamaya çalışmaktadır. Bunun için de devlet tarafından kadın işsizliğinin önlenmesi, kadın istihdamında yardım, çeşitli ödemeler şeklinde sosyal destek, özel eğitim, kadınların kendini gerçekleştirmesinin teşviki gibi destekler sağlanmaktadır (Fomin, 2020).

Tablo 11. Yıllara Göre Rusya'da İstihdam Edilen Kişi Sayısı (Bin Kişi)

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
2010	75606	38729	36877
2015	76588	39433	37155
2017	72316	37188	35128
2018	72532	37259	35272
2019	72532	38308	34224

Kaynak: Fomin, 2020:305-308.

2010 yılında Rusya'da istihdam edilen kişi sayısı toplam olarak 75.606.000 kişi, 2019 yılında ise bu sayı 72.532.000 kişiye düşmüştür. Genel sonuçlara (Tablo 11 ve Şekil 11) göre erkeklerden daha çok kadın çalışan sayısında azalmanın olduğunu görülmektedir. Kadın çalışanların 2010 yılındaki sayısı 36.877.000 kişi iken, 2019 yılında bu sayı 34.224.000 kişiye düştüğü görülmektedir.

Şekil 11. 2010-2019 Yıllarında Kadın ve Erkeklerin İstihdam Oranı

Kaynak: Plahutina vd., 2020:119-124.

Rusya'da 2,2 milyonu ikinci çeyrekte olmak üzere 2020 yılının ilk yarısında toplam 3,8 milyon kişi (*sırasıyla birinci çeyrekte %56 ve ikinci çeyrekte %61*) istihdam hizmetlerine (İş-Kur) başvurmuştur. Genel olarak başvuranların çoğu 30 ila 49 yaşları arasındaki vatandaşlardan oluşmaktadır. 20-23 yaş grubundaki gençlerin başvuru sayısı da %15'ten %23'e yükselmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde, istihdam merkezlerine resmi olarak kaydolan kadın sayısı ilk çeyreğe göre artmış (*ilk çeyrek - sırasıyla %53*), payları %4 artarak %57'ye ulaşmıştır (Plahutina vd., 2020).

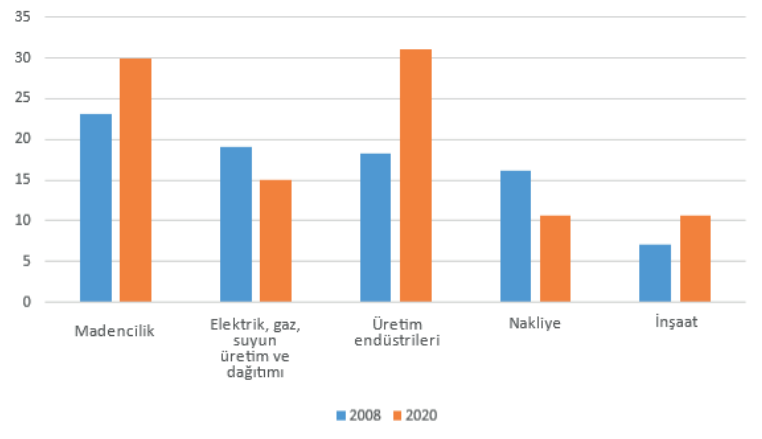
İşsiz kalan kadınlara mesleki gelişim, iş sahibi olma, güzellik hizmetleri, vb. gibi çeşitli alanlarda mesleki eğitim amaçlı kendilerine farklı türlerde kurs ile yeniden eğitim sunan her türlü sosyal kurum ve kuruluş tarafından destekler sağlanmıştır. Önemli bir nokta da eğitim programlarına katılan çoğu temsilcinin esnek bir çalışma saatlerini tercih etmesidir. Bu önemli bir noktadır. Çünkü bu tür istihdam şekli genellikle büyük yatırımlar gerektirmez. Ayrıca aileler ile sevdiklerle zarar vermeden profesyonel faaliyetlerde bulunabilecekleri daha karlı bir seçenek sunar (Lavrova, 2018).

5. KADIN İSTİHDAMININ KORUNMASI

Günümüzde çalışma mevzuatının acil sorunlarından birisi kadın emeğinin yasal olarak korunmasıdır. İlk etapta, işyerinde zararlı maddelere maruz kalma koşullarında kadın emeğinin korunmasıyla ilgili zorluklar yer almaktadır. Bunun nedeni endüstriyel işlerin hızla gelişmesi ve ileri teknolojilerin her yerde kullanılıyor olmasıdır. Bu durumlar teknolojileri karmaşık hale getirmiş ve mesleki riskleri artırmıştır. Rusya Federasyonu'nun nüfus alanındaki demografik politikası kavramında 2015 yılında ana risklerden birinin olumsuz üretim faktörlerinin etkisi olduğu belirtilmektedir. Günümüzde bile sağlık ve epidemiyolojik refah açısından yetersiz olarak sınıflandırılan kuruluşların sayısı %62,6 olup, son derece yetersiz olanların oranı da %14,9 olarak bildirilmiştir (Şevçenko, 2022).

Sihhi ve hijyen standartlarına uygun olmayan çalışma koşullarında istihdam edilen toplam işçi (erkek ve kadın) sayısı 2007 yılında %24,9 iken, bu oran 2008 yılında %26,2'ye yükselmiştir. 2008 yılında Rosstat'a göre kadınlar sıhhi ve hijyenik standartları karşılamayan koşullarda istihdam edilmiştir. Bu istihdam alanlarından madencilikte %23,1; elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtımında %19,1; imalatta %18,3; ulaşımda %16,1; inşaat %7 gibi oranlarla karşılaşmaktayız. Rosstat'a göre 2020 yılına kadar kadınlar zararlı ve/veya tehlikeli çalışma koşullarına sahip işlerde istihdam edilmiş, istihdama konu sektörel dağılım da madencilikte %29,9; elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtımında %15; imalatta %31,1; nakliyede %10,7; inşaat %10,6 olmuştur. Görüldüğü gibi (Şekil 12-13) 2020 yılına kadar bazı zor iş sektörlerinde kadın emeğinin sağlanmadığı işler listesinin revize edilmesi nedeniyle bu sektörlerde istihdam edilen kadınların oranı artmıştır (Rosstat, 2021).

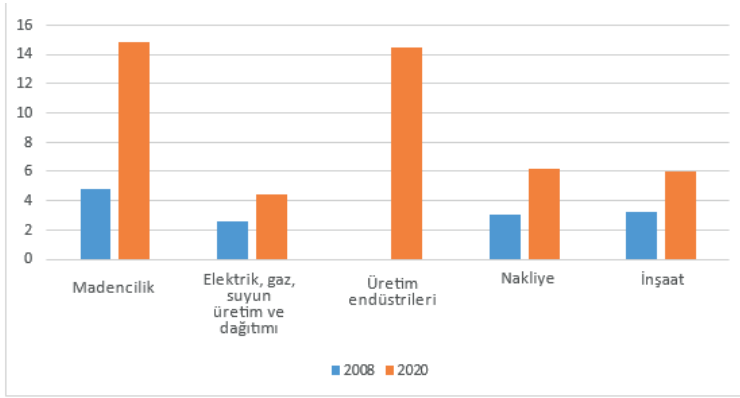
Şekil 12. Çalışan Kadınların Belirli Ekonomik Faaliyet Türleri İçin Zararlı ve/veya Tehlikeli Çalışma Koşullarına Sahip İşlerdeki Payı

Kaynak: URL 15 (Erişim Tarihi: 29.06.2022).

Ekonomik faaliyet türüne göre çalışma alanlarında 2008 yılında tüm çalışan kadınların %4,8'i ağır fiziksel işlerden sayılan madencilikte, %3,2'si inşaatta ve %2,6'sı elektrik – gaz, su üretimi ve dağıtımında, %3'ü ulaşımda istihdam edilmiştir. 2020 yılında ise (Şekil 12), madencilikte zor işlerde çalışan kadın sayısı %14,8; elektrik – gaz, su üretimi ve dağıtımında %4,4, imalatta %14,5; ulaşımda %6,2; inşaatta %6 olmuştur (Şekil 13).

Şekil 13. Ekonomik Faaliyet Türlerine Göre Ağır İşlerde Çalışan Kadınların Oranı Aktiviteler

Kaynak: URL 15 (Erişim Tarihi: 29.06.2022).

İstatistiklere ek olarak, kadın emeğinin kullanılmasının yasak olduğu 2021 yılına kadar geçerli olan ağır, zararlı veya tehlikeli çalışma koşullarına sahip işlerin listesine bakıldığında, bu listede metal işleme, madencilik, kuyu sondajı, gemi yapımı ve benzerleri gibi işler yer almaktaydı. Ancak bu liste Çalışma Bakanlığı tarafından 1 Ocak 2021'de yürürlüğe konulan yeni bir karar ile geçerliliğini yitirmiştir. Resmi olarak sıkı çalışma ve zararlı çalışma listesi veya kadın emeğinin kullanılmasının yasak olduğu tehlikeli çalışma koşulları azaltılmıştır. Ancak çoğunda aynı tür üretimde yapılan işler tek bir noktada birleştirilmiştir (Manzibura vd., 2018).

Kadınların çalışmasına ilişkin kısıtlamalar, çalışma koşullarının özel bir değerlendirmesinin sonuçlarına dayalı olarak dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda, özel değerlendirmenin sonuçlarına bakılmaksızın Çalışma Bakanlığı'nın yeni listesinin 89-98'inci paragraflarına göre kadınların aşağıdakileri yapması yasaklanmıştır;

- Sığır ve küçükbaş hayvanlar ile domuzlarda sersemletme, kancalama, vb. gibi kan kaybı ile sonuçlanan işler,
- Sığırların içini boşaltmak, elle deri yüzmek, leşleri kesmek, haşlamak ve yakmak, domuz karkasları ve kafaları, sığır karkaslarının yatay olarak işlenmesi,
- Hayvan cesetlerinin, el konulan eşyaların ve patolojik malzemelerin yüklenmesi ve boşaltılması,
- Zehirli kimyasalların (Zararlı tarım ilaçları ve Pestisitlerin) taşınması, elle yüklenmesi ve boşaltılması,
- Kuyularda, bulamaç tanklarında ve sarnıçlarda, silolarda ve saman kulelerinde çalışmalar,
- Bitkisel üretim, hayvancılık, kümes hayvancılığı ve kürk yetiştiriciliğinde pestisit, kimyasal ve zararlı ilaçların, dezenfektan kullanımını gerektirecek işlerde çalışmak (35 yaş altı),
- Yeraltı madenlerde çalışma (*Çalışma Bakanlığı listesinin 8. maddesinde belirtilen yöneticiler, sağlık personeli ve diğer işçi kategorileri hariç*).

Kadın emeğinin kullanılmasının yasak olduğu yeni ağır iş ve zararlı veya tehlikeli çalışma koşullarındaki işler listesine ilişkin verilere dayanarak, kadınların çalışma koşulları ve ağır işlerde istihdam edilme istatistiklerinin değerlendirilmesi için ilave araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Önceki ve sonraki listede yapılan değişikliklerin kadınların çalışma koşulları üzerindeki etkisini ortaya koymak için kesin verilere ve bunların ortaya konulabileceği zamana ihtiyaç vardır. 2021 yılında yürürlüğe giren

yeni listeye göre en az 4-5 yıl geçmesi öngörülmektedir. Çünkü belirli bir zamanda elde edilen verilere göre karşılaştırma ve değerlendirme yapılabilmektedir (URL 14).

SONUÇ

Yapılan analize dayanarak, son yıllarda Rusya'da kadın istihdamına yönelik olumlu bir eğilim olduğu görülmektedir. Bu kapsamda kadınlar daha kaliteli ve daha yüksek ücretli işleri daha erken üstleniyor. Ayrıca kadınların yarısından fazlasının erkeklerden farklı olarak yüksek ve orta mesleki eğitime sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, kadınların her türlü ekonomik faaliyetinde maaşlarının esasen artmadığı tespit edilmiştir. Yine bu maaşların sadece enflasyona endeksli olduğu görülmüştür. Rusya'da yüksek pozisyonlar çoğunlukla erkekler tarafından işgal edildiği tespit edilmiştir.

Kadın istihdamının kendine has annelik ve ev işlerindeki çalışmaları gibi özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle bir kadın sadece kariyerine değil, ailesine de bakmayı tercih ettiyse iş dünyasında her zaman bir erkeğin biraz gerisinde kalacaktır. Dijitalleşme ve farklı çalışma yöntemleriyle (uzaktan çalışma, evden çalışma, vs.) artık kadınların işgücü piyasalarında ihtiyaç ve arzularını karşılayacak bir iş bulmaları için çok daha fazla iş fırsatı bulunmaktadır. Rusya'da kadınların iş bulmalarına ve şirket seçimlerinden geçmelerine yardımcı olacak birçok program bulunmaktadır. Birçok işletme, özellikle kadınlara yönelik eğitim ve iş kahvaltıları sunmaktadırlar. Bu bağlamda istihdamda cinsiyet ayrımcılığı olgularında önemli bir azalma olmasına rağmen, bugün emek alanındaki cinsiyet eşitsizliği sorununun henüz çözülmediği sonucuna varılabilir.

Kadın işsizliğinin azaltılması ve zor durumdaki kadınlara yardımcı olmak için çalışma ve istihdam alanında doğrudan sosyal politikaya dâhil olan kamu kuruluşları, doğum izninde olan veya engelli yakınlarına bakan kadınlara yeniden eğitim alma veya

kendilerini geliştirme fırsatı vermelidirler. Bu destek önlemleri hem federal düzeyde, hem de bölgesel ve yerel düzeylerde uygulanmalıdır. Bu etkinlikler, kadınların yalnızca mesleki faaliyetlerinde gelişmelerine yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda onları işgücü piyasasında aranacak uzmanlar haline getirecektir. Bu gibi uygulamalar annelikle ilişkili bir kadının amacının, toplumdaki sosyal konumunu, seçme hakkını ve mesleki faaliyet potansiyelini büyük ölçüde belirleyecektir.

Nüfusun sosyal açıdan korunması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında ve toplumda sosyal adaletin desteklenmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Sosyal korumanın olmaması, insanları hayatlarının çeşitli dönemlerinde yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal dışlanmaya karşı savunmasız bırakmaktadır. Bu durum ekonomik ve sosyal kalkınmanın önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Dünyadaki kötüleşen ekonomik durum, istihdam alanındaki sorunlar ve nüfus arasındaki yoksulluk düzeyindeki artış ışığında sosyal riskleri yönetmek için bir sistem olarak sosyal koruma, devletin vergi ve bütçe politikalarına uygun olmak kaydıyla ekonomik büyümeyi ve istihdamı teşvik eden bir kaldıraç olabilir.

Kadınların işe rahat bir şekilde dönmeleri için şunları teşvik etmek gerekir;

- Uzun bir aradan sonra işe gitme korkusunun üstesinden gelmek için mesleki becerilerin veya psikolojik desteğin restorasyonunu gerektiren önceki işyerine dönüşte destek ve teşvikler sağlama.
- Bir kadının ciddi bir nitelik kaybı, uygun olmayan çalışma programı, ikamet yerinden uzaklık nedeniyle kayıtlı bir işe geri dönmek istemediği durumlarda yeni bir iş arayışında kendisine yardımcı olacak desteklerin sağlanması.

Küçük çocuklu kadınların istihdamını teşvik etmek için aşağıdaki faaliyetler önerilmektedir;

- İşyerine dönmeden önce psikolojik destek verilmesi,

- Ayrımcı durumlarda kadınlara danışmanlık hizmetleri sağlanması,
- Personelin azaltılması veya işletmenin kapatılması durumunda kadınlara gelişmiş yardım hizmetleri verilmesi,
- Günde üç saatten fazla olmayan dersler veya uzaktan eğitim dâhil olmak üzere, takvim planları şeklinde üç yaşından küçük çocukları olan kadınlar için zaman eksikliğini dikkate alan eğitim programlarının sayısında artış,
- Belirli yeterliliklere, becerilere ve yeteneklere sahip kadın işçilerin talebi üzerine oluşturulan, açık işlere odaklanan ve devlet teşvikleriyle desteklenen belirli bir eğitim programı içeriğine sahip bir “*istihdam hizmeti - üniversite - işletme*” modelinin oluşturulması,
- Uzaktan danışmanlık için düzenli olarak güncellenen bilgiler içeren çevrimiçi hizmetlerin ve özel sayfaların kullanımı ve istihdam hizmetiyle doğrudan temas kurmadan istihdam yardımı hizmetlerinin sağlanmasıdır.

Açıklanan nedenlerden dolayı devletin, toplumun sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak için 18 yaş altı çocuk yetiştiren kadınların işgücü piyasasında sosyal ve işgücüne uyum, sosyal koruma ve rekabet gücünü artırmaya yönelik ek önlemler geliştirmesi gerekmektedir.

Sadece çalışanlar için değil, aynı zamanda ekonominin kayıt dışı sektöründe de hamilelik ve ileri annelik döneminde kadınlar için çeşitli sosyal koruma unsurlarının ve biçimlerinin kullanımının yaygınlaştırılması, kadınların ekonomik faaliyetlerinde gerçekten bir artışa ve ekonomide istihdam edilen insan sayısındaki artışa neden olacaktır. Bazı ülkelerin ekonomik kriz ve bütçe kesintileri bağlamında kadınlara yönelik destek düzeyini düşürmeye karar vermesi bir hatadır. Çünkü bu sadece kadınların ve çocuklarının yaşam standardını düşürmekle kalmaz, aynı zamanda tıbbi ve sosyal hizmetlerden yararlanma olasılığını da sınırlar. Cinsiyet

eşitliğini sağlamanın ve kadınların ekonomik faaliyetleri için fırsatları geliştirmenin bir unsuru olarak anneliğin kapsamlı ve çok taraflı sosyal koruma altına alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, devletin elinde hâlâ yeterli mali kaynaklar bulunmaktadır. Bunlar uygun şekilde kullanılırsa nüfusun gerçek gelir düzeyinin korunmasına yardımcı olacak ve toplam talepte önemli bir düşüşün önüne geçecektir. İşgücü piyasasına yapısal işgücü akışları hâkim olacak ve kısa ve orta vadede, ücret oranlarında keskin bir değişikliğin eşlik ettiği önemli bir yapısal personel sıkıntısı olacaktır.

İşgücü piyasasındaki bu yapısal sorunların işsizliğin artışına kaymasını önlemek için, toplam talebin ve finansal sistemin korunmasına ilişkin genel ekonomik sorunların çözülmesine ve yerli üretimin ithal kaynak tabanının sağlanması için alternatif yollar aranmasına ek olarak bazı düzenlemelerin yapılmasına da ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir. Bunlar;

- Özellikle uygulanan yaptırımlar nedeniyle boşlukların oluştuğu, ekonominin ve üretim zincirlerinin günümüzün öncelikli sektörlerinde girişimciliği teşvik etmek ve desteklemek,
- Yurtiçi kalkınmanın mal ve hizmetlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında bilimsel kurumların çalışmalarını yoğunlaştırmak,
- Sadece yapısal olarak işsizlerden değil, aynı zamanda uzun süredir uygulanan yaptırımlarla bağlantılı olarak ekonominin en çok talep gören meslekleri ve sektörleri için gerekli personelin eğitimi ve yeniden eğitimi sorunlarını çözmek için bir dizi önlem almak gereklidir. Bunlardan en önemlisi de orta, mesleki ve yükseköğretimin sistemli uyumunun sağlanması olacaktır.

KAYNAKLAR

Alehina, M & Gubareva, D & Panova A. (2022). Gosudarstvennoe Regulirovanie Zanyatosti Naseleniya V Rossiyskoy Federacii,

- MO-23, 13 May 2022 goda Sbornik Nauçnih Statey 4-y Vse-rossiyskoy Konferençii. SS.42-45
- Ayvazova, S., (2015). *Kontrakt "Rabotayuşey Materi": Naruşenie İli Rastorjenie* (K Voprosu Ob Osobennostyah Gendernoy Politiki V Sovremennoy Rosii)//Jenşina V Rossiyskom Obşestve. No:3. SS.13-22
- Apenko, S & Legçilina, E., (2018). *Sistemno-Aksiologičeskiy Podhod K Transformaçii Soçialno-Trudovih Otnoşeniy*// Vestn.Om.Un-ta.Ser. "Ekonomika". No:3 (63). DOI: 10.25513/1812-3988.2018.3.90-100. SS.90-100.
- Çekmarev,O & İlves, A Konev, P., (2022). *Potençial Zanyatosti İ Bezrabotiçi V Rossii V Usloviyah Sankçii 2022 goda*// Ekonomika Truda. Tom. 9 No:4. doi: 10.18334/et.9.4.114599. SS.765-780
- Fomin, O., (2020). *Teoriteçeskie Osnovi Upravleniya Çeloveçiskim Kapitalom Na Regionalnom Rænke Truda*//Ekonomika İ Predprini-matelstvo. No:7 (120). SS.305-308
- Hasbulatova, O., (2015). *Rossiyskaya Gosudarstvennaya Politika Po Razvitiyu Çeloveçeskogo Kapitala: Gemderniy Aspekt*// İnnovaçionnoe Razvitie Regionov V Usloviyah Globalizaçii. İvano-vo; Ples, 3-5 Sentyabrya 2015. İvanovo: İzd-vo İvanovskogo Gos.Univ-ta. SS.353-355
- İsupova, O & Utkina, V., (2018). *Molodie Jenşim V Organah Gosu-darstvennogo Upravleniya Rosii: Faktori Opredelyayuşie Karyer-ne Trayektorii*// Jurnal İssledovaniy Soçialnoy Politiki. Tom.16 No:3. SS.473-486
- Konçareva & Kolbaeva, (2019) (<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37155051>) (Erişim Tarihi 24.06.2022).
- Kazakova, M., (2017). *Zakon Oukena: Teoriteçeskie Osnovi İ Oçenki Dlya Rosii*// Ekonomičeskie Razvitie Rosii. No:11. SS.27-36
- Lovçova, N & Zayçev, D., (2018). *Nasilie V Semye İli Nasilie Nad Semey*// Jurnal İssledovaniy Soçialnoy Politiki. T.16. No:3. SS529-536
- Lavrova, Yu., (2018). *Analiz Sovremennogo Sostoyaniya Problemi Jenskoy Bezrabotiçi İ Priçin, Ee Obuslovlivayuşih/ Molodoy Uçyoniy. № 44 (230)*. <https://moluch.ru/archive/230/53383>. SS.239-244

- Mahova, O., (2018). Gendernoe Osebenosti Formirovaniya Trudovih Resursov. G. Moskvi V Usloviyah Çifrovizaii Ekonomiki: Statiçiskiy Obzor//Gendernoe İzmirenje Çifrovoy Ekonomiki: Ot Strategii K Destviyu (2018-2030). Materialı Vseros.Konf.S.Mejdunar. Uçastiem, 20-21 Aprelya 2018 g.//İVGU, G. İvanovo: Gos.Universitet, SS.74-79
- Mamaeva, L. (2020). *Jenskiy Trud V Rosii*. Nauçno-Pratiçeskiy Elektronny Jurnal Alleya Nauki. No:8 (47). Alley-science.ru, S.3
- Molčanova, Yu & Çebotareva, K., (2021). Osobennosti Regionalnoy Politiki V Jilişno-Kammunalnoy Sfere// V Sbornike : Teoriya İ Praktika Effektivnosti Gosudarstvennogo İ Munipiçalnogo Upravleniya. Sbornik Nauçnih Statey 3-Y Vserossiyskoy Nauçno-Pratiçeskoj Konferençii S Mejdunarodnim Uçastiem. Kursk: Yugo-Zap. Gos.Universitet. SS.161-165
- Manzibura, A & Minaeva, E & Yaçenko, A., (2018). *Osobennosti Pravogogo Regulirovaniya Obram Truda Jenşin*. Tekst Nauçnoy Statyi Po Speçialnosti “Pravo”. SS.220-223
- Nadurova, E., (2018). *Pravovie Regulirovanie Truda Jenşin, Liç S Semeynimi Obyazannostyami*/Molodoy Uçyonıy. No:21. <https://moluch.ru/archive/207/50786>. SS.384-385
- Otstavnova, L & Okorokova, T., (2019). *Zanyatost Jenşin, İmeyuşih Nesoverşenmoletnih Detey: Problemi İ reşeniya*, Sovremennie Nauçnie İssledovaniya İ Razrabotki. No:1 (30). eISSN: 2415-8402, SS.809-812.
- Pripadçeva, İ., (2021). Bezrabotiça Na Rossiyskom Rinke Truda V Period COVID 19/Strategiçeskoe Razvitie Soçialno-Ekonomiçeskih Sistem V Novih Reekonomiçeskih Usloviyah. Mejdunarodnaya Nauçno-Pratiçeskaya Konferençiya. Kursk: Kurskiy Gosudarstvennyy Universitet, SS.347-352
- Plahutina, Yu & Merkuşeva, İ & Malışeva, L., (2020). İnovaçii V Nauçno-Tehniçeskom Obespeçenii Agropromişlennogo Kompleksa Rosii. Materialı Vserossiyskoy (Naçionalnoy) Nauçno-Pratiçeskoj Konferençii. SS.119-124
- Plahutina, Yu & Jilyakov, D., (2020). Osobennosti Jenskoj Bezrabotiçi V Rosii V Nastoyaşee Vremya. Konferençiya, Effektivnost

Primineniya İnnovaçionnih Tehnologiy İ Tehniki V Selskom İ Vodnom Hozyaystve. 25-26 Sentyabr 2020. FGBOU VO Kurskaya GSHA. SS.513-515

Şevçenko, D. (2022). *Analiz Problem Truda İ Zdorovya Jenşin*, XX Mejdunarodny Nauçno-İsledovatelskiy Konkurs. MÇNS “Nauka İ Prosveşenie”, SS.59-62

Trudovie Resursı, Zanyatost İ Bezrabotiça, Rosstat. https://rosstat.gov.ru/labour_force (Erişim Tarihi 12.06.2022).

URL 1: Konstituçiya Rossiyskoy Federaçii. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/ (Erişim Tarihi 18.06.2022).

URL 2: <https://visasam.ru/russia/rabotavrf/zanyatost-naseleniya-rossii.html> (Erişim 15.06.2022)

URL 3: <https://leconomic.ru/lib/114599>. (Erişim Tarihi 29.06.2022).

URL 4: <https://visasam.ru/russia/rabotavrf/zanyatost-naseleniya-rossii.html>. (Erişim Tarihi 17.06.2022).

URL 5: https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Trud_2021.pdf. (Erişim Tarihi 10.06.2022). <https://www.factograph.info/a/30284411.html>

URL 6: <https://topuch.ru/2-statistika-po-strane-zanyatoste-po-otraslyam/index.html> (Erişim Tarihi 18.07.2022)

URL 7: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37155051> (Erişim Tarihi 12.06.2022)

URL 8 : <https://moluch.ru/archive/207/50786/> (Erişim Tarihi 16.06.2022)

URL 9: <https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/rus18.pdf> (Erişim Tarihi 19.06.2022)

URL10: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/4d0362048f8eea26bc5a710ad94b155cc1ce071f/. (Erişim Tarihi 08.06.2022).

URL 11: <http://www.ppademy.ru/wp-content/uploads/2020/12/169.pdf>. (Erişim Tarihi 28.06.2022).

- URL 12: http://www.mintrud.saratov.gov.ru/analytical/employment/index.php?SECTION_ID=96 (Erişim Tarihi 28.06.2022).
- URL 13: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44436050> (Erişim Tarihi 08.06.2022)
- URL 14: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-pravovogo-regulirovaniya-ohrany-truda-zhenschin/viewer> (Erişim Tarihi 09.06.2022).
- URL 15: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47950016> (Erişim Tarihi 29.06.2022)
- Rosstat, (2021) : <https://rosstat.gov.ru/folder/210/document/12994> (Erişim Tarihi 02.06.2022)

Ekonomik Büyüme, Ticari Açık,
Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Nüfusun
CO2 Emisyonu Üzerindeki Etkilerinin
ARDL Yöntemiyle İncelenmesi: Türkiye
Üzerine Kanıtlar

*Tahsin Avcı*⁹⁵

*Nedim Mercan*⁹⁶

1. Giriş

Ekonomik büyüme özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Neo Liberal politikaların bir getirisi olarak neredeyse tüm ekonomilerin temel hedef politikası olmaktadır. 1980 sonrasında Neo Liberal

95 Pamukkale Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Denizli, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7243-8541, tavci@pau.edu.tr

96 Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ABD, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7604-6828, nedimmercann@gmail.com

politikalar ile birlikte büyümeye verilen önem iyice artmakta ve büyümenin pozitif getirilerinin yanında birçok negatif getirisi de olmaktadır. Büyümenin önemi herkes tarafından bilinmektedir. Nitekim büyüme hedeflerine doğru ilerlerken negatif getiriler zamanla önemli çevre sorunlarına neden olduğu görülmektedir. Büyümenin çevreye verdiği tahribat 1990'lara gelindiğinde küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi global sorunlara yol açtığı görülmekte ve ülkelerin gündeminde ilk sırayı almaktadır. Bu süreçten sonra küresel ısınma ve çevre kirliliği gibi insanlığın geleceğini önemli ölçüde etkileyecek olaylara dikkat çekmek ve bunların tahribatını azaltmak için küresel ölçekte çeşitli konferanslar, protokoller ve düzenlemeler hazırlanmaya ve kabul edilmeye başlanmıştır. Fakat ekonomiler kendi büyüme politikalarından vazgeçmemiş ve büyümenin doğa üzerindeki tahribatı giderek artmaya devam etmiştir.

CO2 emisyonunun azaltılması geleceğe yönelik iklim değişikliği ve küresel ısınmanın önüne geçebilmek adına önemli adımlar olmaktadır. CO2 emisyonunu azaltmak için fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerjinin kullanılması bu açıdan etkili olabilmektedir. Bu çalışmada ekonomik büyüme, ticari açık, yenilenebilir enerji ve nüfusun CO2 emisyonu üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Öncelikle bu veriler arasındaki ilişki açıklanmakta ardından literatür taraması yapılmaktadır. Çalışmanın sonunda, yapılan ekonometrik analiz ile ilgili sonuçlar ve yorumları yer almaktadır.

Büyümenin ve diğer birçok faaliyetin CO2 emisyonu üzerindeki etkisinin araştırılması yakın geçmişte giderek önem kazanmıştır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde büyüme, öncelikli politikalar arasında yer alırken çevreyi korumaya yönelik politikalar daha az önem arz ettiği görülmektedir. Ticaretin serbestleşmesi, nüfusun artması, gelişmiş ülkelerin üretimini az gelişmiş ülkelere kaydırması doğal düzenin değişmesine neden olan önemli etkenler olmaktadır. Bilindiği gibi iklim değişikliği ve küresel ısınmanın önemli nedenlerinden biri sera gazı olmaktadır. CO2 ise sera gazı içerisinde önemli bir paya sahiptir. Dolayısıyla CO2

emisyoununun artışı doğal düzeni bozan önemli nedenlerden biri olmaktadır. Sanayileşmenin yüksek olduğu bu dönemlerde, üretimde kullanılan enerjiler doğayı tahribata uğratmaktadır. Daha fazla büyüme için sanayi üretimini artırmak CO2 emisyonu dahil diğer sera gazlarının emisyonunu da artırmaktadır. Bu açıdan büyüme ve CO2 emisyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi önem arz etmektedir (Najam ve Cleveland, 2003: 118 – 124, Zhang ve Cheng, 2009: 2706, Asumadu-Sarkodie ve Asantewaa Owusu, 2016: 1089, Han vd., 2021: 9 – 10).

18.yy ortalarında başlayan Endüstri Devrimi ile birlikte artan sanayileşme ve buna bağlı üretim, zamanla doğaya negatif anlamda tesir etmeye başlamaktadır. Sanayi üretiminin doğa üzerindeki tahribatı İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemlere kadar çok fazla dikkate alınmamakta ve bu alanda gerekli adımlar atılmamaktadır. Temelde ekonomik büyümenin hedeflendiği ve buna yönelik üretim artışlarının yaşandığı bu dönemlerde, ekonomik politikaların çevre üzerindeki etkileri görünür olmaya başlamaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle 1960'lardan sonra sanayileşmenin ve üretim artışlarının doğal çevre üzerindeki negatif etkileri gündeme taşınmaya başlanmaktadır. Bu süreçten sonra ekonomik büyümenin, ekonomik kalkınma dikkate alınarak sağlanması gerektiği fikirleri ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kalkınmanın çerçevesiyle ilgili temel tartışmalar olsa da üzerinde uzlaşılan 3 temel unsurdan bahsedilmektedir. Bunlar ekonomik büyüme, sosyal/toplumsal gelişme ve çevresel kalkınma olarak ifade edilebilmektedir. Bu şekilde ekonomik aktiviteler, doğal kaynakların dengeli ve çevresel zararları minimize edecek şekilde aynı zamanda gelecek nesilleri de düşünerek gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Najam ve Cleveland, 2003: 118 – 120, Nişancı vd., 2014: 1 – 3, Külünk, 2018: 194 – 196, Mert ve Aykan, 2022: 238 – 239).

Ekonomik faktörlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini tüm dünyada yankı uyandıracak bir raporla açıklayan Roma Kulübü, çevresel ve ekonomik sürdürülebilir bir toplumun devamlılığı için

önlemlerin alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. 1968 yılına yayımlanan rapor “Büyümenin Sınırları” adını verdikleri kitabın özeti niteliğinde olmaktadır. Ekonomik aktivitelerin ve artan nüfusun çevre kirliliği üzerindeki etkilerinden bahsetmektedirler. Daha sonra 1990'larda iklim değişikliği, küresel ısınma ve çevre kirliliği gelişmiş ülkeler olmak üzere neredeyse tüm dünyanın gündemine oturmuş ve bununla ilgili önlemlerin alınması ve politikaların geliştirilmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır. 1992 yılında Biyolojik Çeşitlilik ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi adıyla Rio de Janeiro Zirvesi'nde iklim değişikliği ve çevresel sorunlar ile ilgili alınması gereken önlemler hakkında çeşitli tartışmalar başlatılmıştır. Daha sonra 1997 yılında imzalanıp 2005 yılında yürürlüğe giren ve 160 ülkeyi kapsayan Kyoto Protokolü yine bu alanda o döneme kadar atılan önemli adımlardan biri niteliğindedir. Kyoto Protokolü ile atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun azaltılması için çeşitli hedefler belirlenmektedir (Arı ve Zeren, 2011: 37 – 38, Çetintaş vd., 2016: 58 – 59, Tay Bayramoğlu ve Koç Yurtkur, 2016: 32 – 33, Külünk, 2018: 194 – 196).

Ekonomik faaliyetlerin doğa üzerindeki tahribatını azaltmaya yönelik gerçekleştirilen çalışmalardan biri de 2012 yılında Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda ortaya atılan Yeşil Büyüme kavramı olmaktadır. Yeşil büyüme ile karbon emisyonlarının daha düşük olacağı, yoksulluğun azalacağı, büyümenin daha sürdürülebilir olacağı ifade edilmektedir. İklim değişikliği ve doğanın tahribatına ile ilgili yürürlüğe giren bir diğer protokol 2016 yılında imzalanan Paris Anlaşması olmaktadır. Bu anlaşmanın amacı fosil yakıtların kullanımını minimum seviyeye indirmek ve bunların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarını tercih ve teşvik etmektir. Bu şekilde küresel ısı ve doğal düzenin korunması için buna yönelik politikalar geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Atgür, 2021: 173, Yılmaz ve Karabiber, 2022: 200).

Büyümenin, sanayileşmenin ve üretimin yanında nüfus artışının da çevre üzerinde önemi etkileri olmaktadır. Artan nüfus daha fazla enerji talebinde bulunabilmektedir. Aynı zamanda nüfus artışı üretim artışını da beraberinde getirmektedir. Üretim ve enerji taleplerindeki artış karbon emisyonunu artıran nedenler olabilmektedir. Enerji talebini karşılamak adına özellikle fosil yakıtların kullanılması çevreye önemli zararlar verebilmektedir. Fosil yakıtların azaltılması çevreye verilen zararın azaltılması anlamını taşımaktadır. Bu açıdan yenilenebilir enerji kullanımı gündeme gelmektedir. Enerjide dışa bağımlılığı da azaltılabilecek olan yenilenebilir enerji aynı zamanda çevre kirliliğini önleme konusunda da atılan önemli adımlardan biri niteliğindedir. AB Yenilenebilir Enerji Mevzuatı konusunda çıkardığı çeşitli direktiflerle fosil yakıtı tüketimini azaltmayı hedeflemektedir. Fosil yakıt kullanımının azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması küresel ısınma, iklim değişikliği ve çevresel bozulmaları azaltmak adına önemli olmaktadır (Güllü ve Bayraç, 2017: 19, Öztürk ve Küsmez, 2019: 317 – 318).

2. Literatür Taraması

Kamacı, vd., (2018), G20 ülkeleri üzerine 2000-2014 yıllarını kapsayan dönem kullanılarak panel veri analiz ile CO2 emisyonu ile Ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmektedir. Çevresel Kuznets Eğrisinden hareketle ARDL yöntemi ve Toda-Yamamoto nedensellik analizleri ile analiz yapılmaktadır. Sonuç olarak kullanılan değişkenler arasında uzun dönem bir ilişkinin olduğu belirlenerek CO2 emisyonunun ekonomik büyüme üzerine tek yönlü bir nedensellik olduğu ortaya konulmaktadır.

Karasoy (2021), Türkiye'nin ekolojik ayak izinin araştırılması üzerine 1980-2016 yılları arasındaki dönemi kapsayan enerji tüketimi, gelir ve finansal kalkınma vb. göstergelerle ARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmektedir. Sonuç olarak değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğu ve ekolojik ayak izi hipotezi için

Çevresel Kuznets Eğrisinin geçerli olmadığı tespit edilmektedir. Enerji tüketiminin kısa dönemde ekolojik ayak izini arttırmaktadır.

Yilmazer ve Karabiber (2022), 1995-2019 yıllarını kapsayan ekonomik büyüme, karbon emisyonu, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar değişkenlerinin ilişkisinin tespit edilmesi amacıyla eşbütünleşme için ARDL yöntemi, nedensellik için ise Toda-Yamamoto Nedensellik testi kullanılmaktadır. Sonuç olarak, uzun dönemde değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğu ve değişkenlerin Karbon emisyonunu aynı yönlü etkilediği belirlenmektedir.

Pala (2018), çalışmasında gelişmekte olan ülkeler grubunun 1990-2014 yılları üzerine ARDL yöntemi kullanılarak karbon emisyonu, ekonomik büyüme ve enerji tüketimi değişkenleri arasındaki ilişkinin tespit edilmektedir. ARDL yöntemine göre uzun dönemde Kazakistan, Makedonya ve Güney Afrika'nın enerji tüketiminin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü bir etkinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Aynı zamanda ekonomik büyümenin karbon emisyonunu negatif yönlü etkilediği tespit edilmektedir.

İzgi (2020), çalışmada Türkiye'nin 1980-2014 dönemi kapsayan karbon emisyonu, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla ARDL yöntemi kullanılmaktadır. Çevre kirliliği ile geleneksel kuznets eğrisinin incelenmesi amacıyla ele alınan çalışmanın sonuçlarına göre uzun dönemli bir eşbütünleşme olduğu ve karbon emisyonu ile elektrik tüketimi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespiyt edilmektedir. Aynı zamanda karbon emisyonunun GPD ile pozitif GDP'nin karesi (kuznets eğrisi yaklaşımına göre) ile negatif yönlü bir bağıntı olduğu belirlenmektedir.

Çoban ve Özkan (2022), çalışmasında 1970-2020 yılları arasındaki veriler kullanılarak ARDL sınır testi ile Türkiye'nin ticari açıklık, karbon emisyonu, enerji tüketimi ve kirlilik sığmağı hipotezi incelenmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre doğrudan

yabancı yatırımların artışı çevre kalitesini olumsuz yönde etkilediği dolayısıyla kirlilik sığınağı hipotezinin Türkiye için geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır. Aynı zamanda enerji kullanımının artması sonucunda çevre kalitesi olumsuz etkilediği ve ticari açıklığın artmasının ise çevre kalitesini olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Okumuş (2020), çalışmasında Türkiye için karbon emisyonu, tarım ve yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla 1968-2014 yılları arasındaki dönem verileri kullanılmaktadır. Yöntem olarak ARDL sınır testi uygulanmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre, Türkiye’de çevresel kuznets eğrisi hipotezinin destekler sonuçlar elde edilmektedir. Ayrıca değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmektedir. Çalışmanın bir diğer sonucu olarak ise ticari serbestleşmenin, kentleşmenin, tarımsal katma değer ve yenilenmez enerji tüketiminin hem uzun dönemde hem de kısa dönemde karbon emisyonunu arttırdığı sonucuna varılmaktadır.

Alper ve Alper (2017), çalışmada Türkiye için 1985-2014 dönemini kapsayan karbon emisyonu, ham petrol tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ölçülmesi amacıyla ARDL sınır testi uygulanmaktadır. Analiz sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmektedir. Karbon emisyonunu ekonomik büyüme ve ham petrol tüketimi arasında pozitif ve anlamlı sonuçlar elde edilmektedir.

Öztürk ve Saygın (2020), çalışmada kişi başına reel gelir, karbon emisyonu, doğrudan yabancı yatırımlar ve ticari açıklık değişkenleri ile Türkiye için 1974-2016 dönemi için ARDL sınır testi ile eşbütünleşme analiz edilmektedir. Ayrıca Toda-Yamamoto nedensellik testi ile değişkenler arasında nedensellikler ortaya konulmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre tüm değişkenlerin karbon emisyonu üzerinde pozitif yönlü bir ilişki olduğu ve bu sonuçların da Kirlilik sığınağı hipotezi’nin Türkiye’de

geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır. Analizlerde kullanılan değişkenlerin karbon emisyonu ile çift yönlü bir nedensellik olduğu bulunmaktadır.

Okutan ve Yamak (2018), Türkiye'de 1960-2013 dönemini kapsayan süreçte çevresel kuznets eğrisi hipotezinin varlığını sınamak üzere karbon emisyonu kişi başına düşen reel milli gelir değişkenleri kullanılmaktadır. Uzun dönemde bir ilişkinin olup olmadığı tespiti için ARDL sınır testi uygulaması yapılmaktadır. Çalışmada yapılan analize göre çevresel kuznets eğrisinin Türkiye için geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır.

3. Yöntem

3.1. Veri Seti ve Değişkenler

Analizde 1990-2019 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılmaktadır. Analizde kullanılan değişkenler arasındaki ölçek farklılığı olması sebebiyle doğal logaritmaları alınarak logaritmik veriler analizde kullanılmaktadır. Birim kök testi ve ARDL sınır testinin uygulaması Eviews-12 paket programı ile elde edilmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenler ve değişkenlere ulaşmak için başvurulan kaynaklar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Değişkenler, Tanımlamalar ve Kaynaklar

Değişken	Tanım	Kaynak
CO2 Emisyonu	CO2 Emissions (Metric Tons Per Capita)	(WDI ⁹⁷)
GDP	GDP (Constant 2015 US\$)	WDI
Nüfus	Population, Total	WDI
Ticari Açıklık	Trade (% of GDP)	WDI
Yenilenebilir Enerji Tüketimi	Renewable Energy Consumption (% of Total Final Energy Consumption)	WDI

97 <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (World Development Indicators)

Tablo 1’de yer alan değişkenler (World Development Indicators | DataBank) WDI de web sayfasından elde edilmektedir. CO2 emisyonunu etkileyebilecek değişkenler elde edilmektedir. Literatür çalışmasından hareketle bu değişkenlerin kullanılmasına karar verilmektedir. Bu değişkenler arasında özellikle GDP ve Yenilenebilir Enerjinin CO2 emisyonu üzerindeki etkilerin olup olmadığı varsa da bu etkinin yönünün tespit edilmek amaçlanmaktadır.

Tablo 2: Değişkenler, kısaltmalar ve durağanlık seviyeleri

Bağımlı Değişken	<i>lnCO2KB</i>	I(1)
	<i>lnGDP</i>	I(1)
Bağımsız Değişken	LnNFS	I(0)
	<i>TA</i>	I(1)
	<i>YET</i>	I(1)

Tablo 2’de kullanılan değişkenlerin bazılarının logaritmik bazılarının oran olarak yer almaktadır. Logaritmik dönüştürme yapılan değişkenler dışındaki ticari açıklık ve yenilenebilir enerji tüketimi değişkenleri yüzdelik dönüştürülmüş olması amacıyla tekrardan logaritmasının alınması gerekmemektedir. Bağımsız değişkenlerin hem logaritmik hem de oran olarak alan çalışmalar literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalardan bir tanesi de Demirgil ve Türkay (2017:916) örnek olarak verilebilmektedir.

3.2. Model

GPD, Nüfus, Ticari açıklık ve Yenilenebilir enerjinin CO2 emisyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Türkiye’nin 1990-2019 dönemi yıllık veriler kullanılmaktadır. Türkiye özelinde incelenen değişkenler için elde edilen temel fonksiyon Eşitlik 1’de gösterildiği şekildedir:

$$\ln CO2KB_t = f(\ln GDP_t, \ln NFS_t, TA_t, YET_t) \quad (1)$$

Temel fonksiyonun doğrusal formda gösterimi şu şekildedir:

$$\ln CO2KB_t = \alpha + bt + \varphi_1 \ln GDP_t + \varphi_2 \ln NFS_t + \varphi_3 TA_t + \varphi_4 YET_t + \mu_t \quad (2)$$

Burada α sabit terimi, bt trendi ve \ln logaritma işlemini ifade etmektedir.

3.3. Ekonometrik Metodoloji

GPD, Nüfus, Ticari açıklık ve Yenilenebilir enerjinin CO2 emisyonu üzerindeki uzun dönem ilişkinin incelenmesi amacıyla eşbütünleşme metodu ile incelenmektedir. Kullanılan değişkenlere uygulanacak eşbütünleşme testine karar verme amacıyla değişkenlerin durağanlıklarının tespit edilip kaçınıcı seviyeden durağan oldukları elde edilmesi gerekmektedir. Durağanlık için kullanılan birim kök analizlerinin başında Dickey ve Fuller (DF) (1979), Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) (1981), Philips ve Peron (PP) (1989) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) (1992) testleri literatürde yer almaktadır. Bu çalışmada var olan yöntemlerden Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) (1981) metodu kullanılmaktadır.

3.4. Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1981) Birim Kök Testi

Genişletilmiş Dickey ve Fuller testi DF testinin geliştirilmiş versiyonu olarak birim kök testi olarak literatürde yer almaktadır. Analizde yer alan değişkenlerden oluşan seriler de otokorelasyon ve değişen varyans probleminin oluşması ihtimaline karşın bu problemlerin giderilmesi amacıyla bağımlı değişkenin gecikmeleri bağımsız değişken olarak modele eklenmektedir. Bu bilgiler ışığında ADF (Genişletilmiş Dickey ve Fuller) testi Eşitlik 3'te gösterilmektedir.

$$\Delta Y_t = a_o + bt + \alpha Y_{t-1} + \theta_1 \Delta Y_{t-1} + \theta_2 \Delta Y_{t-2} + \dots + \theta_q \Delta Y_{t-q} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Eşitlik 3'te açık formda yer verilen denklemin kapalı form olarak en genel biçimiyle Eşitlik 3.1'de gösterilmektedir (Dickey ve Fuller, 1981, s. 1065):

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + bt + \alpha Y_{t-1} + \sum_{j=1}^q \theta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

θ : Gecikme katsayısı,

q : Gecikme boyunu gösteren parametre

$\alpha = 1 - \rho$ 'dir. ADF birim kök testi için kurulan hipotez aşağıda verilmektedir:

$H_0: \alpha = 0$ (Seri birim kök içermektedir.)

$H_A: \alpha < 0$ (Seri durağandır.)

ADF testine ilişkin test istatistiği Eşitlik 4'te yer almaktadır.

$$\hat{t} = \frac{\hat{\alpha}}{sh(\hat{\alpha})} \quad (4)$$

ADF testinin karar verme sürecinde hesaplanan istatistik değeri kritik değerden büyük ise H_0 hipotezi reddedilmektedir. Yani bu durumda serinin durağan olduğu (birim kök içermediği) sonucuna ulaşılmaktadır.

3.5. ARDL Eşbütünleşme Testi (Pesaran ve diğerleri (2001))

Zaman serilerinin kullanıldığı çalışmalarda değişkenlerin seviyesinde I(0), birinci farkında I(1) ve ikinci farkında I(2) durağan oldukları görünmektedir. Durağan olmayan zaman serilerinin aynı dereceden durağan hale gelen serilere yani doğrusal bileşenlerinin durağan olduğu zaman literatürde nedensellik testleri kullanılabilir. Ancak bu kullanılan nedensellik testlerinin sonuçlarının güvenilir olmayabilmektedir. Bu gerekçeler neticesinde durağan olmayan ama aynı seviyeden durağan hale getirilen zaman serilerinde uzun dönemli bir ilişkinin olup olmamasının tespit edilmesi için Engle-Granger (1987) ve Johansen (1991) koentegrasyon testleri ile analiz edilebilmektedir (Barışık ve Demircioğlu 2006:76-77).

Zaman serilerinde aynı seviyede durağan olma şartının snetilmesi farklı seviyelerde durağan olma varsayımı ile

geliştirilmiş olan ARDL sınır testi Pesaran vd. (2001) literatüre kazandırılmaktadır. Bu yöntemin temel varsayımlarından biri analizde kullanılacak bağımlı değişkenlerin I(1) sürece sahip olması gerekmektedir. Bağımsız değişken/değişkenler ise I(0) ve/veya I(1) sürece sahip olabilmektedir. Ancak I(2) sürecine sahip olmama varsayımı yer almaktadır. Çalışmada öncelikle birim kök testi olan ADF uygulanarak serilerin süreçleri tespit edilmiş olup sonrasında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmamasının tespit edilmesi amacıyla ARDL modeli uygulanmaktadır.

Bağımsız değişken olan GPD, Nüfus, Ticari açıklık ve Yenilenebilir enerjinin bağımlı değişken olan CO2 emisyonu üzerinde eşbütünleşme ilişkisinin incelendiği ARDL modeli Eşitlik 5'te gösterildiği gibidir.

$$\Delta \ln CO_2KB_t = \alpha_0 + \delta_1 \ln GDP_{t-1} + \delta_2 \ln NFS_{t-1} + \delta_3 TA_{t-1} + \delta_4 YET_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} \Delta(\ln GDP)_{t-i} + \sum_{i=1}^l \beta_{2i} \Delta(\ln NFS)_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_{3i} \Delta(TA)_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{4i} \Delta(YET)_{t-i} + \phi_i ECT_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Δ : fark operatörü

k, l, m ve n : gecikme uzunluğu

δ_j ve β_j : kısa dönem katsayıları

ϕ : hata düzeltme katsayısı ve şokların hangi süreye kadar sürdüğünü ifade etmektedir.

Modelin uzun dönemli ilişkisinin tespiti amacıyla Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL Sınır (Boounds) testi ile analizi yapılmaktadır. Eşbütünleşmenin tespiti için oluşturulan hipotezler aşağıda gösterildiği gibidir:

$$H_0: \rho = \delta_1 = \delta_2 = \dots = \delta_k = 0 \quad (\text{Eşbütünleşme yoktur.})$$

$$H_0: \rho \neq \delta_1 \neq \delta_2 \neq \dots \neq \delta_k \neq 0 \quad (\text{Eşbütünleşme vardır.})$$

ARDL modelinde öncelikli olarak hesaplanan F istatistiği için kritik değerler ile karşılaştırılarak alt sınır ve üst sınırlar %1, %5 ve %10 kritik değerlerin sağına ve solunda veya ortasına denk gelmesi koşulu bulunur. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığına Tablo 3'te gösterildiği gibi karar verilmektedir.

Tablo 3: Karar Tablosu

I(0)		I(1)
H_0 : KABUL Eşbütünleşme yoktur.	Kararsızlık Bölgesi	H_0 : RED Eşbütünleşme vardır.

Tablo 3'te I(0) alt sınırı, I(1) üst sınırı ifade etmektedir. Buna göre elde edilen istatistik değeri alt sınırın altına gelmesi durumunda H_0 hipotezi kabul edilir ve eşbütünleşme ilişkisinin olmadığına sonucuna varılmaktadır. Üst sınırın üstüne gelmesi durumunda H_0 hipotezi reddedilerek eşbütünleşme ilişkisinin varlığına karar verilir. Alt sınır ile üst sınırın arasına gelmesi durumunda ise eşbütünleşme ilişkisinin varlığına ilişkin bir karara varılamamaktadır.

4. Ampirik Analiz

Çalışmada kullanılan değişkenler arasında eşbütünleşmenin olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla öncelikli olarak birim kök testi yapılması gerekmektedir. Buna göre Tablo 4'te birim kök testi olarak Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1981) Birim Kök Testi uygulanmış olup teste ilişkin sonuçlara yer verilmektedir.

Tablo 4: Birim kök analiz sonuçları

Değişkenler	ADF			
	Seviye		Birinci Fark	
	İstatistik	<i>lag</i>	İstatistik	<i>lag</i>
	Sabitli Model		Sabitli Model	
<i>InC02KB</i>	-0.9245	0	-5.7086***	0
<i>InGDP</i>	0.2714	0	-5.3965***	0
LnNFS	-3.3619**	2	-1.2936	2
<i>TA</i>	-1.6696	0	-4.9075***	1
<i>YET</i>	-1.5793	0	-5.1845***	1
	Sabitli and Trendli Model		Sabitli and Trendli Model	
<i>InC02KB</i>	-3.3434*	0	-5.6019***	0
<i>InGDP</i>	-2.4901	0	-5.3019***	0
LnNFS	-2.4638	2	-1.6922	2
<i>TA</i>	-3.9097**	1	-4.8186***	1
<i>YET</i>	-1.3222	0	-5.7612***	1

Notlar: ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10'daki anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Veri setinin aylık olması nedeniyle maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak belirlenmiş ve uygun gecikme sayısı Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. PP ve KPSS Testlerinde Newey West yöntemlerine göre, Bartlett Kernel tahmincisi kullanılmıştır.

Eşbütümlenme testi için literatürde yer alan yöntemler genellikle değişkenlerin aynı seviyede durağan olma varsayımı yer almaktadır. Farklı seviyelerde (I(0), I(1)) değişkenlerin durağan olma durumunda eşbütümlenme testinin uygulaması amacıyla Pesaran ve diğerleri (2001) tarafından geliştirilen ARDL Eşbütümlenme Testi uygulanabilmektedir. Tablo 5'te bağımlı değişkenin karbon emisyonu CO2 iken tüm bağımsız değişkenlerin yer aldığı modelin ARDL eşbütümlenme sonuçları verilmektedir.

Tablo 5: ARDL (1,0, 0, 0, 1) Tahmin Sonuçları

Eşbütünleşme	F-istatistik	Anlamlılık Seviyesi	I(0) – I(1)
ARDL (1, 0, 0, 0, 1)	4.2122**	%10	2.2-3.09
		%5	2.56-3.49
		%1	3.29-4.37
Uzun dönem katsayılar	Katsayı	T-istatistik	Prob.
<i>LnGDP</i>	0.8091	3.3466***	0.0029
<i>LnNFS</i>	-1.5177	-1.6944	0.1043
<i>TA</i>	0.0006	0.2737	0.7868
<i>YE</i>	-0.0191	-2.4233**	0.0241
<i>C</i>	7.1247	0.6958	0.4939
Hata düzeltme modeli			
ECM (-1)	-0.5008	-5.5693***	
Tanısal test sonuçları	F-istatistik	Prob.	
Breusch-Godfrey LM Test	0.1634	0.8504	
Heteroskedasticity Test (White)	1.0166	0.5401	
Heteroskedasticity Test (Breusch-Pagan Godfrey)	0.2600	0.9497	
Ramsey Reset Test	0.2446	0.6260	
Jarque-Bera	1.3064	0.5204	

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 ve anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 5'te yer alan sonuçlar incelendiğinde ARDL (1,0,0,0,1) modelinde, model kurma hatası olarak kullanılan Ramsey Reset Testi, değişen varyans sorunu için kullanılan Breusch-Pagan

Godfrey testi ve White testi, otokorelasyon problemi için kullanılan Breusch-Godfrey LM Testi ve normallik varsayımı için kullanılan Jarque-Bera testinin anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Modelde hesaplanan F-istatistiği (4.2122) %5 anlamlılığında H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu sonuca göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Burada bağımsız değişkenlerin CO2 emisyonu arasında uzun dönemli birlikte hareket ettiği gözlemlenmektedir. Eşbütünleşmenin var olduğu sonucuna ulaşıldıktan sonra uzun dönem katsayılarının incelenmesi mümkün hale gelmektedir. Bağımsız değişken katsayıları incelendiğinde lnGDP pozitif, Yenilenebilir Enerji Tüketimi negatif olarak CO2 emisyonunu etkiledikleri ve anlamlı oldukları sonucuna varılmaktadır. Kurulan modelde yer alan Ticari açıklık ve nüfus değişkenlerinin anlamlı olmadığı tespit edilmektedir. GDP %1'lik artış karbon emisyonunu %0,80 artırmaktadır. Ayrıca Yenilenebilir Enerji Tüketimi bir birimlik artış karbon emisyonunu %0.02 azalttığı ve literatürde yer alan çalışmaların sonuçları ile uyumlu olduğu görülmektedir. ARDL modeline göre kısa dönem hata düzeltme katsayısı (ECM (-1)) incelendiğinde Kısa dönemde meydana gelen bir şokun yıllık veriler olması sebebiyle ortalama altı aylık (-0.50) süreçte etkisinin yitirdiği tespit edilmektedir.

Sonuç

20.yy sonlarına doğru iklim değişikliği ve çevre kirliliğinin iyice artması bu alanlarda yapılan çalışma sayısını artırmıştır. Özellikle ekonomik faaliyetlerin çevre üzerindeki etkileri araştırma konusu olmaktadır. Yapılan araştırmalar ekonomik büyüme, nüfus, yatırımlar, yenilenebilir enerji, ticari faaliyetler gibi ekonomik ve sosyal faaliyetlerin çevreye olan etkilerini ortaya koymaya yönelik olmaktadır. Bu çalışmalar çevrenin korunması veya çevreye verilen zararların minimize edilmesine yönelik politikaların geliştirilmesine ışık tutması açısından önemli olmaktadır. Yapılan bu çalışmada ise ekonomik büyüme, ticari açık, yenilenebilir enerji ve nüfusun CO2 emisyonu üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Araştırma konusu

Türkiye olmaktadır. 1990 – 2019 dönemi analiz konusu olarak seçilmektedir. Analiz sonucunun Türkiye’de CO2 emisyonunun azaltılmasına ışık tutması ve buna yönelik politikaların geliştirilmesi açısından değerli olmaktadır.

Analiz sonucu değerlendirildiğinde, model kurma hatası olarak kullanılan Ramsey Reset Testi, değişen varyans sorunu için kullanılan Breusch-Pagan Godfrey testi ve White testi, otokorelasyon problemi için kullanılan Breusch-Godfrey LM Testi ve normallik varsayımı için kullanılan Jarque-Bera testinin anlamlı olduğu sonucuna varılmaktadır. F istatistiği %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu sonuçlar değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca ekonomik büyümede meydana gelebilecek %1’lik bir artış CO2 emisyonunu %0,80 oranında artırmaktadır. Yenilenebilir enerjide gelebilecek %1’lik bir artışın ise CO2 emisyonunu %0,02 oranında azalttığı görülmektedir. Dolayısıyla yenilenebilir enerjinin kullanılmasındaki artış fosil yakıtların kullanımını ve bu şekilde çevreye verilen tahribatın azaltılması açısından önem arz etmektedir. Bu minvalde ekonomik faaliyetlerin yenilenebilir enerji ile desteklenmesi ve daha fazla yenilenebilir enerjinin kullanılmasını teşvik etmek ve buna yönelik politikalar geliştirmek Türkiye’nin CO2 emisyonunu azaltması açısından üzerinde durulması gereken bir politika olabilmektedir.

Kaynakça

- Alper, F. Ö., ve Alper, A. E. (2017). “Karbondiyoksit emisyonu, ekonomik büyüme, enerji tüketimi ilişkisi: Türkiye için bir ARDL sınır testi yaklaşımı”. *Sosyoekonomi*, 25(33), 145-156.
- Arı, A. ve Zeren, F. (2011), “CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 37 – 47.
- Asumadu-Sarkodie, S. and Asantewaa Owusu, P. (2016), “Carbon Dioxide Emission, Electricity Consumption, Industrialization, and Economic Growth Nexus: The Beninese Case”, *Energy*

Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy, Vol: 11, No: 11, 1089 – 1096.

Atgür, M. (2021), “Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketimi ve Karbon Emisyonları İlişkisi: Çin Örneği”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1, 172 – 186.

Barışık, S., ve Demircioğlu, E. (2006). “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilete, İhracat-İthalat İlişkisi 1980-2001”. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(3), 71-84.

Çetintaş, H., Bicil, İ. M. ve Türköz, K. (2016), “Türkiye’de CO2 Salımları Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 53, Sayı: 619, 57 – 67.

Çoban, M. N., ve Özkan, O. (2022). “Türkiye’de Enerji Tüketimi, Ticari Açıklık, CO2 emisyonları ve Kirlilik Sığınağı Hipotezi: Yeni Dinamik ARDL Simülasyonlarından Kanıtlar”. Kırklareli Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 480-507.

Demirgil, B. ve Türkay, H. (2017). “Türkiye’de faiz oranlarını çoğaltan: bir ARDL/Sınır testi uygulaması”. Gazi Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 907-928.

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 74(366a), 427-431.

Engle, Robert F. ve Granger, Clive W. J. (1987). “Cointegration and error correction: representation, estimation and testing.” *Econometrica* 55 (2), 251-276.

Güllü, M. ve Bayraç, H. N. (2017), “Biyoyakıt Üretimi, Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Amerika, Brezilya ve Almanya Örnekleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 64, 18 – 34.

Han, A., Şahin Kutlu, Ş. ve Pehlivan, C. (2021), “Enerji Tüketimi, Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedenlilik Testinden Kanıtlar”, *Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, Cilt: 3, Sayı: 1, 9 – 14.

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (World Development Indicators)

- İzgi, B. B. (2020). “ARDL Yaklaşımıyla Türkiye’de Çevre Kirliliği ve Geleneksel Kuznets Eğrisi (EKC) Literatürüne Bir Bakış”. Çukurova Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 111-125.
- Johansen S. (1991). “Estimation and hypothesis testing of cointegrating vectors in gaussian vector autoregressive Models”. *Econometrica*, 59: 1551–1580.
- Kamacı, A., Ceyhan, M. S., ve Peçe, M. A. (2018), “CO2 Emisyonu ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G20 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi”. *Business and Organization Research*, Safranbolu/Karabük, s. 385-395.
- Karasoı, A. (2021). “Küreselleşme, sanayileşme ve şehirleşmenin Türkiye’nin ekolojik ayak izine etkisinin genişletilmiş ARDL yöntemiyle incelenmesi”. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 208-231. doi: 10.17218/hititsbd.929092
- Küçük, İ. (2018), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Karbon Salınımı İlişkisi: Engle-Granger Eşbütünlük Analizi (1960-2013)”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 193 – 205.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P. ve Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root. *Journal of econometrics*, 54(1-3), 159-178.
- Mert, M. ve Aykan, H. (2022), “Büyüme ve Emisyonlar Arasındaki Asimetrik Nedensellik Analizi: Türkiye Örneği”, *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 36, 235 – 255.
- Najam, A. and Cleveland, C. J. (2003), “Energy and Sustainable Development at Global Environmental Summits: An Evolving Agenda”, *Environment, Development and Sustainability*, Vol: 5, 117 – 138.
- Nişancı, M., Kabadayı, B., Yurttaçıkımaz, Z. Ç. ve Emsen, Ö. S. (2014), “Karbondiyoksit Emisyonu, Enerji Yoğunluğu ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: AB Üyesi Geçiş Ekonomileri Örneği (1995-2010)”, *EconWorld2014 Prague*, International Conference in Economics, 1 – 11.

- Okumuş, İ. (2019). “Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Tarım ve CO2 Emisyonu İlişkisi”. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6 (1), 21-34. DOI: 10.20979/ueyd.659092.
- Okutan, Ş., ve Yamak, R. (2018). “Türkiye’nin Çevresel Kuznets Eğrisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”. *İktisat Seçme Yazular*, 157-181.
- Öztürk, S. ve Küsmez, T. (2019), “Elektrik Tüketimi, Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1995-2014)”, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, 316 – 327.
- Öztürk, S., ve Saygın, S. (2020). “Türkiye’de 1974-2016 döneminde yapısal kırılma altında kişi başına reel gelir, doğrudan yabancı yatırımlar, ticari açıklık ve karbon emisyonları arasındaki ilişki”. *Sosyoekonomi*, 28(44), 69-90.
- Pala, A. (2018). “Gelişmekte olan ülkelerde enerji tüketimi, karbon emisyonu ve ekonomik büyüme ilişkisinin ARDL yaklaşımı ile incelenmesi”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 1-29.
- Perron, P. (1989). The Great Crash, The Oil Price Shock, And The Unit Root Hypothesis. *Econometrica*, 57(6), 1361-1401.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Tay Bayramoğlu, A. ve Koç Yurtkur, A. (2016), “Türkiye’de Karbon Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünlüşme Analizi”, AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 4, 31 – 45.
- Yılmaz, M. ve Karabiber, B. (2022), “Türkiye’de İhracat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbon Emisyonu İlişkisi”, *Business and Economics Research Journal*, Vol: 13, No: 2, 199 – 220.
- Yılmaz, M., ve Karabiber, B. (2022). “Türkiye’de İhracat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbon Emisyonu İlişkisi”. *Business and Economics Research Journal*, 13(2), 199-220.
- Zhang, X. P. and Cheng, X. M. (2009), “Energy Consumption, Carbon Emissions, and Economic Growth in China”, *Ecological Economics*, Vol: 68, 2706 – 2712.

Atatürk ve Mustafa Suphi Olayı

Girayalp Karakuş⁹⁸

GİRİŞ

TBMM Hükümeti ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin başlangıcı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden düzenlenmesi sürecinde yer alır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal Atatürk, Türk-İslâm coğrafyasındaki gelişmeleri Enver, Talat ve Cemal Paşa aracılığıyla takip etti. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin izlediği dış politika ikiye ayrılabilir. 1917-1921 ve 1921-1923 arası dönem. Birinci dönemde iç savaş koşulları hüküm sürerken ikinci dönemde devrimin ihraç edilmesi söz konusu olmuştur. Yani Doğu halklarıyla işbirliği süreci başladı. Sovyetler 3 Aralık 1917 tarihli kararıyla Doğu Müslümanları aleyhine yapılan bütün anlaşmaları tanımadığını beyan etti. Sovyetler Birliği hükümeti Doğu halklarına ulaşabilmek için Neriman Nerimanov, Sultangaliyev, Zeki Velidov,

98 Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, girayalp@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6240-5490

gibi ulusal liderlerle işbirliği yapmayı tercih etti. Bolşevikler Temmuz 1920'de toplanan 3. Enternasyonal'de ulusal kurtuluş hareketlerini destekleyeceğini açıkladı.⁹⁹ Bolşevikler ulusal kurtuluş mücadelelerini destekleyeceğini açıkladıktan sonra ilk siyasi laboratuvarı Türkiye olmuştur. Bu ölçekte Sultangaliyev'in çalışma arkadaşı olan Mustafa Suphi ön plana çıktı. 1919 Mayıs'ında Komintern Yürütme Kurulu Komitesi "*Dünya İşçilerine*" başlıklı bildiride Türkiye'ye özel yer verdi ve Anadolu'daki mücadelenin başarıya ulaşması için çalışmalar yapılacağı bildirildi. Bolşevikler Türkiye'nin kendi köylü yapılanmalarını sağlaması ve ideolojik ordusunu kurmasını bekledi.¹⁰⁰

Milli Mücadele'nin başlangıç aşamasında iki ülke arasındaki ilk temasın Havza'da gerçekleştiği söylenebilir. İlk görüşme Mustafa Kemal Atatürk ile Budeyni arasında gerçekleşir. Mustafa Kemal Sivas Kongresi'nde Bolşeviklerin emperyalizme karşı verdiği mücadeleyi öven konuşmasından sonra Bolşeviklerin "*Türkiye İşçileri ve Köylülerine*" başlıklı ikinci bir bildiri dağıttığı görüldü. Bu bildiride İstanbul'un İngiltere tarafından işgal edildiği ve yönetimin İngiliz uşağı olduğu belirtildi ayrıca Anadolu hareketinin sonuna kadar destekleneceği ifade edildi. Bu bildiri Erzurum Kongresi'nde de dağıtıldı.¹⁰¹

Havza görüşmelerinde her ne kadar Türkler açısından ihtiyaç duyulan yardımlarla ilgili mutabakata varılmış olsa da TBMM'nin açılmasına kadar ilişkilerin yavaşladığı görülmektedir. Türkler ilişkilerin resmiyete dökülmesi taraftarıdır. Bu konuyla ilgili 26 Nisan 1920'de Atatürk Lenin'e mektup yazar. Ancak Sovyetlerin bazı şartları vardır. Bitlis, Van ve Muş'un Ermenilere bırakılması istenmektedir. TBMM Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey Moskova'ya

99 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 155-158.

100 Erhan Büyükkakıncı, "Sovyetler Birliği ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, Barış Kitap, Ankara, 2012, s. 122.

101 *Ağm*, 122; M.K. Atatürk, *Nutuk*, C:3, Maarif Basımevi, İstanbul, 1960, s. 929 ve devamı.

gider ve Ağustos 1920'de dostluk anlaşmasına imza atılır.¹⁰² Aslında bu süreçte en çok sorun çıkaran kişi Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Çiçerin olmuştur. Çiçerin olaylara Ermeni tezleri ile yaklaşan bir isimdi. Ancak Türkiye'ye dostluk elini uzatan kişi Azerbaycanlı lider Neriman Nerimanov oldu. Nerimanov Türk yetkililerin Lenin'e ulaşmasını sağladığı gibi maddi açıdan da Türkiye'ye yardım etti. 1922 yılında Azerbaycan Batum yolu ile dokuz bin tondan fazla kerosin ve üç yüz elli ton benzin gönderdi. Atatürk 1921 yılında Azerbaycan Başkanı Nerimanov'a bir mektup yollayarak borç para talebinde bulundu. Azerbaycan beş yüz kilo altını Ankara'ya ulaştırdı. Daha sonra ise on milyon altın ruble, Nerimanov tarafından Türkiye'ye gönderildi. Nerimanov, 23 Mart 1921 tarihinde, Atatürk'e yazdığı cevap mektubunda Türk halkının emperyalizmden kurtulma günlerinin yaklaştığını söyledikten sonra *“Paşam, Türk milletinde bir anane vardır; kardeş kardeşe borç vermez, kardeş her durumda kardeşinin elini tutar. Biz kardeş halklarız, her zaman ve her şartta birbirimizin elinden tutacağız, bugün yaptığımız bir kardeşin yaptığından başka bir şey değildir.”* diyordu.¹⁰³

Nerimanov, Galiyev ve Mustafa Suphi çalışma arkadaşlarıydılar. Örneğin; Mustafa Suphi öldürüldüğünde Sovyetler Birliği'nden tepki gelmezken belki de bu cinayeti tek protesto eden Galiyev olmuştur. Çok daha sonraları Sovyetler Birliği bu cinayeti propaganda aracı olarak kullanmıştır. Bu dönemde Mustafa Suphi'nin en çok mücadele ettiği klik, Enver Paşa-ekibi ve İttihatçılardı.

Moskova 1918-1921 arasında devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesine hazır değildi. Ankara Hükümeti Sovyetlerle askeri ittifak istemesine rağmen Moskova buna yaklaşmıyordu dolayısıyla Ankara, Enver Paşa ve Mustafa Suphi'den medet umuyordu. Türkiye Komünist Fırkası'nın başına başkan olarak

102 *Ağm*, s. 123.

103 Hüseyin Adıgüzel, *Atatürk, Nerimanov ve Kurtuluş Savaşımız*, 2. B, İleri Yayınları, İstanbul, 2006, s.117; Doğan Avcıoğlu, *Mülli Kurtuluş Tarihi*, Cilt: 3, s. 438.

getirilen Mustafa Suphi, partinin Enverciler ve İttihatçılardan temizlenmesi gerektiğini savunuyordu. Nitekim Komintern'in Temmuz 1920'deki İkinci Kongresinde, Panislamist Enver'e karşı, Panislamizm aleyhinde karar aldırılmayı başarmıştır. Ancak Atatürk ile Enver Paşa arasında tercih yapamayan Sovyet yetkilileri hâlâ Enver Paşa'ya değer vermektedir.¹⁰⁴ Peki neden Sovyetler Enver Paşa'ya değer veriyordu? Bunda Enver Paşa'nın Alman milliyetçi subaylarla ilişkisinin iyi olmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Alman milliyetçi subayların İtilaf Devletlerine karşı Sovyetlerle işbirliğine hazırdır.

Çalışmanın temel konusu Türkiye'nin Mustafa Suphi'nin öldürülüşüne giden süreçte Rus Bolşevikleri ve Türk milliyetçileri arasındaki zorunlu ilişki ve Mustafa Suphi ile Atatürk arasındaki ilişkilere açıklık getirebilmektir.

Rus Bolşevikleri ile Türk Milliyetçileri Arasında Zoraki Uzlaş-Kopuş

Giriş bölümünde Sovyetler ile Atatürk arasındaki bağlantının ilk olarak Havza'da kurulduğunu belirtmiştim. 12 Haziran'da Samsun üzerinden Amasya'ya ulaşan Atatürk, oradan Kazım Karabekir'e Bolşeviklerle ilişki kurulduğunu belirten bir telgraf yolladı.¹⁰⁵ Telgrafta bir Sovyet-Türkiye ittifakı önerilmiyor sadece İngilizlere karşı bu ittifakın kurulabileceği hissini İngilizlere verilmesi öneriliyordu. Karabekir Paşa ise Atatürk'ü onaylayan bir telgraf yolladı. Ancak Karabekir Paşa Bolşeviklerle irtibatın kurulmasından yanaydı. Bolşevik olunmaması yönünde de duyarlıydı. Rauf Orbay ise Kafkaslar'da Sovyetlere karşı İngilizlerle işbirliği yapılması taraftarıydı. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin ikinci adamına göre; İngiltere çıkarları gereği, Türkiye'nin tam

104 Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi (1838'den 1995'e)*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974, s. 498.

105 Ayrıntılı bilgi için Bkz: Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969; Bülent Gökay, *Emperyalizm ve Bolşevizm Arasında Türkiye*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s. 84.

bağımsızlığından yanadır. Ona göre; “İngilizler resmi anlaşmalara her zaman sadık kalmışlardır”¹⁰⁶

Türkiye bu dönemde Enver Paşa vasıtasıyla Sovyetlerle ilişki kurdu. Enver Paşa Berlin’e gittikten sonra Radek ile görüştü. Enver Paşa’nın asıl arzusu Türkiye, Rusya ve milliyetçi Alman subaylarla birlikte İtilaf devletlerine karşı blok oluşturabilmektir. Enver Paşa 1920’de Moskova’ya geçtikten sonra bu ittifak için çok uğraştığı bilinen bir gerçek. Birçok Sovyet belgesi 1919-1921 yılları arasında Türkiye-Sovyet ilişkilerinde Enver Paşa’nın etkin rolünü göstermektedir.

1919-1920 arasında Kafkasya’nın Sovyetleştirilme süreciyle karşılaşılıyor. Anadolu’dan giden yerli komünistler bu kampanyada etkin rol alıyor. Kafkasya’nın Sovyetleştirilmesi, Anadolu hareketine malzeme yardımı yapılmasında Türkiye’nin lehine bir durum oluşturdu. Örneğin; Azerbaycan’da İngilizlere yakınlığıyla bilinen Müsavat Partisi iktidardayken Azerbaycan’dan Türkiye’ye malzeme yardımı aksıyordu. Bakü’nün Rusya’nın eline geçmesiyle özellikle yerli komünistler aracılığıyla Türkiye’ye daha fazla yardım sağlandı. Bu yardımın önderliğini Mustafa Suphi, Nerimanov ve Sultangaliyev yapmıştır. Özellikle Mustafa Suphi ve Galiyev Doğu’daki ulusal kurtuluş mücadelelerinin desteklenmesi taraftarıydı. Çünkü bu kişiler emperyalizmin Doğu’daki sömürgeleriyle bağlantısının kesilmesini önceliyordu. Böylelikle Batılı ülkeler sömürgelerinde hammadde transferini yapamayacak ve büyük bir ekonomik krize gireceklerdi. Sonunda ise bu ülkelerde devrim şartları olgunlaşacaktı.

Mustafa Suphi’nin o zamanki tavrını şu layihada öğreniyoruz: “...Teşkilatımız Rusya Komünist (Bolşevik) Fırkası’yla daha yakın münasebete girişmekle beraber, benim bütün Müslüman İşleri Merkezi Heyet İdaresinde âzâ ve Beynelmilel Şark Tebligat ve Neşriyat Şubesinde reis olmaklığım, bütün faaliyetimizin Rusya’daki

106 Rauf Orbay, *Yakın Tarihimiz*, Cilt: 2, s. 18. Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi (1838’den 1995’e)*, C:1, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1996, s. 498.

Müslüman işleriyle beraber ilerlemesine sebep olarak; merkezi heyet, ilk teşkilât devrinde bütün maddi ve manevi vesaitini, Müslüman işleri Komiserliği'nden alıyor; kuvvetinin mühim bir kısmını, Müslümanlar arasında küflenmiş fikirlerin yıkılarak inkılâp ruhunun yükselmesine sarf ediyor..."¹⁰⁷ Aynı layihada faaliyetlerini dört cephede sıralıyor. İdil-Ural bölgesi, Azerbaycan, Türkistan ve Kırım bölgesi. Yani Sultangaliyev'in başında bulunduğu örgüt ve hareketin kapsamı içindedir.

Ankara Hükümeti ile Sovyetler Birliği arasında Kafkaslar'da karşılıklı yardımlaşmalar olmuştur. Örneğin; Ruslar Tiflis demiryolunu tutarak Ermenilerin Anadolu'ya saldırmasını engellemiştir. Türkiye ise Ruslar Kafkaslar'da ilerlerken İngilizler'den gelen teklifleri red etmiştir. İngilizler Kafkaslar'da Ruslar'a karşı Türkiye'yi kullanmak istemişti. Bu gelişmeler karşısında Falih Rıfık Atay'ın Çankaya eseri incelendiğinde milletvekilleri arasında ciddi bir Bolşevik sempatanlığı olduğu görülmektedir. Örneğin; Birinci mecliste Bolşevikliğe yakınlığı ile bilinen Halk Zümresi grubu oluştu. Yeni Dünya Gazetesi açıktan Bolşeviklik yapmaya başladı. Çerkez Ethem'in komuta ettiği Yeşil Ordu ise İslâmiyet ile Bolşevikliği sentezleyen bir düşünceyi savundu. Meclis zabıtlarında da ismi geçen Şeyh Servet Efendi her yerde komünizm ile İslâmiyet'in ortak noktalarının olduğunu beyan eden vaazlar vermeye başladı.

İç politikada sosyalistlerin gittikçe güçlenmesi Türk milliyetçilerinin tepkisini çekmeye başladı. İlk olarak 16 Mart 1921'de Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre; her iki taraf da diğerinin topraklarında yıkıcı faaliyette bulunmayacaktı. Böylece Türk milliyetçileri, Türk komünistlerini ezmek için hukuksal gerekçeyi bulmuş oldu.¹⁰⁸

107 Atilla İlhan, *Hangi Atatürk?*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayinevi, İstanbul, 2021, s. 316.

108 Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: 2,E Yayınları, İstanbul, 2010, s. 425.

Ancak Bolşevik yanlılarını ezmek çok kolay olmadı. Örneğin; Halk Zümresi o kadar güçlü bir hâle gelmişti ki İçişleri Bakanlığı'na bir Bolşevik yanlısı olan Nazım Resmor Bey seçilmişti. Atatürk bu seçimi hiçbir zaman tanımadı. Nazım Bey ile görüşmeyi de kabul etmedi. Sonunda büyük baskılar sonucunda Nazım Bey istifa etmek zorunda kaldı. Daha sonra ise Nazım Bey, resmi bilgileri yurtdışına sızdırmak suçundan İstiklal Mahkemesi'ne verildi. Damar Arıkoğlu hatıratlarında Tokat Mebusu Nazım Bey'in İstiklal Mahkemesine sevkini şöyle anlatmaktadır:

“...Efendiler! Bizim tâkip ettiğimiz komünizm; memleketimizin selâmeti, kurtulması ve düşmanlarımıza galebe etmek hususunda, şu anda yeryüzünde tek dostumuz olan Ruslara hoş görünmek maksadıyla meydana gelen bir şekildir. Yoksa Türk milleti ve onun aklı başında bir ferdi dahi komünist olamaz ve olmayacaktır. Binaenaleyh vereceğiniz kararı hürmetle karşılayacağız deyip kürsüden inseydi; yüzde yüz kendisinin ve arkadaşlarının dokunulmazlıkları kaldırılıp mahkemeye sevk edilmezlerdi... Nazım Bey meclis karşısında müthiş bir komünist olarak kendini ve arkadaşlarını teşhir etti.”¹⁰⁹

Bu muhakeme ve karar Türkiye'deki komünist faaliyetler tarihinde görülen ilk muhakeme ve alınan ilk karardır. Nazım Bey Mayıs 1921'de, “gizli komünist firka teşkil etmek ve darbeye teşebbüs” suçundan 15 yıllık kürek cezasına çarptırıldı.

Atatürk'ün komünist faaliyetleri durdurmak için yaptığı ikinci hamle Hakkı Behiç Bey'i diğerlerinden ayırarak kurduğu resmi Türkiye Komünist Partisidir. Resmi-Danışıklı Türkiye Komünist Partisi teşkili karşısında, Rusya ile sıkı temas ve işbirliği içerisinde olan gizli Türkiye Komünist Partisi meydana çıkmak zorunda kaldı. Gizli Türkiye Komünist Partisi ortaya çıktığında ilk eylemleri mecliste kurulan Danışıklı Türkiye Komünist Partisi ile hiçbir alakaları olmadığını beyan etmek oldu. Bu danışıklı Türkiye Komünist Partisi'nde Kazım Karabekir, Adnan Adıvar, Refet Bele

109 Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ankara, 1967, s. 179-180.

gibi komünizmle uzaktan yakından alakası olmayan kişiler vardı. Kimliklerini açığa vuran komünist liderler daha sonra tek tek tevkifata uğradı.

Mustafa Suphi bazı şeylerin farkındaydı. Kendisi TBMM Hükümeti ile anlaşabileceği umuduyla geldiği Türkiye’de, gizli faaliyetler içerisine girerek baştan bu şansı kaybetmek istemiyordu ve TBMM Başkanlığına şu telgrafi çekti:

“Memleketimizde Komünist Fırkası’nın kanuniyet kazanmış olmasını senelerden beri muhtelif memleketlerde amele ve reñberlerin kurtuluşları hareketlerine iştirak eden Türk komünistleri, büyük bir memnuniyetle karşıladılar. (...) Yoldaşların yanlarında bulunan ve komünizmin bilimsel esaslarını kapsayan bilgilerle beraber memleketimize girmeleri hususunda gereken kolaylıklarda bulunulmasını rica ve yakında fırkanın dâhil ve hariçte takip ettiği ve edeceği meslek hakkında anlaşmak ve her türlü kötü anlayışa olanak bırakmamak üzere sizlere katılmakla onur duyacağımızı arz ederiz.”¹¹⁰

Suphi’nin dilekleri gerçekleşmedi. Suphi Anadolu’ya geldiğinde TBMM Hükümeti bunların Ankara’ya gönderilmemesi için Kazım Karabekir Paşa’ya bildirmiş ve gerekli önlemlerin alınmasını talep etmişti.¹¹¹ Burada bir noktaya değinmekte fayda var. Pek çok araştırmacı Fahrettin Erdoğan’ın hatıratlarına dayanarak Kars’ta, Mustafa Suphi Grubu’ndan iki kişinin komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Kazım Karabekir Paşa tarafından tutuklandığını kabul eder. Ancak bu eksik bir bilgi. Kazım Karabekir Paşa’nın iki komünisti Kars’ta tutukladığı doğru ancak bu durum Mustafa Suphiler Kars’tan Erzurum’a gittiklerinde olmuştur. Mustafa Suphi ve arkadaşları Kars’ta buldukları zaman böyle bir olay cereyan etseydi Erzurum’a gitmeyip, Kars’tan geri dönebilirlerdi.

110 Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, TTK, Ankara, 1997, s. 305. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978; Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar (1925-1936)*, BDS Yayınları, İstanbul, 1992.

111 *Age*, s. 306.

Tutuklanan iki TKF üyesi daha sonra Azerbaycan'a geri gönderilmiştir.¹¹²

Ankara hükümeti, hapisanedeki Türk komünistlerini serbest bırakacağı sözünü verince bu müsamaha devresinde İştirakiyyun'cular yeniden canlandılar ve 18 Mart 1922'de Yeni Hayat Dergisi'ni çıkarmaya başladılar.¹¹³ Ama son kertede Türkiye'deki sosyalist faaliyetler bu hamlelerle ciddi bir biçimde baskı altına alındı. İştirakiyyun'cular da bir süre sonra etkisini kaybetti. 1922'de parti kapatıldı ve 1923'te yöneticileri tutuklandı.

Mustafa Suphi'nin Öldürülmesi Süreci- Meclis Zabıtları ve Atatürk ile Mektuplaşmaları

1918 Temmuz ayında yapılan Türk Sosyalistleri Konferansı'nda kurulan Türk Komünistleri Teşkilatı, Moskova ve Kazan'da Türklerin arasında yapılan çalışmalarla şekillendi. Teşkilatın başkanı Mustafa Suphi idi. Suphi başkan olduğu ilk günlerden beri Anadolu'ya geçmenin hesaplarını yaptığı anlaşılıyordu. Zira bunun için Kırım'a gelindi. Kırım ve Odesa üzerinden yayınlar Anadolu'ya sokuluyordu. Kırım ve Odesa'da iç savaş yüzünden Sovyetler aleyhine durum oluşunca Moskova'ya geri dönüldü. Suphi'nin yazılarından anlaşılacağı üzere Anadolu'ya geçerek Türk işçi ve köylüsünü teşkilatlandırmak istiyordu. Ayrıca İstanbul hükümetine karşı da isyan başlatmak düşüncesinde idi.¹¹⁴

Bu süreçte Mustafa Suphi TBMM'li yetkililerle iletişim kurmaya çalışmış aynı zamanda komünizm propagandası yapmak için Anadolu'ya ajanlar yollamıştır. Suphi'nin amacı Türkiye'de

112 *Age*, s. 306.

113 Tevetoglu, *age*, s. 195.

114 "Hemşehriler! Son damlaya kadar kanımızı emmek isteyen bu alçak ve arsız gürüh ve bu gürüh-ı haşeratın başında durdukları yağmacı devletlere karşı ayaklanmak bizim bugünkü en büyük borcumuz en mukaddes vazifemizdir. Memleketimizde bu Avrupalı eşkıyaya yardım eden zenginlerin ve hangi firkadan olursa olsun hükümetlerin canları cehenneme." Bkz. Türk Askerine ve Türkiye'nin Mazlum İşçi ve Köylülerine, Odesa, 1919; Aslan, *age*, s. 284.

komünist bir düzen kurmaktı. Şerif Manatov'a göre ise Suphi'nin Atatürk hakkında şüpheleri vardı. Anadolu'ya geçtiğinde kendisinin de sınır dışı edilmesi gibi.¹¹⁵ Çünkü Atatürk, Şerif Manatov'uda komünizm propagandası yaptığı için sınır dışı etmişti.

Suphi Anadolu'ya geçmeden önce Türkiye Komünist Fırkası'nın kurulma işini halletmek istedi. Çünkü Türkiye işçi ve köylü sınıfının mücadeleye girmesi için teşkilatlanacağı bir parti olmalıydı. 10 Eylül 1920'de Bakü'de "Türkiye Komünist Teşkilatları Kongresi"nı, yani Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş kongresini düzenledi. Böylelikle Türkiye Komünist Partisi kurulmuş oldu.¹¹⁶

Suphi, 1 Ekim tarihindeki toplantıda Atatürk'ün kendilerini Anadolu'ya davet ettiğini belirterek merkez heyetin Anadolu'ya dönmesi hakkında bir karar alınmasını istemiştir. Ancak Atatürk'ün gizli bir ajanı olan Süleyman Sami'nin Ankara'daki görüşmelerinin tutanakları elimizdedir. Tutanaklara göre, Atatürk'ün böyle bir sözü yoktur. Tam tersine Atatürk: "*Hariçten gelip teşkilat kurmak lüzumsuzdur*" demiştir. Ancak Suphi Anadolu'ya dönmeyi kafasına koymuştur. Bu tarihlerde Ankara'da anti-komünist bir hava esmektedir ama Mustafa Suphi yedi senedir Türkiye dışında olduğu için bu havayı sezinleyemedi.¹¹⁷

Suphi Atatürk'e yazdığı ikinci mektubunda Milli Mücadelede savaşmak için Türk Kızıl Alayını Nahçıvan üzerinden Anadolu'ya gönderdiklerini, Stalin'in Anadolu'ya sonuna kadar destek vereceklerini söylediğini bildirir, memleket kanunlarına uygun biçimde çalışacaklarının teminatını verir. Suphi Anadolu'ya dönmek için nabız yoklamaktadır ancak "resmi" Komünist Parti, "hafif (gizli)" Komünist Parti'yi ülkede istememektedir. Resmi TKF'nin sekreteri Hakkı Behiç Dr. Fuat Sabit'e yazdığı 29 Kasım 1920 tarihli mektubunda, Mustafa Suphi ve arkadaşları için "*serseriler*"

115 *Age*, s. 286.

116 Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 299.

117 *Age*, s. 301-302.

denmekte ve Türkiye'ye dönüşleri engellenmeye çalışılmaktadır. Mektupta aynı zamanda Suphi'nin kurduğu Kızıl Alay'dan ciddi anlamda çekinildiği görülmektedir.¹¹⁸

Peki Atatürk, Suphi ve arkadaşlarını davet etmiş miydi? Tartışma yaratan söz konusu mektupta Atatürk şunları ifade etmiştir:

“...Türkiye İştirakiyun Teşkilatının da aynı kanaat ve gaye ile çalışmakta olmasını büyük bir memnuniyet telakki ettik... Gaye ve prensip itibariyle bizimle tamamen müşterek olan Türkiye İştirakiyun Teşkilatından maddeten ve manen hakkıyla müstefit olabilmeliğimiz (yararlanmamız) için teşkilatımızın münhasıran BMM riyasetiyle tesis ve muhafaza-i irtibat eylemesi lazımdır. Türkiye dahilinde tatbik edilecek her nevi teşkilat ve inkilâbat ancak bu kanal vasıtasıyla yapılabilir. Aynı hedefe yürüyen Türkiye İştirakiyun Teşkilatıyla tamamen tevhid-i mesai edebilmek (çalışmayı birleştirebilmek) üzere BMM nezdinde (huzurunda) salâhiyet-i tammeyi haiz bir murahhas (tam yetkili bir delege) göndermenizi ve BMM tarafından Azerbaycan hükümeti nezdinde murahhas olarak Bakû'ya gönderilmiş Memduh Şevket beyle tesis-i irtibat (ilişki kurarak) ve tevhid-i mesai eylemenizi (birlikte çalışmamızı) rica eder ve bilvesile samimi hürmet ve selamlarımı takdim eylerim.”¹¹⁹

19 Aralık 1920'de TKP heyeti Bakü'den yola çıkar ve Kars'a ulaşırlar. Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve Mehmet Emin Bey'ler güvenlik gerekçesiyle büyükelçi Mdivani ile birlikte Anadolu'ya gelmişlerdir. Suphi geldikten sonra anti-komünist havayı hemen sezmiştir. Çünkü Çiçerin'in Van ve Bitlis'i istemesi de bu anti-komünist havanın oluşmasına sebep olmuştu. Suphiler yirmi gün Kars'ta alıkonur. Suphi ve arkadaşların Ankara'ya ulaşması istenmemektedir. 2 Ocak 1921'de Karabekir Paşa, Erzurum Valisi Hamit Kapanıcı'ya Atatürk'ün Suphilerin Ankara'ya ulaşmasını istemediğini bildirir. Hamit Bey İngilizlere yakınlığıyla bilinen bir

118 *Age*, s. 337-338.

119 “Mustafa Kemal'den Suphi'ye Davet”, *Evrinsel Gazetesi*, 30.05.2012.

valiydi. Ciddi anlamda anti-komünistti. Bu arada mecliste de Suphi ve arkadaşlarının akıbeti tartışılır. Suphiler hakkında Meclis'te şu konuşmalar geçer:

Mustafa Kemal Paşa: Efendiler; vaktiyle Bakü'ye Mustafa Suphi riyasetinde bir heyetin memlekete gelmek isteğinde bulduklarından, bunların bir komünist fırkasına mensubiyetinden bizi haberdar etmişlerdi... Kendisi de Kars üzerinden gelmek istiyordu. Bunu haber alan Erzurumlular böyle bir adamın memleket dâbiline girmesinden son derece mütebeyyiç olmuşlar ve melkete sokulmaması için teşebüsatta bulundular. Makamata resmîyeye müracaat ettiler. Bu adam memleketimize girerse parçalarız.

Bir Mebus: Aynı isabet olmuş Paşa Hazretleri.

Hüseyin Avni Bey: (...) "Bizim o Mustafa Suphi denilen adam gibi birtakım serseri insanlar, vatansız insanlar Azerbaycan'a dolmuşlar" (...)¹²⁰

BMM her şeyden haber olduğu görülmektedir. Atatürk, Suphilerin Ankara'ya gelmesine karşı olduğu gibi ülkede bulunmasını bile istememektedir. Sonuç olarak TKP heyetinin sınır dışı edilmesine karar verilir.

Mustafa Suphi olağanüstü bir durumla karşılaştıklarının farkına vararak Kazım Karabekir Paşa ile görüşerek Ankara'ya gitmek istediğini bildirir ancak isteği red edilir. Ancak Erzurum halkının galeyana gelmesiyle büyük bir olay çıkacağı endişesi Karabekir Paşa'nın endişeye kapılmasına neden olur. Karabekir Paşa'nın Erzurum vilayetine yazdığı mektupta bu anlaşılmaktadır. Örneğin; Karabekir Paşa mektubunda şunları yazar: *"Kars ve Erzurum'a gelecek olan Türk Komünist Fırkası Heyetinin ortaya muvasalalarında halk tarafından merkebe bindirilmek suretiyle duçar-ı muamele olacakları hakkında burada şayia deveren etmektedir."*¹²¹

120 TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre:1, Cilt:1, İçtima:1, 22.01.1921.

121 Necip Hablemitoğlu, *Millî Mücadele'de Yeşil Ordu Cemiyeti, Bir Harf Yayınları*, İstanbul, 2004, s. 365.

Karabekir Paşa heyetin bir suikaste maruz kalmayacakları hakkında Hamit Bey'den teminat ister.¹²² Bu teminatı Hamit Bey vermesine rağmen heyeti tehdit etmeye devam etmiştir. *“Dünyanın milverini değiştirecek bir inkılaba azmedenlerin, o inkılabin icaplarına boyun eğmeleri tabiidir.”*¹²³ Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Erzurum'a gönderilmesinin en önemli sebebi Sovyetler'e Suphilerin Türkiye'de hiçbir kıymeti nazarı olmadığını gösterebilmektir. Bu yüzden de halk tarafından linç edilmesine göz yumuldu diyebiliriz. TKP heyeti 18 Ocak'ta zorla trene bindirilerek Erzurum'a yollandığında Sovyet elçisi Mdivani'de Karstaydı ancak hiçbir şekilde bu sürgüne tepki vermedi. İsteseydi ölüme giden bu yolculuğu önleyebilirdi.¹²⁴

Mustafa Suphi ve arkadaşları Erzurum'a sokulmayarak Trabzon'a doğru yola çıkarılmışlardı. Böylece Kazım Karabekir Paşa'nın Suphileri sınır dışı edilmesi planında son aşamaya gelindi. Kazım Karabekir Paşa'nın 12. Fırka Komutanlığına yazdığı şifreli mesajlarında komünistlerin memlekete hiçbir suretle sokulmaması telkin edildi.¹²⁵ Karabekir Paşa'ya göre Suphi ve arkadaşları gücünü hariçten alıyordu bu yüzden zararlı kimselerdi. Erzurum'dan Trabzon'a nakledilen TKP heyeti burada da halkın linçiyile karşılaştı ve yiyecek ve su dahi verilmedi. Suphi ve arkadaşları Bayburt, Gümüşhane ve Torul'da da aynı muameleye maruz kaldı. Trabzon'a varıldığında ise önceden hazırlanan bir motora bindirilip, Trabzon'dan uzaklaşmışlardır. Ancak bu son yolculukları olacaktır.¹²⁶

Suphilerin öldürülmesinden sonra Sovyetler ciddi bir tepki göstermedi. Sadece olay tazeyken Rus konsoloslu Bagirov meselenin

122 Hikmet Bayur, “Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarıda Akımlar”, *Bellekten*, Sayı: XXXV/140, s. 587-654.

123 Halit Eken, *Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 604.

124 Akal, *age*, s.363-364.

125 Aslan, *age*, s. 318-319.

126 Aslan, *age*, s. 320.

aslını araştırmak istemiş fakat üstüne gitmemiştir. Aynı şekilde Rus Komünist Partisi de bu olayın üstüne fazla gitmemiş ancak daha sonra bu meseleyi propaganda malzemesi olarak sıkça işlemiştir.

Sovyetler Birliği'nin Mustafa Suphi'ye sahip çıkmaması ona güvenmediği anlamına gelebilir mi? Rus Bolşevikler ile Mustafa Suphi arasında bazı güvensizliklerin olduğu bilinen bir gerçek. Suphi'nin 1918 yazında kurduğu "Türk Sol Sosyalistleri" teşkilatı nedeniyle kendisine "Sol eSeR" suçlaması yöneltilmişti. Komintern temsilcisi Stasova, Suphi'nin "*milliyetçi*" olduğu düşüncesindedir ve onu "*güvenilmez*" biri olarak görmektedir. Suphi, Osmanlı topraklarında komünist Yeni Dünya Gazetesi çıkardığı için Osmanlı Devleti Rusya'ya nota vermiş ancak Rusya Suphi'ye sahip çıkmıştır.¹²⁷ İkircikli bir durum söz konusu. Sultangaliyev ise Rus Bolşeviklerin Mustafa Suphi'ye hiçbir zaman güvenmediğini dile getirmiştir. Ona göre; Türkiye'de Mustafa Suphi, İran'da Küçük Han¹²⁸'a sahip çıkılsaydı bu ülkelerde de devrim olacaktı.¹²⁹ Mustafa Suphi, Anadolu'ya geçmek için diretince Stalin, Pavloviç, İsmail Hakkı ve Stasova ile bir toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantının tutanakları kötü tutulduğu için tam olarak anlaşılamiyor ancak Stalin'in Türk heyetine bazı sitemler ettiğini anlıyoruz. Örneğin; Stalin, TKP heyetinin Rusya'dan devlet memuru gibi maaş almasına karşı. Çünkü dünyanın diğer yerlerinde komünist partiler bin bir zorlukla yasadışı çalışmaktadır. Stalin toplantıda bu durumu şöyle ifade etmiştir: "*Heyet-i teftişîye maaş almaz. Siz komünistsiniz.*" Ayrıca toplantıda Stalin kendi tecrübelerini anlatır. Gazete çıkarın

127 Akal, *age*, s. 308-309.

128 Küçük Han Gilan'da küçük bir Sovyet Cumhuriyeti kurmuştur. İran'la yapılan ticaret antlaşmasından sonra Bolşevikler bölgedeki kuvvetlerini çektiler. O dönem İran başbakanı olan Albay Rıza Küçük Han'ın isyanını bastırdı. Küçük Han'ın başı kesildi. Gilan Sovyeti'nin Albay Rıza tarafından yıkılması, İngilizlerle Albay Rıza arasındaki ilişkileri geliştirdi. Rıza Pehlevi'ye İran şahlığının yolu açıldı. <https://www.belgeseltarih.com/osmanli-ve-teskilati-mahsusani-muttefiki-kucuk-han/> **Son Erişim Tarihi:** 29.10.2022.

129 Halit Kakinç, *Destansı Kuramcı Sultangaliyev*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004, s. 45-46.

biz de yardım edelim der.¹³⁰ Böylece TKP bütçesi bu toplantıdan sonra azaltıldı. Bu süreçte Rus Bolşevikleri ile Türk komünistleri arasında bazı fikir anlaşmazlıklarının olduğunu görmekteyiz. Nitekim Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden sonra Sultangaliyev, Neriman Nerimanov, Turar Rıskulov gibi isimlerin de Stalin ile ters düşerek hayatlarını kaybetmesi şüpheleri Stalin'e yöneltmektedir.

Sonuç

Sovyetler Birliği Türkiye'nin en zorlu zamanlarında yanında yer aldı ancak dönemin şartları iki ülkeyi bir araya getirdi. İki ülke de dünya kamuoyunda tanınmak istiyordu. Özellikle Dışişleri Bakanı Çiçerin'in Ermenistan yanlısı tezleri Türk milliyetçilerini tedirgin etti. Bir de Çiçerin'in Van ve Bitlis'i istemesi ilişkilerin soğumasına yol açtı. Havza'da başlayan olumlu ilişkiler yerini kontrollü bir yakınlığa bıraktı. Bu proseste Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türk Kızıl Alayı'nı kurması bazı çevreleri tedirgin etti. Mustafa Suphi iyi bir teşkilatçıydı. Galiyev, Turar Rıskulov ve Neriman Nerimanov gibi Türk komünistleriyle ilişkisi vardı. Mustafa Suphi'nin en büyük amacı Anadolu'ya dönüp komünist bir rejim kurmaktı. Ancak Türk milliyetçileri böyle bir idealin hayal olduğunu düşünüyordu. Onlara göre Türkiye'de komünist bir sistem kurmak imkânsızdı. Çünkü içtimai sınıflar Türkiye'de henüz olgunlaşmamıştı. Türkiye sanayileşmemiş bir ülkedydi ve işçi sınıfı oldukça cılızdı. Mustafa Kemal Atatürk de böyle düşünenler arasındaydı ve Suphilerin komünist faaliyetlerinden de rahatsızdı. Milli Mücadele devam ederken aynı zamanda bir sistem krizi yaşanmasından çekiniyordu. Ülkenin ilerici güçlerinin birlikte hareket etmesinden yanaydı. Atatürk komünizme engel olmak için bazı hamleler yaptı. Birincisi; Yeşil Ordu ve Halk Zümresini pasivize etmek, ikincisi ise; danışıklı bir Türkiye Komünist Parti kurmaktı. Birinci hamlesiyle komünistlerin askeri ve siyasi kanadı denetim altına aldı. İkinci hamlesiyle ise illegal olarak faaliyette bulunan komünistleri açığa çıkarıp tutuklattı.

130 Akal, *age*, s. 311.

Sonuç olarak 1918-1921 arasında Sovyetler Birliği ve Türkiye ilişkileri zoraki bir evlilikti. Atatürk hayatını kaybedene kadar Sovyetler Birliği ile ilişkilerini devam ettirse bile Atatürk, hiçbir zaman Bolşevik olmamıştır. Atatürk Türk milliyetçisiydi ve komünist sistemin Türk halkının yapısına uygun olmadığını düşünüyordu. Her ne kadar bazı dönemlerde emperyalizm ve kapitalizm aleyhine sözler söylese¹³¹ de Atatürk'ün kapitalizmle mücadele metotları Bolşeviklerden farklıydı. Suphilerin öldürülmesi olayında ise Atatürk'ün ne derece etkili olduğunu öğrenebilmemiz için tüm arşiv belgelerinin açılması gerekir. Ancak o dönemde Mustafa Suphi'nin Atatürk'ten ziyade Enver Paşa ve İttihatçılarla mücadele hâlinde olduğunu görüyoruz. Katliamın sanıklarından Yahya Kâhya'nın da Enverci olduğu bilinmektedir dolayısıyla şüphelerin Enver Paşa üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Kazım Karabekir Paşa ve Erzurum valisi Hamit Bey'in de Suphilerin Anadolu'ya geçmesine karşı olduğu göz önüne alındığında çok farklı bir olay ortaya çıkmaktadır. Kazım Karabekir Paşa isteseydi Erzurum'da da Suphi ve arkadaşlarını öldürtebilirdi fikri akıllara gelebilir. Bu sefer de Sovyetlerin tepkisinden çekindiği için alenen böyle bir işe girmediği gibi bir düşüncede hâsıl olabilir. Bu konudaki şüpheler ancak tüm arşivler açılırsa netliğe kavuşabilir fikrindeyim. Sovyetler Birliği'nin Suphilerin öldürülmesine sessiz kalmasında İngilizlerle iyi ilişkiler kurma isteğinin yattığını da söylemek gerekir. Suphi'nin Türkiye'deki faaliyetlerinden İngilizler de rahatsızdı dolayısıyla İngiliz yanlısı olarak bilinen Erzurum valisi (öncesinde Trabzon valisiydi) Hamit Bey vasıtasıyla İngilizler amaçlarına ulaşmış oldu. Suphilerin öldürülmesiyle bu insanların temsil ettiği sosyalist fikirlerin Türkiye'de yayılması uzun süre engellenmiş oldu.

131 *Hakimiyet-i Milliye*, 20. 07.1920,

Kaynakça

- “Mustafa Kemal’den Suphi’ye Davet”, *Evrensel Gazetesi*, 30.05.2012.
- Adıgüzel, Hüseyin, *Atatürk, Nerimanov ve Kurtuluş Savaşımız*, 2. B, İleri Yayınları, İstanbul, 2006.
- Akal, Emel, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Aslan, Yavuz, *Türkiye Komünist Furkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, TTK, Ankara, 1997.
- Atatürk, *Nutuk*, C:3, Maarif Basımevi, İstanbul, 1960.
- Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi (1838’den 1995’e)*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974.
- Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi (1838’den 1995’e)*, C:1, Yayla-cık Matbaası, İstanbul, 1996.
- Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, Cilt: 3, s. 438.
- Bayur, Hikmet, “Milli Mücadeleye El Koymaya Çalışan Başlı Dışarıda Akımlar”, *Belleten*, Sayı: XXXV/140, s. 587-654.
- Büyükakıncı, Erhan, “Sovyetler Birliği ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası (1919-2012)*, Barış Kitap, Ankara, 2012.
- Eken, Halit, *Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızade Hamit Bey*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Gökay, Bülent, *Emperyalizm ve Bolşevizm Arasında Türkiye*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.
- Hablemitoğlu, Necip, *Milli Mücadele’de Yeşil Ordu Cemiyeti, Bir Harf Yayınları*, İstanbul, 2004.
- Hakimiyet-i Milliye*, 20. 07.1920.
- <https://www.belgeseltarih.com/osmanli-ve-teskilati-mahsusinin-mut-tefiki-kucuk-han/> **Son Erişim Tarihi:** 29.10.2022.
- İlhan, Atilla, *Hangi Atatürk?*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi, İstanbul, 2021.
- Kakıncı, Halit, *Destansı Kuramcı Sultangaliye*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004.
- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Orbay, Rauf, *Yakın Tarihimiz*, Cilt: 2.

Shaw, Stanford J. - Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: 2, E Yayınları, İstanbul, 2010.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre:1, Cilt:1, İçtima:1, 22.01.1921.

Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ankara, 1967.

Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar (1925-1936)*, BDS Yayınları, İstanbul, 1992.

Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar(1908-1925)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978.

Türk Askerine ve Türkiye'nin Mazlum İşçi ve Köylülerine, Odesa, 1919.

Su Kullanımı ve Su Hakları Bağlamında Yürütülen İletişim Kampanyaları: Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme¹³²

Ebru Dıvrak¹³³

GİRİŞ

Dünya nüfusunun giderek artması, tüketimdeki değişen alışkanlıklar, sanayideki ilerlemeler; küresel ya da yerel demeden su sorunlarına sebep olmaktadır. Oysa ki su, sürdürülebilir kalkınmada stratejik bir kaynaktır. Bu nedenle suya olan ihtiyaç giderek artmaktadır.

132 Bu çalışma “Su Kullanımı ve Su Hakları Bağlamında Yürütülen İletişim Kampanyaları: Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme” adlı tez çalışmasından üretilmiştir.

133 Ege Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Doktora Öğrencisi,
ORCID: 0000-00032282-5014

Su, yetişkin bir insan vücudunda %50-%70 oranında bulunmaktadır. Aynı zamanda yetişkin bir insanın ihtiyaç duyduğu günlük su miktarı 2,5 litredir (Bilim ve Teknik, 2014). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2040 yılına gelindiğinde tahmini Türkiye nüfusunun 100 milyon olabileceğini öngörmektedir (TÜİK, 2018). Devlet Su İşleri (DSİ) ise, nüfus 100 milyon olduğu takdirde kişi başı kullanılabilir su miktarının 1.120 m³/yıl dolayında olabileceğini söylemektedir. Bu miktarın da mevcut olan su kaynaklarının 20 yıl sonrasına dahi herhangi bir şekilde tahrip edilmeden aktarılmasıyla mümkün olacağını belirtmektedir. Ancak bu durum gerçekleşse bile, Türkiye su fakiri ülkeler arasında yer almaya devam edecektir. Bu nedenle Türkiye'nin kendinden sonraki kuşaklara bırakacağı suyun sağlıklı ve yeterli olarak kabul görebilmesi için kaynakları önem vererek muhafaza edip akıllıca kullanması gerekmektedir (DSİ, 2014).

Bu araştırma, var olan su kaynaklarının akılcı kullanımına katkıda bulunmak adına yürütülmüş kampanyalardan yola çıkarak ileride yapılacak olan daha etkili kampanyalara yol gösterebilecektir. Çünkü tüm canlıların suya erişim hakkı vardır. Su hakkı, statü, coğrafya gibi herhangi bir ayrımı gözetmeksizin her canlıya verilmesi gereken bir haktır. Her ne kadar bu konu hakkında devletin yükümlülükleri kesin bir şekilde tanımlanmamışsa da devletler, su hakkı bağlamında toplumun bütün bölgelerine güvenli, ulaşılabilir ve sağlıklı su tedarik etmekle mesuldür (İMO, 2009)¹³⁴. Bunun için de yapılan kampanyaların, insanlarda istenilen algıyı yaratması beklenmektedir. İstenilen algının yaratılması, insanların ikna olması ve söylemlerin etkililiği ile ilgilidir. Ancak insanların hangi söylemlerden etkilendiği, bu söylemlerin demografik özelliklere göre algıda farklılık gösterip göstermediği, farkındalıklarını arttırıp arttırmadığı belirsiz kalmaktadır. Araştırma sonucunda, bu sorular yanıtlanıp, ikna düzeyi yüksek olan söylemler belirlenip, gelecek kampanyalara yön verilebilecektir. Bu sayede de kampanyalarda

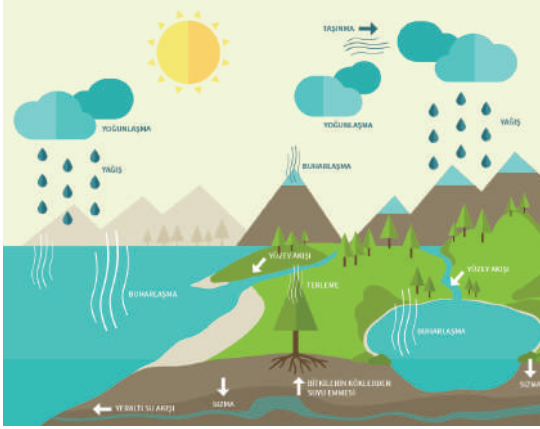
doğru hedef kitleye doğru söylemlerle gidilebilmesine ve uzun vadede su kullanımının daha bilinçli olabilmesine katkıda bulunulması öngörülmektedir.

KAVRAM OLARAK DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SU

Su dünya üzerinde durmadan hareket etmektedir. Bu hareket literatürde; su döngüsü, su çevrimi, hidrolojik döngü veya hidrolojik çevrim olarak yer almaktadır (USGS, 2018); (TEMA, 2020); (MGM, 2020)(Amerikalı Yerbilimsel Araştırma Kurumu [USGS], 2018; TEMA, 2020; Meteoroloji Genel Müdürlüğü [MGM], 2020). Su döngüsü; suyun katı, sıvı ve gaz formlarının kendi içerisinde yer değiştirmesi ve bunu sürekli devam ettirmesidir. Bu döngü milyonlarca yıldır sürmektedir ve yerküre üzerindeki hayat bu döngünün varlığına dayanmaktadır. Su döngüsünün bilinen bir başlangıç noktası yoktur, ancak bu döngünün başlangıç ve bitiş noktası okyanuslar olarak kabul edilir (USGS, 2018). Yeryüzüne inen suyun, sıvı formunda akışkan olması ve yerçekiminin de etkisiyle birleşmek için deniz seviyesine doğru bir hareket halinde bulunması buna etken olarak gösterilebilir (Gür ve Furat, 2020).

Her yıl 577.000 km³ su, bu döngüde yer almaktadır. Döngüye katılan suların 458.000 km³'ü (%90'ını) yağış halinde doğrudan okyanuslara katılır. Kalan 44.800 km³ (%10'u) diğer yağış şekilleriyle yerkürede bölünür. Ancak varolan son miktarı hep aynı kalır (Shiklomanov, 1998). USGS (2022) son geliştirdiği su döngüsü diyagramına evsel, tarımsal ve sanayi su kullanımını da eklemiştir. Bu da su döngüsüne insan müdahalesinin yadsınamayacak seviyede etki etmeye başladığının bir kanıtı olarak görülebilir.

Şekil 1 Su Döngüsü

Kaynak: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA). “Su Döngü”. <https://sutema.org/mavi-gezegen/su-dongusu.2.aspx> Son erişim tarihi: 22.11.2020.

Dünya yaklaşık olarak 1.4 milyar km^3 suya ev sahipliği yapmaktadır. Dünya'nın sahip olduğu su kaynaklarının tamamı göz önüne alındığında bunun %96.5'i gibi bir oranla büyük bölümünün tuzlu su, %2.5'i gibi küçük bir bölümünü ise tatlı su kaynaklarından oluşmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018). FAO¹³⁵ verilerine göre, 1995 yılındaki su kıtlığı yaşayan nüfus, dünya nüfusuna oranla %29, su stresi yaşayan nüfus ise %12 olarak belirlenmiştir. Ancak bu oranların 2025 yılında su kıtlığı için %34, su stresinin ise %15 olması beklenmektedir (FAO, 2002).

Türkiye dünya üzerinde su sıkıntısı çeken diğer ülkelerle kıyaslandığında orta riskli grup arasında kendine yer bulmaktadır (Bayramoğlu, 2013). İklim bölgesi olarak da yarı kurak ülkeler arasında yer almaktadır. Bu nedenle iklim değişikliği ülkenin

135 Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

içme, kullanma, tarım ve sanayide ihtiyaç duyduğu suya olan talebi gün geçtikçe artmaktadır. Ancak şu anki şartlarda kaynaktan çıkarılan suyun tüketiciye gidene kadar yarısı ulaştırma sürecinde kaybedilmektedir. Türkiye'nin yılda harcadığı su miktarı 54 milyar metreküptür. Bu suyun %70'i sulama, %13'ü içme-kullanma ve geri kalan %13'ü ise sanayi için tüketilmektedir (Özkan, 2019).

Türkiye bir yarımada ülkesi olmasının yanı sıra yüzölçümü bakımından da üzerinde fazla su yüzeyi bulunmaktadır. Türkiye toplamda 120'den fazla doğal göle sahiptir. Bu göller dışında 673 baraj gölünü de içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca sınırlarımız içerisinde göller kadar bulunduğu akarsu sayımız da fazladır. Türkiye hem göl hem de akarsu bakımından zengin bir ülkedir (Fayrap ve Balı, 2009). Türkiye'nin 25 havzası bulunmaktadır (Atçı, 2020). Bu havzalarda su güvenliğinin sağlanması, su kaynaklarının korunması açısından önemlidir. Su kaynağının güvenliğinden yerel yönetimler ve bakanlıklar sorumludur. (Sarmiento, 2019). Bu doğrultuda su güvenliği kavramının önemine değinmek ve kavram hakkında bilgi sahibi olup ne olduğu konusunda fikir sahibi olunması gerekmektedir.

UN-Water, su güvenliğini; bir nüfusun, geçim kaynaklarını, insan sağlığını ve sosyo-ekonomik kalkınmayı sürdürmek, su kaynaklı kirlilik, suyla ilgili felaketlere karşı koruma sağlamak ve ekosistemleri korumak için yeterli miktarda ve kabul edilebilir kalitede suya yönelik sürdürülebilir erişimini barış ve siyasi istikrar içinde güvence altına alma kapasitesi olarak tanımlamaktadır (UN-Water, 2013). Evlerde kullanılmak için gereksinim duyulan temiz, güvenli ve yeterli miktardaki suya ulaşımın yanında, tarım, enerji ve endüstri sektörlerinde de suya duyulan gereksinimin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Fakat küresel düzeyde bakılacak olursa tatlı su kaynakları üstünde, başta nüfusun artması ve iklimin değişmesiyle hareketlenen insani etkilerin yarattığı baskı, çekişmeyi yükseltmektedir. İklimin değişmesi tatlı su kaynaklarını kalite ve miktar bakımından etkilerken suyun dağılımı üzerinde de negatif izler bırakmaktadır. Su kıtlığının meydana geldiği durumlarda, var

olan yarış, yerel toplumlardan uluslararası akarsu havzalarına kadar farklı aşamalarda tüketiciler tarafından verilebilmektedir. Mevcut durumda meydana gelen insani endişelerin bir neticesi olarak su güvenliği insanlar için önemli bir politika durumuna gelmektedir (Kovancı ve Yıldız Karakoç, 2019).

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korunmak için mevcut altyapıların rehabilitasyonu ve yeni altyapının inşası son derece gereklidir. Yine, su güvenliğini sağlamak ve iklimin neden olduğu etkilerle başa çıkmak için, yüzey suyu kullanımının arttırılması ve yeraltı suyuna bağımlılığın kaydırılması gerekir. Mevcut yüzey su kütlelerinin doğru kullanımını sağlamak için küçük ve büyük ölçekli arıtma tesislerine çok ihtiyaç vardır (Ahsan, 2020). Doğal afetler de su güvenliğini tehdit etmektedir. Bu nedenle su felaketleri için de güvenlik önlemleri alınması gerekmektedir.

Su felaketleri güvenliği, su miktarı ve su kalitesindeki dengesizliğin neden olduğu suyla ilgili yıkıma odaklanmaktadır. Su felaketlerinin araştırma hedefleri, ekonomiyi, toplumu ve çevreyi olumsuz etkileyen afet mekanizmaları ve süreçleri ile su ile ilgili tehlikeler ve kırılganlıktır. Taşkın, şiddetli yağmur, buzulların hızlı erimesi ve fırtına dalgalanması gibi doğal faktörler nedeniyle su miktarının hızlı artması veya nehirlerin ve göllerin su seviyesinin hızlı yükselmesinden kaynaklanan doğal bir olaydır. Su felaketlerinin tehlikeleri; ekonomik kayıpları, su kirliliğini, salgınları ve çevresel zararı içermektedir. Bu felaketlerinde başında kuraklık gelmektedir. Kuraklık, tarım ve hayvancılık üretimini tehlikeye atan anormal sıcak ve kuru iklimin neden olduğu en ciddi meteorolojik felaketlerden birini ifade etmektedir. (Leong, 2016).

Kuraklık, tarih boyunca medeniyeti meşgul eden ve tekrarlayan bir olgudur. Medeniyetin kuruluşundan yani tarımdan ulaşımına kadar, doğal habitatları, ekosistemleri; kentsel su kaynaklarından ve modern karmaşık endüstrilere kadar türlü sosyal ve ekonomik sektörü etkiler. İnsan kullanımlı sistemler geniş coğrafi alanlara ve zamansal dağılımlara sahiptir. Kuraklık da çeşitli sektörleri

etkilemekte ve suya yönelik talep çeşitlilik arz etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında kuraklık için tek bir tanım oluşturulması zorlaşmaktadır (Heim, 2002). BMÇSS¹³⁶'de kuraklık, yağışın normal olarak kaydedilen seviyelerinin önemli ölçüde altında kalmasıyla meydana gelen ve arazi kaynağı üretim mekanizmalarını negatif doğrultuda etkileyen önemli hidrolojik tutarsızlıklara sebebiyet veren olağan bir şekilde ortaya çıkan durum tanımıyla açıklanmaktadır (UNCCD¹³⁷, 1995).

Suyun, canlıların hayatta kalabilmesi için hayati bir değeri vardır. Bütün insan faaliyetlerini ve tüm biyolojik hayatı, en küçük canlı organizmadan, en büyük canlı varlığa kadar ayakta tutan sudur (www.tiski.gov.tr, 2019). Ancak su kıtlığı geleceğin en kayda değer konularından biri olacaktır. Son 50 yıl göz önüne alındığında, su rezervlerinde bir değişiklik olmamasına rağmen, su çekimi üç kat artmıştır (WWAP¹³⁸, 2012). Çoğu bölgede yapılan yeraltı suyu çekimleri su kaynağı için geri beslemenin veya sürdürülebilir olma miktarın üzerindedir. Su kaynaklarımız dünya üzerindeki bu değişimlerden ciddi oranda etkilenmektedir. Yerkürede bulunan çok az yeraltı suyu ve bölge, insan hareketlerinden etkilenmemiş olarak varlığını sürdürmektedir (Muluk vd., 2013).

Ülkelerin sahip oldukları kaynakları ve nüfus göz önünde alındığında bir ülkenin su varlığını hesaplayıp ve sınıflandırmak için kullanılan göstergeler bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olan gösterge, su uzmanı olan Malin Falkenmark tarafından 1989 yılında geliştirilmiştir. Falkenmark Göstergesi olarak adlandırılan bu gösterge, su stresini ölçmek için kullanılmaktadır. Türkiye, su varlığı hesaplaması Falkenmark Göstergesi değer aralıklarına göre 2015 yılında 1.422,23 m³/kişi/yıl ile su stresi yaşayan ülkeler sınıflandırmasında yer alırken, 2017 yılında nüfus artışı sebebiyle 2017 yılında 1.385,92 m³/kişi/yıl değer aralığında kendine yer

136 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

137 Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi

138 UNESCO Dünya Su Değerlendirme Programı

bulmuştur (Hakyemez, 2019). Kişibaşına düşen su miktarının giderek azalması, su yönetimine duyulan ihtiyacın daha da artmasına neden olmaktadır.

Su yönetimi, var olan su kaynaklarının sistematik bir biçimde geliştirilmesi, ulaştırılması ve kullanılması şeklinde açıklanmaktadır. Su kaynaklarının geliştirilip, insanların hizmetine sunulması için gösterilen gayret, binlerce yıldır katlanarak günümüze kadar devam etmiştir (Öztürk ve Çakmak, 1996). Ancak, WWAP raporundaki tahminler; su yönetiminde daha az suyla daha iyisini yapmayı öğrenmek gerektiğini, çünkü sürdürülebilir su güvenliğinin var olan iş yaklaşımlarıyla elde edilemeyeceğini göstermektedir (2018). Baudoin ve Arenas da, ekonomik ve iklimsel değişikliklerle ekosistemler üzerindeki baskı artacağı için, su yönetimi uygulamalarını çevresel sonuçlarla ilişkilendirmenin acil olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir su yönetiminin daha iyi anlaşılmasının her zamankinden daha fazla gerekli olduğunu vurgulamakta ve bu konuda organizasyon ve yönetim çalışmalarının bir rolü olduğunu söylemektedirler (2018). Su, yönetilmeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü gelecekte her canlının suya ulaşmada eşit hakka sahip olup olmayacağı bilinmektedir.

1990'lı yıllarda duyulmaya başlanan su hakkı, temelinde bir mücadeleyle barındırmaktadır. Suya erişim, korunması, satışındaki eşitsizlik, suya bağlı ekosistemin yaşatılması, kirliliğin önlenmesi, sulama, fiyatlandırma gibi birçok konuda verilmesi gereken mücadeleyi kapsamaktadır. Merkezine suyu alan, ekonomi, kültür, doğa gibi çeşitli sebepleri bulunan mücadeleleri kapsamaktadır (Özbay, 2017). Su hakkı ile ilgili literatürde farklı görüşler mevcuttur. Bazı görüşler (Kılınç, 2017; Abrams, 2014; Uyar, 2006; Irujo, 2007) suyun bir yaşam hakkı olduğunu ve tüm insanlara eşit şekilde sunulması gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın bazı görüşler (Bakker, 2007; Sav, 2007; Dennis ve Stewart, 2004; Alexy, 1998; Ladwig, 2007) suyun bir insan hakkı olamayacağını yönündedir. Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde yer almaması bu doktrini güçlendirmektedir.

Su hakkı başlıca insan haklarından biridir. Hiç bir insanın herhangi bir etken ya da özelliği nedeniyle suya erişimi engellenemez, bu hak hiç bir nedenden dolayı gasp edilemez. İnsanlar su olmadan yaşamlarını sürdüremez. Su hakkı doğuştan gelen haklarımızdan biridir (Kılınc, 2017). Aktivistler suyun hayat olduğunu söylemektedirler. Su gerçekten de hayattır. İnsanlar susuz yaşayamaz. İnsan haklarından bahsedildiğinde, sudan daha temel bir şey yoktur. Birleşmiş Milletler bunu yazılı hale getirmiştir. Sanitasyon ile sağlıklı ve güvenilir, temiz içme suyuna erişim hakkının, kişinin sahip olduğu tüm insani ve yaşam hakkından bütünüyle kapsayıcı bir şekilde yararlanabilmesi için bir zorunluluk olduğu resmi olarak da kabul edilmiştir (Abrams, 2014). Herkes insani su hakkına sahiptir. Su hakkı, her bireyin kişisel ve ev içindeki yararlanmalar için yeterli, güvenli, kabul edilebilir, erişilebilir ve bedeli ödenebilir suya sahip olma hakkını öngörmektedir (Uyar, 2006).

Su hakkı ile ilgili her ne kadar birçok sav öne sürülmüş olsa da uluslararası hukukta su hakkının insani bir hak olarak herhangi bir yasal dayanağı bulunmamaktadır. Su hakkı için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 25. Maddesi, BM 15 sayılı Genel Yorumu, Cenevre Sözleşmesi, Alman-İspanyol su hakkı karar tasarısına önayak kabul edilen Mar del Plata Konferansı Raporu her ne kadar su hakkı için dayanak gösterilse de uluslararası hukukta bununla alakalı kabul edilmiş bir karar yoktur. Su hakkı sadece insanlar için değil tüm canlılar için var olan bir hak olarak kabul edilecek olursa, bu tüm bitkilerin ve hayvanların da su üzerinde insanlar kadar hak sahibi olabileceği anlamına gelmektedir. Öte yandan suyun evrensel olarak insani bir hak kabul edilmesinde su kıtlığı çeken ülkelerin, su zengini olduğu bilinen ülkelere su talep etmesi gibi durumlar ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle su hakkı ile ilgili uluslararası arenada bir karar ortaya çıkacaksa ve bu bir hak olarak kabul edilecekse tüm detayları iyice düşünülmelidir. Öte yandan bu durumda lobicilik çalışmaları ya da o sorunun çözülmesinin ülkeler arasında bir güç sorununa yol açacağı göz ardı edilmemelidir (Sav, 2007).

Suyun bir hak olarak kabul edilmesini reddeden görüşler arasında kapitalist bakış açısı da vardır. Çünkü suyu bir ambalajlı bir ürün haline getirip üzerinden kar elde ediyor olmaları, suyu bir hak olarak görmelerinin önüne geçmektedir (Bakker, 2007; Sav, 2007). Ayrıca kapitalist bakış açısı suyun ticarileştirilmesiyle birlikte su kıtlığının önüne geçilebileceğini savunmaktadır (Shiva, 2002). Bu noktada pazarlamanın dağıtım basamağına vurgu yapmaktadır. Suyun pazarlanması ile birlikte su kıtlığı yaşayan bölgelere temiz ve güvenilir su dağıtımını yapılabileceği vurgulanmaktadır. Ancak dağıtım basamağı da suyun sürdürülebilirliği için yeterli değildir. Tüketici olarak kabul edilen insanların bu konudaki bilinç ve okuryazarlığının artmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Coppola (1999) çevre okuryazarlığını “çevresel sistemlerin göreceli sağlığını algılama ve yorumlama ve bu sistemlerin sağlığını sürdürmek, eski haline getirmek veya iyileştirmek için uygun önlemleri alma kapasitesine sahip olmak” olarak tanımlamaktadır. Su okuryazarlığı, çevre okuryazarlığının bir parçası olmakla birlikte Amarsinghe ve Sharma (2008) tarafından “kıt su arzının etkin kullanımı konusunda eğitim ve farkındalık” olarak ifade edilmiştir. Su okuryazarlığı için diğer bir tanım ise şu şekildedir; suyun canlılar için önemini, yaşam için gerekliliğini, doğru kullanımla sürdürülebilirliğini ve yönetimini kavrayabilecek bilgi düzeyinde olabilmektir (Wood, 2014). Özünde yaşamın devamı için ikamesi olmayan suyun, doğal ve kıt olan kaynağının daha iyi biçimde korunması, bu kaynakların tehlikeye atılmadan daha verimli kullanılmaya başlanması, tarım, enerji, sanayi ve evsel kullanım gibi paylaşımlarda su bilincinin bireylere genç yaşlarda kazandırılması eğitimin en önemli amaçlarından biridir (Ergin, 2008).

Su okuryazarlığı ve su vatandaşlığı, daha önce ana hatları çizilen rasyonel eylem ve sosyal uygulamalar arasındaki çıkmazda potansiyel bir yol sunarken, sürdürülebilir değerler geliştirmek için su sorunları hakkında bilgi edinirken, aynı zamanda su talebini ve tüketimini azaltmak için harekete geçmenin önündeki engelleri ortadan kaldırmaktadır. Su okuryazarı bir vatandaşın, su kullanımı

ve sorunları hakkında bilgili olan ve bu bilgiyi, ister bilinçli ister bilinçsiz bir şekilde başarılımış değerlerine ve eylemlerine uygulayan bir birey olduğu varsayılabilmektedir (Wood, 2014). Bir su havzası ile ilgili alınacak kararların sadece yönetim tarafından alınması, su vatandaşlığı kavramı çerçevesinde doğru kabul edilmemektedir. Bu demokratik süreci aksatacağı gibi, o bölgedeki su kullanıcılarını kapsayamayacaktır. Bu çerçevede o bölgede yer alan STK'ların, meslek örgütlerinin, karardan etkilenecek kişilerin görüşlerine önem verilmelidir. Çünkü bu gruplar alınacak kararlarda daha sağlıklı davranacaklardır (Ayboğa, 2017).

Su yönetimini etkileyen sosyal ve politik süreçlere katılım, su vatandaşlığı davranışı olarak nitelendirilebilir (Garde-Hansen, McEwen ve Jones, 2015). Su vatandaşlığı terimi, daha anlamlı, ekolojik olarak sürdürülebilir toplum biçimleri oluşturmak, toplumun bireysel ve kolektif düzeylerde nasıl çalıştığındaki dönüşümleri temel olarak gören daha yerleşik olan “ekolojik vatandaşlık” kavramına atıfta bulunarak kabul edilmiştir. Bu vatandaşlık fikri, su ile bireysel ve toplumsal etkileşimlerin çağdaş bağlamları içinde ele alınmıştır (www.hydrocitizenship.com, 2021).

Su vatandaşlığı, yabancı literatürde “water citizenship” ve “hydrocitizenship” olarak geçmektedir (Wood, 2014; Garde-Hansen, McEwen & Jones, 2015; Neveu vd., 2011; de Siqueira ve Rothberg, 2019). “Hidro” ön eki, suyun maddi, kültürel ve politik-ekonomik özelliklerinin, vatandaşlık, demokratik yaşam ve insan/çevre ilişkilerini yönetme çabalarının ortaya çıkan anlayışlarını ve uygulamalarını incelemenin önemine işaret etmektedir (Sarmiento, Landström ve Whatmore, 2019). Bu bağlamda su vatandaşlığı aynı zamanda; su yurttaşlığı, hidro yurttaşlık ve hidro vatandaşlık olarak da çevrilebilir.

Türkiye’de suya yönelik politikaları belirleyen, su yönetimde söz sahibi olan birden fazla bakanlık ve kurum bulunmaktadır (Muluk vd., 2013). Su yönetimi ve politikaları konusunda birden

fazla kurum bulunsa da aslında Türkiye’de su yönetimi merkezi olarak gerçekleştirilmektedir. Alınan kararların uygulanmasında bakanlıkların ilgili uzantıları ve şehirlerde yerel idareciler görev almaktadır (TEMA, 2021).

Türkiye’de toplam 319.681 adet dernek bulunmaktadır. Bunların 38.177’sini (%31,30) mesleki ve dayanışma derneği, 27.492’sini (%22,54) spor ve sporla ilgili dernekler oluşturmaktadır. Çevre ve doğal hayat hayvanları koruma dernekleri ise 2.661 (%2.18) ile 8. sırada yer almaktadır (siviltoplum.gov.tr, 2021). Bu dernekler, toplumsal olarak çevreye karşı duyarlılık kazandırmak ve toplumda bu doğrultuda bir davranış değişikliği yaratmak için iletişim kampanyalarını kullanılmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen iletişime çevre iletişimi de denilmektedir.

Yaşadığımız bu zaman dilimin çevreye yönelik sorunların gün geçtikçe artan bir eğilim göstermesi hem dünya hem de canlıların hayatları üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle çevrenin disiplinlerarası bir şekilde ele alınıp analiz edilmesi bir gereklilik haline gelmektedir. Toplumun çevre duyarlılığı kazanması, farkındalığının arttırılması ve ne gibi önlemler ve çözümler üretilebileceği yönündeki sorular sosyal bilimler alanında giderek ele alınmaya başlamıştır. Ayrıca bu konu çerçevesindeki araştırmalar gün geçtikçe farklılaşmakta ve sayıca artış göstermektedir. Bu çalışmalar sosyal bilimler alanında “çevre iletişimi” başlığı altında yer almaktadır. Çevreye yönelik doğru bir iletişim kurmak ve toplumsal farkındalığın yaratılması için doğru bir çevre haberciliğine ihtiyaç vardır (Demirel, 2019).

Aydın (2014), çevre iletişimine “Hepimiz için tek bir dünya olduğunu ve bu dünya üzerinde her bireyin çevresiyle ilgili eşit söz hakkı olduğunu bize sürekli hatırlatmak olmalıdır” şeklinde bir misyon yüklemektedir. Çevre iletişimi disiplinlerarası bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak iletişim perspektifinden bakıldığında kişilerarası iletişim sözlü ve sözsüz iletişim ya da

kitle iletişimi ile incelenmektedir (Demirel, 2014). 50 yılı aşkın bir süredir, bireylerin tutum ve davranışlarını çevre, güvenlik, sağlık ve politika konuları dahil olmak üzere çok çeşitli konularda etkilemek için iletişim kampanyaları kullanılmaktadır (Oto vd., 2011).

Kamunun yürüttüğü halkla ilişkiler kampanyalarının esas hedeflerinden birisi, kamusal sistemin işleyişine artı değer koyabilmektir. Bunu yapabilmek için de öncelikle iyileştirilmesi ya da düzeltilmesi gereken konu hakkında toplumda bir bilinç ve farkındalık yaratılması gerekmektedir. Ancak bu sayede istenilen sonuç elde edilebilmektedir (Boztepe, 2013:51). Bu noktada, toplumun harekete geçmesi için faaliyetler yürütülmektedir. Bu faaliyetler, toplumda tutum, davranış ve duygu değişikliklerinin ortaya çıkmasını amaçlamaktadır (Alan, 2020). İletişim kampanyalarında farkındalıkla elde edilmek istenen ise, sorunun ne gibi etkiler meydana getirebileceği, yansımaları, doğru davranış biçiminin kabul edilmesi, hangi durumların konuyu daha kötüye götüreceği ve konunun öneminin kavranması olarak açıklanabilir (Hickey vd., 2009).

Halkla ilişkilerin, toplumda gördüğü sorunlara yönelik ortaya koyduğu çözüm odaklı ve davranış değişikliği amaçlayan faaliyetleri “Davranışsal Halkla İlişkiler” olarak adlandırılmaktadır. İçinde yaşadığımız demokratik toplumlarda, kişilerin var olan tutum ve davranışlarını sadece yasal düzenlemelerle engellemek her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle istenilen yönde hareket edilmesi için kişilerde bilinç yaratılması gerekmektedir. Davranışsal ilişkiler faaliyetleri ise, istenilen bu değişikliğin benimsenmesi ve kabulü sürecinde rol oynamaktadır (Balta Peltekoğlu ve Akbayır, 2019). O yüzden toplum artık sadece yaptığı faaliyetler hakkında bilgilendirme ile yetinmemelidir. Yapılan faaliyetler sonucu ulaşmak istedikleri amacı da aktarmalıdır, ancak o zaman farkındalık kazandırılan toplumun tutum ve davranışlarında istenilen yönde kazanım elde edilebilecektir (Alan, 2020).

METODOLOJİ

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının, su kullanımı ve su hakları üzerine yürüttüğü kampanyalarda hangi temalar üzerinde durdukları ve temaların algılanma durumlarını irdelemektedir. Günümüzde su kaynaklarının giderek azalması ve ülkemizin su stresi bulunan ülkeler arasında yer alması bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı su kullanımı ve su hakları üzerine yürütülmüş kampanyaların temalarını belirlemek ve hedef kitle açısından algı durumlarını ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Kamu kurumları ve STK tarafından yapılan su kullanımı ve su hakları kampanyalarına yönelik araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. Bir konu, durum ya da olay hakkında bir ya da birden fazla içeriğin ve ögenin kullanılarak derinlemesine araştırma süreçlerinin izlendiği analiz yöntemi durum analizi olarak tanımlanmaktadır (Güler vd., 2013). Durum analizi, güncel yaşamın bağlam ve ortam odağında irdelenmesi ve bu çerçevede bir durumun araştırılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Durum analizinde farklı veri toplama teknikleriyle ulaşılan verilerin derinlemesine ve detaylı bir şekilde bir analizi, bir durumun betimlenmesi ya da temalar yordamıyla ortaya konulması sağlanmaktadır (Baltacı, 2019). Bununla birlikte durum analizi yönteminde veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmeler, yazılı içerikler ve doğrudan gözlem kullanılabilir (Güçlü, 2019).

Araştırma veri seti, birincil ve ikincil kaynaklardan oluşmuştur. Veri kaynaklarının çeşitlenmesi veri zenginliğini arttırmaktadır. Veri zenginliği ise araştırmayı güvenilirlik noktasında desteklemektedir.

Birinci Araştırma Basamağı

Birinci araştırma problemi: ‘Kamu kurumları ve STK’ların su kullanımı ve su hakkı konularında yürüttüğü iletişim kampanyaları hangi temalardan oluşmaktadır?’

Araştırmanın birinci basamağında; belediye projesi olarak İzmir Büyükşehir Belediyesinin yürüttüğü ‘Kentlerde Su Yönetimi’, bakanlık projesi olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından başlatılan ‘SıfırAtık Mavi’ ve STK projesi olarak Doğal Hayatı Koruma Vakfı’nın yürüttüğü ‘Suyun Yolculuğu’ projeleri incelenmiştir. Örneklem olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme önceden belirlenmiş bir dizi ölçüte uygun olarak örnekleme yapılmasını ifade etmektedir. Bu ölçütleri araştırmacı kendi belirleyebilir veya başlarken hazırladığı bir liste yardımıyla da oluşturulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırma açısından bakıldığında belirlenen ölçütler araştırma konusu bağlamında aşağıdaki gibidir:

- 1) Kampanyaların, belediye, bakanlık ve STK düzeyinde temsilinin sağlanması
- 2) Kampanyanın son bir yıl içerisinde uygulamada olması (2020-2021)

Yukarıdaki ölçütler doğrultusunda incelenen projeler kapsamında iletişim materyali olarak belgesel, sosyal medya gönderileri, web sitesi görselleri, kısa filmler, afiş ve kamu spotları değerlendirilmiştir. Bu materyaller hem içerik analizi hem de göstergebilimsel analiz ile irdelenmiştir.

İkinci Araştırma Basamağı

İkinci araştırma problemi: ‘Kamu kurumları ve STK’ların su kullanımı ve su hakları konularında yürüttüğü iletişim kampanyalarındaki mesajlar hedef kitle tarafından nasıl algılanmaktadır?’

Araştırmanın ikinci basamağında iletişim kampanyalarında hedef kitlenin söz konusu mesajlara ilişkin algılarını belirleme amaçlanmıştır. Bu doğrultuda örneklem ise amaçlı örneklem türlerinden olan “aşırı veya aykırı durum örnekleme” olarak belirlenmiştir. Aşırı veya aykırı durum örnekleme, araştırılan konunun değişkenliği noktasında aşırı veya aykırı durumları daha açık ve net görme imkanı sağlar (Büyüköztürk vd. 2016). Bununla birlikte derin bir incelemeye tabi tutulabilecek sayı bakımından kısıtlı fakat elde edilecek veri açısından zengin konuların çalışılmasına olanak sağlar. Yalnızca bir konu hakkında çalışılmak istenildiğinde de kullanılabilir. Aşırı ve aykırı durumlar olağan konulara kıyasla fazla veri içermektedir. Bu nedenle araştırılan konunun derin ve farklı açılardan anlaşılması noktasında önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

TÜİK 2020 verilene göre, İzmir ilinde; Çeşme, Güzelbahçe, Bayındır ve Kiraz ilçeleri okuryazarlık oranında en uç noktalarda yer almışlardır¹³⁹. Bu ilçelerde yaşayan farklı eğitim seviyeleri ve demografik özellikler taşıyan bireylere araştırmacı tarafından yargısal olarak karar verilmiştir ve görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır.

Görüşme formu; literatür bilgisi, araştırmacının merak ettiği sorular ve iletişim kampanyaları ışığında oluşturulmuştur. Elde edilen veri seti, içerik analizi ve betimsel analize tabi tutulmuştur. Her ilçeden 2’şer kişi olmak üzere toplamda 8 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Örneklemde elde edilen veriler “danışman ve uzman görüşüne” başvurularak analiz edilmiştir. Analizler sonucunda; demografik özellikler ile verilen mesajı algılamaya da ikna olma arasında bir ilişki olup olmadığı betimlenmeye çalışılmıştır.

139 İzmir’de okuryazarlık oranlarına göre Çeşme %0,36 ve Güzelbahçe %0,49 ile en az, Bayındır %2,25 ve Kiraz %2,87 ile en çok okuma yazma bilmeyen nüfusa sahip ilçeleridir. Hesaplamalar araştırmacı tarafından TÜİK verileri baz alınarak yapılmıştır (<https://cip.tuik.gov.tr/#> Erişim Tarihi: 27.10.2021).

3.3. Araştırmanın Soruları

Bu bağlamda hazırlanan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

A.S.1: Kamu kurumları ve STK tarafından yürütülmüş su tasarrufu ve su hakkı konulu iletişim kampanyalarında hangi temalar üzerinde durulmuştur? (*1. Araştırma basamağı*)

A.S.1.a Kamu kurumları ve STK tarafından yürütülmüş su tasarrufu ve su hakkı konulu iletişim kampanyalarının arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

A.S.2: Kamu kurumları ve STK tarafından yürütülmüş su tasarrufu ve su hakkı konulu iletişim kampanyalarının farkındalık ve algı durumları nasıldır? (*2. Araştırma basamağı*)

A.S.3: Kamu kurumları ve STK tarafından yürütülmüş su tasarrufu ve su hakkı konulu iletişim kampanyalarındaki hangi temalar hedef kitleyi harekete geçirme noktasında belirleyici olmaktadır? (*1. ve 2. Araştırma basamağı*)

A.S.2 ve A.S.3'e yanıt aramak amacıyla örneklem grubu İzmir ilinden oluşturulmuştur. Körbalta'nın yaptığı bir araştırmada, TÜİK 2014 yılı verilerinden yola çıkarak belediyelerin mesken abonelerinden elde ettikleri su satış gelirleri, belediye'deki mesken abone sayılarına oranlanarak iller çerçevesinde ortalama aylık su faturası miktarları saptanmaya çalışılmış ve 2014 yılı asgari ücretiyle ev geçindiren bir ailenin aylık gelirinden su faturasına ne kadar ayırdığı hesaplanmıştır. Bu hesaplama sonucunda içme ve kullanma suyu için; İstanbul, Kahramanmaraş, İzmir, Kocaeli, Hatay, Yalova, Bursa, Gaziantep ve Ankara illerinde ikamet edenlerin diğer illere göre daha fazla pay ayırdıkları ortaya çıkmıştır. Yine bu araştırmada asgari ücretinden %3 üzerinde su faturasına harcama yaptığı gerekçesiyle Ankara, Kocaeli, Bursa, Kahramanmaraş, İstanbul, İzmir, Kilis Hatay ve Gaziantep su yoksulu il olarak nitelendirilmektedir (2019). Bu kriterler ve araştırmacı için ulaşılabilirlik kriteri göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın örneklem seçimi İzmir ilinden yapılmıştır.

3.4. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Bu araştırmada geçerliliğin sağlanması için yapılan görüşmeler katılımcılardan izin alarak kaydedilmiş ve eksiksiz olarak yazıya dökülmüştür. Aktarılabirlik, dış geçerlilik koşulunu sağlamaktadır (Yıldırım Süt ve Kutluca, 2021). Ayrıca geçerliliğin sağlanması için kayıt altına alınan görüşmelerde yer alan katılımcı görüşlerine birebir yer verilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular kendi içinde tutarlıdır.

Güvenirliğin sağlanması için araştırmaya katılan katılımcılar detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler yazıya dökülüp dosyalanmış ve veriler objektif bir şekilde sunulmuştur. Hazırlanan görüşme soruları ve elde edilen temalar danışman ve uzman görüşüne sunulmuştur.

3.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın veri toplama aşaması pandemi sürecinin beraberinde getirdiği kısıtlardan etkilenmiştir. Örneğin açık hava reklamcılığı yolu ile kamuya yönelik yürütülen kampanya mesajları sokağa çıkma yasakları nedeniyle hedef kitleye kısıtlı ulaşabilmiştir. Bu nedenle veri toplama süreci için erteleme yapılmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından pandemi döneminde belirli bir süre için su faturası gönderilmeme kararı alınmıştır (İBŞB¹⁴⁰, 2020). Bununla birlikte Covid-19 kaynaklı değişen su kullanım alışkanlıkları, tüketilen su miktarı da artmıştır (Yurtsever, 2020). Ayrıca yüz yüze yapılması planlanan görüşmeler kısıtlar nedeniyle çevrimiçi ortamlarda veya telefonla görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu durumun ayrıntılı veri toplama ve gözlem yapabilme noktasında veri toplama süreci için kısıt oluşturduğu söylenebilir.

3.6. Veri Analizi

Araştırmanın birinci basamağında üç iletişim kampanyası incelenmiştir. Bu doğrultuda:

- İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen Kentlerde Su Yönetimi Kampanyası
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen Sıfır Atık Mavi Kampanyası
- Doğal Hayatı Koruma Vakfı tarafından yürütülen Suyun Yolculuğu Kampanyası

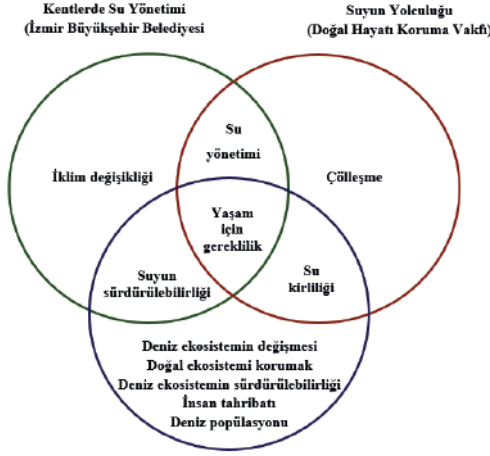
Sıfır Atık Mavi kapsamında 3 video ve 4 görsel¹⁴¹ materyal; Kentlerde Su Yönetimi kapsamında 3 video ve 3 görsel materyal ve Suyun Yolculuğu kapsamında 1 video ve 1 görsel materyal analiz edilmiştir. Toplamda 7 video ve 8 görsel materyal incelenmiştir. Materyaller içerik analizi ve göstergebilimsel analiz ile incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci basamağında ise belirlenen 4 ilçeden 8 kişi ile görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde önceden hazırlanan görüşme formuna bağlı kalınmıştır. Görüşme soruları eğitim seviyelerine göre değiştirilmemiş ve iki grubu da (Eğitim seviyesi düşük/egitim seviyesi yüksek) aynı sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler 25 Ekim-1 Kasım 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze, çevrimiçi ortamlardan ve telefonla görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmada incelenen 3 iletişim kampanyasının görsel materyalleri izletilmiştir. Katımcılara toplamda 5 video ve 8 görsel materyal sunulmuştur. Görüşme ses kayıtları yazıya dönüştürülmüş ve tematik kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Kod ve tema konusunda danışman/uzman görüşüne başvurulmuştur.

141 Analiz edilen görsel materyaller, afişler, web sitesi görselleri, sosyal medya gönderileridir.

BULGULAR

Şekil 2 İletişim Kampanyaları Temaları Arası Benzerlik ve Farklılıklar

Farklı kurumların iletişim kampanya mesajlarının analizi elde edilen temaların benzerlik ve farklılıkları yukarıdaki şekil aracılığıyla sunulmuştur. Bu doğrultuda yaşam için gereklilik teması üç kampanyada da ortak mesaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca suyun sürdürülebilirliği kamu projelerinde ortak tema kabul edilebilmektedir. Çölleşme konusuna sadece Doğal Hayatı Koruma Vakfı – Suyun Yolculuğu Kampanyasında ve iklim değişikliği konusuna da İzmir Büyükşehir Belediyesi – Kentlerde Su Yönetimi Kampanyasında yer verilmiştir. Deniz popülasyonu, deniz ekosisteminin değişmesi, insan tahribatı, doğal ekosistemin korunması ve deniz ekosisteminin sürdürülebilirliğine ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Sıfır Atık Mavi Kampanyasında değinilmiştir.

- A.S.1'in yanıtını farklı analiz biçimi ile desteklemek ve genişletebilmek amacıyla kampanya içerikleri göstergebilimsel olarak analiz edilmiş ve aşağıdaki tablo yardımı ile sunulmuştur.

Tablo 1 İletişim Kampanya Materyalleri Göstergebilimsel Analizi

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: Sıfır Atık Mavi		
Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
 <p><i>Web sitesi görseli</i></p> <p>https://mavi.sifiratik.gov.tr/ Erişim Tarihi: 04.05.2021</p>	<p>Görselde deniz zeminine kadar inmiş atıklar ve deniz zemininin durumu düz anlam boyutuyla aktarılmaktadır. Bununla birlikte deniz zemininde yer alan atık turkuaz renkte poşet olarak yansıtılmaktadır. Poşet içerisinde birikmiş farklı türde çöp yığınlarının varlığı görülmektedir.</p>	<p>Görselde yan anlam boyutunda; sulak alanlara bırakılan atıklara dikkat çekilmekte, bu atıkların fazla olması ve sulak alanları kirletmesi neticesinde sulak alanların tehlikeye girdiği ve bunun doğal bir sonucu olarak canlıların da olumsuz yönde etkilendiği üzerinde durulmaktadır.</p>
 <p><i>Karasal atık sebebiyle meydana gelen denizlerde kirlilik (Film) (00:10)</i></p> <p>https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/videlar#page-2 Erişim Tarihi: 04.05.2021</p>	<p>Görselde deniz zemine kadar inmiş atıklar ve deniz zemininin durumu düz anlam boyutuyla aktarılmaktadır. Bununla birlikte deniz zemininde yer alan atık turkuaz renkte poşet olarak yansıtılmaktadır. Poşet içerisinde birikmiş farklı türde çöp yığınlarının varlığı görülmektedir.</p>	<p>Görselde yan anlam boyutuyla; deniz zemininin günümüzde fazlasıyla kirliliğe maruz kaldığı, aynı zamanda bu kirliliği yaratan materyallerin kalıcı özellikler taşıdığı ve uzun zaman boyunca varlığını devam ettirdiği, suyun doğal ortamı, temizliği ve canlılar için risk oluşturulduğu aktarılmaktadır.</p>

İzmir Büyükşehir Belediyesi – Kentlerde Su Yönetimi		
 <p><i>Sosyal medya gönderisi</i> @tuncsoyer Instagram / 15 Mart 2021</p>	<p>Görsel düz anlam boyutu ile değerlendirildiğinde bir dolu bir boş bardağın iç içe geçmesi sergilenmektedir. Bununla birlikte görselde mavi ve tonları ile siyah, beyaz ve kırmızı renk kodları yer almaktadır.</p>	<p>Yan anlam boyutuyla görsel ele alındığında; ilgili büyükşehir belediyelerinin mevcut su sorununun farkında olarak hareket odağı oluşturdukları ve su kaynaklarının azalmasına yönelik birleştirici çözümler noktasında hareket edecekleri aktarılmaktadır.</p>
İzmir Büyükşehir Belediyesi – Kentlerde Su Yönetimi		
Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
 <p><i>Sosyal medya gönderisi (Video)</i> (00:45) @tuncsoyer Instagram / 21 Mart 2021</p>	<p>Görsel düz anlam boyutuyla değerlendirildiğinde; gün doğumunda yeşil bir alan içerisinde su içen çocuk yer almaktadır. Bununla birlikte yeşil, beyaz, pembe, mavi ve sarı renk kodları görsel içerisinde yer almaktadır.</p>	<p>Görsel yan anlam boyutuyla değerlendirildiğinde; doğan güne suyla başladığı, suyun yaşamın ilk adımı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Küçük bir kız çocuğunun yer alması ise büyüüp gelişmenin en temel ihtiyaçlarından birinin su olduğunu anlatmak içindir.</p>

Doğal Hayatı Koruma Vakfı – Suyun Yolculuğu			
	<p>Görselde; su içerisinde varlığını kroyuan yeşil renk kodunun hakim olduğu bir ada ile su varlığından yoksun ve kahverengi renk kodunun hakim olduğu çorak bir arazi görülmektedir. Bununla birlikte mavi üzerine beyaz ve bold yazı karakterli slogan ile, kahverengi üzerine mavi ve bold yazı karakterli slogan görsel üzerinde aktarılmaktadır.</p>	<p>Yan anlamda; su-suz bir ortamın canlılığını yitirdiği, doğal ekosistemini kaybettiği ve canlıların yok olma tehlike altında kalabileceği anlatılmaktadır. Ayrıca su korunmazsa konuşulacak bir şey kalmayacağı, diğer tüm kavgaların önemsiz olduğu, suyun her canlı için önemli olduğu vurgulanmak istemiştir.</p>	
<p>Web sitesi görüntüsü</p> <p>https://www.suyunyolculugu.org.tr/suyun-yolculugu-nedir.html</p> <p>Erişim Tarihi: 04.05.2021</p>		<p>Görselde düz anlam çerçevesinde bir dere yatağında beyaz bir kayıkla hareket eden insan gösterilmektedir. Bununla birlikte kahverengi ve tonları ile beyaz renk kodları olarak kullanılmaktadır.</p>	<p>Yan anlamında; zaman içerisinde dere yatağındaki suların azaldığı, geniş havza özelliğini kaybettiği, akıntının olmadığı yerlerde kurak ve çorak arazi sayısının arttığı anlatılmaktadır. Suyun değişimin aynı zamanda bölgedeki canlı yaşamını da tehdit etmektedir.</p>
<p>Büyük Menderes Nehri: Suyun Yolculuğu Başladı (Belgesel)</p> <p>(00:05)</p> <p>https://www.wwf.org.tr/kampanyalarimiz/suyun_yolculuu/</p> <p>Erişim Tarihi: 04.05.2021</p>	<p>-A.S.2'ye (Kamu kurumları ve STK tarafından yürütülmüş su tasarrufu ve su hakkı konulu iletişim kampanyalarının farkındalık ve algı durumları nasıldır?) yanıt aramak amacıyla görüşme yolu ile veri toplandı; veri seti tematik ve</p>		

betimsel içerik analizine tabi tutulmuş, sonuç aşağıdaki gibi sunulmuştur.

Tablo 2 Katılımcuların Demografik Özellikleri

İlçe	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Aylık Gelir (TL)	Aylık Ortalama Sı Faturası (TL)
Güzelbahçe	K (GK)	42	Lisans	Spor Uzmanı	5800	90
Güzelbahçe	E (GK)	69	Lisans	Emekli/ Öğremen	9000	130-150
Çeşme	K (ÇK)	31	Lisans	Spor Eğitim Uzmanı	4600	120
Çeşme	E (ÇE)	42	Yüksek Lisans	Müdür	7800	100
Bayındır	K (BK)	28	-----	Ev Hanımı	300	100
Bayındır	E (BE)	35	İlkokul	İşçi /Özel Sektör	3500	130
Kiraz	K (KK)	34	Lise	Ev Hanımı	----	150
Kiraz	E (KE)	42	Lise	İşçi/Kamu	7000	150

Eğitim seviyesi yüksek (4 katılımcı) ve düşük ilçelerden (4 katılımcı) 8 katılımcı (4 Kadın – 4 Erkek) araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan görüşmelerin analizi sonucunda; su tasarrufu, çevre, kampanya farkındalığı, ikna edici iletişim, mesaj kanalı, su yönetimi ve hatırlanma olmak üzere 7 tema ortaya koyulmuştur. Görüşme sınırlılıklarından dolayı çevre teması hariç, diğer temalarda kodlardan temaya varım şeklinde ilerlenmiştir. Araştırma gruplarında temalar aynı olsa da, temaları oluşturan kodlarda farklılıklar ve benzerlikler yer almaktadır. Araştırma sorusu 2

özelinde su tasarrufu, araştırma sorusu 3 kapsamında ise mesaj kanalı teması elde edilmiştir. Katılımcıların eğitim seviyesindeki farklılığa bağlı olarak yapılan tematik içerik analizi doğrultusunda iki farklı kod-tema tablosu sunulmuştur.

*Tablo 3 Eğitim Seviyesi Yüksek ve Düşük Katılımcı Grup Tema Tablosu
(Çeşme ve Güzelbahçe / Kiraz ve Bayındır)*

Su Tasarrufu	
Hatırlanma	
Çevre	Çevre Kirliliği
	Çevre Duyarlılığı
	Çevre Eğitimi
Su Yönetimi	
Mesaj Kanalı	
Kampanya Farkındalığı	
İkna Edici İletişim	

- AS 3'e (Kamu kurumları ve STK tarafından yürütülmüş su tasarrufu ve su hakkı konulu iletişim kampanyalarındaki hangi temalar hedef kitleyi harekete geçirme noktasında belirleyici olmaktadır?) yanıt aramak amacıyla göstergeler ve katılımcı tepkileri bir arada incelenmiş ve kampanyalar bazında değerlendirme yapılarak Tablo 5'te sunulmuştur.

Kentlerde Su Yönetimi (İzmir Büyükşehir Belediyesi)

Kentlerde Su Yönetimi Kampanyasında su yönetimi, iklim değişikliği ve suyun sürdürülebilirliği temaları üzerinde durulmuştur. Ancak katılımcılar için iklim değişikliği önemli bir konu olarak görülmemiş ve buna değinilmemiştir. Yağışların dengesizliği göz önünde bulundurulmamıştır. Bununla birlikte kampanyanın vurgu yaptığı su yönetimi politikaları katılımcılar

tarafında da eleştirilmiştir. Katılımcıların görüşleri arasında yanlış su politikalarına ve bu politikaların değiştirilmesi gerektiğine yönelik görüşler bulunmaktadır. Kampanyanın bu noktada hedef kitleyi yakalamayı başardığı söylenebilir.

Sosyal medya ve açık hava reklamları ile hedef kitleye ulaşmak istenmesine rağmen yapılanların yetersiz olduğu katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır.

Suyun Yolculuğu (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)

Çölleşmeden bahseden tek kampanya Doğal Hayatı Koruma Vakfı'na aittir. Katılımcıların ise, eğitim seviyesi fark etmeksizin, gerçekleşmesinden en çok korktuğu durum kuraklaşma olmuştur. Öyle ki suya yönelik yapılan kampanyalardan aklınıza gelen görüntü veya slogan ne olmuştur diye sorulduğunda katılımcılar kuraklık ile ilgili imgeler hatırlamışlardır.

Tarımla ilgili mesajlar veren kampanyanın hedef kitleyi yakaladığı söylenebilir. Büyük Menderes Havzası'ndaki tarımın geleceğine yön vermeyi hedefleyen kampanya her ne kadar katılımcıların hiçbiri tarafından duyulmasa da hedef kitlenin ifade ettiği; kuraklık, tarım, su yönetimi ve su kirliliği başlıkları ile en çok örtüşen kampanya konumundadır.

Suyun Yolculuğu, hedef kitlenin değindiği temalarla en çok örtüşen kampanya olmasına rağmen bu araştırmanın katılımcı grubunun dikkatini çekme konusunda yetersiz kalmıştır. Sloganlarında verdikleri mesaj beğenilse de kampanyanın duyulmamış olması, bunu geri plana atmaktadır. Tarımla ilgilenen ve çevre konusunda eğitim veren kişilerin dahi kampanya hakkında bilgisi bulunmamaktadır. Bu durum kampanyanın iletişim basamağının, bu araştırmaya katılan bireyler açısından zayıflığını ortaya koymaktadır.

Sıfır Atık Mavi (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)

Bakanlığın denizlerdeki plastik kirliliğini azaltmayı amaçlayan Sıfır Atık Mavi Kampanyası bazı katılımcılar tarafından etkileyici

bulunmuştur. Ancak verilmek istenen mesaj bu araştırmanın katılımcı grubuna ulaşamamıştır. Katılımcılar, ünlü kullanımını (Şahika Ercümen) önemsememiş veya fark etmemiştir. Bu nedenle kirlilikle ilgili verilmek istenen mesaj hedef kitleye olması gerektiği şekilde aktarılamamış, aynı zamanda kampanyada özellikle vurgulanmak istenen kirlilik boyutları beklenen etkiyi yaratmamıştır.

Denizel ekosistem katılımcıların duyarlılık gösterdiği bir noktadır. Ancak katılımcıları tarım ve kuraklaşma kadar etkilememiştir. Eğitim seviyesi fark etmeksizin her katılımcının su kaynaklarının temizliğine dair hassasiyeti olmasına rağmen denizel ekosistem ve denizlerdeki plastik kirliliği üzerinde durulan başlıklardan biri haline gelememiştir.

Kampanya, kullanıcılar tarafından hatırlanmış ancak sorulduğunda akla gelen bir çağrışım bulunamamıştır. Kampanya insanlar tarafından daha çok Sıfır Atık Projesinin bir uzantısı olduğu için anımsanmıştır.

Katılımcılara su ile ilgili hatırladıkları kampanyalar, bu kampanyalardan akıllarında kalan görsel ve mesajlar sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcıların kampanyaları yürüten kurumları hatırlamadıkları tespit edilmiştir. Kentler, Su Yönetimi ve Sıfır Atık Mavi görsellerinin sunumundan sonra bazı katılımcılar kampanyaları anımsamış olsa da Suyun Yolculuğu katılımcılar tarafından ilk kez duyulmuştur.

Katılımcıların anımsadıkları görsellerin birbirine yakın olduğu saptanmıştır. Bu anımsamalar genellikle kuraklık ve suyun azalması konularıdır.

Katılımcılar için ağırlıklı olarak etkili olacağı düşünülen mesajlar; kuraklık, çocukların geleceği ve tarım şeklinde ifade edilmiştir. Eğitim seviyelerindeki farklılıklar bu noktada belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kampanyaların ortak temasında olduğu gibi suyun canlılar için gerekliliği katılımcıların da ortak teması olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 4 Katılımcıların İkna Edici Bulduğu Temalar

Eğitim Seviyesi	Yüksek Eğitim Seviyesi	Düşük Eğitim Seviyesi						
Katılımcılar	Ç.K	Ç.E	G.K	G.E	K.K	K.E	B.K	B.E
Temalara Verilen Öncelik	Kuraklık Çocuk Maddiyat	Çocukların geleceği Kuraklık	Çocukların geleceği	Tarım Kuraklık Sayısal mesajlar	Çocukların geleceği Kuraklık Denetim	Kuraklık Denetim	Çocukların geleceği Kuraklık Denizel ekosistem	Çocukların geleceği Denizel ekosistem Tarım

Katılımcıların ikna edici olacağını düşündüğü konuları belirlemek için katılımcı görüşmeleri detaylı analiz edilmiş ve tablodaki görüşlere ulaşılmıştır.

Tablo 5 Kampanya Görsel İletişim Materyallerindeki Temalar ve Katılımcı Grup Görüşmesi Sonucu Elde Edilen Temaların Toplu Gösterimi

Kamu Kurumu ve STK Kampanyalarının Görsel İletişim Materyallerinden Elde Edilen Temalar	Katılımcı Grup Görüşme Sonucunda Elde Edilen Temalar
Kuraklık	Kuraklık
Tarım	Çocukların geleceği
Çocukların geleceği	Tarım
Su yönetim politikaları	Denetim

Kampanyaların görsel analiziyle katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, üç kampanyanın da kuraklık içeren görseller kullandığını görülmektedir. Katılımcıların da en çok üzerinde durduğu tema kuraklık olmuştur. Ayrıca Kentlerde Su Yönetimi

ve Suyun Yolculuğu Kampanyalarının tarım içerikli görsellere de ağırlık verdiği görülmektedir. Katılımcılar için tarım üçüncü önemli tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar tarafından üzerinde durulan ikinci tema çocukların geleceği olurken, yalnızca Kentlerde Su Yönetimi Kampanyası çocuk figürüne yer vermiştir. Katılımcılar tarafından değinilen denetim teması yine su yönetim politikalarına dikkat çeken Kentlerde Su Yönetimi Kampanyası'nda görülmektedir.

TARTIŞMA

Araştırmanın birinci basamağı 'Kamu kurumları ve STK'ların su kullanımı ve su hakları konularında yürüttüğü iletişim kampanyalarındaki mesajlar hedef kitle tarafından nasıl algılanmaktadır?' temel problemine yanıt bulmak amacıyla planlanmıştır.

2021 yılında uygulamada olan su tasarrufu ve su hakkına yönelik iletişim kampanya materyalleri içerik analizi ve göstergibilimsel analiz ile incelenmiş, veri çeşitliliği sağlanmıştır. İçerik analizi ile kurumların hangi mesajı vermek istedikleri ortaya çıkarılmış, bununla birlikte göstergibilimsel analiz ile hangi göstergelerle mesajı pekiştirmek istedikleri ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ikinci basamağı 'Kamu ve STK'ların su kullanımı ve su hakları konularında yürüttüğü iletişim kampanyalarındaki mesajlar hedef kitle tarafından nasıl algılanmaktadır?' temel problemine yanıt bulmak amacıyla yürülmüştür.

Bu bölümde kurumlar tarafından iletilen mesaj ve katılımcı grubun algıları bir arada sunulmuştur.

1) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı / Sıfır Atık Mavi Projesi

İletilen Mesaj: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hayata geçirilen Sıfır Atık projesi yaşamın her alanında kirlilikle mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Bu amacını deniz kirliliğine de taşımak için Sıfır Atık Projesi'nin uzantısı olan Sıfır Atık Mavi Projesi için

de faaliyetler göstermektedir. Bakanlık tarafından yürütüldüğü göz önünde bulundurulduğunda geniş çaplı alanda faal olan bir proje olduğu için, proje doğrudan deniz kirliliğini hedef almaktadır. Ağırıklı mesajlar denizler, akarsular ve barajlar üzerine temellendirilmekte ve Türkiye'nin her bölgesinde hedef kitleye ulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Kampanya Türkiye'nin sahip olduğu su kaynakları ve suda yaşayan canlı türleri ile ilgilidir. Mesajlar denizlerdeki plastik kirliliği üzerine yoğunlaşmakta ve bu kirliliğin denizel ekosistemi nasıl etkilediği anlatılmaktadır.

Algılanan Mesaj: Kampanyanın verdiği mesajlar genel olarak katılımcılar için etkileyici ve önemli kabul edilmektedir. Bununla birlikte verilmek istenen mesajın başarılı bir şekilde alındığı ya da anlaşıldığı söylenememektedir. Örneğin kampanya videoları arasında yer alan serbest dalış dünya rekortmeni Şahika Ercümen'in yer aldığı videoda plastik kirliliğinin boyutları, denizen en dibinde dahi bu atıkların görüldüğü mesajı verilmektedir. Ancak araştırma içerisinde yer alan katılımcılar buna değinmemişler ve kampanyayı fark etmediklerini belirtmişlerdir.

Kampanya aynı zamanda kıyı temizliği faaliyetlerinde bulunmaktadır (sifiratik.gov.tr, 2021). Bu tarz kapsamlı ve uzun süreli projelerde kamu kurumları ve STK işbirliğini görmek mümkündür. Bu çerçevede TURMEPA kıyı temizliği konusunda faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmektedir (Paker ve Baykan, 2008). Sıfır Atık Mavi de kıyı temizliği konusunda TURMEPA ile iş birliği içerisinde çalışmaktadır. Kıyı temizliği faaliyetleri kapsamında İzmir Çeşme'de de çalışmalar yürütülmüştür (İstikbal, 2021). Katılımcılardan ikisi Çeşme'de ikamet etmesine rağmen Sıfır Atık Mavi kampanyasını hatırlamadıkları saptanmıştır. Katılımcılar, faaliyetleri ve görselleri anımsanmadıklarını belirtmişlerdir.

Kampanyanın denizel ekosistemle ilgili verdiği mesajların katılımcıları etkilediği görülmektedir. Ancak deniz suyu, doğrudan

tüketilen bir su kaynağı değildir. Bu nedenle katılımcılar, deniz temizliği ve ekosistemi ile ilgili doğrudan bir sorumluluk duymamaktadırlar. Katılımcılar, deniz ile ilgili kendilerine gösterilen materyallerin onları etkilediğini dile getirirler de, konu üzerinde fazla durmamışlardır.

2) İzmir Büyükşehir Belediyesi / Kentlerde Su Yönetimi Kampanyası

İletilen Mesaj: İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından, Kentlerde Su Yönetimi Projesi kapsamında Dünya Su Günü'nde (22 Mart 2021) çevrimiçi bir zirve düzenlenmiştir. Kentin belirli yerlerindeki noktalara billboardlar ve afişler asılmış, sosyal medya üzerinden zirve hakkında bilgilendirmeler yapılarak insanların dikkati çekilmek istenmiştir.

Kampanyada su yönetim politikalarındaki yanlışlara dikkat çekilmiş ve bir manifesto yayınlanmıştır. Bu doğrultuda kampanya mesajları su yönetimi, suyun sürdürülebilirliği, iklim değişikliği gibi konular üzerinde durmuştur.

Algılanan Mesaj: Kampanyanın üzerinde durduğu temalar, katılımcıların üzerinde durduğu temalarla benzerlik göstermekle birlikte ikna konusunda yeterli olamamıştır. Katılımcılar kampanyayı hatırlamamıştır. Gösterilen görseller sonrasında eğitim seviyesi yüksek katılımcılar arasında kısmen de olsa kampanya anımsanmıştır. Ancak eğitim seviyesi düşük olan katılımcı grubunun kampanyadan kesinlikle haberi olmamıştır. Kentin çeşitli ulaşım noktalarında da yer alan afişler; metrolarda, otobüs duraklarında ve gün içinde trafik yoğunluğu olan güzergahlar üzerinde yer alan billboardlarda yerini alsada Bayındır ve Kiraz'da bu tarz bir duyuru katılımcılara ulaşmamıştır. Pandemi döneminde getirilen sokağa çıkma yasaklarının bu duruma bir etkisi olabileceği göz ardı edilmese de duyuru konusunda yetersiz kaldığı söylenebilmektedir. Çünkü yapılan görüşmeler sokağa çıkma yasakları kısıtının olmadığı dönemde gerçekleştirilmiştir. Hedef

kitleye ulaşmak için kullanılan afiş ve billboardlar, sokağa çıkma yasakları bittikten sonra da merkezi yerlerde yer almaya devam etmiştir. Buradan hareketle merkeze uzak yerleşim yerlerinde iletişim faaliyetlerinin yetersiz olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

Katılımcılar tarafından su yönetimindeki yanlışlıklara dikkat çekilmiş ancak projenin sunduğu yeni yönetim politikaları için herhangi bir yorum yapılmamıştır. Bununla birlikte kampanya mevcut su yönetimi politikalarına eleştiri içermektedir. Su yönetim süreçlerine katılım konusundaki çekince de bu konuda etkilidir ve katılımcılar bu konuda pasif olduklarını düşünmektedirler.

Kampanyada değinilen iklim değişikliği konusu katılımcılar açısından dikkate alınmamıştır. İklim değişikliği ve küresel ısınmanın su kaynakları üzerindeki etkisinden literatürde de bahsedilmiştir. Ancak araştırmaya dahil olan katılımcıların bu konudan bahsetmediği görülmektedir. Katılımcılar özellikle kampanya görsellerinde suyun azalmasına yönelmişlerdir. Bununla birlikte kullanılan çocuk figürü ve gelecek vurgusu ikna edici olurken, iklim değişikliği ve yağış dengesizlikleri konuşulmamıştır. Verilen mesajlardaki geçişleri beğendikleri dikkat çekse de yapılan iletişim çalışmalarının katılımcıların nezdinde ikna konusunda yetersiz olduğu açıktır.

3) Doğal Hayatı Koruma Vakfı / Suyun Yolculuğu

İletilen Mesaj: Doğal Hayatı Koruma Vakfı tarafından yürütülen Suyun Yolculuğu Kampanyası, yanlış sistem ve atıklarla tahrip edilen alanların yeniden doğaya kazandırılmasını hedef almaktadır.

Büyük Menderes Nehri'nin insanlar tarafından tahrip edilmesi, suyun günden güne azalması ve kirlenmesi sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirmiştir. Sivil toplum kuruluşları bu bölgedeki canlı yaşamına yönelik tehdidi ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Suyun Yolculuğu Projesi kapsamında bölgedeki çiftçilere, turizm çalışanlarına, sanayi işletmelerine eğitimler verilmektedir.

Suyun Yolculuğu Projesi, çölleşme temasına değinen tek projedir. Katılımcıların özellikle ikna edici bulduğu bu tema kamu projelerinde yer almamaktadır. Bu nedenle her ne kadar hedef kitleyi doğru mesajlardan yakalayan bir proje olsa da iletişim faaliyetleri için aynısı söylenememektedir.

Algılanan Mesaj: Suyun Yolculuğu Projesi hiçbir katılımcı tarafından daha önce duyulmamıştır. Katılımcılar özellikle bu projeyi daha önce duymadıklarını ve ilk defa gördüklerini dile getirmiştir. Kampanya sadece sosyal medya ve web sitesi üzerinden iletişim çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Suyun Yolculuğu Projesi kampanya görselleri katılımcılar tarafından oldukça başarılı bulunmuştur. Tarım arazilerinin yanlış sulanması, atık suların nehre boşaltılması, balıkların kirli suda yaşam mücadelesi vermesi katılımcıları etkilemiştir. Bununla birlikte ortaya konulan tarım teması katılımcıların da üzerinde durduğu bir konu olarak dikkat çekmiştir. Çünkü yaşamın devamlılığı için gıda sürdürülebilirliğine dolayısıyla tarıma ihtiyaç vardır. Katılımcılar için de bu mesajlar oldukça önemli bulunmuştur.

Suyun Yolculuğu Kampanyası diğer iki kampanyanın değindiği konulara (yaşam için gerekliliği, su yönetimi ve su kirliliği) değinmektedir. Ancak kampanya daha kısıtlı bir bölgede gerçekleştirildiği için verilen mesajlar sınırlıdır. Her ne kadar kampanyada iklim değişikliğine, suyun sürdürülebilirliğine ya da su canlılarına değinilse de ağırlıklı olarak kuraklaşma, su kirliliği ve su yönetimi konuları üzerinde durulmuştur. Bu perspektiften bakılacak olursa mesaj içeriği açısından en kapsamlı kampanya Suyun Yolculuğu Kampanyası olmuştur.

Kampanyaları genel olarak değerlendiren katılımcılar, kampanyaların mesajlarını, kullanılan sloganları beğenmişlerdir. Özellikle kullanılan renkler konusunda kampanyaların doğru renkleri tercih ettiklerini, çünkü herhangi bir içeriği okumadan da kampanyaların çevreye yönelik olduğunu anladıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar tarafından kampanyalara getirilen bir diğer eleştiri kamu kurumlarının öncelikle su tasarrufu konusunda vatandaşa örnek olması gerektiğidir. Getirilen eleştirilerin biri kamu kurumlarındaki muslukların sürekli bozuk olması ve suyun günlerce boşa akmasıdır. Bir diğeri ise sokaktaki boru patlaklarına saatlerce belki günlerce müdahale edilmemesidir. Bu nedenle katılımcı görüşleri yürütülen kampanya ve gerçek bağlamının birbirini tutmadığı yönündedir. Ayrıca bu durum örgütsel öğrenme sürecini sekteye de uğratmaktadır. Kurumun sahip olduğu bilgiyi içeride kullanamaması gözlemlenilen öğrenme açısından olumsuz ve istenmeyen bir etki yaratmaktadır. Koç'un da belirttiği gibi kişisel düzeyde artan bilgi örgütsel öğrenme için yeterli değildir, uyarantepki ilişkisi neticesinde gerçekleşen ezber davranışlar önemlidir (2009).

Eğitim seviyesi düşük katılımcılarda, STK'ların yürüttüğü kampanyalardan bir sonuç elde edilemeyeceği algısı vardır. Bu doğrultuda da STK'lar tarafından yapılan kampanyaları önemsememektedirler. Suyu tasarruflu kullanmayan kişilerin çevreyi önemsemediklerini ve bu nedenle de STK'ların eğitim ve kampanyalarına herhangi bir şekilde kulak vermeyeceklerini söylemişlerdir. Diğer bir etken katılımcıların, suyu israf eden kişilerin eğitimle vb. süreçlerle davranışlarını değiştirmeyeceklerine inanmalarındır.

Katılımcılar verilen mesajları genel hatlarıyla ilgi çekici ve başarılı bulsalar da ikna olma konusunda aynı yaklaşımı gösterdikleri söylenememektedir. Özellikle eğitim seviyesi düşük olan katılımcılar iknanın sözle olabileceği konusuna çok inanmamaktadır. Bu katılımcılar denetim ve yaptırımlara ihtiyaç duyulduğu konusunda daha baskın bir düşünce yapısına sahiptir. Eğitim seviyesi yüksek grup ise mesajların genel anlamda etkili olduğunu ve insanların tekrarlayan mesajlara maruz kaldığında ikna olup davranış değişikliğine gidebileceğini belirtmektedir. İki grupta da ikna edici temalar birbiriyle benzerlik göstermektedir (kuraklık, çocukların geleceği ve tarım).

Reklam ve kamu spotlarında; verilen mesajlar, ses ve oyuncu kullanımı, iknaya ait modellerin bir ögesidir. Aristo'nun İkna Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, reklam ve kamu spotlarında duygulara hitap eden unsurlar pathos olarak değerlendirilmektedir. Ünlü bir kişinin yer alması ise ethos unsurunun yansımalarından biri olarak işlev görmektedir (Gündoğdu ve Sağlam, 2021). Bunun yanı sıra kişileri bir davranışa yönlendirmek için duygusal öğelere başvurmak yeni bir yöntem değildir.

Çevre iletişimi söz konusu olduğunda duygusal olarak öge olarak çocukların kullanıldığı gözlenmektedir. Kampanyalarda geleceğe vurgu yapmak ve toplumsal bir duyarlılık yaratmak için çocuk figürü üzerinden verilen mesajların daha ikna edici olması amaçlanmaktadır (Yılmaz Güntay, 2020). Reklamalarda (Aktaş ve Zengin, 2010) ve kamu spotlarında (Karadayı, 2021), yetişkinlerde duyarlılık ve duygusal bağ yaratmak için bu figür kullanılmaktadır. Kampanya yürütücülerini burada ebeveyn ile çocuk arasındaki sevgi bağını kullanmakta, çocukların korunmaya ihtiyaç duyduğu ve haklarını savunamadığını vurgulamak istemektedirler.

Görüşme yapılan katılımcılar kendilerini ve diğer insanları etkileyebilecek temalardan biri olarak çocuklarının geleceği konusuna değinmişlerdir. Literatürdeki çalışmalarda da kurumların ebeveynle çocuk arasındaki sevgi bağının kullanılarak iknanın artırılacağına yönelik tespitler bulunmaktadır (Ezmeçi vd., 2017). Bu bağlamda literatürün bu vurgusu, katılımcıların görüşlerinde de doğrulanmıştır.

Çocukların gelecekte susuzluk çekme ihtimali bireyler üzerinde bir korku yaratmaktadır. Korkunun ikna faktörü olarak kullanıldığı ise bilinen bir gerçektir. Belirli sonuçlardan kaçınılması için bireyler üzerinde korku unsuru kullanarak bazı davranışlardan kaçınmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Korku unsurunun kullanılmasıyla istenilen yönde değişiklikler yaratılabilmektedir (Dillard ve Anderson, 2004; Davidson, 1993; Gray, 1990). Benzer şekilde katılımcılar (Ç.K, Ç.E, G.E, K.K, K.E, B.K), kampanya

mesajlarında kaynakların azalması ve kuraklığın anlatılmasının davranış değişikliği için etkili olacağını düşünmektedir. Ç.K.'nın beyanı bu yönde olmuştur. Dünyanın susuz kalma ihtimalinden ve kuraklığın her yeri sarma düşüncesinden dolayı var olan davranışını değiştirdiğini dile getirmiştir. Öyle ki bu davranış değişikliğini yaklaşık 6 yıldır sürdürdüğünü de belirtmiştir. Korku, verilen mesajın hatırlanmasında etkili bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır (Lazarus, 1991). K.E de aynı şekilde kuraklığa ait mesajları hatırladığını ifade etmiştir. Hatta verilen mesajın gerçekleşme ihtimaline inanmasa da kuraklığa yönelik duyduğu korku zihninde yer etmiştir. Bu noktada kuraklığa yönelik verilen somut ve sayısal kanıtlar, logosun bir parçası olarak kullanılmaktadır. Hedef kitleyi var olan gerçekler üzerinden ikna etmek amaçlanmaktadır. Kuraklığa yönelik gözle görülür değişimler de olması (göllerin kuruması, baraj doluluk oranlarının azalması vb.) logosun etkisini arttırmaktadır.

Bu araştırma ile ulaşılan sonuçlardan biri katılımcıların korku ağırlıklı mesajları hatırlamasıdır. Ancak korkunun ikna için kullanılmasının dezavantajları vardır. Öyle ki kimi katılımcıların (K.E) korku faktörünün bir tehdit olarak sunulmasından rahatsız oldukları da görülmektedir. Bu durum katılımcılarda karamsarlık yaratmaktadır. Davranış değişikliği gösterilmediğinde kuraklığın bir ceza olarak gösterilmesi istenilenden ters bir etki yaratmakta ve insanları iknadan uzaklaşmaktadırlar. Akova'nın (2017) sigarayı bıraktırmaya yönelik kamu spotu araştırmasındaki katılımcılar da benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Araştırma sonucunda korkunun ikna edip istenilen davranış değişikliğini sağlaması için tehditten ve ceza-ödül sisteminden uzak, daha umut verici mesajlar vermesi gerektiği saptanmıştır.

Hovland vd. korkunun ikna edici olması için önce bireylerin korkmasını ve ardından korkunun azaltılması gerektiğini belirtmektedir. Korkunun uyarılması tehdit etmeyle eşdeğer olabilir. Ancak korkunun azalmaya başlaması, öğrenme ve iknayı da kolaylaştırmaktadır (Hovland vd., 1953). Korku-ikna ilişkisinin

işlevsel olmasında, mesaja maruz kalma süresince bireylerin korkularının artma ve azalış derecesi ikna etmeyi öngörür. Bu açıdan korkunun ikna etmedeki rolü, bireylerin içinde çok düzeyli bir süreç olarak ele alınmaktadır (Shen, 2016).

Korku faktörü izlenilen reklama ya da kamu spotuna bir şüphencilik katmaktadır. Bu nedenle insanların güvendiği kişiler mesajın ikna ediciliğinde önemli bir rol üstlenmektedir (Kıymahoğlu ve Akıncı, 2021). İçinde bulunduğumuz dönem göz önüne alındığında ethos kavramı ikna edicilik için ünlülerin kullanılmasına denk gelmektedir. Ünlü kullanımı karşı tarafta bir güven duygusu uyandırmaktadır. Bu sayede verilen mesajların bireyler üzerindeki ikna ediciliği artırılmaktadır (Gündoğdu ve Sağlam, 2021). Kampanyaların görseller materyallerde yer verdikleri göstergelerde pathos kullanılmaktadır. Sıfır Atık Mavi ve Suyun Yolculuğu Kampanyaları duygusal ikna için denizel ekosisteme vurgu yaparken, Kentlerde Su Yönetimi Kampanyası çocuk göstergesini göstermektedir. Ortak gösterge ise kuraklık olmuştur. Sözlü mesajlarda da pathos, korku unsuru ile kullanılmaktadır.

Ünlü kullanımı aynı zamanda akılda kalıcılık üzerinde etkilidir. Verilen mesaj, ünlü ile hatırlanmakta ve ünlüyü başka bir yerde görmek akla verilen mesajı getirmektedir (Sezgin ve Yılmaz, 2019). Katılımcılar Finish Quantum reklamında yer alan ünlüyü gerçek ismi ile hatırlamaktan ziyade Mucize Doktor dizisindeki Doktor Ali Vefa ismi ve mesleğiyle hatırlamaktadır. Görüldüğü gibi ünlü kişi otorite olarak kabul görmekte ve katılımcılar onun söylemlerine inanmaktadır. Bu noktada Taner Ölmez'in otoritesi ethos için kullanılmaktadır. Kaynağın güvenilir ve sevilen biri olması mesajın ikna ediciliği tetiklemektedir. Ayrıca 'doktor' kimliği üzerinden elde ettiği otoritesi, onun bilimsel açıklama yapabilecek yetkinlikte olduğu algısını yaratmaktadır. Taner Ölmez'in verdiği mesajlardaki gibi ethos ve logos birlikte kullanıldığında ise ortaya daha akılda kalıcı ve ikna edici mesaj çıkmaktadır.

Sıfır Atık Mavi Kampanyasında ünlü kullanımı tercih edilmiş ancak istenilen sonuç elde edilememiştir. Bunun nedenlerinden biri Şahika Ercümen'in tam olarak katılımcılar tarafından tanınmıyor olabileceğidir. Bununla birlikte mesajların daha önce duyulmaması veya yaygınlaşmamış olması da bir neden olarak değerlendirilebilmektedir. Hatırlanan ticari marka kampanyasında ise, sevilen bir dizi karakterinin kullanılmasıyla mesajların genel kitleye hitap eden ve etkili bir kitle iletişim aracı olan televizyonda blokla stratejisi ile kullanımı mesajın hatırlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kampanya iletişim maliyetleri göz önüne alındığında kamu kurumlarının iletişim materyalleri ve mesajları için ayırabileceği bütçe ile STK'ların ayırabileceği bütçe aynı değildir. Ayrıca televizyonda yayınlanan reklamların ve reklamda yer alacak ünlünün maliyeti azımsanmayacak bir miktardır (Elden, 2016). STK'ların ünlü isimlerle çalışmalarının zorluğu da bütçe kaynaklıdır. Kar amacı güden kurumlar için bile ünlüler bütçe için fazladan bir yük olmaktadır (İspi, 2009). Bu nedenle STK'lar iletişim maliyetleri nedeniyle sesini duyurmakta zorlanmaktadır. Kamu kurumlarının sesini duyurması STK'lara kıyasla daha kolaydır. Literatürde de belirtildiği gibi kamu spotlarının yayınlanması televizyon kanallarınca zorunlu olarak görülmektedir.

İletişim maliyetlerinden kaynaklı, STK'lar günümüzde ağırlıklı olarak yeni medyayı kullanmaktadır. Halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetlerinin yeni medya üzerinden yürütülmesi hem STK'lara hem de hedef kitleye düşük maliyetli bir iletişim ortamı sağlamaktadır (Koparan vd., 2015).

Suyun Yolcuğu Kampanyası için Doğal Hayatı Koruma Vakfı yalnızca yeni medyayı kullanmış ve geleneksel kitle iletişim materyallerini tercih etmemiştir. Kurum bu şekilde daha maliyetsiz daha fazla kişiye ulaşabilmeyi amaçlamıştır. Ancak kampanyanın bu araştırmanın katılımcı grubuna yeterince ulaşmadığı görülmüştür.

STK'lar kampanyaları ile ne kadar aktifse geleneksel medya üzerinde o kadar ilgi görmektedirler. Aktif olarak çalışma yürüten STK'lar geleneksel medyada kendine yer bulabilmektedir (Yang ve Taylor, 2010; Yao, 2008). Bu sayede varlıklarını hedef kitleye duyurmaları daha kolay olmaktadır. İletişim konusunda yetersiz kalan STK'lar, hedef kitleye mesajlarını iletemedikleri için hem ikna konusunda başarısız olmakta hem de gönüllü konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Katımcılardan eğitim seviyesi düşük olanlar STK'lara üye olmak için herhangi bir ortamları olmadığını belirtmişlerdir. Yaşadıkları yerlerde de herhangi bir sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerine denk gelmediklerini ya da faaliyetlerini duymadıklarını da dile getirmişlerdir. Eğitim seviyesi yüksek olan katımcılardan Güzelbahçe'de ikamet edenler sivil toplum kuruluşuna üye olmuşlardır. Çeşme'de ikamet eden katımcılar daha önce böyle bir şey düşünmediklerini söylemişlerdir. Katımcıların bu konuda önyargılarının olmadığı görülmüştür. Ancak bir STK'ya üye olmak için vakit ayırmak istememektedirler. Bunun yerine üye olmak için STK'nın kendilerine ulaşmasını beklemektedirler.

Morozov (2011) teknolojinin kolektif insan davranışlarını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Olması gereken davranışı çevrimiçi ortamlardan değil de fiziksel aktivitelerle ortaya tepki koymak olarak ele almıştır. Çünkü ışıkları belirli bir süre için kapatmak, online imza kampanyalarına katılmak sonuç getirmeyecek davranışlardır. Ancak bireysel olarak kendini iyi hissettiren ve kolektif faaliyetlerdir (Morozov, 2011). Eğitim seviyesi yüksek katımcılarda kampanyalara imza verme davranışı görülmektedir. Ancak bunu bir değişiklik yaratmak için değil de kendilerini rahatlatmak için yaptıkları saptanmıştır. Eğitim seviyesi düşük katımcılar ise daha önce herhangi bir kampanyaya katılım göstermediklerini ifade etmişlerdir. Daha önceden de belirtildiği gibi bunun sebebini herhangi bir kampanyaya denk gelmemek olarak göstermişlerdir. Üstelik katımcılarda online imza kampanyalarının bir fark yaratmayacağı düşüncesi de mevcuttur. Yine de katımcılar kampanyalara daha çok televizyon ve sosyal

medya üzerinden denk geldiklerini belirtmişlerdir. Gelecekte yapılacak olan kampanyaların öncelikle sosyal medya ve televizyon üzerinde hedef kitleye ulaşması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

Literatürde çevrimiçi imza kampanyalarının Suskunluk Sarmalı'nı kırdığını belirten düşünceler yer almaktadır. Kişiler çevresinde aktivist davranış sergileyen bireyler olmadığında kendisi de bu davranıştan kaçınabilmektedir. Ancak çevrimiçi imza kampanyalarında herhangi bir sosyal desteğe ihtiyaç duymaksızın istediği kampanyaya destek verebilmektedir (Cristensen, 2011). Bununla birlikte çevreye yönelik çevrimiçi imza kampanyaları ses getirirse de yasal düzenlemeler konusunda başarılı olunamamıştır (Yıldırım ve Dağtaş, 2019).

Eğitim seviyesi yüksek katılımcılar, su iletişim kampanyalarına karşı duyarsız kalmamaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan katılımcılar ise bu kampanyaların bir farklılık yaratmayacağına inanmaktadır. İki grubun toplumsal davranış değişikliği için fikir birliğine vardığı nokta ise 'eğitim' olarak karşımıza çıkmaktadır. Kampanyaların insanlarda belirli bir tutum oluşturabileceğine inansalar da asıl olması gerekenin çevre eğitimi vermek olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılar, temelden alınan çevre eğitimiyle daha duyarlı bireyler yetişeceğine inanmaktadırlar.

Katılımcılar, duyarlı olmayan kişiler için kampanyaların önemli olmadığını, bu noktada maddi çıkarların daha etkili olduğunu dile getirmiştir. Suyun gelecek nesillere aktarılması tüm katılımcılar tarafından önemli kabul edilse de su tasarrufu konusunda yeterli eylemler sergileyememektedirler.

Katılımcılara ön hazırlık yapılmasını gerektiren bilgi içeren sorular sorulmamıştır. Bu nedenle görüşme soruları içerisinde doğrudan su hakkı ile ilgili soru yer almamıştır. Araştırmacı ve katılımcılar arasındaki görüşmeden elde edilen izlenimle; katılımcılarda suyun bir hak olduğu düşüncesinin hakim olduğu söylenebilir. Yeryüzünde bulunan ve insanlara sunulan bu ortak malın herkesçe ulaşılabilir ve adaletli dağıtılması gerektiğine yönelik

bir inanç vardır. “Su hakkı olmasaydı, devlet istediği kadar verir, istediği zaman keser. Para karşılığında alıyoruz ama istediğimiz kadar kullanabiliyoruz”, şeklinde ifadeler bulunmaktadır. İsteddiğimiz kadar kullanıyoruz ifadesi suyun hor kullanılması ya da israfı anlamlarında kullanılmamaktadır. Kastedilen durum ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılan sudur.

Katılımcılar hak konusunda suya para ödeme düşüncesini de yanlış bulmaktadır, var olan bir kaynağa para ile sahip olma düşüncesi hoş karşılanmamaktadır. Diğer taraftan buna vicdani bir bakış açısıyla yaklaşmaktadırlar. Ancak su hakkı resmileştiğinde doğabilecek sonuçlara da sıcak bakmamaktadırlar. Bu konuda yapılacak en iyi şeyin çevre bilincine sahip olmak gerektiği konusunda bir uzlaşma bulunmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Su kaynaklarının korunması her geçen gün daha önemli bir konu haline gelmektedir. bu konuda ulusal ve uluslararası düzeyde yürütülen bilimsel çalışmaların ve kampanyaların sayısı artmaya devam etmektedir. Bununla birlikte uluslararası topluluklar da, var olan kaynakların tüketim hızının, onların geri kazanılma hızından daha fazla olduğunu belirtmektedir. Doğal kaynakların bu hızla tüketilmesinin, insan sağlığını hatta insan yaşamını tehdit edecek boyutlara geleceğini ifade etmektedirler (Coertjens vd., 2010). Wilson (1993), bu konuda “tek bir yaşam süresinde, insanlık doğal çevreye öyle kötü davranıyor ki, gelecek nesillerimizi her zaman yoksullaştıracağız” ifadesinde bulunmuştur.

Doğal kaynakların korunması için ülkemizde, literatürde de bahsedildiği gibi, bilimsel çalışmaların sayısı giderek artmakta, çevreci STK’lar ve kamu kurumları da kaynakları korumak adına kampanyalar düzenleyerek toplumu bilinçlendirmeye çalışmaktadır.

Ülkemizdeki çevre kampanyalarının günümüzdeki eğilimi göz önüne alındığında özellikle küresel çaptaki iklim değişikliği ve bunun sonucundaki gelişmelerin etkili olduğu görülmektedir. Bu

çalışmada da görüldüğü gibi su konusunu temel alan farklı türde kampanyalar mevcuttur. Kampanyalarda araştırma, planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinin farklı aşamalardan geçtikleri gözlemlenmiştir. Su konusundaki kampanyaların nitelikleri ve işleyişi düşünüldüğünde dünyanın da yakından takip ettiği bir konu özelliği taşıdığı ortadadır. Bu kapsamda konuyla ilgili kampanyaların incelenmesi noktasında her bir proje ayrı ayrı irdelenmiş ve bu konudaki çalışmalar niteliksel açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmada, katılımcıların görüşlerinin alınması, kampanyaların bilinirliğinin ortaya konması yoluyla hangi etkilerin görüldüğü ya da görülebileceği konusu açığa çıkarılmış, gelecek çalışmalara önerilerde bulunulmuştur.

Dünya'da başarıya ulaşan çevreci hareketler ve kampanyalar bulunmaktadır. Örneğin; Arjantin'deki altın ve gümüş madenlerinin yaklaşık yarısı faaliyetlerini durdurmak ya da askıya almak zorunda kalmıştır. Madencilik faaliyetlerinin yeraltı sularını kirleteceği ve doğal çevrenin tahrip olmasına neden olacağı düşüncesiyle, halk ve STK'lar ayaklanmışlardır. Bu direnişler sonucunda hükümet destekli de olsa madenler kapatılmıştır. Çevreyi kirleten madencilik faaliyetlerinin farkında olan halk, öfke duygusu ile direnişinden vazgeçmemiştir (Walter ve Wagner, 2021). Greenpeace'in Yağmur Ormanları'nı korumak amacıyla yürüttüğü kampanya da başarılı olmuştur. Endonezya'da yer alan yağmur ormanları dünyanın oksijen üreten en önemli yerlerinden biridir. Bu nedenle bölgedeki ormansızlaşma tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir. Greenpeace tarafından yapılan lobicilik ve baskı faaliyetleri sadece bu bölgede değil, birçok ülkede sürdürülmüştür. Kesilen ağaçlardan elde edilen yağın alıcılarından olan Nestle ise hedef olarak gösterilmiş ve insanların Nestle'ye öfke duyup boykot etmesi sağlanmıştır. Greenpeace medyayı başarılı bir şekilde kullanmış ve kampanyayı küresel ölçekte duyurmuştur (Syarifuddin vd., 2020).

Türkiye'de de STK'lar tarafından yürütülen başarılı çevre hareketleri ve kampanyaları bulunmaktadır (Bozkurt, 2009; Sancar, 2017; Eryılmaz, 2020). TEMA tarafından su tasarrufuna

yönelik bilgilendirme amacı güden Suyunu Boşa Harcama Kampanyası, geçici de olsa kuraklık ile ilgili başarılı sonuçlar elde etmiştir. Devlet ve özel sektör tarafından desteklenen proje, iletişim faaliyetlerini televizyon ve açık hava reklamları ile başarılı bir şekilde sürdürmüştür (Bozkurt, 2009). WWF tarafından iklim değişikliğine dikkat çekmek amacıyla ışıkların karartılmasını isteyen Dünya Saati Kampanyasına, halkla birlikte birçok özel sektör ve kamu kurumundan da destek verilmiştir. Sosyal medya üzerinden düzenlenen kampanya #hashtag yöntemiyle yayılmıştır (Sancar, 2017). Aydın – Kuşadası ve çevresinde birçok çevre problemini başarılı şekilde sonuçlandıran, halk ve kamu desteğini de alan Ekosistemi Koruma ve Doğa Sevenler Derneği ise hem çevre halkı hem de yerel yönetimlerin desteğini alarak çevreci faaliyetlerini sürdürmektedir. Sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanan dernek, yaptığı çalışmaların yerel medyada yer almasına önem vermektedir (Eryılmaz, 2020).

Kamu kampanyalarından başarıya ulaşan bir kampanya olarak Su Tasarrufu Kampanyası örnek verilebilir. AB İstatistik Kurumu, 2007 yılında İzmir’i “Avrupa’nın en kurak ikinci” kenti olarak seçmiştir. 25 günlük suyu kalan İzmir halkını, su kullanımı konusunda bilinçlendirmek adına İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından “Suyuna sahip çık” çağrısında bulunulmuş ve “Su Hayattır” slogan kullanılmıştır (İZSU, 2014). Yürütülen Su Tasarrufu Kampanyası ile 2008 yılında 21 milyon 620 bin 93 m³ su tasarrufu sağlanmış ve artması beklenen su tüketim miktarı %9.83 azalmıştır (İBŞB, 2008). 2019 yılında “Su varsa hayat da var” çağrısında ise istenilen başarı yakalanamamıştır. Pandeminin etkileri de göz önünde bulundurulduğunda 2019 yılının ilk dört ayında tüketilen su miktarı, 2020 yılının aynı döneminde 2 milyon 750 bin m³ artmıştır (İZSU, 2020). Kentlerde Su Yönetimi Kampanyası’nın istatistik sonuçları ise henüz ulaşılabılır değildir, ancak katılımcılardan elde edilen izlenim ve projenin yeterince duyurulmamış olması nedeniyle araştırmacı görüşü, istenilen sonucun alınamayacağı yönündedir.

Olumlu Saptamalar: Pekçok başarılı çevre kampanyasının sosyal medyayı etkin kullandığı görülmektedir. Bu tez kapsamındaki kampanyalarda da benzer durum gözlenmiştir. Verilen mesajlar kısa, sade ve anlaşılırdır. Açık hava reklamcılığından faydalanılmış ancak pandemi dolayısıyla hedef kitleye ulaşma noktasında yetersiz olmuştur. Kampanyaların genel görüntüleri aynı renk kodlarına sahiptir. Yeşil ve mavi temalı görseller ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Yeni medya üzerinden kampanyalara yönelik #hashtag'ler kullanılarak hedef kitleye ulaşmak istenmiştir.

Olumsuz Saptamalar: Kampanyaların iletişim kurma konusunda yetersiz olmaları, yaşanan su sorunu konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilememesine sebep olmaktadır. Yaşanılan sorunu duymayan veya doğru mesajların verilmemesi nedeniyle bu sorunu gözardı eden katılımcılar bulunmaktadır. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının doğru ve etkin kullanılmasının önemi bir kere daha anlaşılmaktadır. Başarılı olan kampanyalar doğru iletişim stratejisini oluşturmuş ve hedef kitlelerini her ortamda yakalamaya çalışmıştır. Öte yandan kampanya hedefleri net olarak belirtilmiştir. Her alandaki su kullanımına değinen kampanyalar ise, planların uygulanması ve hedef kitleye somut kazanımlar sunma noktasında zorlandığı için başarıya ulaşamamaktadır. Ayrıca hedef kitlenin harekete geçmesi için bir odak gösterilmemiştir. Ne yapmaları gerektiği konusu ucu açık bırakılmıştır. Kampanyaların, katılımcıları yönlendirdiği net bir hedef bulunmamaktadır.

Başarıya ulaşan kampanyalardan yola çıkarak incelenen kampanyaların korku duygusundan öfkeye geçiş yapmadığı ve bir hedef sunmadığı görülmektedir. Kampanyaların aynı zamanda geleneksel ve yeni medya araçlarını etkin kullanmadığı sonucuna varılmıştır.

Aristo'nun İkna Kuramı çerçevesinde bakıldığında; Sıfır Atık Mavi'nin Şahika Ercümen ile vermek istediği mesajın ulaşamadığını gözlemlenmiştir. Ethosun zayıf olması, görsel materyallerdeki logosun (denizlerdeki plastik kirliliği) da zayıflamasına sebep

olmuştur. Kentler Su Yönetimi ise görsel materyallerinde pathosu (çocuk ve kuraklık korkusu) kullanırken sözlü mesajlarında logosu (iklim değişikliği, su yönetim politikaları) kullanmıştır. Suyun Yolculuğu Kampanyası da aynı şekilde logos ve pathosu kullanmayı tercih etmiştir. Görsel ve sözlü mesajlarda pathos (kuraklık korkusu) ve logos (tarım, su kaynaklarının kirletilmesi, deniz canlılarının ölmesi) bir arada kullanılmıştır. Sözel olarak aktarılan mesajlar görsel olarak da desteklenmiştir. Katılımcılar açısından da Suyun Yolculuğu Kampanyası ikna edici ve beğenilen bir kampanya olmuştur.

Yeni medya ve televizyondaki sürdürülebilirlik mesajları çoğu zaman zengin, karmaşık bilgileri birden fazla modalitede (örneğin metin ve resimler) iletmektedir. Motive Aracılı Mesaj İşleme veya Sınırlı Kapasite Modeli'nin birincil varsayımı, insanların bilgiyi işlemek için sınırlı bir bilişsel kaynak havuzuna sahip olduğu ve beynin yalnızca en belirgin bilgiyi işlediğidir. Bu modele göre üç alt süreç bulunmaktadır. Bu alt süreçlerden herhangi biri engellenirse öğrenme ve ikna etme azalabilir (Fisher vd., 2018; Lang, 2006). Kampanya mesajlarının sade ve anlaşılır olması bu noktada önem taşımaktadır. Mesajlar kolay kodlanan, hatırlanan ve tekrarlayan nitelikte hedef kitleye verilmelidir. Bununla birlikte herkes tarafından kolay ulaşılabilen iletişim araçları kampanya farkındalığı noktasında da önem kazanmaktadır.

Televizyon ve yeni medya insanlara ulaşma noktasında en yaygın kullanılan iletişim araçlarıdır. Televizyondan insanlara ulaşma maliyetli olsa da insanların televizyona ulaşması düşük maliyetli olmaktadır (MEB, 2011). Bu nedenle televizyon daha yaygın ve etkin kullanılabilirdir. Marangoz (2007) yaptığı araştırmanın sonucunda kampanyalarda en az kullanılan iletişim aracının televizyon olduğunu saptamıştır. İncelenen kampanyalarda televizyon kullanımı literatürle benzerlik göstermektedir.

Kampanyaların iletişim kanallarından ulaştırılan mesaj temaları hedef kitlenin harekete geçmesi noktasında belirleyeci

olmaktadır. Korku temelli mesajlar hedef kitlede farkındalık ve tutum değişikliği geliştirebilmektedir. Ancak Dirusso ve Myrick'in (2021) KSS projelerinin ikna için kullandığı duygular üzerine yaptığı çalışmasında örnek olarak National Geographic tarafından yürütülen Planet or Plastic kampanyasını ele almıştır. Korku ve umut ağırlıklı mesajların iknadaki etkisi yadsınamasa da davranış değişikliği yaratmak için öfke duygusu üzerinden gidilmesinin daha etkili sonuçlar ortaya koyacağını belirtmişlerdir. Öfkenin ardından umut duygusu uyandırılır ve eğer sonrasında bir hedef gösterilirse istenilen davranış değişikliğine daha çabuk ulaşılmaktadır (Dirusso ve Myrick, 2021). Bunun yanı sıra üzerinde çalışılan konu hakkında katılımcılarda yanlış su yönetim politikaları ve yapılan su israfına yönelik bir öfke olduğu da gözlenmiştir. Su yönetim süreçlerindeki yanlış veya eksiklikleri fark etseler de değişim için bir şey yapamayacakları düşüncesi hakimdir. Yine de ortak olarak buluştukları tema kuraklık olgusunun insanlara anlatılması gerektiği olmuştur.

STK'lar yürüttüğü kampanyalar sırasında doğru temaları konu edinmektedir, ancak yaşadığı bütçe kısıtı nedeniyle iletişim sıkıntısı çekmektedir. Kamu tarafından yapılan kampanyaların bütçe imkanlarının daha geniş olduğu göz önüne alındığında ortak kampanyaların beklenen davranış değişikliğini yaratabileceği düşünülmektedir. İletişim stratejilerinin STK'lar tarafından oluşturulup, mesajların ulaştırılması noktası kamunun imkanlarının kullanılması hedef kitleyi harekete geçirme konusunda daha etkili olabilecektir.

Kampanyalarda kullanılan renk kodları kampanya farkındalığı noktasında önemli bir yere sahiptir. Çevre veya su konusunda yapılan kampanyaların kullandıkları renk tonlarının yeşil ve mavi temalarını kullanmaları hedef kitleye kampanya içeriği hakkında bilgi verebilmektedir. Hedef kitle kampanya içeriği ya da mesajıyla ilgilenmese bile renk vurgusu ile su tasarrufu konusunda dikkatli olmasını gerektiğini hatırlayacaktır. Bu sayede tekrarlayan mesajlara

maruz kalan hedef kitlede algı ve tutum değişikliği gözlenmesi muhtemeldir.

Kampanyalar ne kadar konuya uygun biçime sahip olsa da çevre bilincine sahip bireyler kazanmak için toplumun sadece belirli bir kısmına ulaşmak yeterli değildir. Coertjens vd. (2010) göre, küçük yaşlardan itibaren çevre eğitimi verilmeye başlanması gereklidir. Literatürde de bahsedildiği gibi erken yaşlarda verilen çevre eğitimi yaşam boyu sürdürülen davranışlar olma konusunda daha başarılıdır. Doğal kaynakların korunması için bireysel çevre eğitiminin önemi yadsınamamaktadır. Çevre eğitimi alan bireylerin çevreye karşı daha duyarlı olduğu literatürde de yer almaktadır (Coertjens vd., 2010). Çocuğunun okulda çevre eğitimi aldığını ifade eden bir katılımcı (K.K) da çocuğunun çevre temizliği ve su israfı konusunda daha dikkatli davrandığını ve kendisini de uyardığını belirtmiştir.

Ülkemizde evsel su kullanım miktarı yadsınamaz seviyelerdedir. Evsel kullanım amacıyla her gün tonlarca su israf edilmektedir. Gerekli önlemler alınmadığı takdirde kuraklık kendini göstermeye başlayacaktır. Evsel su kullanımında yapılacak küçük değişiklikler ile “4 kişilik bir aile, yılda 140 ton su tasarruf edilebilmektedir” (Bozkurt, 2009). Çevre duyarlılığı ilk olarak ailede kazanılmaktadır. Öyle ki katılımcılar da kendi su tasarruf yöntemlerinin aileden öğrenilen davranışlar olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca su tasarrufu yapabilmek için evde bazı yöntemler geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bulaşıkları sudan geçirmeden makinede yıkamak, çamaşır makinesini dolu çalıştırmak, diş fırçalarken veya tıraş olurken musluğu kapatmak gibi davranışları günlük su tüketim alışkanlıkları haline getirmişlerdir.

Eğitim kurumlarında sürdürülebilirlik fen bilimleri alanındaki; matematik, kimya, biyoloji gibi derslerle disiplinler arası bir konu olarak aktarılmalıdır. Bu sayede geleceğin her alanında çalışacak olan bir nesil yetiştirilmiş olacaktır. Bu nesil sürdürülebilirlik ve yeşil kimyayı iş hayatına aktarıp çevreye daha az zarar veren, daha az atık

oluşturan bir iş prensibini de benimseyecektir. Çevreye bilincine sahip bireylerin tüketim alışkanlıkları ve yaşam biçimleri çevre duyarlılığı çerçevesinde şekillenmektedir. Literatürde bu bireylerin yaşam ve tüketim biçimlerini çevreye entegre ettiklerine yönelik çalışmalar olduğu gibi (Akdağ ve Özdemir, 2020) bu bireylerin sosyal ikileme düştüğünü gösteren çalışmalar da mevcuttur. Bu ikileme düşen bireyler, çevre dostu alışkanlıklarının birçoğunu günlük hayatlarına entegre etseler de tüketim alışkanlıklarında bu davranışı gösterememektedirler. Tüketim alışkanlıklarını maddi çıkarlar doğrultusunda şekillendirmektedirler. Çevre dostu tüketim alışkanlıkları pahalı geldiği için çevreye zarar vermesine rağmen diğer ürünler tercih etmek durumunda kalmaktadırlar (Dursun, 2019). Katılımcılar da çevresindeki insanların maddi olarak zarar etmediği için su kaynaklarını daha savurgan kullandığı ya da kirletmekten kaçınmadıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma sonucunda görülmektedir ki geçmiş kampanyalarla, insanlarda belirli davranış değişiklikleri oluşturmuştur. Hemen her eğitim seviyesindeki bireyin su tasarrufuna yönelik davranış kalıpları bulunmaktadır. Doğru su kullanım yöntemleri geliştirmeye çalışmış ve günlük hayatlarına entegre etmişlerdir. Çevreye karşı duyarlılık gösterdikleri için hem çevreyi kirletmemeye hem de kirletenleri uyardırmaya özen göstermektedirler. Ancak su hakkı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Su hakkı konunun kapsamını, suyun bir hak olarak kabul edilmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmemektedirler. Konu hakkında detaylı bir bilgiye sahip olmadıkları söylenebilmektedir. İnsanların su hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte kampanyalarda su tasarrufu konusunda yönlendirmeler bulunsa da ana tema bu olmamalıdır. Kampanyalar daha çok su okuryazarı olan bireyler kazanmaya yönelik olmalıdır.

Araştırma kapsamında incelenen projelerde topluma su tasarrufu ve su kirliliği ağırlıklı mesajlar verilmiştir. Ancak katılımcılar su tasarrufu ve su kirliliği açısından bilinçli durumdadırlar. Bu nedenle su hakkındaki diğer kavramlar üzerinde durulması ve insanların bu

konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Su okuryazarı bireyler kazanmak için, su ayak izinin sadece doğrudan tüketilen suyla ilgili olmadığı, dolaylı yoldan nasıl su ayak izi oluşturdukları veya sanal su kavramı hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Gerçek su ayak izini hesaplayabilen bireyler kazanıp daha sonra su ayak izinin küçültülmesi noktasına yönlendirmeler yapılmalıdır.

Günümüzde giderek azalan veya kirlenen su kaynaklarının yönetim süreci için atılacak adımlar, gelecekteki su kaynaklarının durumunu şekillenecektir. Bu noktada daha fazla su okuryazarı bireye ihtiyaç duyulmaktadır. Su yönetim sürecine hakim olan, su kaynaklarının güvenliğinden fiyatlandırılmasına kadar olan işleyişe dahil olan bir toplum yaratmak hedeflenmelidir.

Buldukları bölgedeki su kaynakları ve havzalar hakkında alınacak kararlarda o bölgede yaşayan insanların da görüşlerine yer verilmelidir. Başarılı kampanya örneklerinde de görüldüğü gibi bölgedeki halk direniş ve karşı çıkma davranışı sergilemektedir. Bu araştırmada ise dikkat çekilen konu, o bölgedeki insanların kaynaklar hakkında fikrinin alınmamış olmasıdır. Bölge yararına yapılan faaliyetlerde, su okuryazarı olan bir toplumun iknası da zor olmayacaktır. Yönetim süreçlerine dahil olacak bir toplum içinse çevre eğitimi almış ve su okuryazarlığına sahip bireylere ihtiyaç vardır.

Su okuryazarı olan bir birey aynı zamanda bilinçli ya da bilinçsiz şekilde su tüketim alışkanlıklarını suyu koruyacak doğrultuda oluşturacaktır. Suyun doğru yönetimi, kaynakların korunması, dağıtılması ve sürdürülebilirliği amacıyla hareket eden bireyler ise su vatandaşı olarak kabul edilmektedir. Su vatandaşları, suya yönelik aldıkları kararların sadece kendilerini değil su hakkı olan her canlıyı etkileyebileceği düşüncesine sahiptir. Su vatandaşlığı yaygınlaştığında su tasarrufuna yönelik kampanyalara duyulan ihtiyaç da azalacaktır.

Araştırma kapsamında okuryazarlık seviyelerine göre farklı demografik özelliklere sahip bireylerle görüşülmüştür. Çevre

duyarlılığı ve su tasarrufu konusunda aralarında ciddi farklar gözlemlenmemiştir. Katılımcıların çevre bilincine sahip oldukları görülmektedir. Geçmişte yapılan kampanyaların bu noktada bir etki yarattığı çıkarımına varılabilir. Bunun için ileride yapılacak araştırmalarda başka kriterlerle ve daha geniş bir araştırma grubuyla çalışılabilir. Bu araştırmada kampanya mesajları, ikna edici iletişim açısından incelemiştir. Gelecek çalışmalarda çevre farkındalığı, su vatandaşlığı, su hakkının bilinirliği gibi kavramların veya kampanyaların detaylı incelenmesine yer verilebilir. Kamu kurumları ve STK'larda yer alan proje ekipleriyle de görüşmeler yapılabilir.

Katılımcı görüşlerinden yola çıkarak kampanyaların ilettiği mesajların sade ve anlaşılır olduğu görülmektedir. Ancak bu kampanyalarda verilen mesajların önceki kampanyaların mesajları ile benzerlik gösterdiği, ikna ve iletişim konusunda zayıf olduğu söylenebilmektedir. Gelecekte yapılması planlanan kampanyaların farklı içeriklere, mesajlara ve yönlendirmelere sahip olması hem ikna sürecinde hem de istenilen sonucun elde edilmesinde daha etkili olacaktır. Bireylerin önce bilgilendirilmesi ve daha sonra neler yapabilecekleri açıkça belirtilmelidir. Kampanyaların eski mesajları tekrarlaması bütçe ve zaman kaybı yaratmaktadır.

Araştırma sonuçlarına dayanarak aşağıdaki saptama ve önerilerin gelecekteki kampanya stratejilerine ve araştırmalara yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırmanın tüm sonuçları birlikte değerlendirildiğinde su kullanımı ve su hakkı konusunda yapılan kampanyalarının doğru iletişim stratejilerini kullanmadıkları görülmüştür. Bu doğrultuda yürütülmesi planlanan su ile ilgili kampanyalar için birkaç öneri sunulmaktadır. Bu öneriler aşağıdaki gibidir.

- Farklı seviyelerdeki eğitim kurumlarında çevre eğitimiyle ilgili derslerin verilmesinin zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.

- Erken yaşlarda alınan çevre eğitiminin çevreye karşı duyarlı bireyler yetiştirdiğini gösteren bilimsel çalışmalar (Ursavaş ve Genç, 2021; Uzun, 2021) bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle erken yaşlarda çevre bilincinin verilmesi ve yaşam temelli öğrenim kazanması sağlanmalıdır.
- Çevre eğitiminde ilokul ve orta okul düzeyinde eğitim gören çocuklara yeşil kimya ve sürdürülebilirlik içerikli dersler verilip devam eden yaşamlarında geri dönüşüm ve ileri düşünüşüne yönelmesi teşvik edilmelidir.
- Renklerin kampanya hakkında bilgi verici özelliği olması nedeniyle kullanılan renk yeşil ve mavi teması üzerinden gitmeye devam etmesi kampanyanın vermek istediği mesajı içeriği okumadan bile hedef kitleye aktaracaktır. Bu nedenle renklerde değişiklik yapılmamalıdır.
- Kamu kurumlarının, suyun israf edilmemesi ve tasarrufunun sağlanması konusunda vatandaşlara örnek olması gerekmektedir. Bu nedenle kamu kurumlarında yeni su yönetim politikaları geliştirmeli ve su arızaları en kısa sürede giderilmelidir.
- Kamu kurumu ve STK işbirliği içerisinde üretilen kampanyaların sayısı artırılmalıdır. Bu kurumlar birbirlerine taraf olmak yerine aynı amaç çerçevesinde fikir alışverişinde bulunmalıdırlar.
- Kamu ve STK işbirliğinde kamu, kampanyaya destek veren taraf olmalıdır. İçerikler ve faaliyetler STK tarafından üretilmelidir.
- Kampanyaların, kendini tekrar eden mesajlar yerine yeni kavramlar üzerinde durarak toplumu bilinçlendirmesi gerekmektedir.
- Hedef kitleyi harekete geçirecek duyguların kullanılması ve yapmaları gereken davranışın açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

- Yürütülen kampanyalarda su okuryazarı ve su vatandaşı olan bir toplum yaratılması hedeflenmelidir.
- Hedef kitleler bir bütün olarak ele alınmak yerine gruplandırılmalı ve bu gruplara uygun iletişim stratejileri geliştirilmelidir.
- Toplumun güvendiği kişilerle birlikte yürütülen kampanyalara ağırlık verilmelidir.

Kaynakça

- B Abrams, L. (2014). Salon – *Water is the new oil: How corporations took over a basic human right (5 October 2014)*. http://www.salon.com/2014/10/05/water_is_the_new_oil_how_corporations_took_over_a_basic_human_right/ adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 25.07.2020.
- Ahsan, M. (2020). Climate Change Adaption-Based Strategies On Water and Its Security: A Study On Dhaka And Ankara. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı (International Security Congress Special Issue), 79-93.
- Akdağ, M., & Özdemir, M. (2021). Seçmen Kararlarında Duyguların Rolü ve İşlevi: Duygusal İçerikli Reklamlar Üzerine Bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 14(2), 895-926.
- Dursun İ. (2019). *Tüketim Bencilliğinin Azaltılması Mümkün Mü? Sosyal İkilem Perspektifinden Bir İnceleme*. (64-79), İKSAD III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Adana. https://www.researchgate.net/publication/331988055_TUKETIM_BENCILLIGININ_AZALTILMASI_MUMKUN_MU_SOSYAL_IKILEM_PERSPEKTIFINDEN_BIR_INCELEME Erişim Tarihi: 11.12.2021
- Akova, S. (2017). “Sigarayı Bırak, Hayatı Bırakma” Sloganlı Kamu Spotları Örneklemelerinin Alımlama Analizi Yöntemi İle İncelenmesi, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 15-36.
- Aktaş, H. & Zengin, M. (2010). DAGMAR Modeli: Deterjan Reklamları Örneğinde Görsel Bir Çözümleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 31-43. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61801/924440>

- Alan, G. A. E. (2020). The importance of marketing public relations for “new” consumers. *New Communication Approaches in the Digitalized World*, 157.
- Alexy, R. (1998). Die Institutionalisierung der Menschenrechte im demokratischen Verfassungsstaat, Lohmann, Georg/ Gosepath, Stefan (Ed.), *Philosophie der Menschenrechte, Subkramp*, (ss. 244-264). Frankfurt am Main.
- Amarasinghe, U. A. & Sharma, B. R. (2008). Strategic Analyses of The National River Linking Project (NRLP) of India. 2. Workshop on analyses Of Hydrological, *Social and Ecological Issues of The NRLP*, Colombo, Sri Lanka: International Water Management Institute.
- Amerikalı Yerbilimsel Araştırma Kurumu (USGS). (2018). *Su Dönüşümü, The Water Cycle, Turkish*. https://www.usgs.gov/special-topic/water-science-school/science/su-d-ng-s-water-cycle-turkish?qt-science_center_objects=0#qt-science_center_objects Erişim tarihi: 22.11.2020.
- Amerikalı Yerbilimsel Araştırma Kurumu (USGS). (2022). *The Water Cycle (PNG), Turkish*. <https://www.usgs.gov/media/images/water-cycle-png> Erişim tarihi: 18.10.2022.
- Atçı, E. B. (2019). *Dünya Genelinde Su Kaynaklarının Durumu*. <https://www.artemisaritim.com/dunya-genelinde-su-kaynaklarinin-durumu#:~:text=Tat1%C4%B1%20su%20kaynaklar%C4%B1%20toplam%20su,suyu%20olarak%20bulunmaktad%C4%B1r%20%5B1%5D>. Erişim Tarihi: 25.01.2022.
- Ayboğa, E. (2017). Havza Bazlı Su Yönetimi: Su Kullanım Öncelikleri ve Demokratik Katılım. (Edit: Akgün İlhan, Erkin Erdoğan, Nuran Yüce ve Özdeş Özbay). *Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri*. (ss: 77-83). İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği.
- Aydın, O. Ş. (2014). Disiplinlerarası Bir Alan Olarak Çevresel İletişim: Bir Tanımlama Çabası. S. Kırılı, & N. S. Sırma. (Editörler). *Ekolojik Kriz ve İletişim Çalışmaları*. (ss. 1-13). İstanbul: Aya Kitap.

- Bakker, K. (2007). The “commons” versus the “commodity”: Alter-globalization, anti-privatization and the human right to water in the global south. *Antipode*, 39(3), 430-455.
- Balta Petekoğlu, F. & Akbayır, Z. (2019). Davranışsal İlgörü ve Halkla İlişkilerin Kesişim Noktası: Çocuk Gelin Sorununda Medyada Farkındalık ve Davranışsal Halkla İlişkiler, *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 827-844.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Abi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baudoin, L. & Arenas, D. (2018). From Raindrops to a Common Stream: Using the Social-Ecological Systems Framework for Research on Sustainable Water Management. *Organization & Environment*. 33(1), 126-148.
- Bayramoğlu, E., Ertek, A. & Demirel, Ö. (2013). Su Tasarrufu Amacıyla Peyzaj Mimarlığı Uygulamalarında Kısıntılı Sulama Yaklaşımı. *İnönü Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3(7), 45-53.
- Bilim ve Teknik. (2014). *Su*. Ankara: TÜBİTAK. 82. www.bilimteknik.tubitak.gov.tr. http://www.bilimteknik.tubitak.gov.tr/sites/default/files/posterler/su_poster.pdf Erişim Tarihi: 10.14.2019.
- Bozkurt, S. (2009). *Toplumsal sorumluluk ve bilinçlendirme kampanyaları: TEMA Vakfı örneği*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Sanatları Anabilim Dalı. İstanbul.
- Boztepe, H. (2013). *Kamusal halkla ilişkiler: Türkiye’de bakanlıklar tarafından gerçekleştirilen halkla ilişkiler ve iletişim kampanyalarına yönelik bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmal, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimler Araştırma Yöntemleri* (21. Basım). Ankara: Pegem Akademi
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB). (2018). *Su*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/su-20180222083149.pdf> Erişim Tarihi: 09.10.2020.

- Coertjens, L., Boeve-de Pauw, J., De Maeyer, S., & Van Petegem, P. (2010). Do Schools Make A Difference In Their Student's Environmental Attitudes And Awareness? Evidence From PISA 2006. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 8(3), 497-522. doi:10.1007/s10763-010-9200-0
- Coppola, N. W. (1999). Greening the technological curriculum: a model for environmental literacy. *The Journal of Technology Studies*, (25), 39- 46.
- Cristensen, H. S. (2011). "Political Activities on the Internet: Slactivism or Political Participation by other means." *First Monday* 16 (2). <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/3336/2767>.
- Davidson, R. J. (1993). Parsing affective space: Perspectives from neuropsychology and psychophysiology. *Neuropsychology*, 7(4), 464-475. doi:10.1037/0894-4105.7.4.464
- de Siqueira, B. A. and Rothberg, D. (2019) Hydro-citizenship and media education: using multimodal content production to engage young people in water management. MILID Yearbook 2018/2019. UNITWIN, UNESCO, *Autonomous University of Barcelona, Arab Academy of Science, Technology and Maritime Transport*, pp. 151-162.
- Demirel, S. D. (2014). *Dünyada ve Türkiye'de Çevre iletişimi ve çevre haberciliği eğitimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir.
- Demirel, S. D. (2019). Türkiye'de Yazılı Basında Çıkan Çevre Haberleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies - Social Sciences*, 14 (1), 93-104. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14879>
- Dennis, M. J. ve Sterwart, D. P. (2004). Justiciability of Economic, Social, and Cultural Rights: Should There Be an International Complaints Mechanism to Adjudicate the Rights to Food, Water, Housing, and Health?. *American Journal of International Law*, 98(3), 462-515. <https://doi.org/10.2307/3181641>
- Dillard, J. P., & Anderson, J. W. (2004). The role of fear in persuasion. *Psychology and Marketing*, 21(11), 909-926. doi:10.1002/mar.20041

- DiRusso, C. & Myrick, J. G. (2021). Sustainability in CSR Messages on Social Media: How Emotional Framing and Efficacy Affect Emotional Response, Memory and Persuasion, *Environmental Communication*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/17524032.2021.1933120>
- DSİ. (2014). *Toprak ve Su Kaynakları*. Ankara: Devlet Su İşleri. <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari> Erişim Tarihi: 10.16.2019
- Elden, M. (2016). *Reklam ve Reklamcılık*. İstanbul: Say Yayınları.
- Ergin, O. (2008). *Su Farkındalığı Üzerine Bir Eğitim Projesi*. TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, s.531-540.
- Eryılmaz, Ç. (2020). *Bir Yerel Çevre Derneğinin Gündem Belirleme Süreci: Haber Olmazsa Değeri Yok*. https://www.academia.edu/44780172/Bir_Yerel_%C3%87evre_Derne%C4%9Finin_G%C3%BCndem_Belirleme_S%C3%BCreci_Haber_Olmazsa_De%C4%9Feri_Yok_%C3%96zet_An_Agenda_Setting_Process_of_a_Local_Environmental_NGO_Summary_?from=cover_page Erişim Tarihi: 11.12.2021
- Ezmeçi, F., Söylemez, E. T. Ç., Akgül, E. & Akman, B. (2017). Çocukların Yer Aldığı Reklamların Çocuklara ve Yetişkinlere Verilen Mesajlar, Roller ve Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık Unsurları Açısından İncelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (26), 247-279.
- FAO. (2022). *The State Of Food And Agriculture*. <https://www.fao.org/3/y6000en/Y6000EN.pdf> FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS Rome, 2002
- Fayrap, A. & Balı, A. (2012). Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Akış Güvenliğinin Değerlendirilmesi. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, 17 (2), 27-33. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/alinterizbd/issue/2382/30464>
- Fisher, J. T., Keene, J. R., Huskey, R., & Weber, R. (2018). The limited capacity model of motivated mediated message processing: Taking stock of the past. *Annals of the International Communi-*

- cation Association*, 42(4), 270–290. <https://doi.org/10.1080/23808985.2018.1534552>
- Garde-Hansen, J., McEwen, L. & Jones, O. (2015). Towards a memo-techno-ecology: Mediating memories of extreme flooding in resilient communities. In Hajek, A., Lohmeier, C., Pentzold, C. (eds.) *Social memory in a mediated world: remembering in troubled times* (pp. 55-73). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gray, J. A. (1990). Brain Systems that Mediate both Emotion and Cognition. *Cognition & Emotion*, 4(3), 269–288. doi:10.1080/02699939008410799
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M.B. & Taşgın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gündoğdu, S. & Sağlam, M. (2021). Reklamlarda İkna Modellerinin Değerlendirilmesi ve Sektörel Uygulama Örnekleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 4(2) 123-153. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hire/issue/65547/993010>
- Gür, H. & Furat, M. (2020). Özelleştirilmiş Uygunluk Fonksiyonu Tabanlı Su Döngüsü Algoritması ile PID Parametrelerinin Optimizasyonu. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Ejosat Özel Sayı 2020 (ARACONF), 332-341.
- Hakyemez, C. (2019). *Su: Yeni Elmas*. İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Chromeextension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.tskb.com.tr%2F%2Fassets%2Fdocument%2Fpdf%2FTSKBBAkis_SUYeniElmas_Subat2019.pdf&cflen=2281421&chunk=true
- Heim Jr, R. R., (2002). A review of twentieth-century drought indices used in the United States. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 83(8), 1149-1166. <https://doi.org/10.1175/1520-0477-83.8.1149>
- Hickey, A., O'Hanlon, A., McGee, H., Donnellan, C., Shelley, E., Horgan, F. & O'Neill, D. (2009). Stroke awareness in the general population: knowledge of stroke risk factors and warning

- signs in older adults. *BMC Geriatrics*, 9(1), 1-8. <https://doi.org/10.1186/1471-2318-9-35>
- Hovland, C. I., Janis, I. L. & Kelley, H. (1953). *Communications and persuasion: Psychological studies in opinion change*. New Haven: Yale University Press.
- <https://www.hydrocitizenship.com/vision.html>, Erişim Tarihi: 03.04.2021.
- İnşaat Mühendisleri Odası (İMO). “İnşaat Mühendisleri Odası Su Çalışma Grubu Su Hakkı Raporu”, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/03f0de3afe0fba3_ek.pdf?dergi=144 Erişim tarihi: 17.10.2019.
- Irujo, A. E. (2007). The Right to Water, *International Journal of Water Resources Development*, 23(2), 267-283. <https://doi.org/10.1080/07900620601182968>
- İspi, G. (2009). *Reklamlarda ünlü kişi kullanımı: Türkiye'deki uygulamaların açısından bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Reklamcılık ve Marka İletişimi Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- İstikbal, C. (2021). “Çeşme'de kıyı ve deniz dibi temizliği” <https://www.denizhaber.com/cesmede-kiyi-ve-deniz-dibi-temizligi> Erişim Tarihi: 22.10.2019.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBŞB). (2008). *İzmir'de Kampanya İle Bir Yılda 21 Milyon Metreküp Su Tasarrufu Sağlandı*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmirdeki-kampanya-ile-bir-yilda-21-milyon-metrekup-su-tasarrufu-saglandi/3691/156> Erişim Tarihi: 11.12.2021.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBŞB). (2020). *İZSU'dan pandemi sürecinde biriken faturalara ödeme kolaylığı*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izsu-dan-pandemi-surecinde-biriken-faturalara-odeme-kolayligi/43704/156> Erişim Tarihi: 09.12.2021.
- İzmir Su (İZSU). (2014). *İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden tasarruf çağırısı*. <https://www.izsu.gov.tr/tr/HaberDetay/15281> Erişim Tarihi: 11.12.2021.

- İZSU (2020). *İZSU'dan pandemi sürecinde biriken faturalara ödeme kolaylığı*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izsu-dan-pandemi-surecinde-biriken-faturalara-odeme-kolayligi/43704/156>
Erişim Tarihi: 09.12.2021.
- Karadayı, O. (2021) *Kamu spotlarında kullanılan reklam çekicilik unsurları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kılıncı, B. (2017). *Su Hakkı Kampanyası: Su hakkı temel bir insan hakkıdır*. Erişim adresi <https://www.sivilsayfalar.org/2017/05/26/su-hakki-kampanyasi-su-hakki-temel-bir-insan-hakkidir/#:~:text=Su%20hakk%C4%B1%20bu%20b%C3%BCr%C3%BCn%20i%C3%A7inde,%C3%87%C3%BCnk%C3%BC%20su%20ya%C5%9Fam%C4%B1n%20temel%20kayna%C4%9F%C4%B1d%C4%B1r.> Erişim Tarihi: 25.07.2020.
- Kıymalıoğlu, A. & Akıncı, S. (2021). Ad Skepticism: How Does Its Interaction with Ad-Related Factors Affect Persuasion? Role of Celebrity Endorser and Argument Quality, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 97-132
- Koç, U. (2009). Örgütsel Öğrenme: Tanımı, Yakın Terimler Arasındaki Kavramsal Ayrım ve Davranışsal Yaklaşım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 151-165. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/1627/20386>
- Koparan, E., Kahraman, N., Sağlam, A., & Karaçar, O. (2015). *Amasya'daki STK'ların sosyal medya kullanma düzeyleri*. 20. Türkiye'de İnternet Konferansı, 1-3 Aralık 2015. İstanbul Üniversitesi.
- Körbalta, H. (2015). *Türkiye'de Bölgesel ve Kentsel Düzeyde Su Yoksulluğunun Ölçülebilmesi İçin Bir Yöntem Önerisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Körbalta, H. (2019). TÜRKİYE'DE YEREL SU GÜVENLİĞİ . *Güvenlik Bilimleri Dergisi* , 8 (1) , 55-84 . DOI: 10.28956/gbd.562965
- Kovancı, E. & Yıldız Karakoç, D. (2019). Bir Güvenlik Tehdidi Olarak İklim Değişikliği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 13.

- Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı, 344-357. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/48907/592657>
- Ladwig, B. (2007), Kann es ein Menschenrecht auf Wasser geben? In Rudolf, Beate (Ed.) *Menschenrecht Wasser?* (pp. 45-58), Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Lang, A. (2006). Using the limited capacity model of motivated mediated message processing to design effective cancer communication messages. *Journal of Communication*, 56(1), 57–80. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00283.x>
- Lazarus, R. S. (1991). Emotion and adaptation. Oxford University Press. <https://people.ict.usc.edu/~gratch/CSCI534/Readings/Smith&Lazarus90.pdf>
- Leong, C. (2016). Resilience to climate change events: The paradox of water (In)-security. *Sustainable Cities and Society*, 27, 439–447.
- Marangoz, M. (2007). Kar amacı gütmeyen kuruluşlarda sosyal pazarlama ve çevre gönüllü kuruluşlara yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9)1, 275-297.
- MEB (2011). *Gazetecilik Kitle İletişim Araçları*. Ankara. <http://www.mku.edu.tr/files/1060-17ba9940-e3df-4e4c-a7c7-821be66364de.pdf>, Erişim Tarihi: 01.12.2021
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM). (2020). *Hidrolojik Çevrim*. <https://www.mgm.gov.tr/genel/hidrometeoroloji.aspx?s=4> Son erişim tarihi: 22.11.2020.
- Morozov, E. (2011). *The Dark Side of Internet Freedom: The Net Delusion*. New York: Public Affairs.
- Muluk, Ç.B., Kurt, B., Turak, A., Türker, A., Çalışkan M.A., Balkız, Ö., Gümrükçü, S., Sargül, G. & Zeydanlı, U. (2013). “*Türkiye’de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif*”. İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği – Doğa Koruma Merkezi. http://www.dkm.org.tr/dosyalar/yayindosya_rnf27jiq.pdf Son erişim tarihi: 22.10.2019.
- Neveu, C., Clarke, J., Coll, K., & Dagnino, E. (2011). Introduction: Questioning Citizenships/Questions de citoyennetés. *Citizens-*

- hip Studies*, 15(8), 945–964. <https://doi.org/10.1080/13621025.2011.627759>
- Oto, M. A., Ergene, O., Tokgözoğlu, L., Öngen, Z., Kozan, O., Şahin, M., Erol, M. K., Tezel, T., & Özkan, M. (2011). Impact of a mass media campaign to increase public awareness of hypertension. *Türk Kardiyoloji Derneği*, 39(5), 355–364. <https://doi.org/10.5543/tkda.2011.01570>
- Özbay, Ö. (2017). Uluslararası Su Hakkı Mücadeleleri. (Edit: Akgün İlhan, Erkin Erdoğan, Nuran Yüce ve Özdeş Özbay). *Türkiye’de ve Dünyada Su Krizi ve Su Hakkı Mücadeleleri*. (ss: 13-27). İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği.
- Özkan, M. (2019). Kaynaktan kullanıcıya ulaşana kadar suyun yarısından fazlası kaybediliyor. *Türk Tarım ve Orman Dergisi*, (2). <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/223/kaynaktan-kullaniciya-ulasana-kadar-suyun-yarisindan-fazlasi-kaybediliyor> Erişim Tarihi: 28.11.2020.
- Öztürk, A. ve Çakmak, B. (1996). Tarım Topraklarının Korunması Açısından Sulama Suyu Kalitesinin Önemi. *TOPRAKSU* 96/3:17-23, Ankara
- Paker, H., & Baykan, B. G. (2008). Türkiye’de Çevre ve Sivil Toplum: Örgütlenme ve Son Eğilimler, Bahçeşehir Üniversitesi, 1-6. <http://acikerisim.bahcesehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1159>
- Sancar, G. A. (2017). Aktivist Halkla İlişkiler Bağlamında WWF Dünya Saati Kampanya Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (1), 2-18. DOI: 10.17680/erciyesakademia.291883
- Sarmiento, E., Landström, C. & Whatmore, S. (2019). Biopolitics, discipline, and hydro-citizenship: Drought management and water governance in England, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 44 (2), 361-375. <https://doi.org/10.1111/tran.12288>
- Sav, Ö. (2007). Su Hakkı Olmalı Mı?, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 72, 134-151. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-72-356>
- Sezgin, M. & Yılmaz, E. (2019). Televizyon Reklamlarında Ünlü Kullanımının Tüketiciler Açısından Değerlendirilmesi: Uşak Üni-

- versitesi İletişim Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2), 472-488. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/49576/629364>
- Shen, L. (2016). Putting the Fear Back Again (and Within Individuals): Revisiting the Role of Fear in Persuasion, *Health Communication*, <http://dx.doi.org/10.1080/10410236.2016.1220043>
- Shiklomanov I. A. (1998). *World Water Resources: Modern Assessment and Outlook for the 21st Century*, St. Petersburg: State Hydrological Institute. <https://snia.mop.gob.cl/sad/PHI710.pdf>
- Shiva, V. (2002). *Water Wars: Privatization, Pollution and Profit*, India research press, New Delhi.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2021). <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler> Erişim Tarihi: 04.04.2021.
- Syarifuddin, E. A., Cangara, A. R., Rahman, I., Baharuddin, A. & Apriliani, A. (2020). The market campaign strategy of Greenpeace in decreasing rainforest deforestation in Indonesia: a case study of the usage of palm oil in Nestlé's products. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 575(1), 1-6, IOP Publishing. <http://dx.doi.org/10.1088/1755-1315/575/1/012071>
- Trabzon Temiz İçmesuyu ve Kanalizasyon İdaresi (TİSKİ). “*Suyun Önemi*”. <https://www.tiski.gov.tr/icerik/detay.aspx?Id=42> Son erişim tarihi: 22.10.2019.
- TÜİK. (2018). *Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*. Ankara: TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2018-2080-30567> Erişim Tarihi: 05.16.2020
- Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA). “*Su Döngüsü*”. <https://sutema.org/mavi-gezegen/su-dongusu.2.aspx> Erişim Tarihi: 22.11.2020.
- Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA). (2021). *Türkiye’de Su Yönetimi*. <https://sutema.org/buyuk-resim/turkiyede-su-yonetimi.27.aspx> Erişim Tarihi: 04.04.2021.

- UNCCD (1995). *The United Nations Convention to Combat Desertification in those Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa, Text with Annexes*. Geneva: United Nations Environment Programme (UNEP). https://www.tarimorman.gov.tr/CEM/Belgeler/collesme%20belgeleri%20arsiv/Sayfa04/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/UNCCD_Eng_1.pdf
- UN-Water. (2013). *Water Security & the Global Water Agenda: A UN-Water Analytical Brief*, Canada: United Nations University. <https://www.unwater.org/publications/water-security-global-water-agenda/>
- Ursavaş, N. & Genç, O. (2021). “İnanılmaz Yolculuk” Eğitsel Oyunu ile Ortaokul Öğrencilerinin Su Döngüsü ile İlgili Bilgi Düzeylerinin Geliştirilmesi (Improving the Secondary School Students’ Knowledge Level about the Water Cycle with the “Incredible Journey” Educational Game). *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 9(1), 38-57.
- USGS. (2018). *Su Döngüsü, The Water Cycle, Turkish*. Amerika: Amerikalı Yerbilimsel Araştırma Kurumu (USGS). https://www.usgs.gov/special-topic/water-science-school/science/su-d-ng-s-water-cycle-turkish?qt-science_center_objects=0#qt-science_center_objects Eişim Tarihi: 11.22.
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf
- Uzun, S. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Bilinci ve Duyarlılıklarının Belirlenmesi: Düzce Üniversitesi Örneği. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 17 (1), 173-198. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/duzceod/issue/63286/952081>
- Walter, M. & Wagner, L. (2021). Mining struggles in Argentina. The keys of a successful story of mobilisation. *The Extracti-*

- ve *Industries and Society*, 8(4), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2021.100940>
- Wilson, E. O. (1993). Biophilia and the conservation ethic. In S. R. Kellert & E. O. Wilson (Eds.), *The Biophilia hypothesis* (s. 31–41). Washington: DC: Island Press. <https://doi.org/10.1177%2F027046769501500125>
- Wood, G. (2014). *Water Literacy and Citizenship: Education for Sustainable Domestic Water Use in the East Midlands*. University of Nottingham, 2014, United Kingdom.
- WWAP (Birleşmiş Milletler Dünya Su Değerlendirme Programı). (2018). *Birleşmiş Milletler dünya su geliştirme raporu 2018: Su için doğaya dayalı çözümler*. Paris, Fransa: UNESCO.
- Yang, A., & Taylor, M. (2010). Relationship-building by Chinese ENGOs' websites: Education, not activation. *Public Relations Review*, 36, 342–351.
- Yao, Q. (2008). Media use, postmaterialist values, and political interest: The making of Chinese environmentalists and their views on their social environment. *Asian Journal of Communication*, 18, 264–279.
- Yıldırım Süt, Ö. & Kutluca, A. Y. (2021). Beslenme eğitiminin çocukların beslenme kararları ve akıl yürütme örüntüleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 594-620.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, O. & Dağtaş, E. (2019). Toplumsal Dayanışmanın Sanal Boyutu: Tembel Eylemcilik Bağlamında Change.org Örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 9(18), 128-156.
- Yılmaz Güntay, G. (2020). Yeşil Reklamlarda Tüketicinin Bilinçlendirilmesine Yönelik Çevreci Söylemlerin Analizi. *Selçuk İletişim*, 13 (2), 501-533. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/55089/698477>
- Yurdusev, M. A. (1999). *İngiltere Örneğinde Ulusal Su Planlaması*. Türkiye İnşaat Mühendisliği. 15. Teknik Kongresi, 597-608. <https://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/12944.pdf>

Yurtsever, M. (2020). Covid-19 Pandemisinin Çevre Üzerindeki Erken Dönem Etkileri. *Uludağ University Journal of The Faculty of Engineering*, 25 (3), 1611-1636. DOI: 10.17482/uumfd.781173

21. Yüzyıl'da Sosyal Bilimler: Tarih, Ekonomi, Eğitim ve İletişim

Editors

Prof. Dr. Qabil Aliyev • Dr. Farahila Babayeva-Shukurova • İzzettin Beştaş

 ÖZGÜR
YAYINLARI

